

MIHAI DRĂGĂNESCU

ESEURI

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

008

D73

MIHAI DRĂGĂNESCU

ESEURI

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

București, 1993

PREFATĂ

În apropierea unui nou mileniu, omenirea se găsește într-o fază de tranziție, considerată de unii drept o criză gravă, poate fatală, iar de alții o pregătire pentru o viitoare ameliorare a vieții omului pe pământ.

În zilele în care a fost scrisă această prefată, la Academia Română a avut loc o sesiune științifică în deschiderea căreia remarcam:

„Începând din decembrie 1989 țara a intrat într-o nouă perioadă istorică. Dar, cu ce moștenire? Nu numai noi am intrat într-o nouă perioadă istorică, ci întreaga omenire. Ce fel de lume am moștenit cu toții?

O lume cu o populație în creștere care solicită ecologic întreaga planetă, o lume care are cumulate arme nucleare, chimice și biologice care cer eforturi aproape la fel de mari pentru a fi eliminate ca și eforturile depuse pentru fabricarea lor, o lume în care dictaturile par compromise, comunismul totalitar compromis, o lume în care impulsurile expansioniste au devenit anacronice, dar nu au dispărut, o lume în care fiecare etnie își cere dreptul justificat la identitate, o lume în care spiritul nu se regăsește și caută refugiul în religii care adesea nu se înțeleg între ele, deși provin din același fond existențial, o lume în care știința a creat probleme fundamentale paradoxale și se găsește în fața celor mai mari întrebări din întreaga ei istorie, o lume în care cultura uneori abia mai respiră, o lume care nu știe încă să-și privească viitorul.

Dar ce lume specifică au moștenit românii? Urmările unei dictaturi care a mers către absurd, l-a atins și l-a depășit trecând în tragedie și caricatură de viață socială. În substraturile acestei vieți sub dictatură au reușit să pulseze totuși elementele unei culturi reale, literare, artistice, muzicale, științifice, tehnologice și naționale. Am moștenit din nefericire și o ideologie care a parazitat mințile și a denaturat într-o anumită măsură caracterele, oameni care au suferit cumplu și de care nu am știut, și un popor care s-a revoltat și a schimbat cursul istoriei României”. (Sesiunea Institutului Român de Studii Internaționale, București, Aula Academiei Române, 27-29 ianuarie 1993).

Avem nevoie pe acest pământ de cultură, știință, filosofie, spiritualitate și civilizație socioumană. Avem nevoie de tehnologie, industrie, informație și o viață economică strâns legată de toate celelalte cerințe.

Autorul acestui volum, după elaborarea unei ontologii, intenționa să încerce elaborarea unor principii structural-fenomenologice ale spiritului. A început să lucreze la această nouă parte a filosofiei sale încă din anul 1985, dar înainte de revoluția din decembrie 1989 nu a fost posibil decât să prezinte câteva din eseurile primei părți ale acestei cărți sub formă de conferințe la Universitatea de vară din Sibiu, animată cu discreție prin discipoli entuziaști, acționând ca intermediari, de către Constantin Noica, preluând tradiția Societății Astra din Transilvania. Eseurile filosofice respective au rămas însă nepublicate, ca lucrări de sertar, numai după revoluție ele fiind tipărite în revista *Academica* și reunite acum în acest volum. Deși aceste eseuri constituie un pas, cred important, spre realizarea scopului inițial propus, totuși o teorie structural-fenomenologică a spiritului rămâne un obiectiv de atins în restul vieții autorului.

În acest volum au fost cuprinse (în partea a doua și a treia) și eseuri rezultate din activitatea autorului la Academia Română, în calitate, deosebit de dificilă, de a fi fost ales, după 42 de ani de Academie de Stat, ca primul președinte la deschiderea unei noi perioade istorice în care Academia a redevenit autonomă și Română. Pentru tot ceea ce am realizat bun la Academia Română datorez extrem de mult tuturor colegilor din Academie, membrilor titulari, membrilor corespondenți, membrilor de onoare din țară și de peste hotare, precum și Prezidiului Academiei Române.

Doresc să mulțumesc publicațiilor care au tipărit eseuri cuprinse în acest volum, cum sunt *Academica*, *Literatorul*, *Contemporanul*, precum și presei din județul Prahova, dar și din județele Alba și Constanța și voi scrie, după numele original, *Teleorman*. Un cuvânt deosebit pentru dl Eugen Marineanu care a editat două din cărțile mele precedente cu nuanțe filosofice și a avut o contribuție critică importantă la selectarea și aranjarea materialelor pentru acest volum. Rămân recunoscător Editurii Academiei Române pentru tipărirea în condiții tehnologice moderne a acestei cărți.

Autorul

CUPRINS

Partea întâi. ÎNTRE INFORMAȚIE ȘI SPIRIT

I. 1.	Rolul informației în existență	11
I. 2.	Disponibilitatea informațională	18
I. 3.	Simetria și asimetria sensurilor	33
I. 4.	Principiul corespondenței: postulat sau consecință	43
I. 5.	Corp și organism	63
I. 6.	Aici ne aflăm noi românii	92
I. 7.	Ion Heliade Rădulescu: omul este un mic univers	<u>96</u>
I. 8.	Convorbiri în timp și peste timp cu Constantin Noica	102
I. 9.	În inelul existenței	105
I.10.	Informația în filosofia chineză	115

Partea a doua. ACADEMIA ROMÂNĂ: O NOUĂ PERIOADĂ ISTORICĂ

II. 1.	Rolul academiilor în epoci de tranziție	131
II. 2.	De la nașterea la renașterea Academiei Române	135
II. 3.	Asupra unor îndreptări ale ortografiei limbii române	162
II. 4.	Ortografia limbii române: cu Hasdeu, Maiorescu, Pușcariu și Rosetti	171
II. 5.	Sub semnul lui Heraclit	195
II. 6.	Schimbări globale în gestiunea mediului	197

Partea a treia. PENTRU ADEVĂRUL ISTORIC

III. 1.	Pentru o istorie obiectivă a românilor	201
III. 2.	România în anul 1940 – Pro memoria	203
III. 3.	Cuvânt despre Alba Iulia	208

III. 4. Importanța istorică a memorandumului	211
III. 5. Mărășești – simbolul virtuților poporului român	218
III. 6. Istoria sașilor din Transilvania face parte din istoria României	222
III. 7. Comunicarea socială și interetnică	225
III. 8. Etnicitatea în lumea contemporană	228
III. 9. Mihail Kogălniceanu	<u>230</u>
III.10. Nicolae Iorga – profesor și academician	238
III.11. Nicolae Iorga la Academia Română	243
III.12. Academicianul Virgil Madgearu	249
III.13. Academicianul Nicolae Titulescu	251
III.14. Nu există un substitut pentru ONU	253
III.15. Noul Testament de la Bălgrad – 1648	255
III.16. Onisifor Ghibu – o mare personalitate a românilor	257
III.17. Ioan Inocențiu Micu Klein	265
III.18. Dimensiunile europene ale culturii române	267
III.19. Arta și societatea	272
III.20. George Washington	275
III.21. Anul Cristofor Columb	278
III.22. Nichita Stănescu	281
III.23. Domnul filosofiei românești	285
III.24. Academicianul Ștefan Bălan	287
III.25. Academicianul Ilie Murgulescu	289
III.26. Caius Iacob – din timp spre netimp	292
III.27. David Prodan – gânduri la dispariția sa	294
CONTENTS	297
TABLE DES MATIÈRES	299
INHALT	301

Partea întâi

ÎNTRE INFORMAȚIE ȘI SPIRIT

Dacă vrem să ne apropiem de spirit venind dinspre domeniile științei, dar trecând fără sfială pe puntea filosofiei, punctul de pornire nu poate fi astăzi decât noțiunea de informație.

Corpul, mintea, sufletul, spiritul, toate acestea sunt noțiuni de reexaminat în lumina noțiunii de informație. Rezultatul depinde însă de modul în care înțelegem informația.

Evident, susținem înțelesul ortofizic al informației care oferă posibilitatea unor puncte noi de vedere, pe care le caută și lumea anglo-saxonă, și lumea chineză, dar ceea ce este admirabil este faptul că le găsim rădăcini la gânditori și filosofi români.

*Aceste eseuri, împreună cu discursul de recepție pe care l-am prezentat la Academia Română (**Tensiunea filosofică și sentimentul cosmic**, 1990), constituie nucleul unei promisi teorii structural-fenomenologice a spiritului. Ele completează schița unei științe structural-fenomenologice (**Informația materiei**, 1990), încheindu-se astfel un prim ciclu din activitatea filosofică a autorului.*

1.1. ROLUL INFORMAȚIEI ÎN EXISTENȚĂ

Nu aș fi abordat această temă dacă nu ar fi apărut o carte al cărui conținut converge cu preocupările românești privitoare la rolul informației în existență și anume lucrarea lui Tom Stonier, *Information and the Internal Structure of the Universe (an Exploration into Information Physics)*, Springer Verlag, London, 1990, bazată pe lucrările sale publicate începând din anul 1986.

Tom Stonier, în prologul cărții sale, după ce începe cu motto-ul

„What is matter?

Never mind!

What is mind?

No matter!

(Albert Baez, 1967)”

declară:

„Matter and energy comprise the surface structure of the universe... The internal structure is more subtle. It is organised in a manner not so obvious: it consists not only of matter and energy, but of information as well” [1].

Totul pare foarte simplu și evident, dar de fapt sub simplitatea frazei se dezvăluie rolul ontologic universal al informației alături de materie și energie. Dar despre informație, autorul menționat spune în mod explicit: „Information is more subtle” [2], „Information is a basic property of the universe” [3].

El cere o reinterpretare a fenomenelor fizice în lumina conceptului de informație [4], dar propune o deosebire între informația fizică și informația mentală. Se gândește la o teorie generală a informației bazată pe informația fizică și se întreabă dacă există particule elementare de informație pe care le numește „infons” (infoni, în limba română): „Such infons might not show up in traditional physical experiments since such particles would possess neither mass nor energy –

they could, however, manifest their effect by changes in organization" [5]. Ideea este curioasă, dar a fost gândită într-un anumit context și s-ar putea ca fonul să reprezinte mult mai mult decât a gândit autorul dacă am tinde la o privire unitară a informației fizice și informației mentale. Nu spunea René Thom că în fiecare celulă vie s-ar putea să existe un black-hole biologic?

Dar Tom Stonier gândește și asupra modului în care s-ar putea manifesta fonul: „Holes, or empty spaces, when enclosed in an organised structure may be highly significant pieces of information... Thus we must recognize as axiomatic the statement that: **The absence** of structure within a structure, may carry information as real as the structure itself” [6]. Adăugând fermionilor și bozonilor, două mari clase de particule elementare recunoscute de fizică, o a treia clasă, fonii, Stonier speră să explice mai bine universul fizic, dar este foarte greu de înțeles cum s-ar putea explica procesele mentale, fenomenele de continuitate și unitate ale organismelor vii, în general. În orice caz, punctul său de vedere este mult mai „realist” decât al informaticianului Fredkin care reduce toată realitatea la informație, fapt care sugerează un anumit tip de idealism informațional, frumos fără îndoială, dar puțin credibil.

Cert este că înțelegerea prin fizică a realității se lovește de paradoxuri, se poate spune foarte grave, și acestea au fost puse cu măiestrie în evidență de John Archibald Wheeler [7-9] care speră acum într-o fizică bazată pe informație [10]. El se întreabă: „Information is not dreamlike nothingness. What an incentive to put information into the center of our thinking about physics! And to ask, is information theory the foundation for all we see and know?” [11].

În afară de problema informației s-a mai conturat și o altă întrebare fundamentală: există oare un strat mai profund al realității decât lumea cuantică și în consecință decât universul? Sau altfel spus, ce se găsește în ultimele particule elementare care nu se mai desfac în altele?

Fizicianul David Bohm s-a gândit în anii '50 la un substrat mai profund din a cărui mecanică să derive mecanica cuantică, la fel cum din aceasta poate fi derivată mecanica clasică. Apoi, nerenunțând la ideea unui substrat mai adânc decât lumea cuantică, a elaborat conceptul unei realități profunde (1980) cu totul diferită de comportamentul mecanic, dar care cuprinde unitar atât principiile fizice, cât și principiile vieții din univers, într-o totalitate și într-o holomișcare care ascultă de o «ordine implicată» care este fundamentul atât al materiei neanimate cât și al vieții explicite din univers [13].

Mai târziu, în 1985 mai face un pas și declară că realitatea profundă este o materie cu sensuri [14-15], se poate spune o materie semantică. Robert Rosen (1988) ajunge și el la concluzia că legile naturii nu pot fi exprimate numai în termeni sintactici, deci formali, ei trebuie să aibă și componente semantice, cu alte cuvinte legile fundamentale ale existenței au caracter semantic și chiar neformal în esența lor [16].

În cultura românească frământarea asupra imposibilității înțelegerii lumii în cadrul conceptelor mecaniste și atomiste a fost pentru prima oară exprimată de Mihai Eminescu în secolul trecut într-un mod demn de admirat [17]. El ajunge la ideea unei **materii imateriale** de care ar fi neapărată nevoie pentru a explica lumea chiar în cadrul unei concepții materialiste atomiste care ar trebui în mod obligator să se depășească pe sine, desigur prin gândirea omului.

În anul 1947, Florian Nicolau, analizând din punctul de vedere filosofic conceptele mecanicii cuantice, ajunge la concluzia că trebuie să existe un **substrat** al lumii cuantice și anume o realitate fizică non-individuală [18].

Privind rolul informației în univers vom remarca două lucrări ale lui Victor Săhleanu (1972 și 1973) care au deschis dezbaterea teoretică cea mai largă asupra noțiunii de informație, aceasta fiind considerată la fel de importantă ca și noțiunile de substanță și energie [19-20].

Următorul pas l-a constituit elaborarea (1979, 1985) unei ontologii [21-23] în care predomină două idei majore:

a) existența unei realități profunde, o ortoe existență sau o materie profundă total diferită de modul în care ea apare ca substanță în univers și care se găsește în sine în afară de spațiu și timp, și din care se generează din sine universuri;

b) universalitatea ontologică a informației, primordială fiind informația de tipul sensului mental numită fenomenologică și care se manifestă din existența profundă.

Cu asemenea repere se construiește un model ontologic prin care se încearcă o explicare unitară a proceselor fizice, biologice, informaționale, mentale și psihologice. Nu putem intra acum în detalii, dar din punctul de vedere filosofic modelul pare plauzibil, și în fond orice filosofie care nu se contrazice pe ea însăși este plauzibilă. Voi cita numai două paragrafe referitoare la informație din prefăța la ediția a II-a a acestei ontologii:

„Unitatea forțelor fizice ar fi suficientă dacă forța, sau ceea ce ar sta la baza forței, ar explica și informația. Astăzi constatăm că structuri informaționale abstracte pot decide acțiunea forțelor fizice, cum se întâmplă în cazul roboților inteligenți, și de fapt asemenea procese se petrec demult în mintea omului. Informația nu este forță, ci altceva, o altă formă de realitate a lumii materiale, chiar dacă este găzduită întotdeauna în substanță, respectiv materie. Acest lucru este un fapt științific dovedit experimental în mod obiectiv în raport cu obiectele tehnologice noi create de tehnologia informației prin informatică și inteligența artificială. Dacă mintea omului ar fi fost privită atent mai mult ca proces obiectiv decât subiectiv, atunci informația ar fi trebuit să fie considerată mai de mult ca ceva distinct de forțele naturii în univers și ca un ingredient fundamental al lumii” [24].

Și mai departe:

„Mai putem privi lumea numai prin fizică? Nu, dacă ne referim la „fizica” universului (nerestrâns la universul fizic, ci așa cum se prezintă el, cu viață, conștiință, societate); da, într-o anumită măsură, dacă mergem la rădăcinile universului, la materia profundă, care generează prin procese fizice specifice informația fenomenologică utilizată de materia vie. Dar nu numai de materia vie, ci o asemenea informație autocanalizată într-un alt mod determină probabil înseși legile universului. S-ar putea deci ca unitatea forțelor fizice din univers să aibă o origine informațională, fără a reduce forțele la informație, dar fiind determinate de informația profundă” [25].

În ceea ce privește existența profundă, ea conține în acest model un principiu energetic, o ortoenergie, o componentă energetică a ortomateriei (evitându-se monismul energetic gândit de Ostwald, reluat și de gânditori români precum C. Rădulescu-Motru, Ștefan Odobleja și Ștefan Lupășcu, ultimul însă ajungând la concluzia că trebuie totuși depășit [26]) și o componentă informațională, o informaterie, aceea care conține, generează, transmite, induce, adaptează ortosensuri, adică sensuri fenomenologice. Substanța nevie ar trebui să fie un cuplaj de ortomaterie (cu ortoenergie) și informaterie. Organismele, implicit vii, trebuie să conțină direct și informaterie liberă care s-ar strecura sub forme de cuante specifice printre cuantele de spațiu ale universului. Asemenea „cuante” de informaterie pot fi reținute de anumite structuri topologice, moleculare în cazul organismelor, conferindu-le proprietăți necuantice, de sens, de continuificare și continuu. Atunci întreaga ruptură dintre neviu și viu, inclusiv până la procesele mentale, ar fi eliminată.

Infonul lui Tom Stonier și black-hole-ul lui René Thom reflectă poate un gând intuitiv într-o asemenea direcție.

Dorese să amintesc că o asemenea filosofie prezice o nouă revoluție în știință, deoarece știința actuală rămâne, cu toate marile ei succese, nesatisfăcătoare. Au fost propuse o serie de principii ale unei științe structural-fenomenologice care să depășească știința, în esență, structurală de astăzi. Și anume [27]:

I. Principiul insuficienței cunoașterii structurale, deoarece lumea este structural-fenomenologică sau altfel spus fizico- mentală.

II. Principiul autoconsistenței materiei sau al existenței, în sensul că nimic nu poate proveni din nimic, deși materia profundă ar putea fi gândită ca un fel de vid.

III. Principiul materiei profunde. Nu mai insist.

IV. Principiul universalității ontologice a informației. Ca o consecință, o teorie generală a informației nu este posibilă decât în cadrul unei științe structural-fenomenologice.

V. Principiul universalității ontologice a energiei cu mențiunea că pentru o știință structural-fenomenologică efecte antientropice absolute în univers sunt posibile.

VI. Principiul tendințelor devenirii, ca legislație fundamentală a existenței, care determină în inima unui ortosens, să-l numim «a exista», asigurând unitatea fundamentală a totului, a filosoficului UNU, deveniri care se manifestă în generarea de universuri, în tendințele structural-fenomenologice ale unui univers, ale omului și societății. Legitățile tendențiale sunt considerate primordiale în raport cu legile deterministe (inclusiv statistice) care se manifestă într-un univers fizic. Cauzalitatea în viziune structural-fenomenologică este o consecință a tendinței devenirii.

VII. În fine, principiul modelării structural-fenomenologice, modelarea formală specifică științei structurale fiind evident insuficientă. În noile modele trebuie să apară sensurile fenomenologice (ortosensurile și sensurile mentale, având aceeași natură) precum și operatori de interacțiune între structuri și sensuri fenomenologice. Unele încercări arată că acest lucru este posibil [28].

Aspectele, poate, aride de mai înainte au, așa spune inevitabil, și un aspect poetic. Ortosensurile existenței profunde pot fi asemăunate arheilor, zeilor,

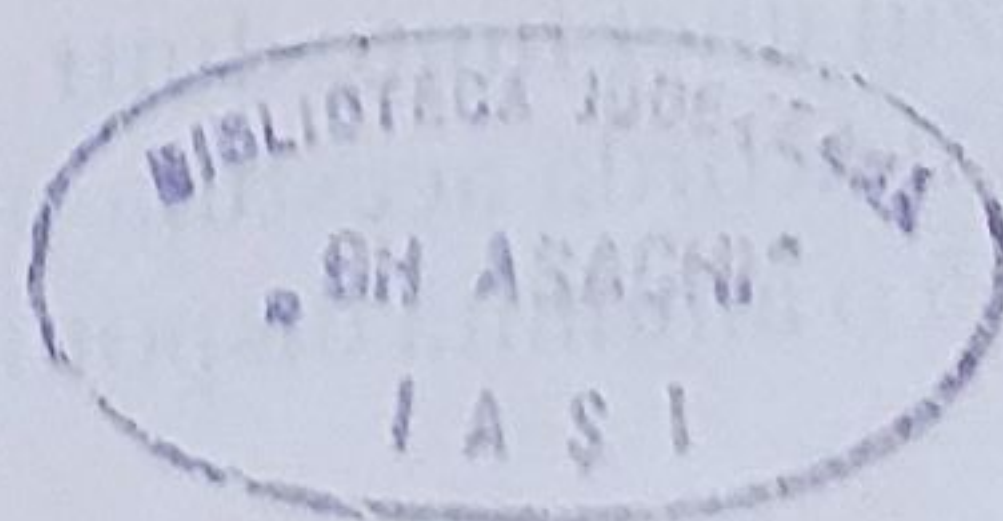
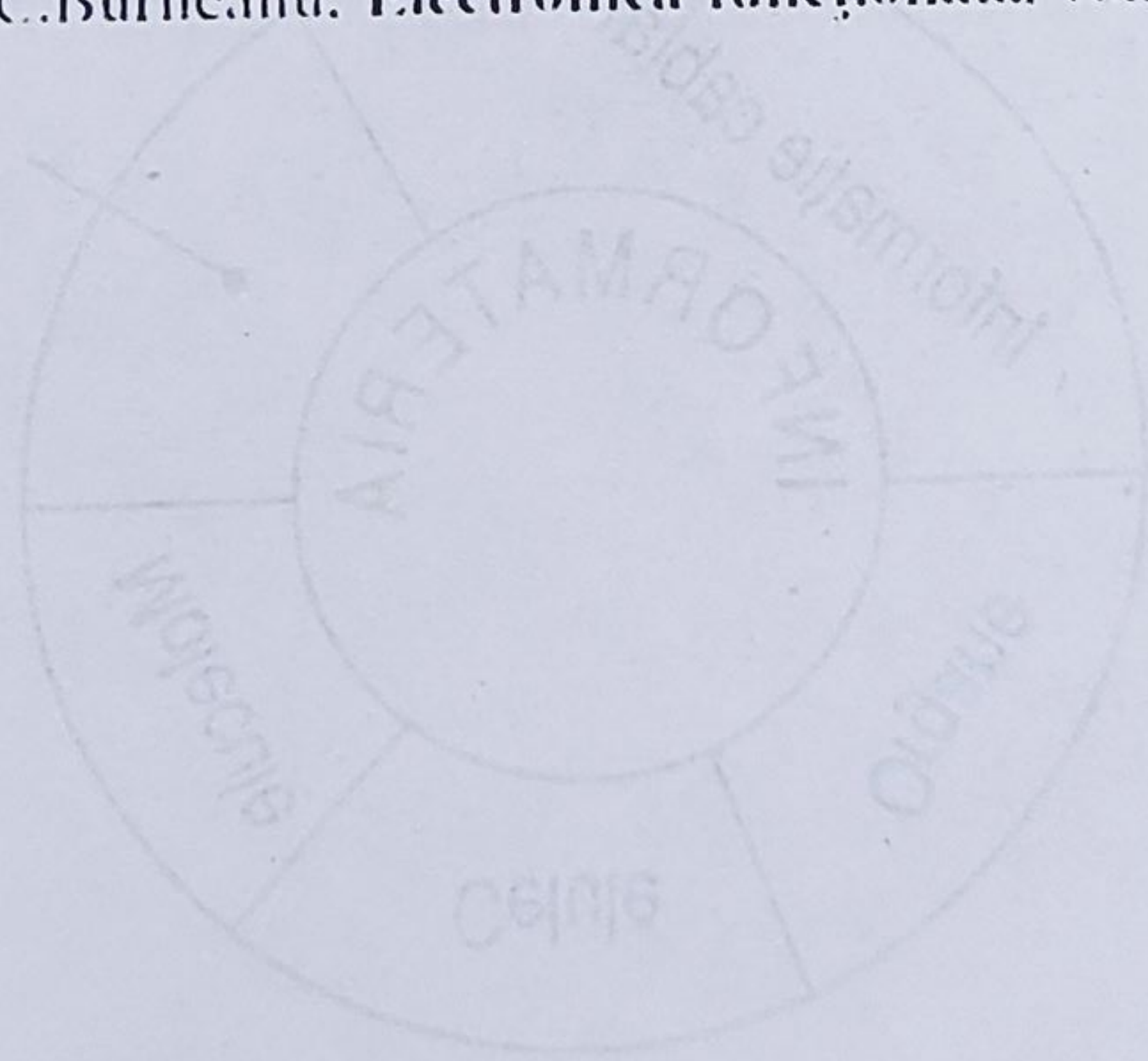
sunetelor, formelor (există probabil și ortosensuri topologice care dau naștere la spații) și poeziei. Existența în totalitate este fascinantă, covârșitoare și atrăgătoare! Cu toții dorim s-o înțelegem, s-o cunoaștem și să creăm cu conștiința că suntem în interiorul ei.

București, 27 iunie 1991.

NOTE ȘI REFERINTE BIBLIOGRAFICE

1. Tom Stonier, *Information and the Internal Structure of the Universe, an Exploration into Information Physics*, London, Springer Verlag, 1990, p.2.
2. *Op. cit.*, p.2.
3. *Idem.*, p.111, 114.
4. *Idem.*, p.115.
5. *Idem.*, p.127.
6. *Idem.*, p.131.
7. J.A.Wheeler, *World as system self-synthesized by quantum networking*, IBM Journal of research and development, **32**, 1, January, p.4-15 (1988).
8. J.A.Wheeler, *Information, physics, quantum, the search for links. Can we ever expect to understand existence?*, Physics Department, Princeton University of Texas, February 1990, preprint.
9. J.A.Wheeler, *Hermann Weyl and the unity of knowledge*, American Scientist, **74**, July-August, p.366-375 (1986).
10. Mihai Drăgănescu, *O fizică bazată pe informație*, în vol. *Informația materiei*, București, Editura Academiei, 1990, p.70-80 (în acest eseu se comentează câteva din ideile lui J.A.Wheeler din articolul de la nota 7 de mai sus).
11. J.A.Wheeler, articolul de la nota 9, p.369.
12. David Bohm, *Causality and chance in modern physics*, London, Routledge and Kegan Paul Ltd., 1957.
13. David Bohm, *Wholeness and the implicate order*, Arc paperbacks, Routledge and Kegan Paul Ltd., London, 1987 (first published 1980).
14. David Bohm, *Physics and philosophy*, în vol. *Sciences et symboles, les voix de la connaissance- Colloque de Tsukuba*, Paris, Albin Michel, 1986, p.253-259.
15. Mihai Drăgănescu, *Ordinea implicată a lui David Bohm și principiile ortofizicii*, în vol. *Informația materiei*, *op.cit.*, p.62-69.

16. Robert Rosen, **Effective processes and natural law**, în vol. ed. Rolf Herken, **The Universal Turing Machine, a Half Century Survey**, Oxford University Press, 1988, p.491-522.
17. Vezi eseurile autorului asupra lui Mihai Eminescu publicate în vol. **Informația materiei, op.cit.**, p.173-199.
18. Florian Nicolau, **Despre imposibilitatea unei teorii atomiste a lumii fizice**, București, Fundația regală pentru literatură și artă, Biblioteca de filosofie românească, 1947.
19. Victor Săhleanu, **Știința și filosofia informației**, București, Editura Politică, 1972.
20. Victor Săhleanu, **Eseu de biologie informațională**, București, Editura Științifică, 1973.
21. Mihai Drăgănescu, **Profunzimile lumii materiale**, București, Editura Politică, 1979.
22. Mihai Drăgănescu, **Ortofizica**, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1985.
23. Mihai Drăgănescu, **Inelul lumii materiale**, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989 (ediția a II-a, fără modificări a volumelor de la notele 21 și 22).
24. Idem, p.9.
25. Idem, p.10.
26. Vezi comentarii asupra acestei probleme în **Informația materiei, op.cit.**, p. 106-110.
27. Mihai Drăgănescu, **Principiile unei științe structural-fenomenologice**, în vol. **Informația materiei, op.cit.**, p.81-125.
28. Mihai Drăgănescu, **Teoria celulei ca organism abstract**, comunicare IPB, ianuarie, 1988, vezi M. Drăgănescu, Gh. Ștefan, C.Burileanu, **Electronica funcțională**, vol.I, București, Editura Tehnică, 1991.

625.528

I.2. DISPONIBILITATEA INFORMAȚIONALĂ

1. Corpul unei ființe vii este constituit din organe, la un alt nivel de privire este constituit din celule, la un altul din molecule; corpul mai conține și informație „cablată”, atât informație genetică, cât și informație instinctuală înscrisă în organism aele cu sistem nervos. La nivel molecular corpul viu prezintă întotdeauna în informație, proces cuantic și ortofizic în același timp. În figura 1 se arată schematic nivelurile de organizare ale unei ființe vii cu sistem nervos care prezintă și o anumită disponibilitate informațională a sistemului nervos pentru o mai bună interacțiune cu mediul înconjurător.

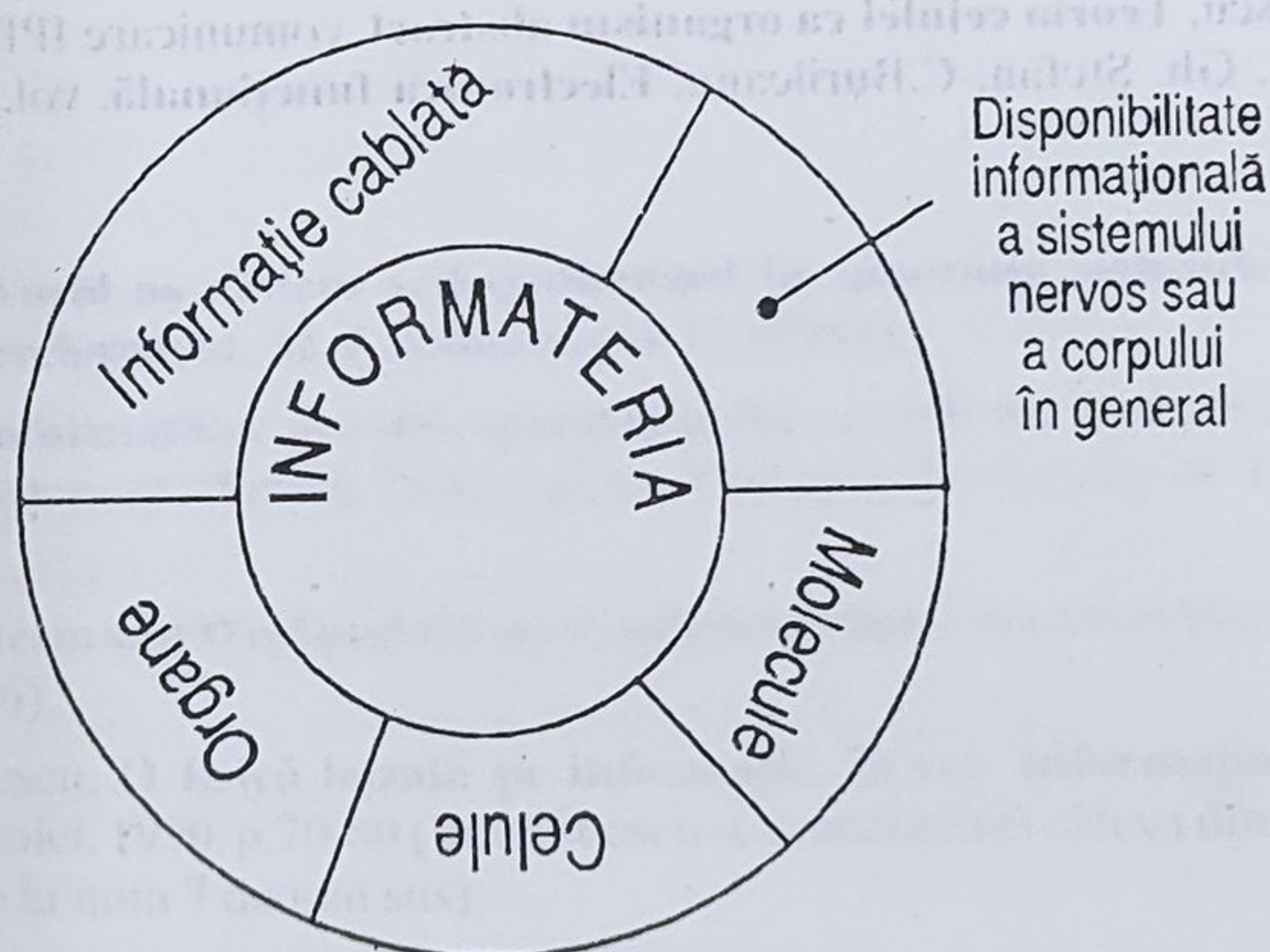
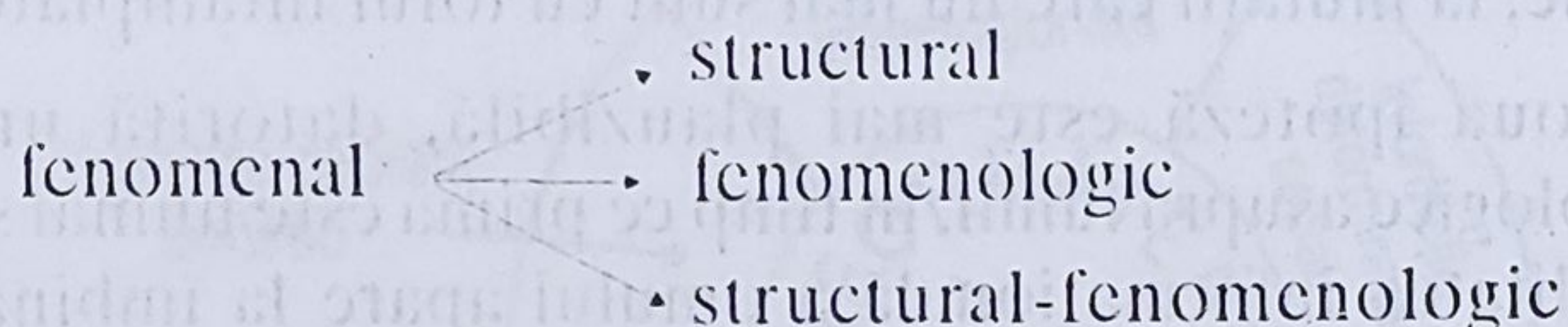

Fig. 1

Schema din figura 1 este valabilă chiar și pentru organisme fără sistem nervos cum este cazul unei ființe dintr-o singură celulă. Fapt este că informateria accesibilă corpului îi acordă acestuia proprietăți informaționale fenomenologice și întotdeauna există o anumită disponibilitate informațională a corpului, chiar în

cazul lipsei unui sistem nervos, și care fiind fenomenologică se manifestă prin transfer în dinamica proceselor fizico-chimice structurale ale celulei (deci ale corpului). Dacă din punctul de vedere **macroscopic** o ființă vie este un corp, mai exact un organism, din punctul de vedere microscopic ființa vie începe **structural** de la nivel molecular (ființa vie minimă este o moleculă vie [1]), iar la nivel subcuantic, prin introduschiiderea în informaterie, devine fenomenologică.

Amintim că prin fenomenal înțelegem ceea ce se prezintă ca fenomen fie structural, fie fenomenologic, fie structural-fenomenologic:

Pe de altă parte, fenomenalul poate fi fizic sau informațional.

În cazul omului s-a produs odată cu dezvoltarea creierului său o creștere considerabilă a disponibilității sale informaționale (fig. 2). Atât. Dar cu

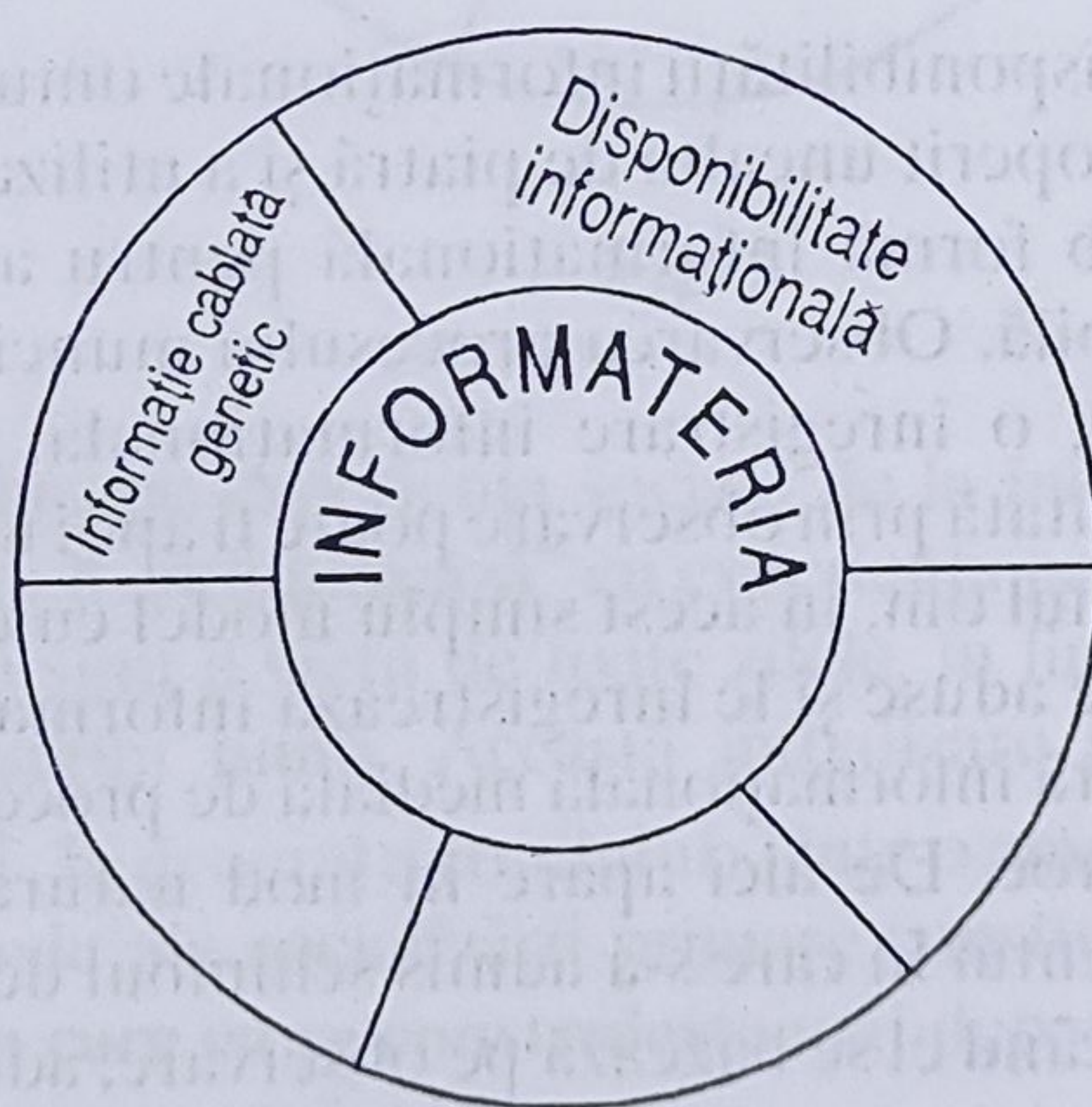

Fig. 2

consecințe enorme pentru desfășurarea vieții acestor organisme. Dintr-o dată omul a rămas mult mai puțin determinat decât oricare alt animal. Disponibilitatea lui informațională nu putea rămâne neutilizată căci ea s-a produs în dauna unei informații cablate care să-i asigure condiții sigure de

supraviețuire. Din momentul apariției unei mari disponibilități informaționale omul a trecut de la evoluție biologică la evoluție informațională, cu prioritate.

Cum a apărut disponibilitatea informațională? Din ce cauze? Pot fi menționate două posibilități: (a) dezvoltarea creierului datorită selectării unor mutații genetice întâmplătoare, selectare impusă de condițiile vieții primatelor premergătoare omului, urmată apoi de o evolutivă creștere a creierului; (b) îmbinarea celor de mai sus cu o tendință fenomenologică impusă de proprietățile materiei profunde, de legitățile tendențiale ale acesteia, care pot duce la modificări structurale, la mutații care nu mai sunt cu totul întâmplătoare.

Întrucât a doua ipoteză este mai plauzibilă, datorită unei viziuni structurii-fenomenologice asupra lumii, în timp ce prima este numai structurală, rezultă că disponibilitatea informațională a omului apare la îmbinarea dintre influențele vieții în realitatea spațio-temporală și în materia profundă. Evoluția materiei vii către o mare disponibilitate informațională se bazează pe mutație, tendință fenomenologică și selecție. Apariția disponibilității informaționale este o consecință a vieții și a unei tendințe fizice profunde manifestată sub formă informațională fenomenologică.

Numai datorită disponibilității informaționale omul poate trece la muncă, deoarece după ce a descoperit uncalta de piatră și a utilizat-o, a înregistrat acest proces în mintea sa sub formă informațională pentru a-l repeta. Munca fără informație nu este posibilă. Observarea procesului muncii unui om către un alt om constituie, din nou, o înregistrare informațională, preluarea experienței celui alt. Informația căpătată prin observare poate fi apoi utilizată și îmbunătățită în procesul muncii. Primul om, în acest simplu model cu doi oameni, observă la rândul lui îmbunătățirile aduse și le înregistrează informațional. Între cei doi se realizează astfel o legătură informațională mediată de procesul muncii individuale, **observate** în mod reciproc. De aici apare în mod natural munca în comun și comunicarea. Din momentul în care s-a admis schimbul de informație, și cu greu ar putea să nu fie admis când el se bazează pe observare, admitându-se informația comună, se trece ușor și la împărtășirea muncii în comun. Disponibilitatea informațională a omului face posibilă munca, munca în comun, schimbul de informație solicitat de munca în comun și apariția limbajului natural. Socializarea omului începe odată cu preluarea experienței celui alt (a informației culese observând pe celălalt) și este mult întărită de munca în comun și apoi de limbajul natural pe fondul disponibilității informaționale a omului și a unei constituții biologice favorabile. Socializarea omului și apariția societății au la bază marea disponibilitate informațională a omului, fiind determinate de viața în comun.

Omul însuși nu poate fi determinat decât pe cale socială deoarece numai astfel poate acoperi, în parte, disponibilitatea lui informațională. Omul din figura 2 este numai potențial om. El devine cu adevărat om numai într-un context social care îi determină structuri informaționale generate prin interacțiunea cu semenii săi (fig. 3).

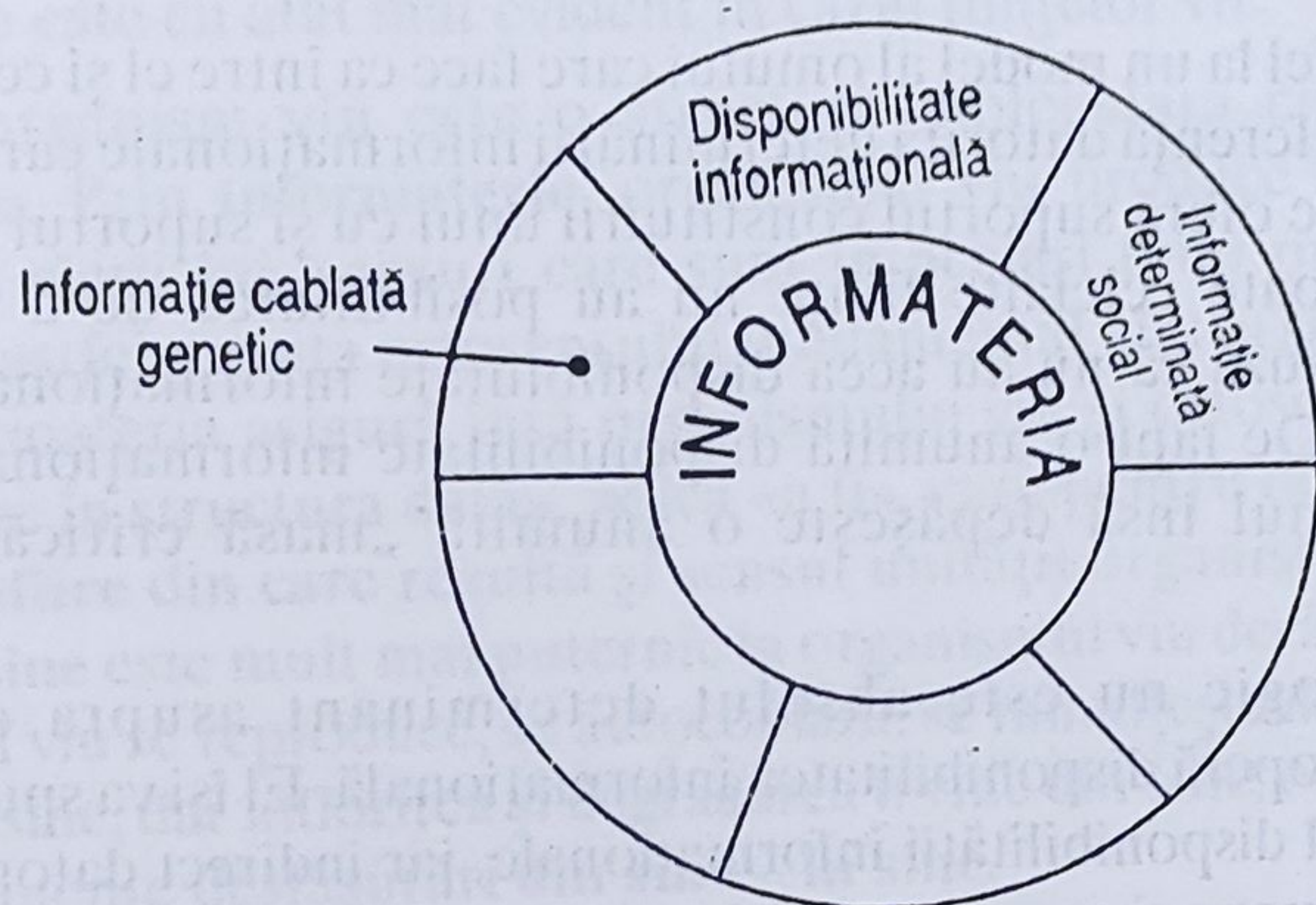

Fig. 3

Nici un om nu începe experiența socială de la început, ci găsește inițial o societate constituită care îl „inițializează” cu experiența generațiilor precedente, cu acea cunoaștere de bun simț a vieții de toate zilele, în limbajul natural, deci cu o cunoaștere generală asupra lumii. Această inițializare nu este altceva decât o socializare primară [2], în general a copilului și într-o anumită măsură a tânărului. Structurile informaționale ale socializării primare constituie un software de bază pentru ființa umană din care ea se construiește mai departe. Această construcție se produce, după părerea noastră, către:

- o a doua socializare (socializare secundară) prin care omului i se definește rolul lui în societate, inclusiv, când este cazul, însușirea unor limbaje de nivel înalt, teoretice, științifice etc.;
- constituirea **eului** propriu care cuprinde o parte derivată în directă legătură cu structurile informaționale ale socializării primare și secundare, dar și o parte generată prin faptul că omul, devenit conștient de sine însuși, își dă seama de capacitățile sale creatoare, de viața sa informațională

internă, de tensiunea sa filosofică și își constituie singur structuri informaționale corespunzătoare. Acum își poate defini singur rolul său.

Individul este și un generator de informație, uneori creată, care la rândul ei poate influența societatea. Dar această generare apare după ce omul își constituie eul, care la rândul lui este posibil după socializarea informațională a omului.

Am ajuns astfel la un model al omului care face ca între el și celelalte ființe vii să existe o mare diferență datorită determinării informaționale care se produce pe cale socială și care oferă suportul constituirii unui eu și suportul generării de informație nouă. Toate celelalte ființe nu au posibilitatea de a se constitui informațional din cauză că nu au acea disponibilitate informațională necesară prevăzută biologic. De fapt o anumită disponibilitate informațională există în orice ființă vie, omul însă depășește o anumită „masă critică” a acestei disponibilități.

Fondul biologic nu este absolut determinant asupra conținutului informațional care acoperă disponibilitatea informațională. El își va spune cuvântul prin cadrul de bază al disponibilității informaționale, iar indirect datorită nevoilor biologice ale ființei umane și care evident își spun cuvântul și asupra vieții sociale.

2. Cadrul cel mai general pentru a lua în considerație omul din punctul de vedere filosofic îl oferă ortosensurile fundamentale cele mai generale ale materiei. Ortosensul fundamental al materiei profunde, al informateriei în particular, este «a exista». Acesta este ortosensul unității materiei profunde, și deși nu va fi ușor să se cunoască natura lui intimă, el reprezintă o informație profundă, al cărui singur model care ne stă la dispoziție este acela al sensului mental al unei ființe vii, în particular al unei ființe umane. Am putea chiar intui că acest ortosens este mai apropiat de sensul unui sentiment, însă întrucât nu este provocat de structuri neurotice trebuie să aibă un specific pe care probabil nu-l putem cunoaște în mod direct.

Ortosensul «a exista» cuprinde trei nuanțe sau trei componente:

«a exista în sine» = «în sine» (1)

«a exista din sine» = «din sine» (2)

«a exista întru sine» = «întru sine» (3)

primul reprezentând tendința spre echilibru în sine în unitatea profundă, al doilea tendința unei desfășurări care produce generare de ortosensuri și de universuri, al treilea tendința spre generarea de ortosensuri ca urmare a însăși desfășurării

unui univers devenit viu și informațional.

Aceste ortosensuri și de fapt uniunea lor în ortosensul «a exista» determină formarea unui **inel al lumii materiale**, apariția unui univers și introdeshiderea lui prin ființele vii de care el, în evoluția lui, le dezvoltă. Într-un fel, nimic din ceea ce se petrece într-un univers nu scapă determinării tendențiale a ortosensului fundamental «a exista» cu nuanțele sale «în sine», «din sine», «întru sine». Dar faptul acesta este cu atât mai evident în cazul ființelor vii.

Un organism viu este o structură moleculară cu introdeshideri în informaterie. Prin **informaterie**, organismul viu produce sensuri ca urmare a desfășurării vieții lui, sensuri care sunt în același timp ortosensuri întru sine satisfăcând astfel cerința ortosensului fundamental «întru sine» = «a exista întru sine». Informateria asigură însă organismului viu și ortosensul fundamental «a exista în sine în structura dată», adică «a fi», care pentru organismul viu este un proces de **afiire** din care rezultă și sensul unității organismului și al ființării lui în sine. **În sine** este mult mai puternic la organismul viu decât la o structură inertă. Organismul viu se reproduce, se autocopiază, se înmulțește **din sine**, căutând însă a fi mereu în sine, dar înflorirea și degradarea îi vine **din sine**, organismul fiind supus unei permanente desfășurări **din sine – în sine**.

Vom nota $[\text{din sine}]_0$ ceea ce este dat sub formă de corp, deoarece accesul în informaterie aduce ortosensuri care reprezintă tendințele fenomenologice în evoluția organismului viu. Primul strat $[\text{din sine}]_0$ este moștenirea fizică a organismului, straturile $[\text{din sine}]_1$, $[\text{din sine}]_2$, ..., $[\text{din sine}]_n$ reprezintă acumulări în cursul procesului vieții, dar și evoluției biologice. Important este faptul că un organism viu are un comportament determinat de:

- a) $[\text{din sine}]$ structuralizat în condițiile evoluției speciei și determinat inițial social (în cazul omului);
- b) afiire existențială, care este și sensul unității în sine a organismului viu;
- c) ortosensuri «din sine» care apar prin euristică fenomenologică (pentru comportament în raport cu propriul organism sau cu mediul extern);
- d) producerea de ortosensuri «întru sine» prin însăși desfășurarea vieții lui.

Cu alte cuvinte orice organism viu este determinat de un strat vechi (genetic) constituit sub influența generală a ortosensului fundamental «a exista

în sine, din sine, întru sine» și un strat nou al vieții proprii și care acționează sub influența aceluiași ortosens fundamental.

În mod evident, la aceste straturi trebuie să mai adăugăm și stratul disponibilității informaționale care la om cunoaște cea mai mare dezvoltare.

Ceea ce are omul **din sine** este în primul rând corpul lui biologic și disponibilitatea informațională. Dintr-un **din sine derivat** el mai are și predeterminarea sa socială. Prin **din sine** informaterial, omul are la dispoziție o curistică fenomenologică pe care va căuta s-o folosească și în legătură cu disponibilitatea sa informațională structurală. Informateria are o disponibilitate informaterială fenomenologică. Fără aceasta omul nu ar putea crea.

Prin «întru sine» omul se încrie în rând cu toate ființele din univers și anume va purta tendința unui inel al lumii materiale fie de a crea un nou univers, fie numai de a fi o sursă de ortosensuri. De aici și rezultă o anumită bivalență a omului între extremele:

- (I) A se mărgini la transmiterea întru sine → în sine. Acești oameni vor genera sau vor menține spiritul religios, înțeles sub o formă generală, indiferent dacă ei cred sau nu cred în Dumnezeu. Omul religios caută să se integreze în existență, să-i fie supusă, mergând adesea și până la o totală supunere în societate.
- (II) A tinde la reciclarea lumii întru sine → **din sine**. Acești oameni sunt **oamenii constructori și creatori**. Nu este exclus și ca anumite spirite religioase să atingă asemenea posibilități.

Există, fără îndoială, o multitudine de nuanțe intermediare. Acestea nu se plasează numai pe o simplă linie de legătură unidimensională între cele două extreme. Pe reliefurile acestei legături ar putea apărea și o îmbinare între extremele I și II, care ar conduce la o altă extremă;

- (III) **întru sine** → **prin în sine** → în **din sine**, păstrând intact și rolul în sine-ului, poetizat adesea ca o mare lumină, ca un mare sentiment, ca o mare muzică, ca o mare poezie, dar care în fond este în sinele existențial al materiei profunde. S-ar putea ca numai prin în sine omul și societatea să aibă sentimentul împlinirii, dar nu rămânând strict în în sine, deoarece lipsind creația nu poate fi vorba de o adevărată împlinire în existență [3]. În sine apare atunci ca un punct final care nu este final, ci și un nou început.

3. Noțiunea de **disponibilitate informațională**, care în cazul organismelor este asigurată de structura lor fizică și de accesul în informaterie, are un

corespondent în noțiunea de **plasticitate a sistemului nervos** folosită de Mario Bunge [4]. Pentru Mario Bunge „un sistem neuronal este **plastic** (sau **nefixat**, sau **modificabil**, sau **autoorganizabil**) dacă și numai dacă conectivitatea lui este variabilă în timpul vieții animalului” [5]. În cazul în care conectivitatea sistemului neuronal este constantă, dată prin naștere sau de la un anumit moment al dezvoltării animalului, atunci sistemul este „fix, cablat, precablat sau preprogramat” [6].

Observăm că noțiunea de plasticitate a sistemului nervos se referă numai la aspectele structurale ale organismului, mai exact numai ale sistemului nervos. Modelul lumii folosit de M. Bunge este un model structural, implicit numai la universul nostru, fără o materie profundă și proprietăți fenomenologice. Întrucât Mario Bunge raționează foarte riguros în cadrul modelului său, vom păstra noțiunea sa de plasticitate a unui sistem neuronal astfel cum a fost definită prin citatul de mai înainte. În același timp, ținând seama că și o celulă vie poate prezenta o anumită plasticitate structurală informațională [7] de ordin molecular, fără a avea totuși un sistem nervos, vom numi **plasticitate informațională proprietatea oricărei structuri de a se adapta, modifica, autoorganiza din punctul de vedere informațional, pe cale strict structurală**. Plasticitatea sistemului nervos, considerat strict structural, este un caz particular al plasticității informaționale. Apariția rețelelor electronice neuronale reprezintă un caz nebiologic de plasticitate informațională destul de avansată, surprinzătoare. Rețelele electronice neuronice sunt rețele de microprocesoare electronice, având și memorie locală, interconectate după modelul interconexiunii neuronilor reali. Rețele de procesoare electronice în număr mare (să spunem 1000 de procesoare sau mai mult), cu o mare conectivitate, dau dovadă de o plasticitate informațională similară sistemului nervos. Asemenea performanțe informaționale apar la o anumită populație de microprocesoare cu memorie și de la un anumit grad de interconectivitate. De la o anumită complexitate înainte se trece de la **rigiditate informațională** la **plasticitate informațională**, printr-un fenomen de cooperare specific și unor procese de autoorganizare fizică.

Disponibilitatea informațională este mai mult decât plasticitatea informațională. Prima o presupune pe cea de a doua, dar mai cuprinde și **disponibilitatea fenomenologică**. Toemai datorită acesteia din urmă organismele au o supraplasticitate informațională, amplificată în raport cu plasticitatea informațională, adică au disponibilitate informațională.

Structurile nevii pot avea plasticitate informațională, organismele au disponibilitate informațională.

Mario Bunge numește **psihon** un sistem plastic neural, iar întregul sistem neuronal al unui animal îl numește **supersistem plastic neural** [8]. Noțiunea de **psihon** se poate extinde la orice sistem plastic informațional, cu precizarea că un psihon este structural. El nu este mental, respectiv structural- fenomenologic.

Bazat pe noțiunea de psihon, M. Bunge formulează două postulate:

„**Postulatul 18.** Orice act creativ este activitatea sau efectul activității unor psihoni nou formați (noi conexiuni, nu noi neuroni).

Postulatul 19. Toate animalele prevăzute cu sisteme neuronale plastice sunt creative” [9].

Dar cum se formează un psihon nou? Nu există decât două soluții: din psihonii vechi prin euristică structurală sau prin interacțiune structural-fenomenologică pe care o teorie strict structurală nu o poate concepe. Actul creativ este și constituirea noului psihon, prelungit apoi prin activitatea acestuia. Postulatul 18 de mai sus evită sursele creației, adică însuși actul creației, fiind totuși cea mai bună formulare în cazul în care sunt neglijate procesele fenomenologice. Acest postulat reprezintă un punct critic al teoriilor structurale în știința contemporană. O încercare de depășire a acestui punct critic este oferită de modelele proceselor de creație expuse în *Ortofizica* [10].

În ceea ce privește postulatul 19, de mai înainte, el este compatibil cu postulatul 18, dar împreună sunt mult prea restrictive.

Pentru extinderea lor se poate folosi noțiunea de **psihon mental** care este un obiect cu disponibilitate informațională structural- fenomenologică. În aceste condiții, conform considerațiilor expuse în altă parte [11], orice psihon mental este creativ. Atunci, toate organismele conținând psihoni mentali sunt creative.

Un psihon (nemental) nu poate fi creativ decât în mod redus, cel mult prin euristică structurală (creație de speța a treia în *Ortofizica* [12]). Un psihon mental poate fi creativ deplin (creație de speța întâi în *Ortofizica* [13]).

Noțiunile de **psihon** și **psihon mental** pot prezenta importanță nu numai pentru organismele cu sistem nervos, ci și pentru cele inferioare acestora, poate chiar și pentru celula vie după cum am mai avut ocazia să constatăm. Asupra acestor noțiuni vom reveni.

4. Disponibilitatea informațională a unui organism este posibilă în primul rând datorită plasticității sale informaționale structurale la care se adaugă, prin întredeschiderea organismului, procesualitatea fenomenologică proprie. Datorită cuplajului structural-fenomenologic, orice organism viu, chiar și o moleculă vie, are o anumită disponibilitate informațională, fie ea, în acest caz extrem, mai mult numai prin procese fenomenologice. Dacă la molecula vie poate exista o disponibilitate informațională predominant fenomenologică, la celula vie apare o anumită plasticitate informațională structurală, desigur redusă, dar care face ca disponibilitatea informațională totală, structural-fenomenologică să facă un salt calitativ față de molecula vie. Pe scară evolutivă, plasticitatea informațională este aceea care mărește disponibilitatea informațională, un mare salt calitativ fiind apariția sistemului nervos.

Evoluția structurilor organismelor vii și evoluția sistemului nervos a dus la o plasticitate informațională din ce în ce mai pronunțată și odată cu aceasta la o disponibilitate informațională tot mai mare.

De ce? Datorită legităților tendențiale ale existenței, transpuse în legități ale universului. **Creșterea plasticității informaționale**, care astăzi a trecut și în domeniul tehnologiei informaționale, pare să fie una din legitățile tendențiale cele mai importante ale universului. Dar ea servește, este subordonată, **disponibilității informaționale** care îi este superioară prin faptul că prin ea se ajunge la fenomenul de conștiință și la creație. Se poate spune că **creșterea disponibilității informaționale este o legitate tendențială a universului**, datorită căreia are loc o evoluție crescândă a plasticității informaționale și o dezvoltare și expansiune a viului în univers. Apariția unei societăți orientate informațional [14] se înscrie în această legitate tendențială, deși deocamdată poate mai mult din punctul de vedere al plasticității informaționale decât al disponibilității informaționale.

Nu trebuie neglijat faptul că orice organism are și o **informație cablată**. O parte din această informație este folosită pentru compartimentul instinctual al organismului, altă parte asigură în multe cazuri **nuclee** pentru unele forme de disponibilitate informațională. Să considerăm cazul limbajului natural.

Munca și comunicarea implicată de muncă au fost determinante pentru apariția limbajului natural vorbit. Dar acest lucru a fost posibil datorită disponibilității informaționale a sistemului nervos central al omului. Dar numai atât, sau există și un **nucleu structural cablat** (cu corespondențe fenomenologice inevitabile într-un organism viu) al limbajului natural?

S-au conturat două teorii posibile în privința unui asemenea nucleu. Una care afirmă că, odată cu dezvoltarea biologică, în creierul lui Homo sapiens s-a constituit și nucleul limbajului natural, sub o formă foarte generală (o gramatică universală), care poate sta la baza constituirii unui limbaj concret în condițiile vieții sociale. Alta care poate susține că la început limbajul natural s-a constituit din interacțiune socială pe baza disponibilității informaționale, dar ulterior structuri generale ale limbajului natural au trecut în patrimoniul genetic, cablat, al creierului.

În ambele aceste cazuri, conform evidenței experimentale, este nevoie de exercițiul unui limbaj concret prin interacțiune socială în sânul familiei (până la vârsta de cinci ani) pentru ca omul să-și dezvolte nucleul inițial care altfel s-ar atrofia fără posibilitatea de a mai fi regenerat. După cum spune Noam Chomsky, limbajul natural este un organ individual care are o perioadă de creștere cu o primă parte strict biologică și cu o a doua parte sub influența mediului social, dar dacă nu a crescut la timp el nu va mai crește vreodată [15].

Pentru Chomsky există o **gramatică universală** înnăscută, genetică, care reprezintă **starea inițială a limbajului natural** [16]. Această gramatică poate fi inconștientă și inaccesibilă conștienței [17]. De aceea „în ultimă instanță studiul limbajului aparține biologiei umane” [18] spune Chomsky care mai afirmă: „se spune ... că copilul învață limbajul și nu că limbajul crește și se maturizează” [19], ceea ce ar fi mai normal după el.

Înelinăm să credem că există într-adevăr sâmburi genetici înconjurați de disponibilitatea informațională a omului, în jurul căror sâmburi se pot dezvolta anumite procesoare mentale cum sunt cel de tipul limbajului natural, pentru prelucrarea de imagini etc.

N. Chomsky mai remarcă: „Este sigur, în ceea ce este esențial, că această capacitate de a manipula sistemul numeric sau proprietățile abstracte nu este un lucru care se învață. Suntem forțați să admitem, între altele, că ea nu este în mod specific selecționată de evoluție: a trebuit, de fapt, ca ea să ajungă la om aproape la stadiul ei actual pentru ca existența facultății de numărare să fie numai recunoscută și capacitatea exersată” [20]. Și în altă parte: „anumite elemente ale cunoașterii apar a fi înnăscute” [21].

Disponibilitatea informațională a omului se desfășoară pe o **matrice biologică genetic înnăscută**, indiferent de modul în care s-a produs această înscriere genetică (prin biologie sau și prin efectul evoluției culturale transpusă

într-o anumită măsură genetic), ceea ce reprezintă o altă problemă.

Ideea unei **matrice biologice** a limbajului natural a fost exprimată de E. H. Lenneberg într-o lucrare pe care Chomsky o consideră clasică [22]. Pentru Lenneberg „descoperirea și descrierea mecanismelor înnăscute reprezintă astfel o procedură perfect empirică, parte integrantă a cercetării științifice moderne” [23].

Generalizând, se poate vorbi de o **matrice informațională biologică** înnăscută care în principiu ar putea fi influențată atât de evoluția biologică pură, dar și printr-o imprimare biologică sub acțiunea vieții sociale într-un anumit mediu natural. În acest cadru s-ar înscrie și **matricea stilistică** descrisă de Lucian Blaga. Matricea biologică înnăscută care este și o matrice psiho-mentală ar putea cuprinde diverse matrice: gramatica universală a limbajului natural, gramatica imaginilor, matricea numerației și logicii, matricea științifică a adevărului etc. De aceea, modelul la care am ajuns trebuie completat după cum se arată în figura 4.

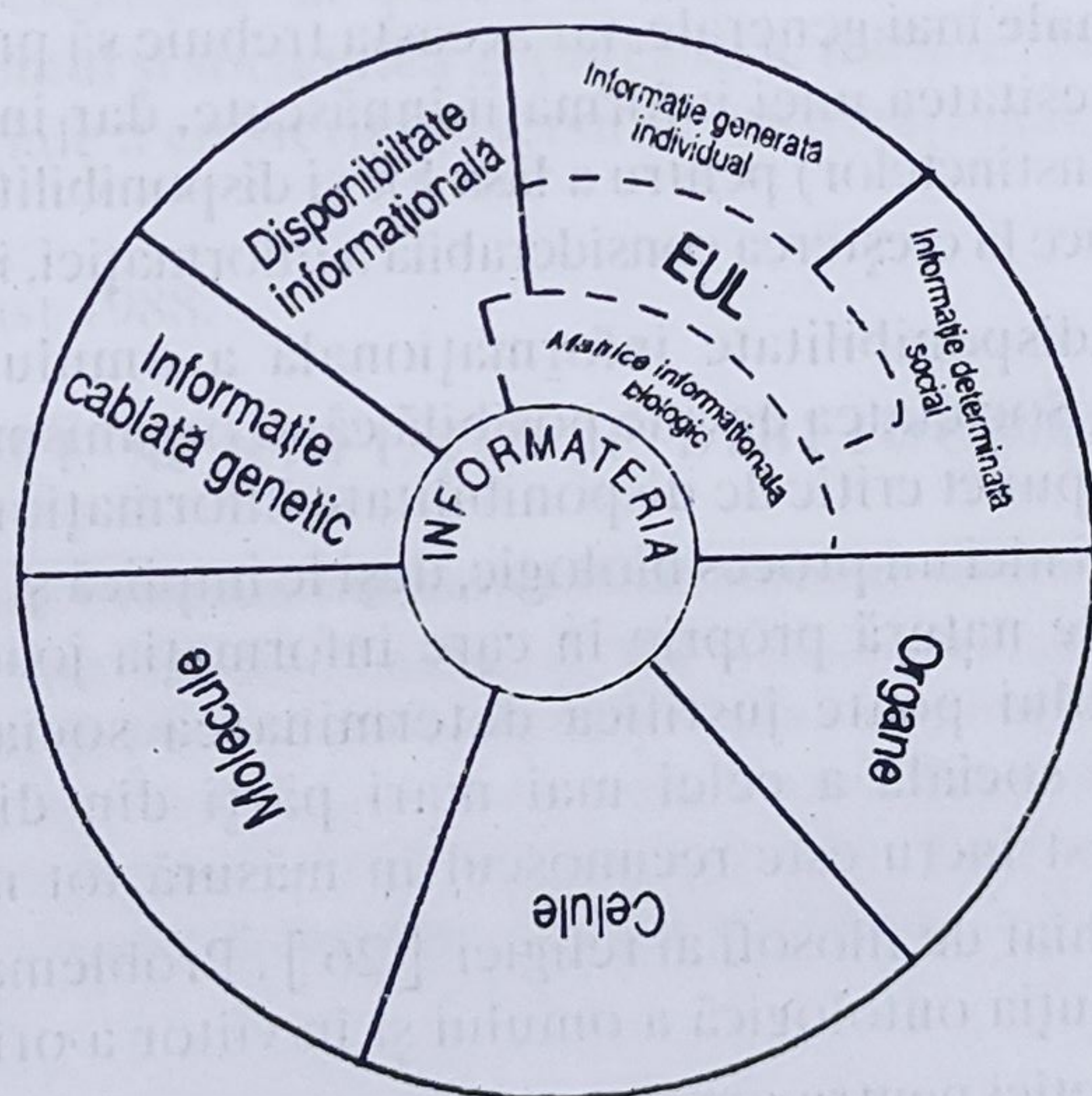

Fig. 4

Principiul înnăscutului nu poate fi respins deoarece creierul este un organ născut cu cablaje neuronice evidente, iar acestea conțin fără îndoială sâmburi

genetici informaționali a o serie de procesoare mentale ale ansamblului care este mintea omului. Ceea ce este înăscut și nu determină instincte bine determinate constituie însă numai un embrion, o posibilitate. După cum remarcă și Chomsky, pentru procesorul mental al limbajului natural, „gramatica universală care bineînțeles nu este o gramatică, ci mai curând un sistem de condiții care acoperă un evantai de gramatici posibile ale unor limbaje umane posibile” [24].

Cu alte cuvinte, și ceea ce este cablat este numai o matrice, ea însăși cu multe disponibilități informaționale. Determinarea prin matricea informațională biologică nu este absolută, nu este totală. Iar această matrice nici nu poate acoperi întreaga sferă de structuri de bază ale creierului, unele rămânând în continuare total disponibile, după cum se arată schematic și în figura 4, prin aceea pătrundere a disponibilității informaționale până în inima existenței omului.

A determina exact cât este înăscut este deocamdată foarte greu. Universul a produs structuri fizice și tot el produce și structuri informaționale. Legitatea creșterii disponibilității informaționale a universului urmează **legității unei creșteri informaționale** mai generale, iar aceasta trebuie să provină mai întâi din sine, de unde și necesitatea unei informații înăscute, dar insuficient elaborate (în afară de aceea a instinctelor) pentru a lăsa loc și disponibilității informaționale, deoarece ea poate duce la creșterea considerabilă a informației, inclusiv prin creație.

Fără marea disponibilitate informațională a omului nu s-ar fi putut constitui societatea. Societatea devine posibilă când organismele care o compun depășesc un anumit punct critic de disponibilitate informațională. Societatea nu este un proces fizic și nici un proces biologic, deși le implică și pe acestea. Ea este un proces specific de natură proprie în care informația joacă un rol esențial. Teoria naturii omului poate justifica determinarea socială a omului prin acoperirea pe cale socială a celei mai mari părți din disponibilitatea lui informațională. Acest lucru este recunoscut în măsură tot mai mare de mulți gânditori [25] și chiar de filosofi ai religiei [26]. Problema care se pune este în ce măsură constituția ontologică a omului și în viitor a oricăror alte arheme asigură sâmburi genetici pentru om și pentru comportamentul lui social.

Mario Bunge își pune în mod îndreptățit întrebări [27] cum sunt următoarele:

- altruismul este programat genetic sau învățat?
- cum au apărut empatia și solidaritatea?
- care sunt originile bunătății și ale cruzimii?

- există un sens moral moștenit, și, în orice caz, în care punct al evoluției emerge moralitatea?
- există rădăcini biologice ale comportamentului managerial, politic și militar?
- este agresiunea programată genetic?

Sociobiologia tinde să reducă și socialul în mare măsură la biologie și genetic. Conceptul de disponibilitate informațională pe fondul unor structuri biologice înnăscute permite o analiză mult mai nuanțată.

Din punctul de vedere filosofic este important să se meargă chiar dincolo de biologie și social pentru a întrezări rațiuni ontologice profunde ale anumitor tendințe ale omului și societății, ale comportamentului lor și al existenței lor.

În afară de aceasta, ar trebui găsit ceea ce emerge din firea constituției minții și implicit creierului unui om, și ceea ce emerge din firea constituirii societății.

Asemenea elemente ar putea fi importante pentru viitoare arheme artificiale pe care omul și societatea ar putea să le inițieze. Și le vor iniția datorită necesității tendențiale a creșterii universului informațional.

București, 21 august 1988.

NOTE ȘI REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Mihai Drăgănescu, *Ortofizica*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1985, p. 314-370.
2. Peter Berger and Thomas Luckman, *The social construction of reality* (1966), Harmondsworth, Middlesex, England, Penguin Books Ltd., ediția 1981, p. 149-157.
3. Vezi și criteriul împlinirii drept unu din criteriile civilizației, în M. Drăgănescu, *Știință și civilizație*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984, p. 80-85.
4. Mario Bunge, *Scientific materialism*, Dordrecht-Holland, D. Reidel Publishing Company, 1981.
5. *Idem*, p. 70.
6. *Ibidem*.
7. Mihai Drăgănescu, *Teoria celulei ca organism abstract*, preprint, Laboratorul de electronică funcțională, Institutul Politehnic București, ianuarie, 1988.
8. Mario Bunge, *op.cit.*, p. 70.
9. *Idem*, în capitolul *O teorie materialistă a minții*, p. 85.
10. Mihai Drăgănescu, *Ortofizica*, *op. cit.*, p. 372-391.
11. *Idem*, Cap. 10.

12. Idem, p. 387-389.
13. Idem, p. 389-301.
14. Mihai Drăgănescu, *Informatica și societatea*, București, Editura Politică, 1987.
15. Noam Chomsky, *Règles et representations*, Paris, Flammarion, 1985, traducere din limba engleză (1980).
16. Idem, p. 69-81.
17. Idem, p. 122.
18. Idem, p. 213.
19. Idem, p. 222.
20. Idem, p. 40.
21. Idem, p. 133.
22. E. H. Lenneberg, *Biological foundations of language*, New York, Wiley, 1967, apud N. Chomsky, *op. cit.*, p. 175-177.
23. E. H. Lenneberg, *op. cit.*, apud N. Chomsky, *op. cit.*, p. 176.
24. Noam Chomsky, *op. cit.*, p. 179.
25. David Rubinstein, *Marx and Wittgenstein, Social praxis and social exploration*, London, Routledge and Kegan Paul, 1981.
26. Dumitru Stăniloae, *Persoana umană în vecinie dialog cu Dumnezeu*, 1988 (volum preprint dactilografiat), în care se arată că persoana umană este o realitate concretă care nu există decât în relație cu alte persoane, omul fiind o existență interpersonală; în același timp, persoana umană conține, după autor, și ființa umană dependentă de ființa divină și unită cu toată creația.
27. Mario Bunge, *op. cit.*, p. 97.

1.3. SIMETRIA ȘI ASIMETRIA SENSURILOR

1. Substratul informaterial este ultimul substrat al unei ființe vii, iar activitatea informațională proprie acestui substrat constituie și un strat **infraconștient** pentru procesele mentale ale oricărui organism, ca și pentru mintea omului și arhemelor. Iar acest strat infraconștient poate influența inconștientul minții, precum și conștientul, fie direct, fie indirect.

Cosmosul profund este sediul sensurilor. Informateria are proprietatea de a genera din sine ortosensuri, în primul rând cele care duc la nașterea unui univers, în al doilea rând altele care ar putea influența organismele vii ale unui univers. Astăzi nu știm cât anume din evoluția ființelor vii din universul nostru se datorește unor asemenea ortosensuri și de asemenea nu știm cât anume din creația culturală a omenirii are și asemenea surse.

Sensuri nu se produc numai de la sine, ci și întru sine în informaterie prin procesul invers structural-fenomenologic, complementar procesului fenomenologic-structural pe care îl pot produce sensurile din sine. Se pot naște astfel o mare varietate de sensuri corespunzând structurilor organismelor în interacțiune cu mediul înconjurător, satisfăcând o mare sete de sensuri a materiei profunde și a materiei în general.

S-ar putea ca totul să se termine aici. Totul să se reducă la această **sete de sensuri** a materiei. Nici o speranță pentru univers, nici o speranță pentru om, binele și răul să aibă aceeași valoare ultimă, natura să caute să stoarcă din viață și din om toate sensurile posibile. Oamenii trebuie să se comporte în toate modurile posibile pentru a produce cea mai mare varietate de sensuri. De aceea li s-a dat o **mare disponibilitate informațională**. Iar toate acestea pentru a satisface ortosensul primordial a exista întru sine.

Fără a nega setea de sensuri, faptul că universul viu, devenit cultural și informațional, ajunge la constituirea societății, permite omului și societății totuși să aleagă o **predominanță** a anumitor sensuri în conformitate cu ceea ce omul și societatea gândește despre lume. Deși știu că pot fi zguduiți de natură, supuși

catastrofelor ei, marcați de indiferența existenței dacă aceasta s-ar manifesta numai prin setea de sensuri, bântuiți de angoase, de moarte, totuși oamenii pot alege prin spiritul lor ceea ce ei gândesc că să revină acestui spirit. Jung a emis ideea unui **inconștient colectiv**. Acesta trebuie să fie înscris într-un fel în structurile sistemului nervos central al omului ca urmare a unui proces de evoluție în condițiile vieții sociale. Dacă oamenii produc sensuri, iar acestea sunt predominant corespunzătoare cerințelor spiritului, atunci aceste sensuri în cosmosul profund al oamenilor pot determina și un **infraconștient colectiv**, un **substrat fenomenologic al colectivității umane**. S-ar putea ca Dumnezeu să fie tocmai o stare de infraconștient colectiv pentru colectivitățile care cred în Dumnezeu și gândesc despre Dumnezeu. În general, în infraconștientul colectiv pot predomina, în cadrul foamei generale de sensuri, unele sensuri față de altele, cum ar fi ale binelui în raport cu ale răului, producând o asimetrie în distribuția acestor sensuri în raport cu toate axele posibile. Țesătura infraconștientă a sensurilor, care nu se menține decât atât cât este menținută de gândurile și sensurile oamenilor, poate influența infraconștient oricărui proces mental și orice minte, ca și cum ar proveni din sine (de la sine) din informatică. Este chiar posibil ca sensurile infraconștientului colectiv să producă prin interferența lor sau prin procese specifice, analoge rezonanțelor multiple și neliniare, noi sensuri care să influențeze organisme și minți, prin noi tendințe fenomenologice, noi intuiții și procese creative.

În cadrul **setei de sensuri** care ar putea presupune o anumită simetrie a sensurilor după modelul bine-rău, se poate produce totuși o anumită asimetrizare prin voința omului și societății odată cu evoluția lor spirituală.

Dar s-ar putea întâmpla ca **de la bun început** cosmosul profund să nu aibă numai o sete simetrică de sensuri, ci și tendința ordonării asimetrice a sensurilor produse de un univers și să determine o selectare a sensurilor în vederea îndeplinirii tendinței fundamentale a unui univers și anume crearea unui nou univers. Ar fi încă o dovadă că în natura lucrurilor simetria perfectă este insuficientă, că ea trebuie să lase loc și asimetriei [1]. De aceea principiului **setei de sensuri** (simetriei sensurilor) i se adaugă un principiu al **selectiei sensurilor** (al asimetriei sensurilor) în conformitate cu ceea ce numeam **tendințele devenirii** [2], ultimele fiind și ele o consecință a ortosensului fundamental a exista în sine, din sine, întru sine. Același **ortosens fundamental** determină și **setea de sensuri** și **selectia de sensuri**.

Tendințele devenirii pot fi formulate astfel [3]:

- la nivelul universului, **tendința cosmică a universului** de a crea un nou univers, de a deschide un nou ciclu al lumii materiale, considerată ca tendință fundamentală (I);
- la nivelul societății, **tendința devenirii istorice** (II), derivată din prima, tendință care se manifestă prin împletirea factorilor științifici, tehnologici și ai forțelor de producție cu factorii economici și sociali și cu factorii culturali și spirituali, tendință către o societate a cunoașterii, civilizației socioumane și creației, către o societate interastrală în univers care ar putea realiza actul cosmic al tendinței fundamentale (I) a universului;
- la nivelul omului, **tendința devenirii filosofice** (III) și implicit **spirituale**, care poate fi extinsă și asupra arhemelor în general, care îndreaptă omul către spirit prin cunoaștere și adevăr, sentiment cosmic și binegândire pentru a deveni conștient de tendințele universului (I) și devenirii istorice (II) și a acționa în conformitate cu acestea.

Selecția de sensuri în consens cu tendințele devenirii nu este automată, ea depinde de însuși procesul devenirii, de modul în care omul înțelege devenirea, deoarece numai prin gândire omul își poate da seama că binele servește devenirii.

A împlini tendința naturală a Universului este un bine, a te opune este un rău, putem gândi din punctul de vedere filosofic. Aici intră în considerație **binele filosofic** [4]. Dar pentru a împlini tendința naturală a Universului este nevoie de cunoaștere, creație și inventitate care se pot desfășura deplin numai într-o societate în care domnește **binele social**, adică într-o civilizație socioumană. „Binele social și binele filosofic merg mână în mână” [5] contribuind astfel la selecția sensurilor, rezultând atunci **indirect** „preferința” materiei pentru bine în procesul ei de asimetrizare a setei simetrice de sensuri.

Materia nu este total indiferentă sensic, ea favorizând acele sensuri care corespund **devenirii** ei, în conformitate cu ortosensul propriu fundamental și deci cu modul ei existențial. Dar preferința pentru unele sensuri nu este totală, absolută, ci numai în cadrul unei dinamici contradictorii simetrie-asimetrie [6] care își spune cuvântul și asupra lumii sensurilor. Simetria și asimetria formează o dualitate de care nici omul nu poate scăpa. Și omul are o sete simetrică de sensuri, dar în ridicarea spiritului său i se impune asimetrizarea acesteia prin efortul său eugetător.

2. **Sensul este fenomenologic.** Este fizic fără a fi structural (ca organizare de elemente și de relații între elemente) și în același timp este o sensibilitate profundă de natură informațională. Sensul este semantic. Cea mai bună redare a sa nu este prin cuvinte, ci prin ceea ce fiecare om sesizează ca sens metal. Dacă ne gândim la acest lucru atunci știm ceea ce denumim prin sens.

Sensul poate fi conștient sau inconștient. Sensul este conștient când se dezvoltă într-o conștiință. Altfel, este inconștient. Ortosensurile informateriei nu sunt conștiente, sunt inconștiente, dar nu au o inconștiință de tipul automatelor sintactice [7], care este și inconștiința obiectelor fizice, ci una sensibilă, semantică. Unui ortosens oarecare (din tipurile examinate în **Ortofizică**) dacă nu i se asociază unul de tipul «a ști» nu poate fi conștient și nu vedem cum în materia profundă ar putea apare un ortosens «a ști» în afară de cel pe care îl produce mintea unui arhem, a omului în particular, pentru a conferi ortosensului oarecare considerat calitatea de a fi conștient. Dacă «a ști» ar exista de la început ca ortosens în materia profundă, atunci întreaga materie, inevitabil conținând ortosensuri, ar fi conștientă, ceea ce nu corespunde cu evidență realității. Ortosensul oarecare fiind inconștient, nu este totuși inconștient ca un corp fizic neviu sau un automat sintactic, ci având sensibilitatea fenomenologică specifică, ortofizică, posedă o **infraconștiință** asigurată de permanența ortosensului a exista care îl însoțește întotdeauna. Ortosensul are o inconștiință infraconștientă.

Sensurile organismelor fără sistem nervos sunt mult mai evolute decât ortosensurile oarecari, dar nu ating nici ele conștiința. O celulă, spre exemplu, poate avea forme de subconștient. Subconștientul este o conștiință inconștientă în care în cazul unei celule predomină subconștientul fenomenologic, cu înțelegere prin sensuri fenomenologice în asociere cu sensul unității proprii (numit și autogestalt sau sub-eu) [8].

Numai sensurile omului, respectiv ale arhemelor, pot fi deplin conștiente.

Sensul este extramatic. Orice structură este descriptibilă matematic, este un sistem formal [9]. Sensul nu are o structură uzuală și de aceea „interiorul” lui nu poate fi descris matematic, așa cum poate fi descris interiorul unei structuri. Sensul este și extralogic, în înțelesul logicii formale. De aceea **sensul nu este formal. El este neformal.**

În schimb, o familie de sensuri poate determina o structură. Așa se și naște un univers fizic a cărui cea mai profundă structură aparține familiei de ortosensuri generate, spre exemplu, de o fluctuație ortofizică a materiei profunde. Dar această structură este structură când este fixată, cristalizată, de cuplajul dintre informaterie

și lumatie (ortomaterie energetică), altfel, la următorul tact cosmic, fără nici o regulă, cu totul neformal, familia de ortosensuri se modifică. Asemenea proprietăți neformale se manifestă întotdeauna în informateria „liberă”, necuplată cu lumatia, deci și în organisme care au acces în informaterie prin introdeshidere. De aceea organismele nu sunt complet formale, nu sunt sisteme, sunt formal-neformale, respectiv structural-fenomenologice. Fenomenologicul informaterial (alt fenomelologic nici nu există) devine formal, logicizabil, matematizabil, numai atunci când informateria se cuplează cu lumatia, deci atunci când este transpus în structură fizică. De asemenea, când prin jocul structural-fenomenologic al organismelor, fenomenologicul este transpus în structură fizică sau structură informaterială (întotdeauna suprapusă peste o structură fizică). Cu alte cuvinte, **fenomenologicul în sine este neformal și numai transpus în structuri devine formalizabil pentru că structurile sunt formale întotdeauna.**

Mai există încă o posibilitate. Tot prin jocul structural-fenomenologic al organismelor, la anumite desfășurări strict structurale vor corespunde în mod obligatoriu anumite sensuri. Acum sensurile par a fi sincronizate formal de structuri și deși nu știm de la bun început ce sensuri se vor naște, totuși la anumite structuri se vor naște întotdeauna aceleași sensuri primare (care ar putea fi însoțite, tocmă datorită comportamentului neformal, de sensuri secundare, de fiecare dată altele). Acest fenomen de sincronizare formală a sensurilor prin structuri ar putea fi folosit în scopuri tehnologice viitoare în vederea unor acțiuni în materia profundă a societății pentru realizarea unei game variate de funcțiuni informateriale. Este ceea ce în **Ortofizica** numeam viitoare ortotehnologii. O asemenea posibilitate nu schimbă însă caracterul neformal de bază a fenomenologicului și deci al sensurilor.

Sensul creează semnificație. Cuplajul dintre lumatie și informaterie duce la formarea de structuri fizice în conformitate cu sensurile conținute în informaterie. Invers, structura care trezește un sens în cadrul unui organism capătă o semnificație. Semnificația devine un simbol structural, abstract, al sensului. Acest lucru este posibil să se petreacă și într-o celulă vie unde eventuale molecule informaționale ar putea îndeplini rolul structurilor semnificante [10]. Fenomenul este amplificat la organismele cu sistem nervos și nu ar fi exclus ca legătura dintre semnificație și sens să se petreacă tot prin intermediul unor molecule informaționale în interacțiunea cu moleculele de ARN și ADN ale unor neuroni. Semnificații noi se pot constitui și pe un fond inițial de semnificații prin operații structurale, cum au loc în rețelele de neuroni și dendritice ale

sistemului nervos central sau în rețelele semantice ale inteligenței artificiale. Dar în cele din urmă orice semnificație își caută sensul și acest lucru este posibil numai într-un organism. Dacă semnificațiile s-ar fi putut constitui singure, fără senzori, atunci inteligența artificială s-ar fi autoconstituit fără intervenția omului. Semnificațiile nu apar singure, de la sine, în natura nevie. Ele sunt un produs al naturii vii chiar dacă după aceea pot funcționa în structuri nevii organizate inițial de om. La originea semnificației se găsește sensul. La originea informației se găsește atunci sensul, el însuși fiind o formă fenomenologică de informație. Orice informație există pentru că în ultimă instanță există sensul. Fără sens nu am putea recunoaște caracterul fundamental ontologic al informației.

3. Omul este o sursă majoră de senzori și are el însuși o mare sete de senzori. Nici nu ar putea fi altfel când omul este și informatic. O parte din senzori el le obține din mediul social, fie prin interacțiune cu ceilalți oameni, cu calculatoare, din mediile radio și televiziune, și din texte tipărite. El nu primește aceste senzori în mod direct, ci indirect, prin intermediul limbajului natural, al altor limbaje, al imaginilor optice și sunetelor muzicale. Prin acești intermediari el reconstituie senzori în propria minte. O altă parte din senzori omul le creează singur.

Se poate spune că cel mai important lucru pentru om din punctul de vedere mental este sensul. Există în om, pe de o parte, o tendință simetrică către toate sensurile posibile, pe de altă parte, atât instinctual (cablat), cât și spiritual o tendință de asimetrizare a acestor senzori.

Curiozitatea omului nu numai pentru cunoaștere, ci și pentru cele mai variate fenomene de viață, ca și pentru formele artei, literaturii, teatrului, cinematografului, televiziunii, povestirilor, se explică prin tendința simetrică de trăire a sensurilor, tendință similară cu a materiei profunde și deci a cosmosului său intern. Un om bun poate experimenta sensul răului prin viața sa, prin acțiunea sa sau a altora asupra sa, sau prin ficțiunea literară a vieții.

Tendința asimetriei sensurilor este, într-o primă formă, transpusă prin instinctele cablajului său neuronal. În mod normal omul preferă plăcerea în locul durerii, deci sensul plăcerii în locul sensului durerii. Datorită acestei determinări biologice au putut apare curente de gândire hedoniste, epicureice și utilitariste.

Hedonismul pune accentul pe plăcerea corporală, un reprezentant teoretic fiind Aristip (filosof grec, 435-360 î.e.n.) pentru care plăcerea este scopul existenței; pentru hedonism plăcerea corpului valorează mai mult decât plăcerea spiritului. Epicurismul, începând cu Epicur (341-270 î.e.n.), teoretizează plăcerea intelectuală a cunoașterii și plăcerea spirituală a virtuții de a fi moral, drept și

generos. Însă Epicur nu neglijează nici plăcerea corporală: „liniștea sufletească și absența de dureri corporale sunt plăceri statice; bucuria și mulțumirea sunt considerate plăceri dinamice, prin activitatea intensă pe care o implică” [11]. Pentru Epicur, plăcerea reprezintă absența de suferințe corporale și absența de tulburări sufletești. Spre deosebire de hedonism care pune accentul pe plăcerile senzoriale (ceea ce ar însemna, în lumina cunoașterii de astăzi, excitarea centrilor nervoși ai plăcerii din creier în ultimă instanță pe cale senzorială). Epicur este mult mai reținut, preconizând o înțelepciune a plăcerii: „nu este posibilă o viață plăcută dacă ea nu este în același timp înțeleaptă” [12]. Fericirea însăși este legată de plăcere, „plăcerea este începutul și sfârșitul vieții fericite” spune Epicur [13].

Asimetria în favoarea plăcerii pe axa plăcere-durere este determinată în primul rând genetic: „Toate procesele fiziologice normale produc plăcere. Aceasta face ca sensul vieții să fie acela al unei bucurii și face ca obiectele vii să tindă să trăiască în loc să moară...” [14]. Autorul acestei reflecții, Hudson Maxim, consideră că și procesele mentale sunt fiziologice (punctul de vedere care se poate încadra și în viziunea structural-fenomenologică), deci și ele pot produce plăcere.

Dacă în mod înăscut (cablat) omul înclină către plăcere prin corpul său, în ceea ce privesc viața sa mentală și viața sa socială, din cauza disponibilității informaționale a omului, legarea proceselor informaționale care îl implică în societate și prin minte de producerea fiziologică a plăcerii, deși nu exact de intensitatea și nuanța celei produse de senzații corporale, nu este predeterminată. Într-un mediu social cultural rău, cum a fost fascismul și la fel, stalinismul, producerea răului poate determina multora plăcere. Într-un mediu social cultural bun, producerea binelui poate determina celor mai mulți plăcere. Această simetrie potențială a sensului plăcerii (cu nuanțele sale, bucurie, mulțumire etc.) datorită vieții mentale și sociale poate fi asimetrizată în mod ontologic, într-o anumită măsură, de infraconștientul de bază al minții care exprimă și tendința spre asimetrie a sensurilor, exact în direcția în care sensurile pot favoriza tendințele fundamentale ale materiei. Deși slabă, influența infraconștientului este prezentă și ea ar putea fi una din acele voci interioare care îndreaptă omul spre bine, moral și frumos, omul legându-le pe acestea de plăcere, bucurie și mulțumire, acordându-le, acestora împreună, o înaltă valoare. Fără îndoială că și rezultatul educației poate deveni o voce interioară, dar cu atât mai puternică atunci când ea coincide cu vocea interioară a infraconștientului de bază. Altfel, educația va avea fisuri și omul va tinde totuși prin gândire, ajutat eventual și de studii filosofice, să scoată la iveală idei în concordanță cu infraconștientul de bază.

În mod similar stau lucrurile și în privința cunoașterii și adevărului în raport cu plăcerea.

Curentul utilitarist de gândire „adânc înrădăcinat în tradițiile empiricismului” [15] pornește de la unele idei ale lui David Hume (1711-1776) pentru care criteriul cel mai legitim în domeniul public este utilitatea, idei dezvoltate considerabil de Jeremy Bentham (1748-1832) într-o lucrare din 1776. Din dorința de a introduce bunul simț și spiritul științific în discutarea afacerilor statului [16], Bentham pornind de la premisa unei filosofii a minții bazată pe hedonism psihologic (omul caută plăcerea și evită suferința, acesta fiind unicul fapt moral, iar fericirea nedecosebindu-se de plăcere) introduce **principiul utilității** care permite o tratare cantitativă măsurată cu unități de plăcere și durere. Asemenea idei au influențat unele teorii economice până în secolul nostru [17].

Vom observa că pentru marea majoritate a oamenilor efectele hedonismului corporal vor conta cu un număr mare de unități de plăcere, deoarece plăcerile senzoriale sunt cele mai intense, în timp ce plăcerile generate psihic sunt mai puțin intense și deci vor conta mai puțin în bilanțul total al unităților de plăcere. Poate de aceea unii oameni admit să obțină câteva unități negative de plăcere din cauza unor muștrări ale conștiinței, dacă ele sunt compensate de multe unități pozitive de plăcere de natură strict biologică, numai bilanțul total să fie pozitiv. Totuși, la limită, dacă s-ar urma această cale, cele mai multe unități de plăcere s-ar putea obține prin implementarea de electrozi în zona afectivă a plăcerii în creier urmată de excitarea lor electrică sau numai prin droguri halucinante. De fapt, omul trebuie să-și maximizeze unitățile de plăcere pe termen lung, și nu pe termen scurt, datorită pericolului dăunării sănătății și poate chiar al pierderii vieții. Dar acest lucru înseamnă intervenția rațiunii și a inteligenței în treburile plăcerii, lucru pe care l-a observat și Freud, care de asemenea a pornit inițial de la ideea că cel mai important lucru pentru om este plăcerea.

Pentru un termen mai lung, o anumită sumă pozitivă de plăceri corporale și spirituale, cu măsură, deși nu o sumă maximă în fiecare moment, deoarece plăcerile spirituale nu au intensitatea celor corporale decât în cazuri mai rare (oameni pasionați de știință, artă, creație), prin adăugare în timp se acumulează în viața unui om o sumă maximală. Numai astfel omul ar putea obține o importantă componentă a fericirii. Lipsa de măsură ar putea duce și la cealaltă extremitate, a căutării plăcerii prin extaz prelungit psihic-mental, uneori mistic, care ar putea contribui cu multe unități pozitive de plăcere, dar probabil cu riscuri pentru sistemul nervos al omului și prin el pentru organismul său.

Am examinat mai înainte tendința asimetriei sensurilor în principal prin structura cablată a omului, prin exemplul cel mai important al plăcerii-durerii. Am considerat că aceasta este numai o primă formă de manifestare la care am atașat și intervenția slabă, dar directă, a infraconștientului informaterial.

Dar mai există o a doua formă a tendinței asimetriei sensurilor, pe care am sugerat-o și mai înainte, prin spiritul omului, prin conștiința sa vie. În conformitate cu tendințele generale ale devenirii, omul este supus unei tendințe a devenirii filosofice care trebuie să meargă în întâmpinarea primelor tendințe și atunci va interveni o asemenea evoluție spirituală care să asigure **selecția de sensuri** în consens cu tendințele devenirii. Sensurile care se dezvoltă și se vor dezvolta din asemenea tendințe se vor conecta cu sensurile plăcerii și ale bucuriei prin disponibilitatea informațională a omului în mod firesc. Dar această conexiune nu este dată de la bun început, omul poate s-o realizeze și trebuie s-o realizeze dacă dorește ca împreună cu societatea să se împlinească în existență.

4. Cel mai important lucru pentru om, independent de conștiința lui sau prin conștiința lui, este sensul.

București, 27 august 1988.

NOTE ȘI REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Vezi Mihai Drăgănescu, Simetria și asimetria (1985), în vol. *Spiritualitate, informație, materie*, București, Editura Academiei, 1988, p.96-99.
2. Mihai Drăgănescu, Tendințele devenirii (1986), în vol. *Spiritualitate, informație, materie*, op. cit., p.25-30.
3. *Idem* (însă cu o anumită nuanțare în ce privește tendința devenirii la nivelul omului).
4. Mihai Drăgănescu, Binele și tehnologia, în vol. *Spiritualitate, informație, materie*, op. cit., p.155-158.
5. *Idem*, p.158.
6. O analiză din punctul de vedere al unei dinamici contradictorii a raportului dintre simetrie și asimetrie, vezi Dragoș Popa și Ion Bănșoiu, *Aspecte ale necesității dinamicii contradictoriului simetrie-asimetrie* (1988, text încă nepublicat primit de la autori).
7. Automatele sintactice au o înconștientă de tip instinctiv (cablat) spre deosebire de automatele semantice care pot avea o înconștientă neconștientă (preconștient) sau o conștiință înconștientă (subconștient); vezi Mihai Drăgănescu, *Conștiința automatelor*, în vol. *Spiritualitate, Informație, Materie*, op. cit., p.47-51.
8. Mihai Drăgănescu, *Teoria celulei ca organism abstract*, Institutul Politehnic București, Laboratorul de electronică funcțională, preprint, ianuarie, 1988; vezi și în volumul

- M. Drăgănescu, Gh. Ștefan, C. Burileanu, *Electronica funcțională*, vol.1, cap. *Electronica moleculară*, p. 349-408, București, Editura tehnică, 1991.
9. Vezi capitolul *Sisteme formale*, în volumul *Electronica funcțională*, op. cit., p.152-172.
 10. Vezi Mihai Drăgănescu, *Teoria celulei ca organism abstract*, op. cit.
 11. Diogenes Laertiu, *Viața lui Epicur* în care este menționat citatul de mai înainte ca provenind din lucrarea lui Epicur, *Despre alegeri și aversiuni*, din ediția C.A.Vicol, *Epicur*, București, 1947, p.215.
 12. Epicur, *Epistolă către Meneciu*, ediția C.A.Vicol, op.cit., p.164.
 13. Vezi Jean Bollak, *La pensée du plaisir, Épicure: textes moraux, commentaires*, Paris, Editions du Minuit, 1975, p.55 și 71.
 14. Hudson Maxim, *The science of poetry and the philosophy of language*, New York, Funk and Wagnalls Company, 1910, p.3.
 15. Roger Scruton, *A short history of modern philosophy. From Descartes to Wittgenstein*, London, Ark paperbacks, 1984 (first edition 1981), p.226.
 16. După Roger Scruton, op. cit., Capitolul 16, *Utilitarismul și după*.
 17. Începutul l-a făcut John Stuart Mill (1806-1873) în lucrările sale, una din ele purtând titlul *Utilitarianism* (1861).

I.4. PRINCIPIUL CORESPONDENȚEI: POSTULAT SAU CONSECINȚĂ

1. Problema adevărului este aceea a corespondenței dintre cunoaștere și realitate. Realitatea nu poate fi decât fizică sau informațională, ori fizico-informațională. Cunoașterea este și ea, în primul rând, un proces informațional, astfel încât problema adevărului este aceea a corespondenței dintre un proces informațional și realitatea fizică, informațională sau fizico-informațională.

Cunoașterea aparține unui **procesor informațional** care are proprietatea de a înțelege, fie numai prin semnificație structurală, ca în cazul inteligenței artificiale, fie prin îmbinarea dintre semnificație structurală și sens fenomenologic, ca în cazul procesoarelor mental-psihologice, în special de tip uman.

Cum însă inteligența artificială a fost creată de mintea umană, mai exact uman-socială, adevărul se referă mai întâi la modul de cunoaștere al minții umane.

2. Putem afirma că orice realitate, ca realitate, este adevărată? Cu alte cuvinte, realitatea este adevărată?

Am putea spune că problema nu trebuie pusă în acest mod, deoarece **adevărul este o relație între cunoaștere și realitate**. O bucată de substanță nu este adevărată în sine, pentru ea însăși, ci pentru un subiect uman sau artificial.

Realitatea bucății de substanță, cum ar fi o bucată de cretă, este adevărată pentru un subiect prin însuși faptul realității ei. Oricum ar fi natura bucății de substanță, structura ei atomică, sau la nivelul cuantelor elementare, adevărul realității ei nu poate fi pus la îndoială. De ce? Pentru că ea există și este sesizată de un ansamblu de simțuri ale omului îmbinate cu gândirea lui, care se verifică reciproc.

Adevărul unei cunoașteri mai aprofundate despre bucată de substanță este, într-adevăr, mai problematic. Deocamdată nu ne ocupăm de o cunoaștere mai aprofundată, ci numai de recunoașterea existenței unui obiect oarecare, ca un adevăr.

Este oare atât de sigur că obiectul care afirmăm că există, există cu adevărat? Nu este o iluzie pe plan mental? Pentru a răspunde la această întrebare avem nevoie și de confirmarea altor procesoare mental-psihologice, deci de o constatare colectivă, socială, a existenței obiectului respectiv. Atunci adevărul nostru individual este asigurat de confirmarea lui socială. Fără această confirmare socială nu avem nici o siguranță asupra adevărului unei realități existente sub forma unui obiect, ca obiect în general.

Să presupunem că unul dintre subiecți nu percepe, din cauza unor defecțiuni ale sistemului său nervos, în anumite condiții, obiectul pe care toți ceilalți îl percep. Starea informațională a acestui subiect deficient este o **realitate de tip informațional**. Ca realitate, ca obiect informațional, ea este adevărată, dar ea nu poate exprima un adevăr asupra realității la care este chemată să se refere. Izolându-se de social, cunoașterea acestui subiect este neadevărată. Integrându-se în social el ar putea recunoaște adevărul prin însușirea afirmării lui de către restul colectivității în care se găsește.

Cele de mai sus sunt corecte în cazul obiectelor imediate, empirice, sau a celor care sunt aduse la o observare experimentală evidentă.

Pentru cunoașterea mai profundă am putea întâlni o situație complet inversă față de aceea descrisă mai înainte: un anumit om să înțeleagă o anumită structură profundă care pentru el să devină un adevăr, în timp ce toți ceilalți să nu accepte acest adevăr. Mai este el atunci adevăr? Să presupunem că după un anumit timp toți se conving de adevărul afirmat de un om, care devine adevăr recunoscut. Adevărul individual, nerecunoscut, devine adevăr abia după recunoașterea lui socială? Nu era oare el adevărat de la bun început?

Sau, nu s-ar putea întâmpla ca o anumită afirmație oarecare a unui om despre ceva să devină adevăr deoarece ea este recunoscută de colectivitate?

Este adevărat că adevărul trebuie să aibă o confirmare socială, dar nu bazată pe simpla conviețuire socială, ci pe o metodă de descoperire și recunoaștere a adevărului, dacă vrem, pe un criteriu al adevărului.

Criteriul social simplu nu este suficient în cazurile complexe, ci numai în cazurile simple, când simpla empirie este o metodă suficientă pentru constatarea adevărului. Și în acest caz criteriul social este îmbinat cu criteriul observației empirice, ca metodă, asupra obiectelor imediate și simple. Putem spune că în asemenea cazuri avem de a face cu un adevăr imediat, empiric. Existența unui obiect uzual este un asemenea adevăr imediat, empiric, și ca atare afirmarea existenței acestui obiect este un adevăr.

În cazul adevărului profund, și care poate avea diferite grade de adâncime, metoda științifică este aceea care asigură adevărul, dar care trebuie să admită și o verificare socială, cel puțin a colectivității oamenilor de știință. Altfel, nu putem fi siguri, fără o verificare, că nu s-a strecurat o eroare în aplicarea metodei științifice de către un subiect sau un mic colectiv de cercetători.

Adevărul profund este și relativ, însă pe măsură ce se adâncește căutarea lui, în profunzimea obiectului la care se referă, el tinde către adevărul absolut.

Adevărul imediat care se referă numai la existența unui obiect obișnuit, confirmat social, este un adevăr absolut. La întrebarea de la începutul acestui paragraf se poate deci afirma că orice realitate, ca realitate recunoscută social, sub forma unei realități imediat existente, este adevărată.

Când spunem „realitatea existentă imediat este adevărată”, această frază corespunde unui fapt experimental confirmat social. De fapt, adevărul este corespondența dintre fraza „realitatea existentă există” și faptul experimental, uman și social, că realitatea există.

3. Pentru om fundamental din punctul de vedere filosofic este experimentul filosofic al existenței sale, numit experimentul conștiinței [1]. Acest experiment caută să sesizeze modul în care se constituie conștiința - de sine a omului, desprinzând la o analiză atentă trei momente:

- afiirea;
- starea „a fi” în sistemul nervos central;
- starea „a ști” în sistemul nervos central.

Afiirea a fost înțeleasă, în lucrările precedente ale autorului, în două moduri: (a) ca proces fenomenologic primar, fundamental, existențial al unei ființe vii; (b) ca fenomen de generare de sensuri fenomenologice la un organism viu (afiire operațională).

Afiirea primară este un „fenomen de trăire, ființare, al unui organism viu. Este de natură fizică ... este un proces fizic de forma unui sens fenomenologic ... Nu este gândire, este inconștiință, însă la organismele cu sistem nervos este sursa fenomenelor de conștiință ...” [2]:

Afiirea primară este aceea care intervine în experimentul filosofic al conștiinței și poate fi numită și afiire existențială.

Afiirea are loc în informaterie, dar nu în informaterie în general, ci în „fragmentul” de informaterie atașat structurii vii.

Informateria, în general, dispune de ortosensul «a exista».

Un organism viu are o introdeshidere în informaterie, într-o informaterie care nu este complet liberă, ci „constrânsă” într-o anumită măsură de structură organismului viu. Ortosensul «a exista» din informateria „neconstrânsă” devine ortosensul «a exista într-o structură» care este afiirea existențială a organismului viu, respectiv ortosensul «a fi» care este și sensul «a fi» al organismului viu, egal și cu sensul unității acestui organism. Ortosensul devine sens într-o structură vie, sau sensul nu este altceva decât ortosens în cadrul structurii vii.

Omul care experimentează (trăiește) afiirea existențială nu o poate separa complet de structurile sale mentale, ceea ce provoacă formarea unei replici a ortosensului «a fi» sub formă structural-neuronică. Această stare structural-neuronică „a fi” este un corespondent informațional structural al ortosensului «a fi». Împreună determină **trăirea** existențială a organismului viu, în care, totuși, rolul preponderent îl are afiirea.

Starea „a fi” nu este cuvântul **a fi**, ci o stare structurală neuronală (o imagine) care prin referință la afiirea existențială are caracterul unei semnificații structurale.

Trecerea la cuvântul **a fi** reprezintă o simbolizare a stării „a fi”. Cuvântul **a fi** pe plan mental reprezintă de asemenea o structură neuronală, conexată cu „a fi”.

Cuvântul **a fi**, fiind într-un limbaj, are și semnificație de context în limbaj, iar acestui cuvânt poate să-i corespundă un sens fenomenologic operațional indus, deci nu neapărat exact sensul «a fi». **A fi**, prin limbaj, poate determina o trăire (care implică un sens fenomenologic) care este reală, dar care este totuși un derivat (într-un fel, un surogat) în raport cu afiirea existențială.

Omul trăind cuplul „a fi” - «a fi», primul fiind starea neuronală, al doilea afiirea existențială, desfășurând prin introspecțiune într-o anumită măsură acest cuplu, **confruntând** afiirea existențială cu starea generată în mintea sa (și care poate avea și alte rezonanțe fenomenologice), această confruntare generează o nouă structură neuronală cu semnificația faptului că a luat cunoștință de acest cuplu, că știe de acest cuplu, de faptul că el trăiește și reflectă în același timp existența (ființa) sa. Se naște astfel starea „a ști” și odată cu ea conștiința-de-sine a omului rezultată din îmbinarea afiire existențială + starea „a fi” + starea „a ști”.

Cuvântul **a ști** se va găsi cu starea „a ști” într-un raport similar ca și **a fi** față de „a fi”.

Îmbinarea numai dintre stările neuronice „a fi” și „a ști” determină o conștiință-de-sine, fără a fi conștiință-de-sine, atât timp cât nu este cuprinsă și afiirea existențială, chiar dacă intervin și sensuri fenomenologice derivate (afiiri operaționale).

4. Ca urmare a experimentului conștiinței omul poate spune:

- „Știu că sunt în existență”
- „Știu că exist”. (1)

Aceste afirmații reprezintă constatarea unei realități **imEDIATE**, evidente; ele sunt adevăruri. Ele satisfac cu evidență și criteriului social, nici un om normal nu va nega aceste afirmații.

Presupunând normalitatea, experimentul conștiinței este și un experiment fundamental al adevărului. Creierul este făcut să reflecte realitatea. Cunoașterea exprimată de creier, în experimentul conștiinței, corespunde unui fapt experimental.

Caracterul experimental este extrem de puternic. Starea neuronală „a fi” este ea însăși experimentală, nu este o construcție teoretică, ea este o înregistrare a trăirii sensului «a fi». A ști că această înregistrare corespunde sensului «a fi» reprezintă un act primordial al cunoașterii. Structura „a ști” se naște în mod firesc, de la sine; numai în scopul demonstrației este nevoie de o anumită introspecțiune pentru a o sesiza. A ști despre existența proprie (ca afiire și stare neuronală) este un proces natural în mintea omului. Am obținut un adevăr prin acest act de cunoaștere? Inevitabil, da.

Adevărul exprimat prin frazele (1) transpune în cuvinte un adevăr experimental. Avem o corespondență între fraze (teorie) și realitatea experimentală (în cazul de față, mentală).

Principiul corespondenței (între teorie și experiment) se aplică deci nu numai în raport cu obiectele externe, ci în primul rând cu mintea (internă)! Teoria corespondenței are la origine o bază pur experimentală și mentală. Mintea umană este construită pentru ca prin stările ei și apoi prin limbaj să reflecte adevărul, pentru că ea este la origine în miezul adevărului. Dacă prin experimentul conștiinței ea se găsește în adevăr, pentru tot restul care se referă la raporturile ei cu alte obiecte și chiar cu restul propriului ei obiect cu excepția conștiinței-de-sine, ea nu se găsește nemijlocit în adevăr, ci trebuie să se acordeze la adevăr, să-l caute și să-l înțeleagă. Iar acest lucru este posibil deoarece ea a cunoscut adevărul, poate adevărul esențial al existenței din care derivă toate adevărurile

referitoare la ceea ce există. Mentea însăși se constituie cu un experiment al conștiinței-de-sine care este și un experiment al adevărului și ea nu se va mai putea desprinde de căutarea lui, chiar și în cazul în care acesta nu-i mai este dat prin experimentul imediat.

În experimentul conștiinței-de-sine mintea se delimitează pe sine de restul, deci implicit de celelalte obiecte externe, a căror existență, iarăși, nu este pusă la îndoială. După cum știm, afierea existențială (și chiar afierea operațională a lui „a fi”) este și sensul unității unui organism viu, deci al corpului propriu care se delimitează de celelalte corpuri. Adevărul existenței proprii, ca un corp și minte (mintea ca parte a corpului, de fapt), este experimental, iar când omul spune sau gândește,

„Prin corpul cu mintea, fiind o unitate, exist” (2)

această frază (teorie) are un corespondent experimental imediat, intern.

Când omul se delimitează de alte corpuri, începe să gândească și va trage o concluzie teoretică că celelalte corpuri care nu sunt el, tocmai pentru că el se decupează dintre ele, există și ele. Această concluzie teoretică pleacă din premise experimentale, dar nu corespunde unui experiment imediat. Pentru a verifica experimental, omul privește și atinge alte corpuri, recurgând deci la simțurile sale care îi confirmă diferența dintre corpul său și celelalte corpuri. Dacă simțurile nu îl înșală, deci dacă experimentul este corect, teoria este verificată și ea este un adevăr.

Dar dacă nu are încredere în simțuri, ar putea fi împins spre solipsism? Nu, deoarece afierea existențială este și sensul unității sale biologice, fără a fi sensul unității totale a cosmosului. O adâncire de la afierea primară, existențială, înspre ortosensul «a exista» care asigură unitatea a tot ceea ce există ar putea duce la ortosensul unității totale, dar tocmai această diferență, dintre unitatea biologică exprimată prin «a fi» și unitatea totală exprimată prin «a exista», indică partea dintr-o unitate. De aceea experimentul conștiinței-de-sine nu poate duce la solipsism. Omul este inerent imun la solipsism prin modul său de înrădăcinare în existență. Atunci simțurile sale nu îl înșală, ei îi transmit ceva despre realitatea care îl înconjoară, respectiv despre celelalte corpuri.

Printre obiectele care îl înconjoară, unele îi par similare lui. Simțurile sale îi dau informații similare despre corpul său și al unor obiecte similare înconjurătoare. Acestea trebuie deci să fie ea și el. Ar trebui atunci să schimbe informații cu acestea asupra ceea ce el trăiește în interiorul lui. Apare nevoia de comunicare din nevoia de cunoaștere și adevăr. De aici rezultă și o altă

componentă alături de aceea a muncii în determinarea comunicării și limbajului natural. Societatea umană este rezultatul muncii în comun pentru a produce bunurile necesare corpurilor biologice ale oamenilor, dar și rezultatul nevoii de a cunoaște și a nevoii de adevăr. Sursele socialului sunt munca și viața spirituală, ultima având desigur și alte resorturi decât numai acelea ale cunoașterii și adevărului.

Prin comunicare și schimb de informații, adevărul „personal”, bazat pe experiment și teorie, devine adevăr colectiv, adevăr sigur, adevăr recunoscut.

Una din tendințele existențiale ale omului este căutarea adevărului. Adevărul inițial al conștiinței-de-sine și al unității proprii obligă la căutarea adevărului, la completarea lui cu tot ceea ce se referă la ceea ce este în afara conștiinței-de-sine primare. De aceea filosofia explorează adevărul, iar știința îl caută prin cercetare.

5. Primul adevăr al omului este acela al conștiinței de sine. Al doilea adevăr al omului este acela al existenței unei realități externe conștiinței-de-sine, după cum am văzut în paragraful precedent. Aceste adevăruri formează adevărul fundamental și absolut al omului.

Adevărul primar, al concordanței (corespondenței) dintre structura neuronală „a fi” și afiirea existențială «a fi», este concordanța dintre semnificația structural-neuronică „a fi” și sensul fenomenologic «a fi». **Adevărul primar este un acord semantic specific minții omului.** Sensului fenomenologic «a fi» îi corespunde o structură constituită în mod direct și natural (fizic) și implicit este adevărată. „A ști” această corespondență înseamnă a ști ceea ce de la bun început este adevărat, înseamnă a ști adevărul primar. Conștiința-de-sine se naște în adevăr. Dacă mai are, totuși, o anumită nesiguranță în ceea ce privește realitatea din afara conștiinței-de-sine, atunci recurge la schimb de informații cu alte ființe similare.

Deci, de la bun început mintea umană aplică corespondența, în mod inerent, și de aceea teoria corespondenței este fundamentală în căutarea oricărui adevăr. Acest lucru este recunoscut în gnoseologia și epistemologia contemporane care caută să adune într-o teorie sintetică a adevărului mai multe criterii referitoare la adevăr. Această teorie „înțelege adevărul ca o structură complexă, care integrează pe baza ideii de corespondență (sbl. ns. M.D) și celelalte momente și dimensiuni ale adevărului” [3]. Pentru Ilie Pârvu, ideea corespondenței este „pivotal central inalienabil al ideii generale de adevăr, solidar cu postulatul materialismului în gnoseologie, acela al obiectivității – toate

celelalte momente ale adevărului permițând înțelegerea procesualității și relativității adevărului" [4].

Teoria corespondenței are la bază **corespondența fizică** din experimentul fundamental al adevărului și reflectă necesitatea organică și o proprietate organică a minții umane.

Odată cu experimentul conștienței-de-sine care este o operație a rațiunii, care creează astfel stări și idei regulatoare pentru mintea umană cum spunea Kant, se produce în mod inherent și o implicare a structurilor afective ale creierului. Acestea nu au cum să fie ferite, în primul rând, de afiire. Din acest punct de vedere observăm: „În jurul urmelor „a fi” și mai ales „a ști” ale afiirii se ordonează cu prioritate întreaga viață rațională; în jurul urmei afective a afiirii se ordonează, cu prioritate, viața spirituală a omului. Dar viața spirituală implică și rațiunea, fără de care omul nu s-ar putea ridica la înălțimile și profunzimile lumii materiale” [5].

Urmă afiirii în sistemul limbic (rinencefalul) al creierului nu este semnificația structurii „a fi”, ci semnificația structurii unei stări afective fundamentale a omului.

Într-adevăr, dacă afiirii (ca sens) și structurii corespunzătoare (ca semnificație) din sistemul limbic le corespunde un sentiment (un înțeles afectiv), acesta este **sentimentul primar**, neutru ca nuanță afectivă în acordul lui inițial, al ființării. Într-un anumit mod, este de presupus că în acest sentiment, **sensul fenomenologic al afiirii** joacă un rol mai puternic în raport cu semnificația „ființării”, decât în raportul „a fi” – «a fi».

Important este faptul că omul are și **un sentiment primar al ființării**. Acest sentiment confruntat cu conștiența-de-sine creează o stare nouă în creier, cuprinzând în mare parte rațiunea și în parte afectivul, care trebuie să aibă înțelesul unei valori. O vom numi **valoarea ființării** sau a vieții. Acesta trebuie să fie punctul de plecare al tuturor valorilor generate de om.

Din confruntarea lui a ști cu ceea ce efectiv știm (cu ceea ce a generat pe a ști), deci din confruntarea tuturor elementelor conștienței-de-sine, se naște **ideea de adevăr**, nepunerea la îndoială a certitudinii a ceea ce știm. Din confruntarea (conexiunea) ideii adevărului primar (care are structură semnificantă și sens fenomenologic) cu sentimentul primar al ființării se naște **valoarea adevărului**. Datorită faptului că ideea de adevăr se naște în mod natural, și se referă la conștiența-de-sine, conexând-o la sentimentul ființării, apare și o componentă de **valoare a ființării în valoarea de adevăr**. Valorile vieții și ale adevărului sunt astfel

strâns legate prin însăși generarea lor mentală primordială; valoarea de adevăr este o importantă formă de manifestare a valorii ființării.

6. Între cunoaștere și realitate se stabilește o anumită corespondență confirmată prin consens social. Stabilirea corespondenței, care are rolul central în recunoașterea adevărului, se bazează pe proprietățile informaționale ale omului în raport cu experiența lui empirică sau cu experimentul organizat.

Mai mult decât atât, omul reușește să caute adevărul și prin mijloace artificiale, punând inteligența artificială să cerceteze lumea, să măsoare, să deducă, să emită ipoteze euristice și să tragă concluzii care să extindă cunoașterea.

Cum este posibil ca informația să reflecte existența materială?

În primul rând, această reflectare are loc în mintea omului. Un tratat științific despre lume nu înțelege lumea, nu el, ci mintea omului care îl citește. Reflectarea lumii în carte este moartă, nu servește tratatului însuși la nimic și nici lumii în legătura ei directă cu cartea.

În al doilea rând, cunoașterea lumii are loc și în inteligența artificială, numai că această cunoaștere este preluată inițial de la om, eventual din cărțile omului, și apoi dezvoltată prin intelect artificial. În fața unor probleme cu totul noi, pentru care nu are pregătit cadrul formal inițial de a le cuprinde, ceea ce nu înseamnă că rezolvă probleme noi într-un domeniu delimitat, inteligența artificială, lipsită de intuiție și creativitate, și am spune în consecință, de o rațiune completă, nu va mai putea înainta în cunoaștere. În acest caz trebuie să intervină rațiunea omului și s-o ajute. De fapt, inteligența artificială nu este decât un instrument în activitatea omului pentru cunoașterea lumii.

Atenția ne este îndreptată deci către om și societate pentru a înțelege cum este posibil ca informația lor să reflecte lumea în mod corect, prin adevăruri care tind să se apropie de adevărul absolut.

Posibilitatea cunoașterii lumii este un postulat bazat pe experiență, pe aceea a progresului științei.

Postulatul nu se demonstrează, El se verifică prin consecințele sale.

Și totuși un asemenea postulat nu are cumva un substrat mai profund? Nu poate rezulta el din anumite principii ale materiei profunde?

Dacă lumea structurală a Universului fizic este consecința unei informații fenomenologice din materia profundă (din informaterie, în cazul modelului nostru) atunci structurile fizice corespund unor informații inițiale născute prin procese de fluctuație specifice materiei profunde. Deci, la origine, întreaga

desfășurare a unei realități cum este universul fizic corespunde unei informații generate în materia profundă, cu alte cuvinte, înainte de a ne pune problema unei informații care cunoaște realitatea trebuie, de fapt, să ne punem problema inversă, deoarece universul nu s-ar naște fără o informație primară.

Universul fizic, ajuns să conțină organisme vii, devine un univers biologic în care informația reîncepe să funcționeze în relațiile dintre aceste organisme, precum și în interiorul lor în raport cu mediul înconjurător. Informația funcționează atât prin accesul organismului viu la materia profundă, cât și, uneori, strict formal, prin sistemul nervos al organismelor superioare. Un asemenea „sistem nervos” este și inteligența artificială care nu extinde mintea omului, ci numai sistemul ei neuronice structural.

Informația este însă deplină atunci când implică materia profundă (componenta ei informațională). Informația este despre realitatea înconjurătoare (care are la bază o informație inițială fenomenologică).

Reflectarea informațională este un proces invers generării informaționale, complementar acestuia.

Ceea ce există, există nu numai în sine, ci se și desfășoară din sine, pentru a se întoarce întru sine. Pornirea din sine și întoarcerea întru sine se bazează pe procese informaționale.

Acesta este cadrul general al cognoscibilității lumii. Lumea este făcută ca să fie reflectată, cunoscută, în ea însăși.

Nu mai este vorba de un postulat, ci de o consecință a unui model al lumii materiale, acela al inelului lumii materiale (materie profundă → univers → materie profundă) în care informația joacă de la bun început un rol important.

Este adevărat că marea disponibilitate informațională a omului poate duce și la reflecții neadecvate, neadecvurate. Într-un fel, puterea sa de creație îl poate depărta de adevăr, dar fără ea nici nu ar putea descoperi adevărurile mai profunde ale naturii.

În cunoaștere și în căutarea adevărului omul construiește modele informaționale ale realității al căror adevăr trebuie testat prin corespondență cu realitatea și prin verificare comună, socială.

Dar faptul că omul tinde spre cunoaștere și adevăr este o tendință fundamentală a naturii însăși.

7. De ce dintre toate ființele cunoscute numai omul are proprietatea mental-psihologică a cunoașterii? Din punctul de vedere al materiei profunde, în

special al informateriei, un univers este produs ca urmare a unei generări de ortosensuri prin fluctuație fizică. Această fluctuație creează, cum spune Ionel Purica (1982), un cod ontic al universului [6] pe care Octavian Udriște îl consideră indisolubil legat de informaterie [7], respectiv în informaterie se generează informația fenomenologică a universului. Această informație este inconștientă, respectiv informateria nu știe ce fel de univers va ieși. Euristica fenomenologică a informateriei produce din sine un univers neplanificat, neprevăzut în amănunt (excludem acum cazul unui univers creat conștient dintr-un univers), prin care însă informateria trebuie să obțină ortosensuri întru sine. Aceste ortosensuri sunt obținute prin organisme vii care în funcționarea lor reflectă structurile proprii și cele externe lor în informateria în care sunt introduse. Asemenea sensuri pentru organisme vii, care sunt ortosensuri pentru informaterie, reflectă structuri complexe din univers și deci sunt de alte tipuri decât ortosensurile de tip fundamental și primordial din informaterie. Ele sunt sensuri despre obiecte și procese din univers reflectate prin organisme vii; ele sunt o satisfacere a tendinței informateriei de a dezvolta astfel de ortosensuri în raport cu un univers. Pentru marea majoritate a ființelor vii, aceste sensuri (ortosensuri) nu sunt cunoaștere, nu se încadrează într-o conștiință, ele sunt procese fizice succesive cu sensibilitatea sensurilor fenomenologice. Informateria tot nu știe ce fel de univers a ieșit, cel mult îl „simte” prin sensibilitate fenomenologică, fragmentar, neunitar. Cerința întru sine este satisfăcută, dar mult prea insuficient. Procesele de mai sus nu se încadrează într-un ciclu al cunoașterii și al adevărului, materia nu cunoaște, ci „simte” fenomenologie aspecte dispartate ale universului.

O satisfacere deplină a tendinței fenomenologice întru sine este posibilă când din sine determină apariția conștiinței în univers. Această tendință inconștientă de a înțelege ce s-a întâmplat, legată probabil și de ortosensul «a exista în sine» care impune și cum anume există existența în sine, conduce la apariția conștiinței prin evoluție structural-fenomenologică a organismelor vii (evoluție biologică). Omul, ca purtător al conștiinței este cel care prin cunoaștere dezvoltă arhitectura de sensuri corespunzătoare cunoașterii, cu alte cuvinte el oferă cele mai „sintetice” ortosensuri asupra universului, care fără cunoaștere, fără înțelegere cu semnificație și sens nu ar fi posibile.

Cunoașterea este necesară pentru satisfacerea ortosensului «întru sine» în modul cel mai deplin cu putință, dar ce lucru deosebit, materia și informația devin conștiente prin om și în om, ceea ce îi conferă acestuia și societății calități maxime în lumea materială.

Lumea materială construiește instrumente conștiente cu rațiune și inteligență pentru a se cunoaște pe sine sub formă de univers și chiar ca materie profundă dar nu numai pentru a se cunoaște, ci și ca să se poată crea cicluri (inele) ale lumii materiale. Scopul acestor instrumente este **adevărul și creația în materie**. Tendința spre adevăr este inerentă materiei și de aceea Platon afirma că există în om „o facultate care este în mod natural înclinată (îndrăgostită) spre adevăr și gata de a face orice pentru a-l atinge...” [8]. Se știe că Platon considera adevărul ca pe o componentă a binelui, alături de **frumos și măsură** (proporție).

Datorită disponibilității lui informaționale [9], omul se poate îndepărta de adevăr și după cum am văzut mai înainte el poate produce și erori în cunoaștere.

Cel mai neplăcut lucru este acela în care omul se îndepărtează de adevăr sau este îndepărtat de adevăr în mod conștient. Acest lucru se poate petrece mai ușor în științele sociale și în istorie după cum observă A. Giovannini: „Savanții în științele naturii au, între altele, șansa de a studia o realitate inocentă care nu se ascunde, nu minte, care va spune întregul adevăr asupra ei însăși dacă se știe cum să fie interogată și dacă se dispune de mijloacele tehnice necesare. Oamenii nu sunt inocenți, ei nu se prezintă așa cum sunt, ci astfel cum cred că sunt sau vor să pară. Aceasta este la fel de adevărat pentru indivizi ca și pentru întreaga societate. Ceea ce știm despre trecut este imaginea pe care indivizii și societățile au vrut să lase posterității despre ele” [10].

J. F. Perrin constată că poate exista o „antinomie între putere și cercetarea adevărului în științele umane” [11], mai mult, că uneori se afirmă „orice adevăr este politic” [12], ceea ce ar însemna o formă de criteriu al adevărului bazată pe consens social sau chiar constrângere socială, fără a lua deci în seamă criteriul fundamental al corespondenței, piatră unghiulară în multe concepții filosofice asupra adevărului. Este corect să se observe că în domeniul socialului lucrurile evoluează rapid și este greu de captat adevărul, dar acest lucru nu poate schimba faptul fundamental că adevărul se obține prin corespondență cu realitatea și verificare socială (de grup). Adevărul este un produs social numai în sensul în care știința este un produs social, altfel el poate deveni și un produs al unor interese.

În toate considerațiile de mai sus, ca în întreg capitolul, ne-am referit la adevărul științific. Cu privire însă la faptele obișnuite, dacă le privim cu spirit științific sau ca fapte științifice, atunci și pentru ele trebuie să aplicăm criteriile adevărului științific. Dar nu întotdeauna acest lucru este posibil. Hotărârile unui

comitet de conducere, cu implicații pentru activitatea unei instituții, nu pot fi privite ca adevăruri, ci ca decizii sau norme.

Fără îndoială că astfel de hotărâri se pot baza pe adevăruri, dacă acestea sunt cunoscute, după cum pot fi și încercări euristice în cazul în care adevărurile de fond nu sunt cunoscute sau, din motive subiective, pot contraveni unor adevăruri de bază, în mod conștient sau inconștient.

Disponibilitatea informațională a omului și implicit a societății permite o mare varietate de situații în raport cu adevărul.

Adevărul ascuns unui bolnav incurabil pentru a-l feri de prăbușire psihică, uneori chiar adevărul autoascuns (respingerea adevărului pentru a-și păstra speranța vieții) sunt realități care nu pot fi condamnate din punct de vedere moral. Înseamnă atunci că eticul este superior adevărului și deci că adevărul nu este un bine cum spune Platon? De fapt, la Platon, binele este un amestec de adevăr, frumos și măsură, el nu se reduce numai la adevăr, iar prin măsură se poate cere și măsură în raport cu adevărul. Dacă este vorba de măsură, atunci adevărul despre natură, despre legitățile și principiile ei, lăsând de o parte deocamdată adevărul despre subiecți mentali-psihologici particulari (despre omul particular) și despre grupuri, organizații, societăți, nu poate implica vreo reținere, el este în întregime o componentă a binelui. Adevărul despre materia profundă, despre universul fizic și despre universul biologic (în general) nu poate fi decât o componentă absolută a binelui. În fond, este cazul cunoașterii asupra materiei care poate asigura maximum de bine, din acest punct de vedere, pentru societate și om. Omul poate totuși alege și răul și deci criteriul moral trebuie să întregască criteriul adevărului.

Adevărul despre om și societate considerat nu ca fapt științific, ci ca fapt deviază, trebuie privit cu măsură pentru a putea fi considerat ca un bine. De altfel, adevărul despre om și societate nu este niciodată complet, el nu epuizează definitiv cunoașterea omului și societății, deoarece omul și societatea se creează continuu, ele creează și adevărul viitor. În domeniile uman și social, adevărul de azi care poate fi determinat numai prin criteriile corespondenței și verificării sociale, se poate schimba în adevărul de mâine și el determinabil prin aceleași criterii generale. Toemai posibilitatea acestei schimbări lasă loc, în interpretarea faptelor actuale și în prospectarea viitorului, unui larg evantai de adevăruri posibile.

Adevărul de azi poate fi în mai mică măsură un bine decât adevărul de mâine, dar niciodată nu vom putea anula aportul la bine al oricărui adevăr, pentru

că a cunoaște exact o realitate rea, poate fi un bine în scopul transformării ei într-o realitate mai bună.

Constantin Tsatsos consideră că lumea poate fi observată „fie prin prisma ideei de adevăr, fi prin prisma ideei de acțiune, fie prin prisma ideei de creație” [13].

După cum am constatat, mintea omului în activitatea ei de cunoaștere caută adevărul. Aceasta este o proprietate fundamentală a ei chiar dacă acest adevăr nu este utilizat sau este ascuns. În acțiune, omul poate să nu se ghideze după adevăr, iar în creație el se consideră liber pentru a propune adevăruri posibile. Căutarea adevărului și deviația omului de la adevăr merg mână în mână. Dacă adevărul poate fi utilizat cu măsură, atunci și deviația de la adevăr trebuie utilizată cu măsură.

Dacă și cunoașterea este rezultatul trecerii lui «din sine» înspre «întru sine», creația urmărește trecerea lui «întru sine» în devierea de la adevărul existent, rezultă că deviația de la adevăr, ca și adevărul, își are rădăcinile ultime în principiile materiei profunde ale cărei contradicții se manifestă și sub această formă.

Subliniem faptul că **deviația de la adevăr** nu înseamnă negarea oricărui adevăr, ci folosirea **adevărurilor fundamentale** ca suport pentru devierea de la **adevăruri derivate**, știind că tocmai aceste adevăruri derivate pot fi deviate. Cu alte cuvinte, între adevăr și creație, trebuie să recunoaștem ponderea mai mare a adevărului. Funcționarea conștientă a minții umane nu începe cu creație, ci cu experimentul conștienței-de-sine care este și un experiment al adevărului. Totuși, omul nu se poate mulțumi numai cu adevărul, cu cunoașterea a ceea ce există, ci, ca și materia profundă, devenită parte a omului, a corpului său, va avea tendința generării de nou, a creației.

8. Într-un studiu care justifică procedeul introspectiv adoptat în acest capitol asupra criteriului adevărului, André de Muralt [14] observă: „Criteriul adevărului cere ... a fi el însuși adevăr și acest adevăr cere, în mod natural, ca să fie raportat la o instanță regulatoare, superioară, sau cel puțin anterioară și primară, care îl asigură” [15].

Experimentul filosofic al adevărului descris mai înainte este, de fapt, punctul de reper atât al adevărului, cât și al criteriului adevărului. Adevărul nu este cunoscut înaintea criteriului adevărului, ci odată cu el. Ambele sunt primordial experimentale în mintea umană și simultane la origine. Este lucrul

pe care îl afirmă sub o anumită formă și A. de Muralt, fără însă a oferi o explicație concretă. El observă: „Adevărul primar ... desemnează un nivel de cunoștință elementară, originară, cum este percepția, experiența internă sau externă pe care omul o poate trăi. Aici se înrădăcinează orice elaborare ulterioară a cunoașterii și, sub pericolul de a cădea în cercul sau regresiunea la infinit, acest adevăr nu poate fi determinat, nici definit printr-un criteriu exterior lui. Și, cum trebuie să începem undeva, trebuie să admitem că acest adevăr este conformitate imediată cu realitatea pe care o sesizează” [16]. Este ceea ce am și constatat.

A. de Muralt intuiește și drumul pe care trebuie mers: „În definitiv, trebuie să ne întoarcem la experiența originară a omului, la prima sa percepție a realității, fără a ne ascunde dificultatea pe care o avem pentru a defini un astfel de început” [17].

Modelul general al inclului lumii materiale ne-a permis tocmai definirea „începutului” fără nevoia unui postulat prealabil.

Deși recunoaște „experiența originară”, deși „relația perceptivă originară a subiectului uman cu realitatea este imediat trăită și percepută ca adevărată” [18], A. de Muralt nu crede că ea poate fi raportată la un criteriu [19]. El afirmă chiar că în experimentul originar „realitatea obiectivă joacă rolul unui criteriu exterior al adevărului” [20], în timp ce noi credem că criteriul adevărului este intrinsec experimentului originar și după cum am văzut simultan cu obținerea adevărului. Criteriul funcționează intern, de la sine, nu este impus din afară, exceptând doar faptul dacă spunem că este impus de legăturile generale ale naturii. Când raționăm asupra experimentului filosofic al adevărului ne dăm seama de ideea de adevăr și despre necesitatea de a utiliza **în continuare** criteriul **natural** al adevărului pentru a descoperi și adevăruri care nu ne sunt date imediat. Criteriul adevărului, încă odată, nu este o instanță extrinsecă, ci una intrinsecă. Nu este un postulat al rațiunii, ci o consecință a ei.

Fără îndoială, **criteriul adevărului**, extras din natura noastră internă, și deci din însăși natura lumii materiale, este sursa **metodei științifice** care își găsește astfel o justificare filosofică profundă. A. de Muralt, în mod îndreptățit, se întreabă: „Acest criteriu, nu este în definitiv însăși metoda științei, adică procedeul gândirii științifice... ?” [21]. Asupra acestui aspect afirmam: „Problema care ne interesează este aceea a adevărului științific. Pentru matematică și logică, coerența reciprocă a formulelor și propozițiilor este suficientă pentru ca o teorie să fie adevărată. Un triunghi, considerat izolat de orice teorie geometrică, este adevărat? Este adevărat în sine sau este adevărat în

raport cu un criteriu al adevărului? Și ce înseamnă a fi adevărat în sine, în care caz s-ar putea să nu avem nevoie de nici un alt criteriu. În sine nu este chiar pentru sine, ci în mintea unui subiect uman și aici trebuie să ne interesăm cum anume se produce adevărul.

Coerența reciprocă a propozițiilor unei teorii, spre exemplu, sub formă matematică, poate fi dovedită și printr-un procedeu informatic, teoria luând forma unui program de calcul (informatic). Funcționarea informatică a teoriei reprezintă un mod de experimentare obiectivă, în afara minții omului. Dacă teoria nu ar fi coerentă, programul informatic corespunzător nu va funcționa sau ar duce la rezultate contradictorii și s-ar opri dând semnalul unei erori.

Dacă teoria este coerentă, ei îi corespunde un obiect matematic care funcționează corect, rezolvă probleme și demonstrează teoreme, între teorie și obiect existând o corespondență similară cu aceea dintre o teorie fizică și un obiect fizic. Întrucât și mintea poate simula funcționarea informatică, coerența reciprocă a formulelor și propozițiile unei teorii matematice sau logice este verificată mental, ca și cum ar fi un obiect informatic... și atunci... **teoria coerenței** o reducem astfel la **teoria corespondenței** cu un obiect fizic sau unul informatic.

[...] Pe plan social, un grup de idei acceptate de întreaga colectivitate, indiferent de modul cum se face acest acord, este considerat uncori adevăr (**teoria intersubiectivă**). Sau, tot ceea ce este practică directă este apreciat drept adevăr. Din toate cele de mai sus rezultă cât de dificilă este problema adevărului pentru științele socioumane și, în definitiv, pentru știință în general” [22].

Principiul corespondenței are mentalul drept fundal. Uncori pentru omul individual el poate fi suficient, dar pentru o comunitate științifică este nevoie de un context social al aplicării lui. Metoda științifică pornește de la **acest principiu** care rămâne valabil și pentru știința structurală și pentru știința structural-fenomenologică, chiar dacă, inevitabil, vor interveni unele deosebiri importante în aplicarea lui.

9. Revenim la problema cu caracter de exemplu a triunghiului. Un triunghi este adevărat? Care triunghi? Un echer? Cel desenat? Cel gândit?

Triunghiurile fizice sunt imediate și ca atare sunt realități imediate și adevărate ca obiecte. Dacă trecem însă la aprofundarea acestui adevăr, adică la ceea ce este caracteristic figurii geometrice triunghi, ne dăm seama că obiectul este într-un fel mai pur (conturat perfect ca idee) pe planul gândirii, iar proprietățile lui le putem deduce numai prin gândire pentru a-l deosebi de alte figuri geometrice. Aceste proprietăți, ale unui obiect al gândirii, sunt adevărate? Funcționează corespondența dintre **realitatea gândită** (din gândire) și gândirea acestei realități gândite?

Gândirea unui triunghi este ceea ce numeam mai înainte **realitate gândită**, iar gândirea proprietăților acestui triunghi este gândire asupra acestei realități gândite.

Gândirea unui triunghi, datorită continuității laturilor sale, implică informateria în mod direct. Ca atare, prin legătura semnificație-sens, deci neuronică-informaterială, triunghiul pur este o stare în mintea omului, o stare structural-fenomenologică comportând sensul «triunghi». Acestea îi revine o stare neuronică mai largă „triunghi”, la care va corespunde cuvântul **triunghi**. Cu alte cuvinte, **teoria** exprimată prin starea „triunghi” la care se atașează eticheta-cuvânt **triunghi** se găsește în corespondență naturală, intrinsecă, cu **realitatea** cuvânt **triunghi** intern a triunghiului ca sens «triunghi». Cu alte cuvinte suntem într-o situație identică cu aceea a experimentului fundamental al adevărului, suntem și în adevăr și în criteriul adevărului. Fără îndoială, din neîncredere față de propriile noastre simțuri, de data aceasta interne, avem nevoie de comunicare cu alte ființe similare, de o confirmare că ceea ce trăim nu este o iluzie. Odată primită această confirmare nu ne mai îndoim că figurile geometrice pe care ni le imaginăm nu ar fi adevărate. Căpătăm încredere în mintea noastră și nu ne mai îndoim pentru acest domeniu, de o confirmare externă a colectivității umane, pentru construcțiile realizate cu noțiunile geometrice primare.

Aprofundarea proprietăților triunghiului se face în raport cu un obiect real chiar dacă este mental, devenit obiect geometricsau, în general, obiect matematic. O asemenea aprofundare este posibilă în contextul unei multitudini de obiecte geometrice (punct, dreaptă, unghi, poligon, cerc etc.) care au aceleași proprietăți și ca obiecte mentale și ca obiecte reale desenate sau împlinite fizic. Faptul important este acela că obiectul matematic este o realitate și că el poate lua și o formă fizică. Am văzut că obiectele matematice pot lua și o formă informatică. Cu alte cuvinte, orice realitate matematică mentală poate fi materializată sau informatizată. Nici nu ar putea fi altfel când **informația** dă formă unui univers la originea sa și continuă să dea forme în univers prin mintea omului și nu numai prin mintea lui, ci și prin organisme vii, în general.

Întrucât obiectele matematice au un substrat ontologic evident, aprofundarea proprietăților lor nu este chiar atât de abstractă, mai mult, aceste proprietăți reprezintă concepte și teorie în raport cu o **realitate**, chiar dacă un timp această realitate este numai mentală. Faptul că avem nevoie numai de câteva elemente de **corespondență** cu această realitate pentru a deduce multitudinea de proprietăți ale obiectelor matematice dintr-un domeniu pe cale formală nu schimbă cu nimic necesitatea primară, și în acest caz, a criteriului adevărului.

Faptul că putem deduce pe cale formală o mulțime de alte proprietăți pornind de la câteva proprietăți fundamentale, acest lucru nu trebuie să ne mire deoarece însuși universul fizic este o consecință formală a unui număr redus de informații primare (legi de bază). Materia este formal-neformală prin însăși natura ei, atât din punctul de vedere fizic cât și informațional, deci în general.

Formalul este adevărat prin sursele neformale ale adevărului pe care el îl poartă, prin corespondență și verificarea socială a ipotezelor cu realitatea, inclusiv cu realitatea mentală, astfel cum am descris-o mai înainte. Dacă ipotezele inițiale sunt numai parțial adevărate sau ele exprimă un adevăr relativ, atunci întrecă teorie formală respectivă reprezintă și ea un adevăr relativ.

Geometria euclidiană este adevărată în raport cu obiectele mentale la care se referă, deși este adevărată numai relativ sau parțial în raport cu geometria fizică a universului. Cu alte cuvinte, corespondența se poate uneori bifurca, adică să se aplice fie în raport cu realitatea mentală, fie în raport cu realitatea fizică. Realitatea mentală a geometriei euclidiene se potrivește pe spații restrânse la scara universului cu realitatea fizică. Realitatea mentală a geometriei neeuclidiene se potrivește pe spații largi cu realitatea fizică. În raport cu universul nostru fizic, geometria neeuclidiană este mai adevărată decât geometria euclidiană, dar în raport cu realități mentale ele sunt egal de adevărate. Cu alte cuvinte, putem crea și alte geometrii care în raport cu realitatea mentală a unor obiecte geometrice inventate să fie adevărate. De fapt, ele ar putea constitui și geometriile reale ale unor lumi fizice posibile, deoarece un alt univers ar putea avea la bază alte informații decât universul nostru.

În toate cazurile de mai sus este nevoie de o anumită consistență formală și de un automatism, ca din puține elemente primare să se dezvolte multe forme și proprietăți. Generarea sau inventarea unor obiecte informaționale, informativale sau mentale fără consistență formală nu duce nici la crearea unui univers, nici a unei teorii. Inscamnă oare acest lucru că formalul este necesar adevărului? Putem răspunde da, însă numai în măsura în care punctele de pornire ale formalului sunt adevărate fie în raport cu o realitate externă omului, fie în raport cu o realitate mentală internă. Ceea ce matematicienii socotesc adevăr formal este un adevăr în raport cu obiecte matematice mentale, deci cu realități existențiale mentale. Trebuie în prealabil să ne asigurăm de adevărul ipotezelor înainte de a putea vorbi de adevărul formal. Evident, în sens restrâns se poate vorbi de adevăr formal, dar trebuie să știm că el este adevăr numai când este asigurat din punctul de vedere neformal, după cum am observat mai înainte.

Nu ne-am propus să dezvoltăm o teorie comprehensivă a adevărului deoarece ne-au interesat numai punctele de pornire ale unei asemenea teorii, primele ei principii și mai ales modul în care aceste principii își pot găsi o explicație firească.

Încercările de a căuta adevărul numai într-un cadru strict formal, fie matematic, fie logic, fie lingvistic, fie conform oricăror reguli, nu pot da rezultate satisfăcătoare și nu sunt așezate pe baze filosofice sănătoase deoarece realitatea este neformal/formală.

Adevărul matematic, ca adevăr științific, este mai mult decât „adevărul formal” al teoriilor matematice, nu numai prin corespondență cu realitatea externă existentă, ci și cu natura mentală care îl poartă sau chiar cu o realitate externă viitoare. Trecut pe un computer, adevărul formal matematic devine adevăr vizibil, în acțiune. Nici limbajul natural deplin, care de altfel nici nu se poate reduce complet la formalismul logic, nu poate purta adevăruri în interiorul semnelor lui, ci numai în raport cu întreaga realitate fizică și mentală și întotdeauna funcționând într-un subiect natural cum este omul sau o inteligență artificială vie, viitoare.

Limbajul natural este un procesor mental, un procesor viu, iar funcționarea limbajului natural ca un sistem formal este posibilă cu pierderi de sensuri, de creativitate și intuiție. Vom nota că în chestiunea despre posibilitatea de a putea separa adevărurile analitice de adevărurile sintetice într-un limbaj, primele fiind determinate numai în limbaj (adevărul analitic depinde de relația dintre înțelesul termenilor unui enunț), secunde fiind determinate de exprimarea de observații asupra unor stări reale, o analiză atentă [23], susținută și de poziția unor filosofi analiști importanți cum a fost Quine, arată că o asemenea separare nu este posibilă. Faptul că adevărul într-o limbă nu poate fi pur formal, rezultă în cazul nostru dintr-o poziție filosofică de principiu: Nu se mai poate judeca nici un principiu mare în știință, în cunoaștere, fără a lua în considerare natura minții umane și modul ei structural-fenomenologic de funcționare. Cum mintea umană constituită este și o consecință a vieții sociale, mintea omului este inerent uman-socială.

Principiul corespondenței, fără a ține cont în mod explicit de mintea omului, este un postulat care se verifică în practica științei; dacă însă se ține cont de funcționarea minții umane el este o consecință a acestei funcționări. Toate celelalte criterii ale adevărului rămân atunci subordonate principiului corespondenței.

București, 2 martie 1985.

NOTE ȘI REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Mihai Drăgănescu, *Profunzimile lumii materiale*, București, Editura Politică, 1979, p. 137-157.
2. Mihai Drăgănescu, *Știință și civilizație*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984, glosarul de termeni, p. 281.
3. Ilie Pîrvu, *Teoria adevărului*, în vol. *Teoria cunoașterii științifice*, coordonat de Ștefan Georgescu, Mircea Flonta și Ilie Pîrvu, București, Editura Academiei, 1982, p. 400.
4. *Idem*.
5. Vezi Mihai Drăgănescu, *Profunzimile lumii materiale*, op. cit., p. 146.
6. Ionel I. Purica, Comunicare la sesiunea Comitetului de istorie și filosofia științei al Academiei R.S.R., 1982.
7. Octavian Udriște, *Viața – proces cosmic*, Contemporanul, 5 aprilie, 1985, p. 7.
8. Platon, *Philèbe*, în vol. *Sophiste, Politique, Philèbe, Timée, Critics*, Paris, Garnier-Flammarion, 1969, p. 359.
9. Vezi capitolul cu același titlu din acest volum.
10. A. Giovannini, *Vérité objective et vérité subjective en histoire*, în vol. *Les critères de vérité dans la recherche scientifique*, Paris, Maloine, 1983, p. 59-70.
11. J. F. Perrin, *Le droit peut-il être perçu dans l'ordre du vrai et du faux?*, în vol. *Les critères de vérité dans la recherche scientifique*, op. cit., p. 133.
12. *Idem*, p. 133.
13. Constantin Tsatsos, *Filosofia socială a vechilor greci*, București, Edit. Univers, 1979, p. 209.
14. André de Muralt, *Ya-t-il un critère de la vérité?*, în vol. *Les critères de vérité dans la recherche scientifique*, op. cit., p. 41-46.
15. *Idem*, p. 41.
16. *Idem*, p. 43.
17. *Idem*, p. 43.
18. *Idem*, p. 45.
19. *Idem*, p. 44.
20. *Idem*, p. 44.
21. *Idem*, p. 42.
22. Mihai Drăgănescu, *Informatica și societatea*, București, Editura Politică, 1987, p. 219-220.
23. Mircea Flonta, *Adevăruri necesare? – studiu monografic asupra analiticității*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1975.

I.5. CORP ȘI ORGANISM

Obiecte fizice

Când ne uităm în jurul nostru vedem o lume continuă. Nici un hău, deci nici o discontinuitate totală între lucrurile pe care le vedem, deși ne putem gândi la discontinuități atât de grave, la abisuri sau hăuri. În acest continuu din jurul nostru există discontinuități mai puțin severe, discontinuități atenuate, pe care percepându-le suntem determinați să divizăm **continuu general (I)** în obiecte fizice. Continuu ne apare acum format din discontinuități și o îndelungată experiență empirică și științifică ne arată că **avem puțința de a vedea în același timp continuul și discontinuu, de a continua și discontinuifica (A).**

Privind unul din obiectele fizice pe care îl separăm mental de restul obiectelor, știm că el este un discontinuu (de aici înainte nu mai este nevoie să precizăm neapărat că este un discontinuu atenuat deoarece un discontinuu grav între obiectele fizice nu putem găsi) în raport cu continuul general, dar el ne apare din nou ca un continuu, pentru că nu găsim hăuri nici între părțile lui. Uncori poate avea spații libere interne care însă fac parte din continuul său.

Fiind format din părți, care pentru multe obiecte fizice se văd cu ochiul liber, obiectul fizic privit cu o nouă atenție este și el **discontinuu**. Continuitatea lui este numai un moment din analiza de mai sus care implică trei momente: discontinuu-continuu-discontinuu. Momentul continuității este important deoarece conturează obiectul ca obiect fizic întreg.

Momentul continuității are însă în el și ceva trecător între discontinuitatea care separă obiectul considerat de celelalte obiecte fizice și discontinuitatea lui internă. De aceea nu este neapărat nevoie să se menționeze acest moment într-o definiție succintă a obiectului fizic, deoarece este suficientă constatarea: **Obiectul fizic este o discontinuitate discontinuă (II).**

Obiectul fizic este o discontinuitate în ceva exterior lui, în continuul general care din cauza lui nu mai este uniform. Discontinuitatea aceasta definește entitatea obiectului în continuitatea generală și implicit asigură și continuitatea lui ca fragment al continuității generale. De aceea, dacă **postulăm existența unei continuități generale (1)** nu mai este nevoie ca în definiția obiectului fizic să mai amintim continuitatea care îl înconjoară și din care face parte. Obiectul fizic este continuu în măsura în care totul este continuu în univers.

Discontinuitatea în raport cu continuitatea din care face parte, o știm empiric și din știință, este determinată de consistența lui relativă la vecinătățile sale, mai exact de structura lui, și mai inexact de raportul dintre forțele de legătură interne și externe.

Discontinuitatea lui, am văzut mai înainte, este discontinuă la orice privire mai atentă, fie cu ochiul liber, fie cu microscopul, fie cu alte mijloace fizice care permit să explorăm structura unui obiect fizic. Iar acest lucru rămâne valabil până ajungem înaintea ultimului obiect fizic din univers, particula elementară.

Cu alte cuvinte, putem desface un obiect fizic în părți, părțile în componente, componentele în molecule, moleculele în atomi, atomii în particule subatomice și de fiecare dată avem același discontinuu-continuu-discontinuu, repetăm și iarăși repetăm același experiment al empiriei și atunci când folosim unelte științei. De fiecare dată un fragment de continuu este o discontinuitate discontinuă, acest lucru fiind valabil până la, exclusiv, particula elementară. De aceea avem:

continuul general	: despre care nu spunem deocamdată ceva;
obiectul fizic (compus)	: discontinuu (d)-continuu (c)-discontinuu (d) în raport cu continuul general;
partea	: d-c-d în raport cu obiectul fizic compus;
componenta	: d-c-d în raport cu partea;
molecula	: d-c-d în raport cu componenta; (1)
atomul	: d-c-d în raport cu molecula;
particula subatomică	: d-c-d în raport cu atomul (de ex. nucleul);
	d-c! în raport cu atomul (de ex. electronul, după cunoștințele de astăzi);
particula elementară	: d-c! în raport cu atomul sau o particulă subatomică.

Proprietatea (A) a subiectului cunoscător, aceea de a **descompune** lumea fizică într-o succesiune de discontinuuri, deci de a o analiza, este însoțită de capacitatea lui de a **compune** obiecte fizice din altele, deci de a sintetiza obiecte fizice noi, cum sunt obiectele tehnice.

Dacă ar exista numai lumea fizică, fără nici o ființă vie, nimic nu s-ar prezenta ca obiect în univers, toate interacțiunile ar avea loc numai la nivelul particulelor elementare, universul ar fi un univers de particule elementare. Nimic nu ar obliga ca diferitele conglomerate de particule elementare să apară drept obiecte.

Obiectele fizice sunt deci modul în care se prezintă lumea, mai exact universul, în fața ființei vii și a subiectului cunoscător. Iar acest lucru se datorește faptului că subiectul este conștient la nivelul propriului său obiect fizic, cu alte cuvinte la nivelul unui anumit conglomerat de particule elementare organizate în atomi, diferite tipuri de molecule, celule, organe. **Corpul său ca obiect fizic este etalonul tuturor obiectelor fizice amintite mai înainte**, inclusiv al celor care se găsesc în corpul său. Un asemenea etalon se impune încă înainte ca ființa vie să devină subiect cunoscător. Fiecare ființă vie, celulă, plantă, animal, chiar și cele subcelulare, având o unitate structural-fenomenologică, interacționează cu lumea la nivelul corpului lor, al obiectului lor fizic care este simțit ca unitate și entitate proprie. Atunci lumea înconjurătoare este descompusă în obiecte fizice în raport cu propriul corp, aceasta fiind un fapt empiric și imediat. **Orice entitate vie se constituie într-un obiect fizic și în mod inherent se raportează la lumea înconjurătoare divizând-o în obiecte raportate la unitatea vie, exprimată prin corpul ei în lumea fizică structurală (B).**

Accastă diviziune primară a mediului înconjurător spațio-temporal în obiecte fizice, proprie fiecărui organism viu, reprezintă numai începutul analizei pe care o desfășoară deplin numai omul în societate, ca subiect cu adevărat cunoscător. Numai omul poate să analizeze în adâncime și în înălțime, având să constate că adâncimea și înălțimea, în cele din urmă, se vor întâlni într-un continuu fundamental.

Astăzi pot fi privite nu numai molecule, dar chiar și atomi prin microscopie electronică. Aceste entități pot fi văzute astfel ca obiecte conturate. Se pot obține imagini ale atomilor unei rețele cristaline de germaniu sau siliciu.

În antichitate, Epicur (341-271 î.e.n.) considera că „nici nu se poate concepe cum un atom ar deveni vizibil” [1], iar pentru Ernst Mach (1838-1916) conceptul de atom era fără sens deoarece nu este posibil să-l observi [2].

Astăzi atomul apare ca un grăunte în imaginea oferită de microscopia cea mai avansată la ora actuală.

Este falsă această imagine compactă a atomului când știm că de fapt atomul este constituit dintr-un nucleu în jurul căruia la distanțe enorme (la scară microscopică) gravitează electroni? Într-o imagine oferită de mecanica cuantică, electronii se distribuie conform unei densități de probabilitate de poziție ca și cum ar umple prin distribuția lor spații întinse din jurul nucleului. Fapt este că obiectul fizic atom este un obiect bine conturat întrucât el se separă de alți atomi (în lumea particulelor elementare care constituie în ultimă instanță universul) și de alte particule, molecule, corpuri, prin deosebirea de intensitate dintre interacțiunea internă a particulelor care îl constituie și interacțiunea lor externă. Între altele și lumea înconjurătoare se manifestă o discontinuitate atenuată pe care subiectul cunoscător datorită capacității lui fundamentale de a sesiza asemenea discontinuități o poate pune în evidență. Subiectul poate pune în evidență atomul. Evident, atomul există și fără subiectul cunoscător dar numai în lumea unui subiect potențial, deoarece altfel el nu s-ar pune în evidență. Implicit atomul există explicit numai în lumina actului cunoașterii.

Atomul este un obiect fizic și dacă îl privim tocmai la limita interacțiunii lui externe în raport cu cea internă, el ne va apare, ca în imaginea obținută recent experimental, ca un corp sferic. Dacă îl privim altfel, dincolo de limita amintită, el nu mai este un corp sferic, dar va rămâne un obiect fizic.

Nucleul este de asemenea un obiect fizic deoarece, din nou, el oferă o discontinuitate atenuată la limita dintre interacțiunile interne (foarte puternice) și interacțiunile externe, mai slabe. Nu ar fi exclus ca într-o zi să vedem, într-un fel, și nucleee.

Constatăm că obiectele fizice pot fi separate ori de câte ori apar discontinuități atenuate între forțele interne și forțele externe.

Ce se întâmplă în cazul particulei cu adevărat elementare? Ea este o discontinuitate într-un proton, neutron, atom, corp. Dar această discontinuitate nu mai este discontinuă, deoarece nu mai este constituită din părți. Particula elementară este discontinuă/continuuă/nediscontinuuă. Particula elementară este o discontinuitate continuă(III) unde continuul lasă pentru prima oară la iveală veritabila natură intimă a continuității generale.

Se cunoaște punctul de vedere ortofizic [3] : particula elementară este un cuplaj de materie nestructurată cu informaterie, ambele fiind continue și fără dimensiune, particula apărând însă cu dimensiunea unității de distanță în univers.

Continuuul particulei elementare, inclusiv al cuantei de spațiu, este continuuul matricei fundamentale a existenței. Sub discontinuitatea obiectelor fizice din univers și a spațiului necuprins în obiectele menționate (căci s-ar putea să considerăm și spațiul un obiect) stă continuitatea matricei profunde a existenței. Aceasta din urmă stă la baza continuității generale a Universului, mediul nostru înconjurător spațio-temporal.

Universul, în aceeași interpretare, fiind unul din universurile posibile în cosmos, este o discontinuitate a existenței. Cum însă universul nu se găsește într-un spațiu, ci un spațiu se naște odată cu un univers, rezultă a fi un obiect fizic deosebit de obiectele fizice din univers, care se găsesc în spațiul acestui univers. În același timp, un univers este suma obiectelor care îl compun și cum un univers nu poate fi decât finit (chiar dacă ar tinde să se dezvolte către infinit) și chiar dacă ar fi infinit, el poate apare și ca un obiect fizic compus din obiecte fizice, deci și universul poate fi o discontinuitate discontinuă. Discontinuitatea se raportează la cosmos (ortoexistență, existență profundă), discontinuuul la modul în care este organizat universul. De fapt, fiecare obiect fizic din univers este și un obiect din cosmos și de aceea se poate spune: **un obiect fizic este o discontinuitate discontinuă în univers (I_1) sau un obiect fizic este o discontinuitate discontinuă în cosmos (I_2).**

Definiția (I_1) nu se poate aplica unui univers, dar se aplică definiția (I_2). Se va observa atunci că formularea **discontinuitate discontinuă**, fără a se referi la spațiul unui univers sau la profunzimea nespțială a cosmosului, caracterizează destul de bine un obiect fizic, cu excepția particulei elementare. De aceea nu este nevoie să spunem discontinuitate discontinuă în spațiu, ci numai „discontinuitate discontinuă”, subînțelegând în existență, la orice palier al existenței, în cosmos sau în univers.

Obiectul fizic obișnuit (exceptând universul și particula elementară) este o discontinuitate discontinuă în univers și în același timp în cosmos. **Universul este o discontinuitate discontinuă numai și numai în cosmos(IV).** Orice s-ar putea forma în cosmos și nu face parte dintr-un univers, nu poate fi decât un alt univers. **Prima discontinuitate a cosmosului este universul (V)**, alte obiecte fizice decât universuri nu se pot forma în cosmos exceptând obiectele care se formează în cadrul unui univers.

În lumina celor de mai înainte, cosmosul este o continuitate discontinuă. Se repetă în această formulare vechiul termen filosofic Unul multiplu. Unul este, din punctul de vedere examinat aici, o continuitate absolută, el nemaifiind discontinuitatea a altceva. Deci, cosmosul este continuitatea absolută, dar întrucât el se desface în obiecte fizice, cosmosul este continuitatea absolută discontinuă. Este

suficient însă să spunem: cosmosul este continuitatea discontinuă.

Continuitatea generală examinată la începutul acestui capitol care părea a fi de fapt continuitatea spațială a unui univers, este parte a continuității generale a cosmosului, adică a continuității absolute a cosmosului. Continuitatea generală din discontinuuul universului fiind parte a continuității absolute, este de fapt și continuitatea absolută.

Observăm că am definit următoarele tipuri de realități din punct de vedere

fizic:

- continuitatea discontinuă (cosmosul);
- discontinuități discontinue (universul și toate obiectele „succesive” din univers, până la particula elementară);
- discontinuități continue (particula elementară).

Toate acestea sunt obiecte fizice, prin generalizarea noțiunii de obiect fizic care inițial se baza pe o separare. Cum separarea unui obiect se face întotdeauna dintr-un obiect mai cuprinzător (omul se separă din univers și în ultimă instanță din cosmos), ultimul obiect din care toate se separă este și el un obiect fizic, în speță cosmosul.

În general, orice obiect fizic este un amestec de continuu și discontinuu (VII), de unu și multiplu, numai cosmosul fiind unul și multiplu. Obiectul este fizic deoarece este constituit din materie, indiferent dacă este considerat în domeniul nespacial al ortoexistenței sau în domeniul spațial al unui univers.

În ce privește spațiul unui univers, acesta se găsește și în obiectele fizice considerate până acum și între ele. Vom numi spațiu liber, spațiul dintre obiectele fizice puse în evidență mai înainte la un anumit palier al existenței adică la un anumit nivel de discontinuitate. Spațiul dintre automobile, case, arbori și oameni pe o stradă nu este chiar un spațiu liber fiind umplut cu gazul atmosferei, el este un obiect fizic ca orice corp gazos. Spațiul liber ar trebui să fie un spațiu vid, dar așa ceva nu se prea găsește în natură la scară macroscopică și oricât am înainta cu vidarea unei incinte tot nu putem obține un spațiu liber perfect, ci numai un spațiu cvasiliber. În schimb, la scara moleculelor, moleculele unui gaz se mișcă într-un „spațiu liber”, spațiu care este totuși închis în incinta unui vas, în care caz acest spațiu este un obiect fizic distinct. La fel, moleculele aerului din atmosferă sunt închise în capcana gravitațională a pământului, dar spațiul liber în care se găsește se continuă cu spațiul liber, interaștral, în care de asemenea se mai află unele molecule, atomi, particule subatomice și elementare.

Spațiul unei străzi este spațiul liber numai dacă facem abstracție de atmosferă, spațiul interaștral este liber numai dacă facem abstracție de particulele pe care le conține.

Spațiu cu adevărat „liber” nu găsim decât la nivelul particulelor elementare și atunci într-adevăr toate particulele elementare se găsesc într-un spațiu liber. Cum însă la acest nivel spațiul este format și el din cuante de spațiu, fiecare cuantă de spațiu fiind un obiect fizic, spațiul liber adevărat este format, ca obiect fizic, din toate cuantele de spațiu din univers. Acest spațiu (liber adevărat) apare ca perfect penetrabil pentru particulele elementare sau, același lucru, apare parcă nematerial, ca un cadru în care are loc mișcarea, deplasarea, acestora. Privit sub această ultimă formă, spațiul nu mai este un obiect, sau nu mai este privit ca obiect, deși în fond este un obiect fizic, o discontinuitate discontinuă, este adevărat cu proprietați particulare.

Dacă o particulă elementară ar fi liberă (necuprinsă în interiorul unui obiect din univers), găsindu-se direct în univers, și dacă nu ar interacționa cu un alt obiect fizic, presupunând că nici nu ar exista alte obiecte, iar spațiul l-am privi, știind că avem și acest drept câștigat nu numai empiric, ci și prin eforturile științei, ca un cadru continuu al mișcării particulei elementare, atunci discontinuitatea continuă a particulei elementare ar fi singura discontinuitate din univers și neinteracționând cu nimic care s-o constrângă la o discontinuitate (atențuată) în univers, ea ar rămâne la egalitate cu discontinuitatea întregului univers, deci s-ar extinde la dimensiunea întregului univers. La limită, dacă universul ar fi infinit, ea s-ar extinde la infinit, ca și cum ar fi o continuitate. Cu alte cuvinte, vrând s-o privim ca o discontinuitate suntem obligați s-o privim ca o continuitate. Este adevărat că am presupus un anumit mod de a privi spațiul și că particula nu este silită să interacționeze cu altceva (asupra ei nu se exercită nici o forță). În aceste condiții particula este într-un fel prezentă în întreg spațiul, deși este o particulă. Ea este mai curând o continuitate în întregul univers decât undeva anume în univers. Acest lucru este demonstrat matematic în mecanica cuantică prin consfințirea unei dualități corpuscul-undă. Atașând o funcție de undă particulei, probabilitatea de poziție a unei particule libere în spațiul liber idealizat rezultă aceeași în întreg spațiul, particula se găsește cu aceeași probabilitate în orice punct din spațiu.

De îndată ce apare un alt obiect fizic în univers care exercită o forță asupra particulei, o constrânge să nu mai fie singura discontinuitate în univers, dreptul ei la o uniformă continuitate în întreg universul încetează. Acum începe să se manifeste caracterul discontinuu al particulei și cu cât constrângerile vor fi mai

mari cu atât discontinuitatea ei va ieși mai puternic în evidență. Acest lucru este bine redat de mecanica cuantică, confirmând că și imaginea discontinuității continue are un rost.

Este posibil ca aspectul dual corpuscul-undă al unei particule elementare să apară datorită modului în care spațiul liber a fost idealizat, uitându-se că el este de fapt un obiect fizic format din alte obiecte fizice, cuantele de spațiu. De aceea, întrucât unda particulei ca atare nu există, unda este numai un instrument matematic pentru a descrie comportarea particulei într-o realitate extrem de subtilă și anume comportamentul unei particule elementare printre cuantele de spațiu.

Plecând tot de la definiția particulei elementare ca discontinuitate continuă, dar respectând caracterul cuantic al spațiului, privind deci și cuanta de spațiu ca discontinuitate continuă sau ca particulă elementară, vom mai observa că de fapt fiecare continuu al fiecărei particule nu este o parte spațială, ci fiecare continuu este unul și același continuu profund, adică am putea spune că întregul cosmos este cuprins într-o particulă elementară. Cosmosul profund este unul și în același timp multiplu, dar multiplicitatea lui nu se deslășoară în spațiu, ci într-un alt mod, prin anumite vecinătăți între pachete simbiotice de ortosensuri. Fiecare particulă elementară cuprinzând întregul cosmos, cuprinde în substrat și întregul univers, de aceea ea este, în principiu, potențial prezentă în întregul univers, cu alte cuvinte dublul aspect corpuscul-undă se poate explica prin natura unui-multiplu (continuitate-discontinuitate) a cosmosului profund, dublată de natura discontinuă-continuă a particulei elementare. Faptul că particula elementară cuprinde universul și cosmosul are două consecințe: prima, este aceea că se cuprinde și pe sine, adică se poate găsi în interiorul ei, dar și în exteriorul ei, evident nu la același tact (ritm) cosmic, ceea ce ar justifica norii de probabilitate de poziție din mecanica cuantică; a doua, că toate particulele elementare ale universului se cuprind unele pe altele, inclusiv cuantele de spațiu, deci în fiecare **cuantă de spațiu** (și poziție în spațiu) poate fi potențial prezentă orice particulă elementară și deci orice particulă elementară poate fi potențial prezentă în orice **punct** din spațiu. Comportamentul de substrat ortofizic al particulelor elementare ar putea explica multe din paradoxurile mecanicii cuantice (în raport cu fizica clasică) și care, în mod firesc, sunt acceptate drept complementariități fizice. Am insistat asupra influenței substratului ortofizic deoarece nu numai particulele elementare, ci și organismele vii au un substrat ortofizic, informaterial.

Obiecte informaționale și fizico-informaționale

Pe lângă obiectele fizice pot fi luate în considerație obiectele informaționale și obiectele mixte fizico-informaționale. Exemple de obiecte informaționale sunt baza de date, programul de calcul, sistemul expert, mintea. Toate acestea nu pot exista decât pe un substrat fizic, calculator electronic, memorie electronică sau creier biologic, de aceea de multe ori nu se recunoaște decât existența obiectelor fizico-informaționale.

Nu numai conceptual, ci și în practică realitățile informaționale au devenit atât de importante încât pot fi considerate și ele obiecte. Disciplinele de învățatură nu sunt adesea numite obiecte sau chiar materii? Extinderea noțiunii de obiect de la obiectele fizice la obiectele de cunoaștere a fost introdusă de mult în limbajul obișnuit. În matematică se vorbește astăzi de obiecte matematice care și ele sunt, în mod evident, obiecte informaționale. O mulțime este un obiect matematic, iar mulțimea de mulțimi este și ea obiect matematic. Există o anumită analogie între obiectele matematice și obiectele fizice. Cum întreaga matematică poate fi descrisă în termenii teoriei mulțimilor, un obiect matematic este o discontinuitate din discontinuități, nu chiar o discontinuitate discontinuă ca un obiect fizic. Este adevărat că nu este suficient să spunem numai discontinuitate din discontinuități, ci să se și precizeze supusă anumitor reguli specifice matematicii.

În cazul „mulțimii tuturor mulțimilor”, revenim, cum am mai observat [4], la fundamentul ontologic al continuității discontinue, matematicul și fizicul se reunesc în unitatea lor originară. Totul pleacă din unitatea originară din care se diversifică și fizicul și informaționalul.

În schimb, analogul particulei elementare în lumea matematicii, dacă ne-am întreba care este cel mai elementar obiect matematic în lumea mulțimilor, atunci elementul de mulțime care nu se mai poate desface în submulțimi este mulțimea vidă, mulțimea fără nici un element. Ceea ce are totuși această particulă elementară a teoriei mulțimilor este un sens fenomenologic care îmbracă nimicul sub formă de obiect matematic. În acest mod, neformalul sensului devine formal, și de aici înainte de neformal nu mai scapă întreaga matematică, căci dacă particula elementară a teoriei mulțimilor transformă un sens într-un simbol, sensurile obiectelor matematice vor re izbucni mereu în mințile celor care fac matematică și se vor transforma în semnificații în sistemele de inteligență artificială.

De aceea, un obiect matematic este mai mult decât o discontinuitate din discontinuități pe plan formal, el este înțelegerea discontinuității din discontinuități supusă unor reguli specifice(VIII), unde înțelegerea este sens și semnificație pentru minte sau numai semnificație pentru inteligența artificială. De fapt, fără sens nu avem obiect matematic veritabil și este de subliniat faptul că înțelegerea face parte din însuși obiectul matematic, altfel discontinuitatea din discontinuități nu ar fi obiect matematic deplin. Cu totul alta este situația obiectului fizic unde înțelegerea noastră nu face parte din obiect, ci numai îl pune în evidență.

Dacă avem în vedere obiectele geometrice atunci analogia dintre obiectele matematice și obiectele fizice devine mai strânsă, un obiect geometric putând fi privit și ca o discontinuitate discontinuă dacă este considerat ca un fel de obiect fizic, dar înțeles ca discontinuitate din discontinuități dacă este privit în lumina teoriei mulțimilor.

Obiectul matematic este un obiect informațional care dezvăluie multe din proprietățile și tipurile acestuia din urmă. Ca înțelesul unei discontinuități din discontinuități, obiectul matematic conține discontinuitatea din discontinuități ascultând de anumite reguli care este obiectul matematic formal (IX) care nu are înțeles în sine, ci este înțeles de un subiect, natural sau artificial. Desprindem de aici două aspecte: existența unor obiecte informaționale formale și existența unor subiecte.

Subiecții, de tipul uman sau de tipul inteligenței artificiale, lăsând la o parte, deocamdată, substratul fizic, sunt de asemenea obiecte informaționale, pe care le vom numi **procesoare informaționale semantice** pentru că au capacitatea de a înțelege. Omul conține un procesor informațional cu sens și semnificație, inteligența artificială este numai un procesor informațional cu semnificație (cu înțeles formal). Există și procesoare informaționale fără înțeles propriu, cum sunt programele de calcul obișnuite, iar atunci când se vorbește de semnificația acestor programe, în ultimă instanță este avut în vedere un subiect care le examinează, ele neavând o semantică intrinsecă. Constatăm că există trei clase de procesoare informaționale printre obiectele informaționale din univers: procesorul informațional cu semnificație și sens, procesorul informațional cu semnificație și procesorul informațional fără înțelegere. Primele două sunt procesoare informaționale semantice, ultimele două sunt procesoare informaționale formale. Inteligența artificială este un procesor informațional semantic, dar unul formal.

S-ar putea pune întrebarea dacă nu pot exista și **procesoare informaționale** cu sens sau cu ortosensuri în materia profundă, deci procesoare informaționale fenomenologice pure. O asemenea procesare are loc, spre exemplu, la nașterea unui univers, rezultatul fiind legile universului fizic, dar această procesare, odată cu structurarea substanței în univers, trece apoi în mașina formală a universului fizic. La fel, s-ar putea ca excitarea materiei profunde, a informateriei ca parte componentă a corpului și creierului omului, să ducă la o anumită procesare informaterială care să ofere omului sensuri noi, creativitate și intuiție, dar rezultatele unui asemenea proces nu se pot susține dacă nu sunt preluate de structurile formale ale creierului, căci altfel ele relaxează, se sting în informaterie. Procesoarele informaționale cu sens nu se pot menține, ele sunt numai scânteieri în materie, ducând la inițierea apariției vreunui univers sau a vreunei creații sau intuiții umane, dar nimic nu ar rămâne după ele dacă nu s-ar crea efectiv un univers sau dacă un creier nu ar desfășura, el, o activitate creatoare. Altfel, asemenea procesoare fenomenologice de sens ar putea fi socotite divinități, chiar dacă sunt generate, ca în multe din miturile antice, de materia profundă.

Rămânem deci la cele trei tipuri de procesoare informaționale, chiar dacă uneori pot apare și procesări fenomenologice (numai de sens) dar aceste din urmă procesări nu se pot menține ca obiecte. Pot exista numai scânteieri divine dacă vrem să numim astfel actele creatoare.

Cele trei tipuri de procesoare informaționale, ca obiecte informaționale, arată că pot exista **obiecte informaționale semantice** și **obiecte informaționale nesemantice** (sau **sintactice**, prin analogie cu terminologia gramaticii); de asemenea, că există **obiecte informaționale formale**, unele sintactice, altele semantice.

Obiectele informaționale pot să fie sau să nu fie procesoare informaționale. O carte tipărită, lăsând iarăși substratul fizic de o parte, este un obiect informațional care nu este, evident, procesor informațional. În sine, este un obiect informațional formal, o secvență de simboluri, dar citită de o minte devine un obiect informațional semantic, dând naștere la înțelesuri și sensuri. Înmagazinată în memoria unui calculator electronic ca un obiect formal-respectiv-informatic, redevine obiect informațional semantic dacă este citită de o minte pe ecranul unui display. Natura de fond a cărții este aceea de a fi un obiect informațional semantic deplin (de sens și semnificație) dar nu un procesor informațional.

Dacă prin **informațional-formal** înțelegem informatic, acesta fiind cel mai larg înțeles al informaticului, o asemenea definită având avantajul de a cuprinde

în informatică și inteligența artificială, cartea apare informatică, tipărită sau înscrisă în memorie electronică, dar este de fapt, cum am văzut, de natura informaționalului care depășește informaticul.

În mod similar, obiectul matematic formal este, prin definiție, informatic, dar obiectul matematic este de fapt de natura informaționalului care depășește informaticul.

Este de remarcat că obiectul matematic (dacă nu este el înșuși inteligent și viu) nu conține sensuri fenomenologice în interiorul lui, el nu-și poartă sensul cu sine. Sensul lui se constituie numai în minte și numai atunci el devine obiect matematic. Cu alte cuvinte el nu are o existență separată de o minte.

Nici obiectul matematic formal nu are o existență separată de ceva material. El poate fi separat de minte dacă este introdus într-un sistem informatic corespunzător în care se pot desfășura în mod automat toate formalismele sale sau este tipărit într-o carte sau scris pe hârtie.

Este interesant cum obiectul matematic trecut din minte pe calculator devine obiect matematic formal care funcționează în mod real, ca realitate obiectivă. El poate fi acum supus experimentului, în afara subiectului uman cunoscător, ca și un obiect fizic. În general, obiectele informatice sunt realități similare realității fizice. Aceste două realități sunt sigure și obiective: **realitatea fizică și realitatea informatică**. Este adevărat că realitatea informatică nu funcționează decât într-o realitate fizică, dar aceasta trebuie astfel organizată încât să găzduiască convenabil realitatea informatică. Aceasta din urmă dă tonul în **obiectul fizico-informatic** care este un calculator electronic cu programele sale. Într-un calculator electronic fizicul este supus **informaticului**, adică informației **fără sens fenomenologic intern**, o informație fie semantic formală (de semnificație), fie numai sintactică.

Apariția obiectelor informatice demonstrează experimental existența informației, încă pusă sub semnul îndoielii de unii filosofi și unii oameni de știință. Această punere sub îndoială este de ordin teoretic și nu poate fi respinsă cu ușurință dacă nu se oferă și un model teoretic al informației, model ancorat în realitatea înconjurătoare omului. Nu ar fi prima oară când în absența unui model conceptual este negată o realitate. Am argumentat în alte lucrări că informația are ca fundament, în ultimă instanță, ortosensurile informatice și că însăși noțiunea de materie nu ar avea sens fără informație.

Obiectul informatic este un discontinuu din discontinuități, care poate funcționa într-un obiect fizic neviu(X). „Discontinuu din discontinuități, în

această formulare exprimă caracterul informației sintactice care poate să asculte de anumite reguli, nu numai matematice, ci și logice sau supuse oricărui alt formalism.

Obiectul informatic care are o înțelegere prin semnificație în raport cu altă realitate fizică sau informațională este un subiect informatic. Acesta este cazul inteligenței artificiale.

În domeniul obiectelor informaționale constatăm că se manifestă aspecte interesante: unele obiecte informaționale înțeleg, altele sunt numai înțelese, iar altele înțeleg și sunt înțelese. Omul înțelege dar nu este înțeles.

Un subiect informatic, cum este sistemul expert MYCIN, înțelege domeniul bolilor infecțioase, recomandă tratamente pe baza simptomelor și analizelor de laborator al căror rezultat i se prezintă, cere noi analize, dar face mai mult decât atât: își poate expune raționamentele care l-au dus la prescrierea unor tratamente. Este ca și cum ar avea comportamentul unui psihic, evident, informatic.

Obiectul matematic este un obiect informațional înțeles de mintea umană și, după cum am văzut, înțelesul face parte din acest obiect. De aceea **obiectul informațional cel mai general este o discontinuitate din discontinuități, cu înțeles într-o minte umană, înțelesul făcând parte din informație (XI).** Acest înțeles conține sensul mental care aduce o împlinire a discontinuității într-un continuu.

Informația, ca să fie adevărată informatic, presupune un înțeles, fie și formal, însă cum înțelesul formal este o reluare a înțelesului mental prin partea lui formală, iar înțelesul mental conține un sens fenomenologic, sursa oricărui înțeles este sensul mental. Din sensuri pornesc toate înțelesurile.

De aceea **sensurile (și ortosensurile) sunt adevăratele particule elementare ale informației, le-am spus elementele fundamentale ale informației, fără a avea statut de obiecte informaționale, căci diferitele tipuri de informații, deși se sprijină pe ele, pot, unele dintre ele să nu le mai conțină, să le reflecte numai formal sau nici atât, degenerând într-un schelet sintactic de informație, pe care o numim în tehnica de astăzi tot informație.** Elementele fundamentale ale informației se pot retrage, ascunde, iar informația încă să funcționeze.

Obiectele fizico-informaționale constituie, dintr-un punct de vedere, toate obiectele pe care le cunoaștem. Materia profundă este fizico-informațională și toate obiectele fizice din univers privesc din materia profundă sunt de fapt fizico-informaționale. Și cum obiecte informaționale pure nici nu există, toate obiectele sunt fizico-informaționale.

Privind din univers obiectele, un mare număr de obiecte fizice apar însă pur fizice, cum sunt toate obiectele fizice nevii. Obiectele vii devin fizico-informaționale în univers, ponderea informaționalului crescând de la molecula vie la om. Se știe de mult că, omul este corp și minte, dar după cum remarcă filosoful de la Păltiniș, „problema separației suflet-corp a fost un blestem al gândirii” [5].

În fine, există obiecte tehnice în care informaționalul predomină și atunci ele se comportă ca obiecte informaționale.

Corpuri și organisme

O parte din obiectele fizice sunt corpuri. Particula elementară nu este un corp; atomul nu este un corp. În fizică și în tehnică vorbim de corpuri solide și prin extindere de corpuri fluide. Un corp conține un număr mare de atomi grupați într-un anumit mod, strânși în interiorul unui volum conturat de atomi limită, de o suprafață; uneori suprafața corpului este impusă de o peliculă de altă natură decât interiorul lui, cum este cazul unui corp gazos într-un recipient de sticlă. **Orice corp se caracterizează printr-un strat de suprafață sau un strat pelicular.** Virusul este o moleculă de ADN sau ARN acoperită cu o peliculă din proteine și este un corp. Uneori, molecule complexe, constituite dintr-un mare număr de atomi, sunt atât de bine împachetate încât pot fi privite drept corpuri. Forma spațială a unei enzime, hotărâtoare pentru interacțiunile ei în organismul viu, poate fi privită ca forma unui corp complementară cu forma corpului altei molecule cu care intră astfel în interacțiune. Atunci o anumită formă a suprafeței echivalente a unei molecule complexe și compacte sugerează calitatea de corp a unei asemenea molecule. Chiar și ADN-ul care este atât de compact prin împletirea celor două elice moleculare care îl compun ar putea fi privit drept un corp. Evident, majoritatea moleculelor nu sunt corpuri, dar unele pot fi privite, la limită, drept corpuri.

Un corp este constituit din molecule, atomi și, implicit, particule elementare. El poate fi constituit și din alte corpuri.

Cel mai mare interes îl prezintă însă corpurile biologice, adică corpurile vii. Corpurile fizice naturale nevii sunt structurale, în univers ele nu se manifestă informațional. O serie de corpuri tehnice, cum sunt roboții, au și manifestări informaționale, dar rămân corpuri structurale atât din punctul de vedere fizic, cât

și din punctul de vedere informațional. **Corpul viu este structural-fenomenologic** deoarece pe lângă corpul fizic structural (să-l numim trup) trebuie să înținem seama de introduscherile acestuia, reunite într-o introduscheră unică, în informaterie. **Corpul viu este format din trup și informaterie (XII)**. Acest lucru este valabil de la cea mai simplă moleculă vie până la om. Informateria ca parte explicită a corpului conferă acestuia o unitate fenomenologică care este mult mai puternică decât unitatea organizatorică și cibernetică a trupului. Datorită unității lui fenomenologice corpul viu este un corp mai net decât orice corp fizic neviu. Molecula vie este sigur un corp, tocmai pentru că este vie.

Corpul fizic, ca obiect fizic, este o discontinuitate discontinuă, corpul viu are și o unitate în cadrul căreia putem vorbi și de continuitatea sa internă, efectivă, de aceea **corpul viu este o unitate informaterială a unei discontinuități discontinue (XIII)** sau **unitatea informaterială a unei structuri fizice (XIII')**.

Procesele structural fenomenologice dintr-un corp viu pot fi deosebit de complexe. Trebuie remarcat cum corpul viu este conceput în cele de mai sus ca o realitate fizică (structură fizică din substanță și informaterie care este materie profundă fizică), deci corpul este aproape fizic în totalitate, având drept aspect informațional numai ceea ce se referă la sensul unității corpului și probabil la anumite legături interne între părțile sale prin substratul informaterial. Cu alte cuvinte, în corpul viu simplu structurile în relație cu informaționalul fenomenologic sunt structurile fizice. Această mențiune este necesară deoarece există și relații structural fenomenologice referitoare la structurile informaționale din corp, relații predominante la corpurile cu sistem nervos. Un asemenea corp este un corp complex.

Corpul simplu viu este deci fizico-informațional, însă fizicul este predominant. Relația dintre structura fizică și informație fenomenologică în corpul simplu viu determină **procesele mentale**, care trebuie admise și la celulă, și la plante etc. Informația corpului viu este fenomenologică, deci informaterială și este legată de structurile fizice ale corpului. S-ar putea vorbi atunci despre un **corp fenomenologic care împreună cu trupul formează corpul viu al unei ființe vii**. Corpul fenomenologic este o anumită imagine a corpului fizic (trupului) în informateria atașată corpului viu. Există probabil un echilibru firesc între aceste părți ale corpului viu, echilibru natural care nu poate fi perturbat la ființele fără gândire cu excepția cazului în care corpul fizic este deformat prin accident genetic sau accident fizic. Nu ar fi exclus ca și anumite vecinătăți spațiale să influențeze acest echilibru, eventual și anumite efecte de comunicare informaterială.

Astfel, planta în mediul ei normal este un corp viu cu un perfect echilibru structural fenomenologic propriu. La fel, și pentru celula izolată și pentru animalul multicelular, până începe să aibă un sistem nervos mai dezvoltat cu manifestări psiho-mentale. În acest din urmă caz, sistemul nervos devine capabil să conțină și să manipuleze **informația structurală** care, prin natura corpului viu, stă în relație cu informația fenomenologică, deci apar fenomene structural-fenomenologice numai pe plan informațional, se constituie **mintea**.

Din corpul viu emerge mintea, corpul viu servind minții ca substrat fizic. Mintea poate fi privită ca un obiect aparte, informațional. Cum însă mintea nu poate fi ruptă de corpul viu, iar acesta din urmă cunoaște și procese mentale corespunzătoare constituției sale, rezultă că trebuie să privim

corpul fizic (trup + informaterie) + procesele mentale asociate +

+ mintea

(2)

ca o unitate, pe care o vom numi organism.

În general, **organismul este un corp cu procese mentale** (de cele două tipuri amintite, în cazul în care există ambele tipuri; sau numai de primul tip, în cazul în care lipsește un sistem nervos).

Întrebarea care se poate pune imediat este în ce măsură pot fi separate sensurile proceselor mentale asociate trupului și sensurile mentale propriu-zise. Ele nu pot fi separate din unitatea fenomenologică a organismului, astfel încât **mintea totală** formează o unitate și prin ea poate apare o interacțiune destul de puternică între mintea creierului (a sistemului nervos) și procesele mentale din fiecare celulă a corpului.

Obiectul fizico-informațional viu este deci **organismul**, care cuprinde **corpul** (viu=trup și informaterie cu procesele lor mentale inerente) și **mintea**.

În această imagine, inevitabilă în lumina ortofizicii, corpul unui om este un obiect complex care cuprinde cam tot ce există fundamental în lumea materială. Avea dreptate Anna Brâncoveanu de Noailles să spună [6] :

„Ils ont inventé l'âme afin l'on abaisse

Le corps, unique lieu de rêve et de raison,

Asile du désir, de l'image et des sons,

Et par qui tout est mort dès le moment qu'il cesse”

Carl Sagan spunea că omul este făcut din praf de stele. Nu numai din praf de stele, ci și din informaterie cosmică, se poate spune în lumina modelului ortofizic.

Spre o teorie a organismului

În filosofia secolului XX, după cum remarcă Bernard Sichère, „filosofia lui Merleau-Ponty este o meditație asupra corpului și existenței corporale” [7], și anume meditația din *La phénoménologie de la perception* [8]. Ne vom opri puțin asupra acestei teorii întrucât ea este expusă în cadrul filosofiei fenomenologice din secolul nostru, care se înscrie pe porțiunea „întru” a incluziei lumii materiale (*Profundizimile lumii materiale, Ortofizica*), dar care se oprește la jumătatea lui întru, fără a atinge materia profundă și informateria, păstrând numai manifestarea acestora sub forma unor sensuri fenomenologice în conștiință. De aceea ne așteptăm ca o asemenea filosofie a lui întru *întrerupt* să redea totuși aspecte importante, deși nu depline ale organismului sau corpului uman. Chiar dacă în paragraful anterior s-a făcut o deosebire între organism și corp, în acest paragraf vom vorbi adesea de corp, înțelegându-l de cele mai multe ori, după Merleau Ponty, ca organism.

Pentru Merleau-Ponty categoria de corp este o categorie fundamentală pentru filosofie [9], care pornește de la noțiunea prealabilă de obiect: „Definiția obiectului [10] este ... că există *partes extra partes* și că în consecință el nu admite între părțile sale sau între el însuși și celelalte obiecte decât relații exterioare și mecanice, fie în sensul strâmt al unei mișcări primite și transmise, fie în sensul larg al unui raport de la funcțiune la variabilă” [11].

Constatarea de obiecte în lumea înconjurătoare este opera omului: „Întreaga viață a conștiinței tinde să stabilească obiecte, întrucât ea nu este conștiință, adică cunoaștere de sine, decât în măsura în care ea se reia și se înscrie ea însăși într-un obiect identificabil” [12]. Deci „trebuie să regăsim originea obiectului în centrul însuși al experienței noastre... S-o considerăm deci la lucru în constituirea corpului nostru ca obiect, pentru că aici apare un moment decisiv în geneza lumii obiective” [13].

Fiind vorba de constituirea corpului nostru ca obiect fizic, aceasta nu poate fi decât prima impresie despre corp deoarece” se va vedea cum corpul

propriu (ca obiect fizic, n.ns.M.D.) se derobează, chiar prin știință, la tratamentul care se dorește a se impune. Și cum geneza corpului obiectiv [14] nu este decât un moment în constituirea obiectului, corpul, retrăgându-se din lumea obiectivă, va antrena firele intenționale care îl leagă de anturajul său și în final ne va revela subiectul observator ca și lumea percepută (perçu)".

Deci corpul după Merleau-Ponty este mai mult decât „corpul obiectiv”, adică decât corpul fizic structural (trupul), adăugându-i-se conștiința lui intențională în sensul fenomenologiei clasice husserliene. Este vorba atunci chiar de organism căci „organismul la rândul său opune analizei fizico-chimice nu atât dificultățile de fapt ale unui obiect complex, ci dificultatea de principiu a unei ființe semnificative” [15].

Organismul (sau corpul, Merleau-Ponty folosind, de regulă, numai noțiunea de corp) este deci un corp cu conștiință, acesta fiind un fapt experimental, fenomenologic, fără a exista o justificare a conștiinței, datorită aceluși **întreput** specific fenomenologiei husserliene și fenomenologilor consecutivi ei, inclusiv a lui Merleau-Ponty. De aceea el este obligat să afirme că „raporturile deciziei mele cu corpul meu în mișcare sînt raporturi magice” [16], deci de neexplicat.

Cu toată insuficiența noțiunii de organism (corp) produsă de fenomenologia clasică, această noțiune exprimând organismul drept un corp cu **conștiință**, ca reușește să ofere o serie de afirmații veridice, dintre care unele pot fi înglobate și în teoria noastră mai generală. Reținem atunci astfel de afirmații ale lui Merleau-Ponty:

- „nu ar exista spațiu pentru mine dacă nu aș avea corp” [17];
- „eu sunt în corpul meu sau, mai curând, eu sunt corpul meu” [18]
(adică organismul meu, n. ns. M.D.);
- corpul (organismul) „este un nod de semnificații vii” [19], splendidă exprimare a înțelesului ca semnificație și sens;
- „obiectul... nu există decât pentru un subiect care operează această identificare” [20];
- „conștiința corpului invadează corpul, sufletul se răspândește asupra tuturor părților sale” [21];

- „fuziunea sufletului și a corpului în act, sublimarea existenței biologice în existență personală, a lumii naturale în lume culturală este posibilă, dar și precară, datorită structurii temporale a experienței noastre” [22].

Ceea ce poate surprinde astăzi la Merleau-Ponty este faptul că nu ține cont de aspectele informaționale ale realității, în afara faptelor de conștiință.

Dacă știința pune în evidență un **corp obiectiv**, acest corp este, spune Merleau-Ponty, numai un concept, un **corp conceptual**, căci corpul adevărat, real, este corpul trăit de om, corpul fenomenal [23]. Corpul conceptual de mai sus nu este numai conceptual, este de fapt și real, fiind partea fizică a corpului fenomenal. Iar corpul fenomenal este organismul omului.

Întrucât prin obiect înțelege numai obiectul fizic, spațial, deci structural, la un moment dat Merleau-Ponty neagă corpului (total, fenomenal) calitatea de obiect [24]. Nu este nevoie de o asemenea ieșire în necunoscut dacă se recunosc obiectele fizice și obiectele informaționale, atunci organismul omului și deci omul fiind un obiect fizic informațional.

Teoria corpului a lui Merleau-Ponty, de fapt teorie a organismului, afirmă unitatea dintre minte și corp ca un fapt fenomenal, experimental, fără a oferi însă o justificare teoretică de fond a acestuia. De aceea, în cadrul unei viziuni fenomenologice de tipul unui „între rupt” unitatea minte-corp nu poate fi înțeleasă, ci numai acceptată. Cum însă este greu de acceptat ceea ce nu înțelegi, dihotomia minte-corp va continua să funcționeze și după fenomenologia lui într-un neterminat.

*

* *

Există însă tentația ca omul să se identifice mai curând cu mintea sa rațională decât cu întregul său organism. Sursa unei asemenea identificări o constituie dictonul lui Descartes „cogito ergo sum”, care a susținut separația dintre minte și corp și atunci „retrăgându-ne în mințile noastre, am uitat cum să gândim cu corpurile noastre, cum să le utilizăm ca agenți ai cunoașterii” [25]. Experimentele filosofice descrise în **Profunzimile lumii materiale** [26] au la bază o asemenea gândire cu întreaga ființă a omului, cu întregul lui organism.

În privința simțămintelor omului, sciitoarea Virginia Woolf spunea, nu fără legătură cu experimentul filosofic ca gândire cu întregul organism: „Era

simțământul corpului propriu, nu al propriei minți... Căci cum s-ar putea exprima în cuvinte aceste emoții ale corpului?" [27]. Să fie oare acesta un experiment al proceselor mentale ale corpului, fără a cuprinde mintea care corespunde structurilor informaționale ale sistemului nervos și ale creierului? Adică, să fie simțământul corpului un proces mental legat de structurile fizice ale organismului și nu de structurile informaționale ale sistemului nervos? Am înclina către un asemenea punct de vedere, fără a putea însă separa decât conceptual și eventual cu mare dificultate în practică partea mentală a corpului de mintea propriu-zisă, singura care poate fi conștientă de acea parte mentală legată de corp.

Cu alte cuvinte, **mintea totală** ar putea fi compusă din două părți, una referitoare la corp, alta referitoare la comportarea informațională a corpului (fig.1).

Mintea totală

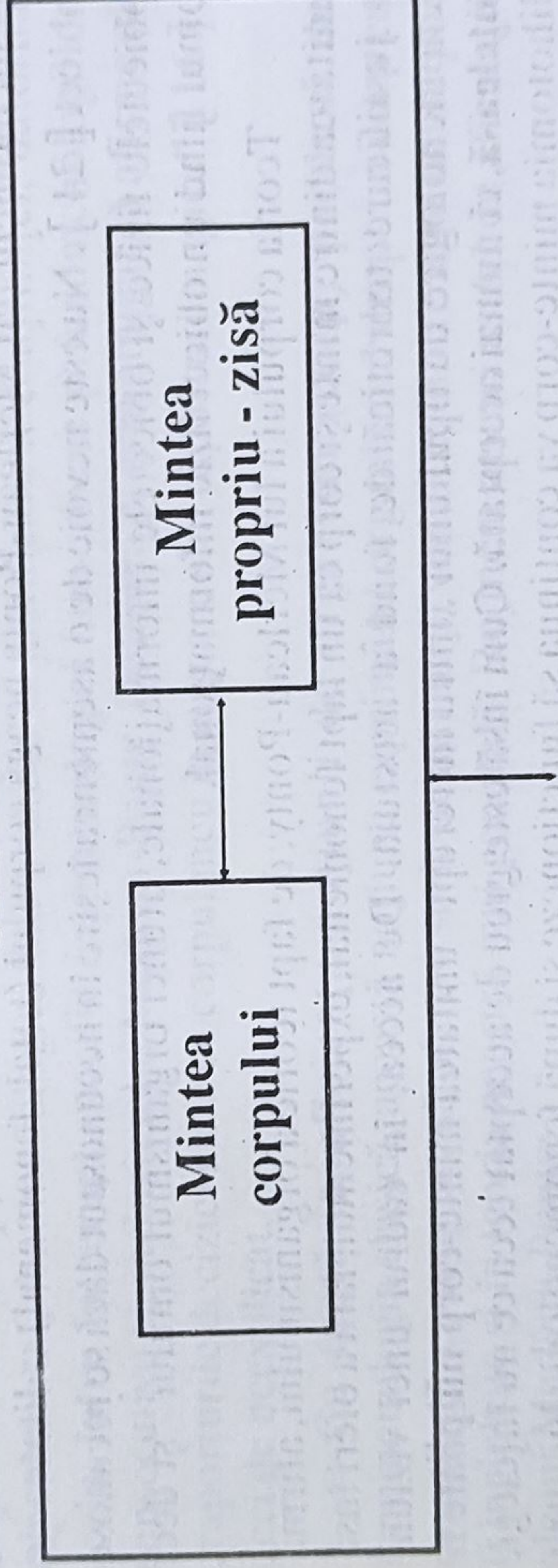

Fig. 1

Încă într-o lucrare anterioară defineam corpul uman ca fiind compus din **corpul spațial uzual și informaterie** [28], definiție reconfirmată și în lucrarea de față. Mai remarcăm însă că deși introduschiderea corpului spațial uzual (trupului) este submicroscopică, totuși informateria se raportează și macroscopic la corp. În informateria corpului se dezvoltă sensurile trupului macroscopic, nu numai sensurile moleculelor vii, celulelor și organelor trupului. Mintea corpului corespunde tuturor acestor sensuri legate de toate nivelurile structurale de bază ale corpului. În câteva lucrări anterioare [29] am acordat atenție, de fapt, numai **minții creierului și sistemului nervos**, adică minții propriu-zise, îmbinare de stări ale sistemului nervos și creierului cu sensurile fenomenologice corespunzătoare din informaterie. Într-un fel, această minte se dezvoltă din mintea corpului, dar

tocmai aceasta din urmă este de regulă neglijată, deși ea este **mintea fundamentală a organismului**. De aceea nici **mintea propriu-zisă**, clasică, nu poate fi privită ca ceva în afara organismului. În consecință vom defini

organismul = corpul cu mintea, (XIV)

unde

corpul = corpul fizic = trup + informaterie în unitatea lor intimă (XII)

și

mintea (mintea totală) = mintea corpului + mintea propriu-zisă
(mintea creierului și sistemului nervos). (XV)

Organismul **oricărei** ființe vii este constituit din corp și procese mentale (mintea corpului) și acest lucru este adevărat începând cu cea mai elementară moleculă vie. Noțiunile de **ființă vie** și **organism** sunt identice.

Corpul viu este întreaga realitate fizică a organismului, corpul viu este structura fizică și informaterie. Corpul viu real este structural și informaterial. **Corpul este spațial** (prin structurile pe care le comportă), **dar și nespțial** (prin informaterie). Corpul are o unitate spațială, de natură organizațională și cibernetică, precum și o unitate profundă, nespțială, de natură informaterială, dar care se răsfrânge prin unitatea corpului și asupra unității lui spațiale. Corpul viu este un obiect: unitatea informaterială a unei discontinuități discontinue (XIII).

La toate organismele fără sistem nervos, după cum am văzut în paragraful anterior, corpul cuprinde și procesele informaționale din informaterie care contribuie la unitatea corpului, deci corpul cuprinde și o **minte a corpului**, încât noțiunile de corp și organism **aproape** coincid. Totuși, și în dinamica organismului fără sistem nervos și deci fără minte propriu-zisă, pot apare, datorită proceselor interne, sensuri fenomenologice noi, unele în raport cu interiorul altele în raport cu exteriorul corpului. În acest caz **mintea corpului depășește mintea corpului care se referă la unitatea corpului**. De aceea nu punem sensul unei egalități perfecte între corp și organism nici chiar în cazurile celor mai simple organisme. Din această analiză mai rezultă că **mintea corpului** nu este fixă, ci variabilă în funcție de evenimente externe și interne organismului, în jurul a ceea ce putem numi pe scurt **mintea unității corpului**. Deci, expresia (XII) devine, sub o formă mai exactă,

corpul (viu) = corpul fizic (trup + informaterie) + mintea unității

corpului, (XVI)

unde mintea unității corpului poate să conțină nu numai starea structural-fenomenologică a unității corpului, ci și stări structural-fenomenologice legate de constituția corpului pe care natura a găsit de cuviință a le stabili. Nu este de așteptat ca informateria să rezoneze în fața structurii unui corp viu complex numai prin sensul unității, ci și prin alte sensuri subordonate într-un fel sensului unității, aceasta fiind o proprietate firească a materiei informaționale profunde.

Mintea corpului poate conține,

mintea corpului = mintea unității corpului + mintea dinamicii interne
și externe a corpului, (XVII)

unde

mintea unității corpului = sensul fenomenologic unic al unității corpului + sensuri suplimentare reflectând
aspecte ale unității corpului. (XVIII)

Ținând cont de cele de mai sus, un organism fără sistem nervos (sau fără procese care să aibă plasticitatea informațională a sistemului nervos, ceea ce ar însemna oricum un rudiment de sistem nervos) este constituit dintr-un corp viu și mintea dinamicii interne și externe a corpului (XIX), respectiv din trup, informaterie, mintea unității corpului (ca unitate a trupului prin informaterie) și mintea dinamicii interne și externe a corpului. Numai când aceasta din urmă ar lipsi (nu este cazul virusului în afara celulei?), organismul poate coincide exact cu corpul.

Din punctul de vedere al științei ar rezulta că studiul unui corp viu să se refere nu numai la structura lui uzuală, ci și la găsirea, dacă nu a sensului fenomenologic unic al unității corpului, căci un sens nu poate fi pus sub observație directă, unor consecințe care se manifestă în structura corpului care reflectă sensuri fenomenologice subordonate, derivate, din unitatea corpului, stabilind legături într-un corp, poate surprinzătoare pentru știința structurală de azi. Nu ar fi exclus ca meridianele corpului puse în evidență de medicina tradițională chineză [30] să reflecte, în parte, tocmai asemenea legături cu substrat informaterial fenomenologic. Evident, asemenea meridiane ar putea fi găsite în orice corp viu, nu numai la om.

Corpul viu are o anumită asemănare cu o particulă elementară, deoarece și el este o discontinuitate continuă, dar se deosebește de particula elementară prin aceea că este și discontinuă în același timp. Continuitatea și discontinuitatea discontinuității care este corpul viu se manifestă pe planuri ontice distincte: continuul fiind cosmic, discontinuu în univers. **Corpul viu este un obiect fizico-informaterial** fiind predominant este un obiect fizic) **în care continuul unifică discontinuu într-o discontinuitate**, în timp ce într-o particulă elementară continuul se găsește într-un discontinuu. Continuul și discontinuu corpului viu au ce să-și „spună” reciproc, continuul particulei elementare nu va putea să facă acest lucru decât în cazul în care particula elementară este cuprinsă într-un corp viu.

Cazul omului

Nu este suficient să spunem că omul este un organism, deși acest lucru este adevărat. Orice om este un organism adică un corp (viu) cu minte, dar mintea omului atinge calități pe care nici un alt organism nu este capabil să le obțină. Mintea omului se ridică la înălțimea conștiinței, dar cum astăzi putem construi cu ajutorul inteligenței artificiale informatice și o conștiință artificială (cu semnificație, dar fără sens), trebuie precizat că omul se ridică la înălțimea unei **conștiințe vii** (de semnificație și sens, într-un corp viu). Dacă prin **spirit** înțelegem **conștiința vie a omului**, atunci **omul poate fi definit ca un organism cu spirit** (XIX). Deci nu este suficient să spunem că omul este un corp viu cu minte, ci trebuie să spunem și ce anume conține deosebit această minte. Un corp viu cu minte este orice organism. Unele organisme au procesoare informaționale de tip mental, pe scurt procesoare mentale, fără a se ridica la înălțimea conștiinței mentale. Acesta este cazul multor animale cărora zoologia și psihologia le recunosc un psihic. Dacă un psihic viu (psihic mental) este interpretat drept **sufletul** unui organism atunci animalele au și ele suflet. Omul are mai mult decât psihic mental, decât suflet, are spirit, adică conștiință vie care se naște în sânul psihicului său mental.

Dacă omul ajunge la spirit, acest lucru este posibil datorită anumitor calități ale psihicului său mental (ale procesorului său mental), care, la rândul lui, este posibil datorită creierului și sistemului nervos, care sunt posibile datorită organizării corpului său viu. **Deci totul începe cu corpul viu al omului în care treptat se constituie spiritul lui sub influența mediului social în care trăiește.** Nimeni nu-și constituie spiritul singur și de aceea omul nu poate fi decât, în același timp, social. Nu putem spune numai „omul este un organism cu spirit” fără a

menționa și caracterul social al omului, deoarece spiritul lui nu se formează decât în condițiile vieții sociale.

Formarea spiritului nu se oprește însă aici. Odată constituit, spiritul se poate îmbogăți și prin gândire asupra existenței. Dezvoltarea spiritului poate continua prin efort propriu și desigur prin cooperare cu alte spirite care gândesc asupra existenței.

Atunci, omul este un organism cu spirit, cu caracter social și existențial (XX).

Omul este un obiect fizico-informaterial în a cărui componență intră corpul său viu (structural și informaterial) și mintea sa totală și el se constituie ca om numai în condiții sociale și în condițiile în care el devine conștient și de poziția sa în existență.

Am putea rezuma considerațiile noastre cu ajutorul unor scheme sugestive. Dacă reprezentăm corpul fizic printr-un cuplaj de structură spațio-temporală (trup) și informateric (fig.2a), corpul viu are în mod inerent în conținutul lui procesele mentale structural (fizice)-fenomenologice corespunzătoare, adică mintea unității corpului. În figura 2b mintea unității corpului este reprezentată ca o hașură suprapusă peste desenul corpului fizic, ca un strat care asigură unitatea celor două părți, cu eventuale meridiane fenomenologic-structurale, reprezentate prin liniile hașurii.

Organismul fără sistem nervos mai cuprinde și o minte a dinamicii corpului, reprezentată printr-o hașură suplimentară în figura 2c. În lumina ortofizicii, mintea corpului reprezintă o realitate, un obiect fenomenologic (ca obiect informațional) cuplat cu trupul.

Organismul cu sistem nervos conține un corp fizic (fig.2d) care prin creier și restul sistemului nervos dă naștere minții uzuale (propriu-zise) în sânul aceleiași minți a corpului (fig.2e).

Mintea totală, fiind totuși o minte a corpului, poate influența corpul fizic nu numai în funcționarea lui, ci și în însăși structura lui. Pe lângă mutații pur structurale, și mutații structurale induse spontan natural pe cale fenomenologică [31], nu este exclus ca mintea totală, prin mintea creierului și sistemului nervos, să includă mutații sau procese structurale în corpul fizic, care ca orice mutații pot fi benefice sau malefice. Un asemenea model nu exclude nici influențe prin procese de comunicare informaterială între organisme în cadrul unor fenomene care sunt la fel de naturale ca și cele din domeniul spațio-temporal.

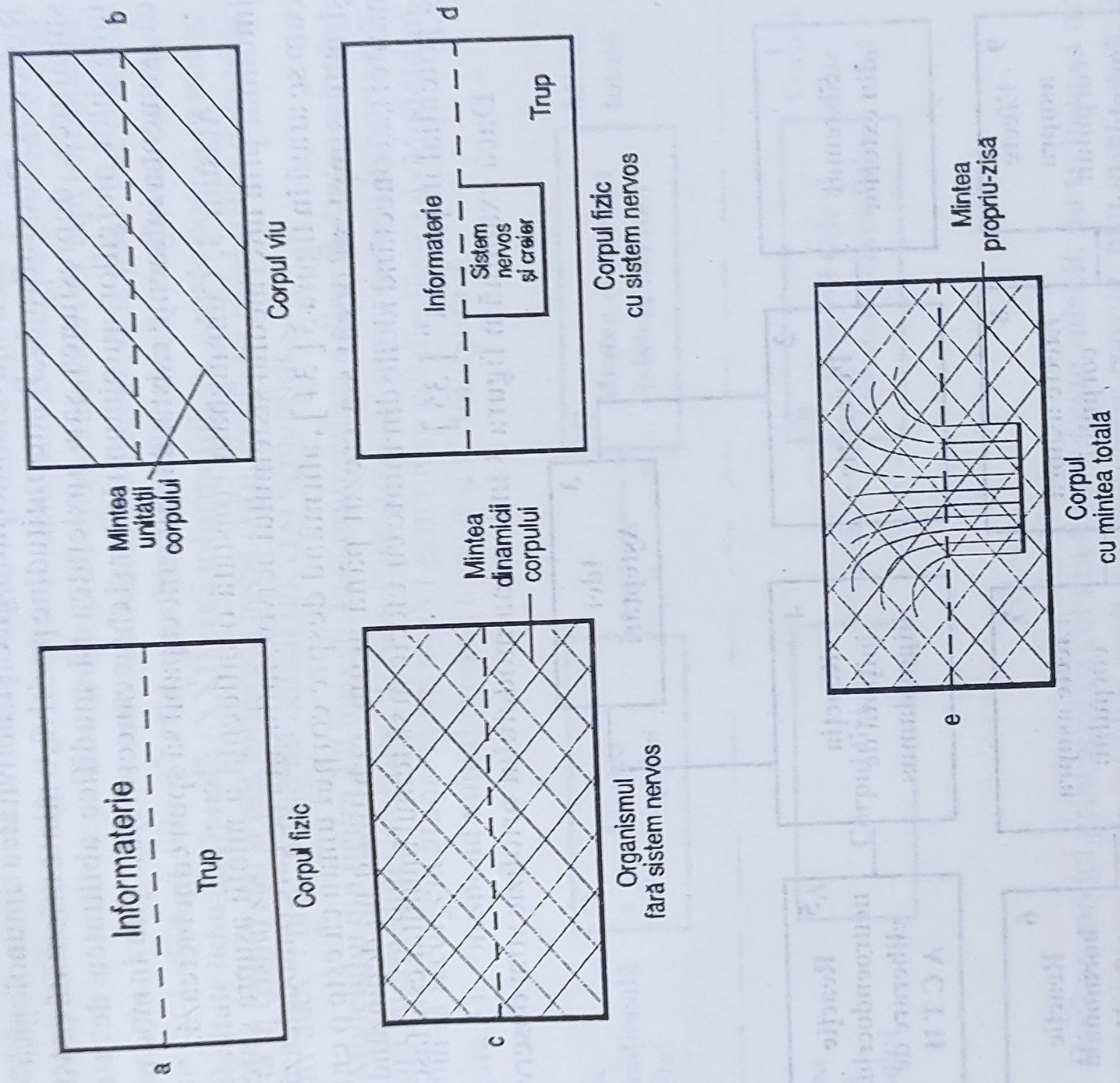

Fig. 2

Medicina devine tot mai interesată de „puternicele interacțiuni dintre creier, minte, funcțiunile endocrinologice și activitatea imunologică” [32]. Robert A. Good afirmă: „Poate o atitudine pozitivă, o minte orientată constructiv, supărarea, depresiunea sau anxietatea să modifice abilitatea de a rezista infecțiilor, alergiilor, autoimunităților și chiar cancerului? ... Știu în mod profund că asemenea influențe există, dar nu sunt capabil să spun cum lucrează...” [33].

Alastair J. Cunningham constată o influență a minții asupra sistemului imunitar prin intermediul sistemului nervos, influență pe care o modelează după cum se arată în figura 3 [34], afirmând despre corpul uman că este o entitate și mai complexă decât s-a crezut până acum, echilibrul lui depinzând și de minte: „...conectând ideile din minte cu efecte în sistemul imunitar este fascinant și potențial important” [35].

Dacă examinăm figura 3 în lumina modelului ortofizic vom observa că

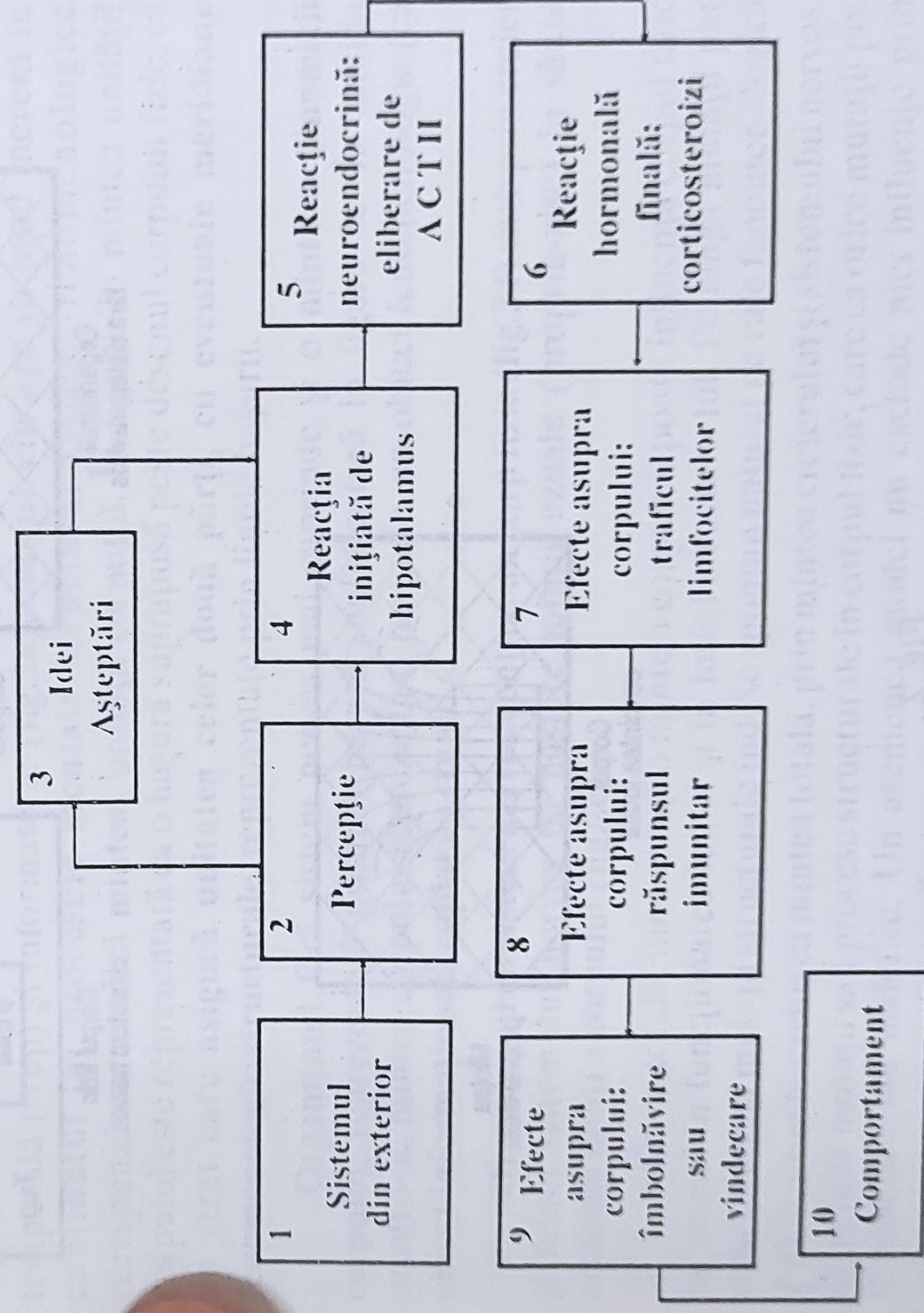

Fig. 3

modulele 2, 3, 4 și 5 reprezintă interacțiunea dintre minte și creier, ca corp, deci o interacțiune structural-fenomenologică, preluată apoi de fenomene pur structurale până la modulele 9 și 10. Este evident că în concepția autorului, citat mai înainte, mintea este legată **numai** de creier și sistemul nervos, fapt într-adevăr important și cu consecințe pe care medicina abia începe să le pună în evidență. Omul nu ar trebui să uite că este **un obiect viu fizico-informațional cu mare disponibilitate informațională (XXI)** și că informațiile pe care le poartă în minte le poartă în corpul său și pot influența acest corp. Poate că gândurile lui de bine îi fac într-adevăr bine, poate nu numai lui, ci și semenilor săi.

Modelului din figura 3 îi lipsește însă interacțiunea **directă** dintre minte și corp, fără intermediul sistemului nervos, care și ea s-ar putea dovedi importantă. Ar trebui să recurgem atunci la un model general ca cel din figura 4. Modelului din figura 3 îi corespund numai modulele A, B și C din figura 4.

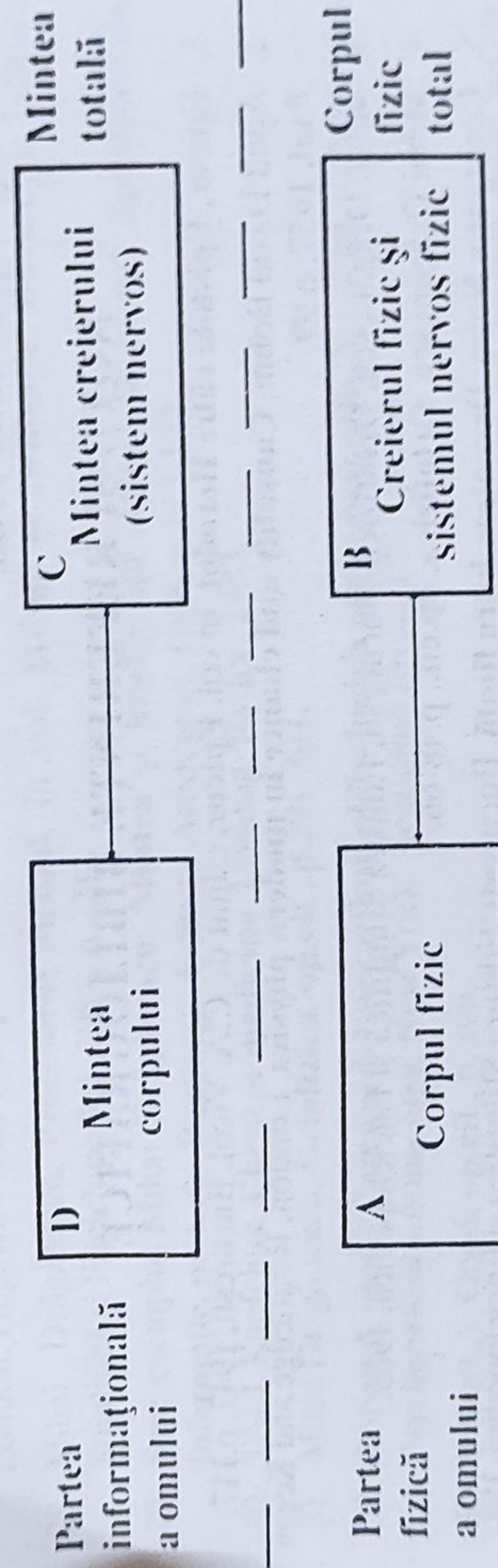

Fig. 4

Dacă un model principal ca cel din figura 4 este valabil, nu trebuie să ne uimească diferitele medicini (mai mult sau mai puțin reușite, mai mult sau mai puțin inspirate teoretic) care se deosebesc de medicina clasică a corpului, folosind uneori imagini metaforice care nu par să aibă o bază științifică sigură sau una filosofică consistentă, redând deformat aspecte ale unei realități care nu ar trebui neglijată și cu care imagini operează, surprinzător, uneori cu rezultate bune, alteori fără rezultat.

Probabil că extinderea medicinei clasice pentru a cuprinde modelul întregului organism al omului ar putea fi o soluție științifică către care astăzi se și tinde.

Modelul în inel din figura 4 sugerează interacțiuni și influențe în toate direcțiile. Din acest model rezultă o revalorizare a corpului omului alături de spiritul său. Spiritul trebuie să fie astfel constituit încât să favorizeze și menținerea corpului ca un suport viabil al sufletului. Spiritul trebuie să se simtă atașat de corp pentru ca împreună să se înscrie în societate și în existență.

Probabil că primele cunoștințe ale omului sunt cele referitoare la corpuri, deși în lumina științei structurale de astăzi am observat că „imaginea corpului, care apare înțelegând ca de la sine și pe care se bazează întreaga știință a mecanicii clasice ca și tehnologia primei mari revoluții industriale din istoria omenirii, este unul dintre cele mai mari miracole” [36]. În același timp se poate spune că „din mintea care vede corpuri și mâna care umblă cu corpuri a pornit cultura umană” [37]. Corpul nu va mai fi însă un miracol în lumina unei viitoare științe structural-fenomenologice.

Recea-Făgăraș, 29 iulie 1986.

NOTE ȘI REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Epicur, Epistola către Ierodot, în vol. Epicur, editat de C.A. Vicol, București, 1947, p.117.
2. Apud David Bohm, Causality and chance in modern physics, London, Routledge and Kegan Paul, 1957, p.99.
3. Mihai Drăgănescu, Ortofizica, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1985.
4. Mihai Drăgănescu, Ortofizica, op.cit., p.48-66.
5. Constantin Noica, Devenirea întru ființă, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1981, p.179.
6. Choix de poésies de la Comtesse de Noailles, L'honneur de souffrir, Paris, Bibliothèque-Charpentier, 1930, p.42.
7. Bernard Sichère, Merleau-Ponty ou le corps de la philosophie, Paris, Bernard Grasset, 1982, p.68; autorul arată cum pentru Merleau-Ponty „corpul este fundamentul universal al experienței umane”, p.71.
8. M. Merleau-Ponty, Phénoménologie de la perception, Paris, Gallimard, 1945.
9. Bernard Sichère, op.cit., p.68.
10. Prin obiect Merleau-Ponty înțelege numai obiect fizic.
11. M. Merleau-Ponty, La phénoménologie de la perception, op.cit., p.87.
12. op.cit., p.86.
13. op.cit., p.86.
14. Prin corp obiectiv, Merleau-Ponty înțelege corpul fizic al omului pus în evidență de știința contemporană, deci corpul fizic structural, molecular.
15. M. Merleau-Ponty, La phénoménologie de la perception, op.cit., p.69.

16. op.cit., p.110.
17. op.cit., p.119.
18. op.cit., p.175.
19. op.cit., p.177.
20. op.cit., p.246.
21. op.cit., p.90.
22. op.cit., p.100.
23. op.cit., p.493; a nu se confunda corpul fenomenal, care este organismul, cu corpul fenomenologic definit în paragraful anterior.
24. op.cit., p.231.
25. Frijof Capra, *The turning point – science, society and the rising culture*, New York, Simon and Schuster, 1982, p.40.
26. Mihai Drăgănescu, *Profunzimile lumii materiale*, București, Editura Politică, 1979.
27. Virginia Woolf, *To the lighthouse*, Albatros Verlag, Hamburg, 1932, p.207 (prima ediție, London, Hogarth Press, 1927).
28. Mihai Drăgănescu, *Procesorul mental*, în vol. *Știință și civilizație*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984, p.221.
29. Spre exemplu, Mihai Drăgănescu, *Mintea și inteligența artificială*, în vol. *Spiritualitate, informație, materie*, București, Editura Academiei, 1988, p.113-122.
30. Ted J. Kaptchuk, *Chenese medicine*, London, Ryder, 1983.
31. Mihai Drăgănescu, *Ortolfizica*, op.cit., p.291-304.
32. Robert A. Good, *Foreword- Interactions of the body's major networks*, în vol. ed. Robert Ader, *Psychoneuroimmunology*, New York, Academic Press, 1981, p. xviii.
33. Robert A. Good, op.cit., p. xvii.
34. Alastair J. Cunningham, *Mind, body and immune response*, în vol. ed. Robert Ader, op.cit., p.609-617.
35. op.cit., p.616.
36. Mihai Drăgănescu, *Știință și civilizație*, op.cit., p.125.
37. *Ibidem*.

I.6. AICI NE AFLĂM NOI ROMÂNII

Unirea Principatelor Române din anul 1859 a produs o cristalizare a ideilor intelectualilor români de pretutindeni pentru constituirea unui for academic național necesar cultivării limbii române, lipsită atunci de o ortografie bine definită, ca și de o gramatică și un dicționar al limbii. Forul academic era necesar pentru scrierea unei istorii a românilor, precum și pentru dezvoltarea literaturii, artelor și științelor. Ideea unei Academii a apărut încă înainte de Unirea din 1859, spre exemplu Ion Heliade Rădulescu, în anul 1828, în prefața unei gramatici publicate la Sibiu sugerează crearea unei Academii pentru punerea în ordine a limbii române.

După Unire, George Sion, George Barițiu din Transilvania, Ioan Maiorescu, Nicolae Cretzulescu, V.A. Urechia, C.A. Rosetti și alții reușese să determine înființarea, în anul 1866, a unei Societăți literare române care la prima întâlnire din anul 1867 își ia denumirea de Societatea Academică Română. După cucerirea independenței de stat, Societatea devine, în anul 1879, în deplină continuitate a activității membrilor ei, Academia Română.

De aici înainte, Academia contribuie în mod esențial la unitatea culturală a românilor și la pregătirea ideatică a Marii Uniri din 1918. Academia Română a fost întotdeauna, prin cei mai străluciți reprezentanți intelectuali ai țării, alături de poporul român, iar astăzi ea își reia rolul ei firesc de instituție națională, autonomă în raport cu puterea și partidele politice, dar cu răspunderile ei tradiționale științifice și culturale, inclusiv pentru realizarea consensului național în problemele legate de supraviețuirea și manifestarea ființei românești.

Se cuvine un gând de pioasă recunoștință pentru Ion Heliade Rădulescu, primul președinte al Academiei Române (1867-1870), pentru tot ceea ce a creat cu mintea sa luminată și pentru întreaga sa contribuție la dezvoltarea culturii și societății românești. Născut în 1802 la Târgoviște, continuator ca magistru al școlii românești întemeiate de Gh. Lazăr la Sf. Sava, devine „întâiul mare scriitor român din perioada modernă” [1], întemeietor și reorganizator al unei societăți

literare la Brașov (1821) și apoi la București (1827), editează și tipărește *Curierul românesc* începând din 1829, participă la mișcarea politică de emancipare a românilor stabilind, cu Dinicu Golescu și alții, obiective (1827) privind înființarea de școli primare sătești, publicarea de ziare românești, înființarea unui teatru național, încurajarea literaturii naționale, obiective pe care le-a urmărit a fi realizate în decursul vieții sale. A tradus literatură occidentală (Voltaire, Lamartine, Dante ș.a.).

În problemele lingvistice a fost partizanul unui curent italianizant care nu s-a bucurat de succes. A jucat un rol important în revoluția din 1848 din Țara Românească. El a elaborat redactarea finală a proiectului de constituție, participând la adunarea de la Islaz cu Radu Șapcă și Gh. Magheru și face apoi parte din Locotenența domnească revoluționară împreună cu Nicolae Golescu și Christian Tell. După aceea este nevoit să trăiască în exil. A avut și adversari care au căutat să speculeze situația, cum se întâmplă adesea din partea unor oameni mărunți care caută pete în viața unor uriași pentru a-i denigra, spre deosebire de adversarii la fel de mari care sunt de regulă deschiși și onești.

Pe lângă toate cele de mai sus care scot în evidență o activitate dintre cele mai demne de admirat, este de amintit și faptul că Ion Heliade Rădulescu a fost și filosof: „este încă marele filosof nerecunoscut dacă nu necunoscut” [2].

Desigur, activitatea sa filosofică nu a rămas chiar neobservată, însă este interesant de remarcat că primul Președinte al Academiei Române a fost și filosof. O dovadă o constituie cele două volume de filosofie: *Între antithesi sau Spiritul și Materia* [3], *Historia critică universale*, scriere posthumă [4]. La acestea se adaugă, ca și la Eminescu, intervenții filosofice într-o serie de producții literare, cum ar fi în poemul epic *Mihaida*. Nu voi intra acum în detalii, însă filosofia lui Ion Heliade Rădulescu este consistentă, cu elemente originale importante și are un suflu metafizic de cea mai frumoasă înălțime intelectuală.

Din anul 1870 au trebuit să treacă 68 de ani până când în anul 1938 a fost ales iarăși un filosof ca președinte al Academiei, și anume Constantin Rădulescu-Motru (1938-1941) care și el era de fapt, mai întâi, psiholog.

În secolul trecut aveau să apară Vasile Conta și Mihai Eminescu, ultimul ales membru post-mortem al Academiei Române în anul 1953. Asupra ambilor gânditori am publicat o serie de eseuri (vezi *Informația materiei*, București, Editura Academiei, 1990), dar reflectând la ceea ce reprezintă din punctul de vedere spiritual Academia Română pentru poporul român este de reținut un fragment neelucidat, poate curios pentru unii, din Mihai Eminescu: „Aici ne aflăm noi românii – limbă cumpenei Universului” [5].

Ce a vrut să spună Eminescu? Nu este vorba de spațiul carpato-danubiano-pontic deoarece nu se referă la globul terestru, ci la Univers. Atunci, cumpăna Universului nu ar putea fi decât viața și conștiința, singurele care pot ține în echilibru existența profundă cu existența Universului, cosmosul intern și cosmosul extern. Ce ar fi un univers fără viață și mai ales fără conștiință? Poate că nici nu ar putea să continue să existe. De aceea, conștiința trebuie să fie cumpăna Universului. Cuvântul „limbă” din formularea lui Eminescu se referă la indicatorul echilibrului, al cumpenei. Dar de ce românii să fie un asemenea indicator? Faptul se poate explica prin aceea că românii au o filosofie populară care este ea însăși o cumpănă între lumea de aici și lumea de dincolo, între lumea existenței profunde și lumea fizică și biologică din jurul omului, până la cele mai îndepărtate zone ale Universului. Iar filosofia nu este numai gând, ci și cuvânt și limbă, deci „limba” din aforismul lui Eminescu este un cuvânt multisemantic.

Eminescu dă astfel un sens activității culturale și filosofice a românilor, aceștia având o asemenea matrice mentală încât ar putea exprima în modul cel mai fericit cumpăna Universului, având de adus o contribuție la filosofia și cultura universale.

Ce și-ar putea dori mai mult Academia Română?

Pentru români universul este întregit: un univers fizic completat cu un univers biologic și apoi cu unul informațional. Acest gând străbate și în filosofia lui Ștefan Lupașcu, ales în anul 1991 membru post-mortem al Academiei Române: „Aria nu este, cum se crede uneori, o evadare (...). Dimpotrivă, ea este o imixtiune în universul biologic, care se amestecă în universul fizic, pentru a se supune amândouă universului psihic” [6].

Universul psihic face parte din universul informațional. Limba cumpenei Universului este informațională și spirituală. Iar Constantin Rădulescu-Motru avea să scrie: „Astăzi se recunoaște că singura putere care poate să hotărască de viața istorică a lumii este puterea sufletească” [7]. Și mai departe: „Popoarele cu cele mai puternice caractere sunt cele mai bine înarmate pentru viitor” [8]. Asemenea idei au mai exprimat Mihai Eminescu, Vasile Pârvan și alți mari înaintași, cei mai mulți dintre ei membri ai Academiei Române.

Academia Română este sora tuturor Academiei naționale din lume, fiind preocupată, ea și acestea, de reușita omenirii prin știință, artă, tehnologie, literatură, poezie (înțelesă într-un sens mult mai larg decât ea formă a literaturii), inteligență, rațiune și spirit.

Academia Română este deschisă pentru activități simbiotice cu toate organismele naționale care doresc să colaboreze cu ea la nivelul înalt pe care urmărește să-l realizeze în procesul propriu de renaștere. Academia Română are și un rol în raport cu românii de valoare din lume și poate fi un sprijin pentru națiunea română.

Ea este o instituție națională în care încep să aibă loc dezbateri asupra evoluției culturii, științei și spiritului românesc. Ea este atentă la prietenii de peste hotare care se interesează și sprijină dezvoltarea culturală și științifică a românilor.

La aniversarea a 125 de ani de existență, Academia Română revenită, ca urmare a Revoluției române din decembrie 1989, la vechea ei mamă, după îndreptările aduse vieții academice își recunoaște cu venerație înaintașii și se îndreaptă cu încredere spre un viitor care să îndreptățască speranțele acestora.

București, 27 august 1991

BIBLIOGRAFIE

1. Al. Piru, Introducere la volumul I. Iliade Rădulescu, Opere, vol. I, București, Editura pentru literatură, 1967.
2. Gh. Vlăduțescu, Filosofia legendelor cosmologice românești, București, Editura Minerva, 1982, p.150.
3. Ion Iliade Rădulescu, Între anafthesi sau Spiritul și Materia, București, 1859-1869.
4. Ion Iliade Rădulescu, Historia critică universale, scriere posthumă, vol. I și II, București, Tipografia Statului, 1892.
5. M. Eminescu, Fragmentarium, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1981, p.377.
6. Ștefan Lupașcu, L'énergie et la matière psychique, Paris, Juillard, 1974.
7. C. Rădulescu-Motru, Românismul, catehismul unei noi spiritualități, București, Fundația pentru literatură și artă, 1936, p.6.
8. Idem.

I.7. ION HELIADE RĂDULESCU: OMUL ESTE UN MIC UNIVERS

Pentru primul președinte al Academiei Române, Ion Heliade Rădulescu, am făcut o serie de referiri în comunicarea De la nașterea la renașterea Academiei Române, la sesiunea solemnă de la Ateneul Român din București (vezi p. 135-161 din acest vol.), iar o caracterizare specială am prezentat-o în editorialul revistei Academica, număr aniversar. Pe lângă cele scrise în acest articol, unde subliniam importanța excepțională a lui Ion Heliade Rădulescu în cultura românească, ceea ce este în general admis și cunoscut, scoțam în evidență și calitatea de filosof a lui Heliade care a fost mai puțin cercetată. Mă bucură faptul că în cadrul simpozionului Subcomitetului ieșean de istoria și filosofia științei a fost prezentată o comunicare despre filosofia lui Heliade de către Dl. I. Ghidescu, cu titlul Paradigma «cumpenei» și a «echilibrului între antiteze» la Ion Heliade Rădulescu ...Doresc și eu să prezint o serie de comentarii asupra filosofiei lui Heliade, cu un unghi de privire ortofizic.

Titlul acestei comunicări, deoarece nu pot epuiza tot ceea ce aș avea de spus despre această filosofie, se va referi la una din ideile lui Heliade: „omul este un mic univers” [1].

Omul este un mic univers, deoarece este, spune Heliade, „compus din Spirit și Materie, ca și universul întreg” [2]. Acest paralelism ar putea fi considerat banal sau am putea să ne întrebăm cu ce înțeles el se poate susține când omul însuși este o parte a universului. În realitate, gândul lui Heliade este mult mai adânc.

În primul rând, el concepe o trinitate, Spirit, Materie și Dumnezeu:

„Noi am luat de principiu al principiilor unitatea supremă, necunoscută și omnipotentă, numită Dumnezeu, că împreună cu Dualitatea primordială și eternă a Spiritului și a Materiei forma trinitatea primordială și superioară. Nimeni nu ne va putea taxa nici de materialism, nici de spiritualism exclusiv” [3].

Interesantă această separare dintre Spirit și Dumnezeu, cel din urmă fiind legiutor general reprezentând existența a tot ceea ce există. Ceea ce dezbată Heliade în opera sa filosofică este raportul dintre spirit și materie. Într-o altă lucrare [4], Heliade spune:

„De n-ar fi Materia, Spiritul n-ar avea pe ce să se manifeste, ci în eternu ar rămâne necunoscut”.

„De n-ar fi iară Spiritul ce posedă mișcarea, Materia în etern ar rămâne inertă și informă” [5].

Regăsim aici sub o exprimare nouă, materia și forma lui Aristotel, dar, aș spune mult mai aproape de viziunea ortofizică a lumii, de ortomateria (energomatica sau lumata) plină de energie, dar ținând să rămână în sine în echilibru, nemișcată, inertă cum spune Heliade, și de informateria care reprezintă de fapt o interpretare informațională fenomenologică a Spiritului la Heliade.

Pentru Heliade Rădulescu, Spiritul are anumite puteri în calitatea lui de ingredient fundamental al lumii și arată cum corelativ puterii spiritului, materia posedă forță.

Se confirmă, într-un fel, calitatea energetică a Materiei, dar și faptul că forța nu este primară: „De n-ar fi fost Puterea Spiritului, Forța latentă a Materiei în eternu ar fi stat adormită în sânul ei; și de n-ar fi fost forța Materiei, pe ce s-ar fi manifestat Puterea Spiritului?” [6].

Forța care se exercită concret este produsă deci, în ultima instanță, de Spirit. Nu coincide oare acest punct de vedere cu viziunea ortofizică pentru care forțele au la bază de fapt ortosensuri informaționale profunde? Forțele din univers sunt un rezultat al acțiunii informației fenomenologice profunde din informaterie (echivalentă cu Spiritul Heliades).

Să urmărim în continuare dezvoltarea unor asemenea idei de către Heliade:

„Spiritul posedând mișcarea și inteligența, și fiind imaterial, nu poate veni în contact cu Materia de cât prin tot ce este mai puțin material prin părțile sau formele materiei cele mai fluide, cele mai sublimale, prin părțile ei cele mai imponderabile, cu un cuvânt, prin esența, sau cum se zice pe românește prin spiritul Materiei, dacă este iertat a zice așa” [7].

Să-mi fie și mie iertat dacă apreciez ca excepțional de profund acest citat. În primul rând: Heliade afirmă că Spiritul este imaterial, dar apoi vorbește de o

esența ca spirit al Materiei, ceea ce arată caracterul special al spiritului Heliadesc, imaterial, dar totuși și material în același timp; nu amintește acest lucru de „materia imaterială” a lui Eminescu, pe care am considerat-o ca precursorare a noțiunii de informaterie? [8].

Eu înțeleg spiritul la Heliade ca o noțiune echivalentă informateriei.

În al doilea rând: Heliade scrie Materie cu „M” pentru a sublinia materia primordială, adică, materia lui Aristotel, respectiv Materia profundă, sau lumina (ortomaterie-ortoenergia) ortofizică, în timp ce pentru formele materiei care se manifestă evident în univers scrie cuvântul cu „m”. Este de acceptat o asemenea fină deosebire, materia cu „m”, fiind substanța din univers și am putea scrie și astăzi ca Heliade, cu „M” sau „m”, după caz.

În al treilea rând: pune problema modului de interacțiune dintre Materie și materie cu Spiritul, problemă ortofizică fundamentală. Interacțiunea cu Materia poate duce la nașterea unui univers, interacțiunea cu materia duce la un organism viu, în viziunea ortofizică. Atunci se explică afirmația „omul este un mic univers” și într-adevăr omul este un tip de univers deoarece în el acționează liber Spiritul heliadesc (informateria), ca și la nașterea unui univers.

De fapt Ion Heliade Rădulescu, independent de forma în care și-o reprezintă, formulează un principiu ontologic fundamental și anume al interacțiunii dintre Spirit heliadesc, pe de o parte, și Materie, respectiv materie, pe de altă parte. Efectiv, Ion Heliade Rădulescu mă determină ca pe lângă cele șapte principii de bază propuse pentru o știință structural-fenomenologică [9] să fie introdus un principiu universal al interacțiunilor ortomaterial-fenomenologice și structural-fenomenologice, formulat concentrat prin principiul universalității interacțiunii dintre materie și informaterie, prin materie înțelegând ambele tipuri de materie, cu „M” și „m”, principiu care să precedă pe cel al modelării structural-fenomenologice.

Nu este cazul să descriu elementele care justifică acest principiu în ontologia ortofizică, dar am să recurg la un alt citat din Heliade:

„Fluidele, materia imponderabilă sunt agenți prin care Spiritul vine în contact cu materia, îi comunică viața și inteligența, îi deșteaptă forța” [10]. Spiritul heliadesc deșteaptă deci forța în substanța universului (materie cu „m”), dar tot el și viața, exact ca în viziunea ortofizică, cu alte cuvinte, Ion Heliade Rădulescu încearcă să explice și viul și neviul prin aceleași principii fundamentale, în privința inteligenței, indirect putem fi de acord cu Heliade, deoarece

inteligența în viziunea noastră este o procesare informațională preponderent structurală, ca și în inteligența artificială, dar informația structurală nu ar exista fără informația fenomenologică a informației (spiritului heliadesc) și deci în ultimă instanță, fără acest spirit nu ar exista nici inteligența.

Și spune Heliade mai departe, în consens cu gândirea și interpretarea noastră ortofizică:

„Astfel s-a creat universul, deșteptându-se forțele din materia universală prin fluidele ei cele mai imponderabile, și tot astfel printr-un etern și tot june amor universal este într-o perpetuă nuntă, perpetuă creație, și perpetuă generare, fie în tot fie în parte” [11].

Iar omul și societatea, fiind mici universuri în concepția lui Heliade, procedează la fel ca și la nașterea unui univers, sunt în creație, în generare și astfel istoria se mișcă mai curând după legi tendențiale, decât legi formale.

Mai sunt multe alte aspecte importante ale filosofiei lui Heliade care pot fi readuse în atenție, dar asupra lor mă voi îndrepta și cu alte ocazii.

Este interesant că Ion Heliade Rădulescu, pe lângă afirmația amintită „omul este un mic univers” cu un conținut ancorat în întregul sa filosofic și atât de contemporan cu noi, a încercat să dea și o definiție a omului mai puțin filosofică, demonstrată, și amintită aici pentru vivacitatea textului, astfel:

„Platon, se zice, că voind a da definițiunea Omului, voind adică a arăta ce este omul zice că: Omul este un animal cu două picioare și fără aripe. Cercetat-a oare Platon bine ce este omul?”

Diogene ca să-și rădă de definițiunea lui Platon luă un cocoș și tăindu-i aripile intră cu dânsul în școala lui Platon și zise: iată omul lui Platon (...).

Unii ziseră că Omul este un animal raționabil; parcă celelalte animale ar fi nebune sau descerebrate, parcă nu și-ar avea doza lor de rațiune ce li se cuvine în starea lor normală.

Alții ziseră că Omul este o ființă inteligentă și morală. Aici lipsește animalul.

Aristotel zise că Omul este un animal politic (...).

Franklin zise că Omul este un animal care își fabrică singur unelte sau instrumentele. Cu această definițiune se arată numai partea inteligentă a omului nu și cea morală (...).

Ca să completăm însă definiunea noi adăugim că tot ce distinge pe Om din celelalte animale este numai facultatea de a-și comunica ideile și prin urmare zicem: Omul este un animal social, comunicativ și cel mai rațional și perfectibil (am putea zice în nemărginit) din toate animalele.

Unde sociabilitatea sau spiritul de asociațiune lipsește, unde comunicația căilor materiale și intelectuale nu este deschisă spre a ne schimba produsele Travalului și Minții, acolo locuitorii, deși vor fi raționabili și inteligenți, sunt încă foarte departe de a se numi oameni” [12].

Dacă am conchide și noi, la rândul nostru, am spune că omul este un mic univers perfectibil sub forma unei ființe sociale, tehnologice și spirituale. Animalul, pe care îndreptății nu-l neglijează Heliade, este cuprins în ființa sa.

perfectibilitatea, pe care el o consideră nemărginită, ascultă în viziunea noastră de o tendință a devenirii umane subordonate tendinței devenirii cosmice a universului, căreia i se subordonează și tendința devenirii istorice a societății [13].

Sunt multe alte aspecte remarcabile în gândirea filosofică a lui Heliade referitoare la concepția sa trinitară, la spațiul pe care îl concepe atomic, la timpul pe care, la fel, îl consideră format din atomi intelectuali, la fatalitatea materiei în sensul, dar înaintea, lui Vasile Conta, la libertate, bine și rău, la legile Spiritului, la modul apariției vieții ș.a., toate având adesea surprinzătoare rezonanțe ortofizice. Nu ne propunem să le analizăm acum.

Uneori îmi vine să cred că unul dintre cei mai importanți precursori ai lui Mihai Eminescu a fost Heliade, care a avut un laborator mental aproape la fel de uluitor, dublat de un om de acțiune care a lăsat o amprentă de neșters asupra vieții românești.

Academia Română se poate mândri cu primul ei președinte Ion Heliade Rădulescu, una din cele mai strălucite figuri ale ființei, culturii și spiritualității românești.

Iasi, 7 noiembrie 1991.

BIBLIOGRAFIE

1. I. Heliade Rădulescu, *Historia critică universală*. Seria postumă, vol. I, Tipografia Statului, 1892, p.34.
2. Idem, p.34.

3. Idem, p.78.
4. I. Heliade Rădulescu, *Între antihesi sau Spiritul și Materia*, București, 1859-1869, p.268.
5. Idem.
6. Idem, p.269.
7. Idem, p.273.
8. Mihai Drăgănescu, *Informația materiei*, București, Edit. Academiei, 1990, p.174-177.
9. Idem, p.81-125.
10. I. Heliade Rădulescu, *Între antihesi sau Spiritul și Materia*, op. cit., p.273.
11. Idem, p.273.
12. Idem, p.312.
13. Mihai Drăgănescu, *Informația Materiei*, op. cit., p.113-118.

I.8. CONVORBIRI ÎN TIMP ȘI PESTE TIMP CU CONSTANTIN NOICA

Noica a încetat din viață în decembrie 1987. În cele ce urmează redau textul unei scurte însemnări „Dureea și dragostea” pe care am publicat-o în România literară din 10 decembrie 1987 cu ocazia incredibilului eveniment:

„Era un bine să-l știm prezent în viața filosofică a țării. Pentru cultura românească. Pentru spiritualitatea românească. De acolo de la Păliniș.

L-am întâlnit de două ori în această vară. O dată la Făgăraș. A doua oară, la Păliniș. Era plin de viață a minții, de idei, dormic ca spiritul românesc să strălucască în Europa. Credea cu convingere într-o asemenea posibilitate.

Acum ne rămâne opera lui și ideea despre Constantin Noica. O idee penetrantă prin care va continua să fie în noi și prin noi spre generațiile care vor urma.

Filosoful de la Păliniș a fost o stea care va rămâne aprinsă întotdeauna pentru ființa românească. A fost și un om al cosmosului înfrățit cu natura și gândul, cu firea întreagă.

Ne mândream cu el și era bine să știm că trăiește. El nu poate pleca din mintea noastră. Golul produs în Munții Cibinului absoarbe ceva din inimile noastre, lăsând astăzi în triste simbioză durerea și dragostea”.

În discuțiile avute cu Constantin Noica în acel an am abordat două probleme. Prima, privind relația dintre filosofie și religie, Noica fiind preocupat de viitorul omenirii prin religie, de modul de existență al lui Dumnezeu, având și premoniția morții sale, frământându-se pentru găsirea unui mormânt la Păliniș; a doua, asupra modului de a face filosofie.

La prima dintre probleme dorea un răspuns din partea mea, cel care veneam din domeniul științelor exacte înspre filosofie. Am discutat împreună unele aspecte și am promis că voi da un răspuns mai sistematic, mai gândit, pornind de la concepția mea ontologică. Timpul nu a mai permis ca răspunsul să

ajungă la Noica deoarece nu l-am scris imediat. Totuși, între 23 și 25 octombrie 1988, cu ocazia unei deplasări de la București la Alba Iulia am scris ceea ce am promis (o copie, sau o variantă, lăsând-o și Episcopului de Alba Iulia, de atunci, Emilian Bırdaș). Redau mai jos acest text, nepublicat încă, astfel cum a fost el scris în 1988, fiind un răspuns pentru Constantin Noica:

1. Dumnezeu ar putea fi Dumnezeu.
2. Dumnezeu ar putea fi infraconștientul colectiv creat în informaterie de comunitatea celor ce cred în Dumnezeu.
3. Dumnezeu ar putea fi numai ideea, gândul de Dumnezeu.
4. Dumnezeu ar putea fi o metaforă, o idee poetică despre cosmosul profund.
5. Dumnezeu ar putea fi o scânteiere informaterială, un eveniment rar.
6. Dumnezeu nu este o noțiune științifică și nu poate fi înțeles de o știință structurală care se bazează pe măsurare. Dar nici o știință structural-fenomenologică nu îl poate modela teoretic cu ușurință, cele mai avansate afirmații în direcția lui fiind propozițiile 2 și 5 de mai sus.
7. Dacă lucrurile ar fi conform propozițiilor 2,3 și 4 care nu se contrazic total, atunci acestea împreună arată că Dumnezeu ar putea fi spiritul colectiv al oamenilor.
8. Spiritul colectiv al oamenilor ar putea crea cândva un nou univers, conform principiului antropoc al succesiunii universurilor și ar fi cî și cum Dumnezeu ar fi creat acel univers. Dar nimeni nu poate crea și cosmosul, cu înțeles de cosmos profund și total, în afară de cazul că propoziția 1 ar fi adevărată. Dar nici un fel de știință, în afară de religie, nu consideră propoziția 1 drept cunoaștere.
9. Faptul 1 determină spiritualitatea religioasă. Celelalte propoziții admit o înțelegere posibilă a spiritualității religioase de către spiritualitatea filosofică.
10. Spiritualitatea filosofică se ancorază în tensiunea filosofică a omului și se dezvoltă în jurul sentimentului cosmic, manifestându-se în concordanță cu tendințele devenirii existenței.
11. Spiritul filosofic, necurgând la propoziția 1, înțelegând totuși spiritualitatea religioasă, consideră că uneori ar trebui încurajată

dacă ea contribuie la ridicarea morală a omului, la civilizație socială și la binele mental al omului. Dar religia nu trebuie să se opună ridicării oamenilor, prin rațiunea lor, la spiritualitatea filosofică.

12. Dacă religia binecuvântează pe oameni, filosofia îi binegândește".

În privința modului de a filosofa, Constantin Noica îmi vorbea de trei căi:

- bazându-te pe știință;
- bazându-te pe istoria filosofiei;
- bazându-te pe gândul pur, pe poezia naturii și a limbajului (se știe importanța cuvântului *întru* la Noica).

Întrucât Constantin Noica a jucat un mare rol în activitatea mea filosofică, determinându-mă să nu o întrerup, deoarece intenția mea era s-o amân pentru perioada de pensionat, spre disperarea declarată a lui Noica, am constatat că de fapt cele trei căi trebuie să fie imbinare, desigur începând cu una din ele, dar punând accentul pe una sau alta dintre căi, după traiectoria pe care o urmezi în gândire. De fapt și Noica a folosit toate aceste căi, să nu uităm că a studiat matematică, fizică, dar poate că accentul lui a fost pe ceea ce el numea gândul pur neinfluențat de altceva, lăsat să curgă în propria minte. Cred că așa am procedat și eu, simțind apoi nevoia confruntării cu filosofia consacrată și cu știința, dar acordând științei un rol mai accentuat.

Fiecare dintre cei care l-am cunoscut și am discutat cu Constantin Noica avem foarte multe lucruri de spus, atât despre el, ca interlocutor, cât și despre opera sa.

Alexandria, 16 iunie 1992.

1.9. ÎN INELUL EXISTENȚEI

1. Pe de o parte, întâlnim la Lucian Blaga o chemare spre cunoaștere luciferică, cu înțelesul de cunoaștere în profunzime, spre esența ascunsă a existenței, pe de altă parte, o ontologie care începe cu o descriere exact inversă, de la ultima realitate a existenței, care generează elementele din care se constituie lumea, până la formele cele mai variate ale realităților dintr-un univers.

Modul în care Lucian Blaga își construiește viziunea asupra existenței, recurând la câteva niveluri, pornind de la cel mai profund, este în totală concordanță cu restul filosofiei sale privind cunoașterea, formele ei, și anumite coordonate ale spiritului uman. Dar ontologia și cunoașterea la Blaga nu încheie un veritabil inel al existenței, respectiv ceea ce provine din ultima realitate, ultima profunzime, nu se reîntoarce în ea, poate doar cu excepția unor scânteceri ale minții umane, dar care, deși înaintează uneori, rar, într-o asemenea direcție, nu pot atinge, prin însăși construcția lumii, natura ultimei realități, nici cel puțin sub forma unei idei.

Filosofii cu reîntoarcere sunt multe, ca să nu amintim decât de Rig-Veda, Hegel, filosofia lui „între” la Constantin Noica, sau cu reîntoarceri parțiale, mai mult sau mai puțin profunde, la Husserl, Heidegger, Camil Petrescu, în fine filosofii religioase care conțin o reîntoarcere completă, deși poate nu încă deplină fiind lipsite de creativitatea potențială a întoarcerii. Cu îngăduința dumneavoastră aș adăuga la aceste filosofii și modelul Inelului lumii materiale care de fapt trebuie să se numească Modelul Inelului existenței, deoarece dacă înlocuim cuvintele *lumea materială* cu noțiunea de existență și eliminăm sintagma „materialism dialectic și istoric” sau numai cuvintele „dialectic și istoric” de lângă „materialism”, precum și câteva citate obligatorii într-o anumită perioadă, totul, cu ușurință, se limpezesc, cel puțin pentru cei foarte puțini care nu au putut separa câteva boabe de neghină dintr-un sac plin cu grâu. O fac acum, cu înțelegerea necesară, pentru cei care mi-au cerut o declarație formală.

Scopul acestui de față este acela de a compara anumite porțiuni ale Inelului existenței cu anumite părți ale filosofiei lui Lucian Blaga, dintr-o

convingere mai veche că există anumite idei originale în filosofia românească care se susțin reciproc.

2. Orice filosofie trebuie să conțină o declarație despre nimic și existență, despre raportul lor, declarație explicită sau implicită. Pentru Lucian Blaga, problema aceasta poate fi considerată rezolvată: „Criticismul științific și filosofic a compromis desigur definitiv ideea unei prelinse geneze din nimic” [1].

Nimic nu se poate naște din nimic, spunem astăzi. Nici nu putem gândi, cu întreaga noastră minte – nu numai a cercetului, ci a tuturor celulelor noastre – cu întreaga noastră ființă, cum spunea Vasile Conta în secolul trecut, nimicul absolut.

Și totuși, problema este reluată. Nu cumva totul provine din nimic? Mari fizicieni contemporani, spre exemplu John Archibald Wheeler, în fața paradoxurilor la care a ajuns fizica cuantico-relativistă, propune o soluție care și lui i se pare la fel de paradoxală: o existență provenită din nimic și care se înscrie într-o buclă (inel): „fizica dă naștere unui observator-participant; observatorul participant dă naștere informației; și informația dă naștere fizicii” [2]. Am mai comentat acest punct de vedere în raport cu o altă lucrare a lui Wheeler în care ideea era prezentată mai pe larg [3]. Citatul de mai înainte este din anul 1990, lucrarea comentată, în care accentul pe nimic era mai puternic, din 1988. În 1990, Wheeler nu renunță la ideea nimicului dar își încheie lucrarea în modul următor: „O singură chestiune animă acest raport: ne putem aștepta ca să înțelegem vreodată existența? (...) Cu siguranță într-o zi, putem crede, că vom înțelege ideea centrală a existenței ca fiind atât de simplă, atât de frumoasă, atât de convingătoare încât ne vom spune unul altuia: Vai, cum ar fi putut fi altfel! Cum am putut fi atât de orbi un timp atât de lung!” [4].

Evident, suntem de partea lui Blaga în privința nimicului, în urma propriului nostru efort, însă ceea ce merită subliniat este faptul că filosofi români, ca Eminescu, Rădulescu-Motru, D. D. Roșca, Ștefan Lupășcu, Florian Nicolau, Constantin Noica și alții au căutat calea filosofică către explicația simplă, frumoasă și convingătoare a existenței. Modelul ontologic al lui Blaga are însă elemente care converg cu Inelul existenței în detalierea, atât cât este ca posibilă astăzi, a unei ontologii care să lumineze drumul științei. Chiar Wheeler arată că una din metodele marii științe este aceea filosofică, a celui care creează o hartă de cercelat: „filosoful care concepe o imagine atotcuprinzătoare are intuiția modului în care lucrurile se așează între ele împreună și își găsește drumul, prin acest sens al potrivirii, către acolo unde se găsește noi adevăruri” [5].

Lucian Blaga a creat un sistem filosofic care este o hartă de cercelat. Iar această hartă are în vedere o existență care exclude nimicul prin introducerea unei prime realități, și ultime în același timp, numită Marele Anonim sau Fondul Anonim. Acesta nu este nimic, ci inima existenței.

3. Dacă totul pleacă din ceva, fie el și Marele Anonim, oare acest nimic nu se așteaptă la ceva și din partea a ceea ce el a creat sau a generat? Este interesant că din acest punct de vedere există la Lucia Blaga tendințe nete de închidere a inelului existenței prin reîntoarcere către sursa primordiale, fără a ajunge însă, cum am mai arătat, la o închidere totală. Strălăgirile care permit o asemenea închidere, atât cât este ca posibilă, sunt gândurile sau ideile filosofice, verticale cum le numește el, care se referă în special la viziunile ontice [6]. Prin viziuni filosofice existența capătă un sens, iar „dacă omul are o menire, care să-i justifice cu adevărat existența, e aceea a creației” [7].

Punând accent pe creație, perspectiva se schimbă dintr-o dată. Dar să-l ascultăm pe Blaga: „...creația precede morala (...) într-un sistem existențial, în care nu mai e posibilă nici o creație, morala poate desigur să reprezinte valoarea cea mai înaltă (...). Într-un sistem, în care mai e însă posibilă o creație, valoarea cea mai înaltă e creația” [8].

Accentul pus pe creație, ca atribut suprem al omului, supune la un mare efort întreaga filosofie și mai ales ontologia lui Lucian Blaga. Cred însă că într-o mare măsură filosofia sa rezistă acestui efort critic, cu mult mai bine decât filosofia lui Ștefan Lupășcu care singur a trebuit să deverseze dincolo de energetism, deci de propria filosofie, pentru a înțelege întreaga existență.

Filosofia lui Lucian Blaga rezistă deoarece chiar dacă creația nu se poate ridica până la acțiunea omului în realitatea cea mai profundă, cum noi credem posibil datorită unui inel existențial cu reîntoarcere, omul poate crea, în cazul lui Blaga făcând apel la elemente profunde ale existenței, de sub spațiu și timp, combinând accesul său la diferențialele divine (despre a căror interpretare ortofizică vor urma comentarii imediat) cu structurile sale proprii, la rândul lor constituite în ultimă instanță din diferențiale divine. Este evidentă atunci poziția filosofică a creației în concepția lui Lucian Blaga, creație care nu se poate manifesta decât în afara oricărei atingeri directe cu Marele Anonim, dar accentul pe creație ca act suprem al omului reprezintă încheierea plină de lumină a filosofiei lui Blaga. Ea poate fi dusă mai departe, însă Lucian Blaga se oprește, deoarece după cum spune: „Dar omul, trăind în orizontul misterului și tinzând să reveleze acest mister, devine virtualmente, sau mai precis prin intenție, un

concurrent al Marcului Anonim" [9]. Omul neavând posibilitatea să cunoască ultimele mistere, decât cel mult stilistic, va crea în primul rând stilistic. De aceea, inclul existenței nu se încheie complet la Blaga deși a parcurs o mare parte din el. Pentru Blaga, într-un asemenea caz în care inclul s-ar încheia, omul ar fi „o ființă cu acces în absolut și ar stăruia toate cadrele, atât ale naturii, cât și ale istoriei: ea n-ar aparține naturii și n-ar avea istorie, ci ar fi dincolo de ele" [10].

Acest lucru depinde de modul în care Marcele Anonim a generat diferențele divine. Dacă fiecare dintre acestea nu reflectă și întregul ultimei realități, atunci într-adevăr Blaga se poate întreba: în consecință cum să se organizeze viața individuală și socială pe pământ? Și să afirmе tragic „lumea este poveste înfinit mutilată" [11], ceea ce ne amintește și de Existența tragică a lui D. D. Roșca.

Fără imaginea unui incl complet al existenței nu se poate adăuga puțin optimism vizunii asupra lumii, nu se poate justifica necesitatea filosofică dar și istorică a predominanței binclui asupra răului, nu se poate justifica iubirea conștientă a existenței. Rămâne însă misterul de nedepășit care poate crea stări poetice, tendințe spre a-l depăși și un stil de viață și gândire cu multe grade de libertate.

4. Geneza unui univers descrisă de Lucia Blaga în *Diferențele divine* reprezintă un moment cu totul deosebit în ontologia românească și nu numai românească. Blaga își imaginează modul în care în existența profundă se pregătește și se declanșează geneza unui univers și consecințele fenomenelor din substratul universului asupra universului însuși.

Pentru Blaga, atomii (în sens filosofic), respectiv particulele elementare, spațiul, timpul nu sunt elementele ultime ale realității, sub acestea găsim-se un substrat, al diferențelor divine, din care toate acestea se compun.

Marcele Anonim, care „este existența (...) căreia i se datorește orice altă existență" [12], emite diferențele divine, heterogene și omogene. Din acestea se constituie spațiul și cuantitele unui univers. Lucian Blaga, înainte de Florian Nicolau, David Bohm și filosofia ortofizică, afirmă existența unui strat subcuanțic al realității, încercând chiar o modelare a funcționării acestui substrat într-un mod care susține, cred eu, viațunța ortofizică, iar aceasta o susține, în mare parte, pe aceea a lui Blaga. Numai la Plotin am mai întâlnit efortul de a-și imagina cum ar funcționa o lume profundă în afara spațiului, este adevărat pornind de la filosofia lui Aristotel. Într-un fel, Plotin și Blaga sunt următori prin încercarea de a pătrunde într-o lume greu de gândit în mod obișnuit și pe care s-o considere la

fel de reală ea și lumea obișnuită, extinsă astăzi până la nivelul cuantice și relativist.

Ce sunt diferențele divine? Sunt „purători infinitesimali de structuri virtuale și absolut simple" [13], spune Lucian Blaga. Acestea nu pot fi, în viațunța noastră, decât echivalente, în primul rând, *ortosensurilor*, deci informațiilor fenomenologice în materia sau substanța profundă. Faptul că sunt „fragmente" de substanță profundă, deși altfel trebuie înțeles fragmentul într-un domeniu non-spațial decât o facem în spațiu, rezultă foarte clar la Blaga: „O diferență divină este echivalentul unui fragment infinitesimal din Totul substanțial și structural, deplin autarhic, trans-spațial, al Marcului Anonim" [14]. Și mai departe: „...substanța unei diferențe divine nu e identică cu nici una din substanțele empirice și nici cu aceea cu care operează teoriile științifice. Totuși, **substanțele diferențelor prefigurează toate celelalte**" [15].

Noi am admis, dacă acceptăm să-i spunem astfel, pentru Marcele Anonim a fi constituit din lumatie (energomaterie) și informaterie (materie informațională), în ultima manifestându-se ortosensul fundamental „a exista în sine, din sine și întru sine". Din acest punct de vedere este interesant următorul comentariu al lui Blaga: „Evident, diferențele divine sunt de natură «substanțială», iar diferențele heterogene se diversifică și sub acest unghi al substanței, dar ele nu vor fi niciodată de natură caracterizat «energetică» ori «materială» sau de natură caracterizat «psihică» ori «spirituală»" [16].

Lucian Blaga nu avea cum să cunoască în 1940 importanța noțiunii de informație, așa cum o cunoaștem astăzi, dar el este prudent, admitând, după cum rezultă din citatul de mai înainte că elementele stratului subcuanțic nu sunt caracterizat energetic sau materiale, ceea ce lasă loc liber și unor alte caracterizări. Pe acestea nu le putea preciza, dar astăzi știm că ele pot fi informaționale, cu atât mai mult cu cât crește numărul fizicienilor care se gândesc la bazele informaționale ale lumii. Pe de altă parte, în concordanță cu ortofizica, elementele stratului subcuanțic nu sunt nici de natură caracterizat psihică sau spirituală, dar prin elementele de natură informațională pot juca în univers un rol important în determinarea proceselor spirituale.

Pentru Blaga cuantitele sunt constituite prin integrare și organizare de diferențele divine, am spune noi, de ortosensuri de diferite tipuri în condițiile în care informația se cupleză cu lumatie, acest lucru depinzând de un ortosens specific. Lucian Blaga amintește și el de tipuri de diferențe divine, unele fiind complementare altora. Diferențele divine se pot multiplica indefinit, la fel ca și ortosensurile, ceea ce duce la expansiunea unui univers.

Foarte clară apare apropierea ortofizicii de ontologia lui Blaga și în privința spațiului [17]. Existența profundă, ortoc existența, fiind nespățială „la început nu există așadar un spațiu omogen și infinit ocupat de un haos alcătuit din particulele material energice amestecate la întâmplare” [18]. Mai mult, exact ca în ortofizică, „spațiul fiind o « existență empirică », nu poate să fie o existență de o structură absolut simplă” [19] iar „ceea ce de obicei se numește spațiu cosmic nu este decât suma imensă a unor spații miniaturale, dintre care fiecare este integrat și organizat din diferențiale divine heterogene și omogene” [20]. De fapt, în ortofizică se face o echivalare perfectă între cuantele de substanță și cuantele de spațiu (spațiile miniaturale la Blaga) datorită faptului că ele conțin exact aceleași materii primordiale – lumina și informateria –, cuantele de spațiu dispunând, din punctul de vedere al așezării în univers, numai de ortosensuri topologice, în timp ce particulele elementare conțin și alte familii de ortosensuri descrise în Ortofizica [21]. Am putea comenta, acum, acest punct de vedere ortofizic cu următorul citat din Lucian Blaga: „...spațiile așa zis goale sau cele pătrunse doar de energii rarefiate sunt tot așa de « pline » ca și spațiile ocupate de materie și organisme” [22].

Evident, și în cazul lui Blaga, și în cazul ortofizicii, se pune atunci întrebarea cum se deplasează particulele elementare printre cuantele de spațiu, respectiv corpurile prin spațiu. Nu voi prezenta aici răspunsul din ortofizică, ci pe cel al lui Blaga care îl susține oarecum pe primul: „...dacă este așa, cum se face că o masă (desigur termenul este folosit figurativ, obs. ns.M.D.) atât de densă de « diferențiale divine » [23] nu opune nici un fel de rezistență deplasării corpurilor cosmice constituite. Răspunsul e simplu: o rezistență ar putea să opună corpurilor numai energiile fizice pe deplin constituite sau materia cu impermeabilitatea ei...” [24]. Cu alte cuvinte, există o imagine în spațiul universului la care corespunde o altă în substratul acestui univers, ambele reprezentând de fapt unul și același fenomen.

Cert este că datorită diferenței de integrare și organizare de diferențiale divine, înțelese acum primordial prin ortosensuri, Lucian Blaga poate afirma prezența unor existențe mai complexe decât spațiul miniatural (cuantele de spațiu fiind aproape cele mai simple existențe din univers – mențiunea aproape având o justificare ortofizică și chiar blagiană, după cum vom vedea în paragraful următor) și anume, spune el, „cuantele, electronii, atomii, moleculele, organismele vii, vetrele de conștiință” [25]. Iar toate acestea au aceleași elemente comune de bază, după cum aceleași elemente stau și la baza vieții, chiar și a conștiinței și a spiritului.

5. Din lectura ontologiei lui Blaga, exprimată în modul cel mai pătrunzător în volumul *Diferențialele divine*, s-ar părea că ultima afirmație de mai înainte nu ar corespunde literci teoriei blagiene. Dar ea corespunde spiritului ei.

Într-adevăr, după ce Lucian Blaga afirmă „totuși Marele Anonim a preferat să dea ființă vieții numai « indirect », prin « integrare » și « organizare » de diferențiale, în nenumărați indivizi de diferite specii” [26], el mai arată: „Niciodată diferențialele divine cari în chip activ colaborează, de pildă, la constituirea « materiei » nu vor putea să dea ca rezultat și « viața » sau « spiritul », pentru constituirea acestora se cere colaborarea unor diferențiale de natură specifică” [27].

Acest text ar părea să infirme, la Lucian Blaga, ideea unor acelorași elemente de bază pentru constituirea materiei vii și nevii din univers, dar el trebuie citit în context istoric, cât și în contextul ontologiei lui Blaga.

Materia sub formă de cuante de substanță nu poate explica viața, lucrul era cunoscut de secole, reconfirmat în veacul trecut și neconfirmat în secolul XX. De aceea, spune Blaga, nici diferențialele divine care participă la constituirea substanței, a materiei fizice din univers, nu pot explica viața, fiind nevoie și de alt tip de diferențiale divine.

Pe de altă parte, Lucian Blaga constata comportarea formală, cum spunem astăzi, a materiei nevii și comportamente neformale, pe lângă cele formale, ale materiei vii. Primele prezintă fenomene de finalitate, scria el, adică automatisme mecaniciste, de care nu sunt scutite nici organismele vii. Dar acestea din urmă posedă și fenomenele de para-finalitate, spune Blaga, care sunt opuse automatismelor mecaniciste, cu alte cuvinte sunt capabile de fenomene neformale, neautomate, de creație, intuiție, comportament surprinzător. Tocmai fenomenele neformale, para-finaliste în formularea sa, sunt esențiale pentru ceea ce este viu: „Faptul în sine al fenomenelor de para-finalitate posedă însă o importanță crucială pentru însăși teoria filosofică despre fenomenele vieții” [28].

Atunci, organismele au nevoie de diferențiale divine care să le permită fenomenele de para-finalitate, adică fenomenele neformale (care nu se încadrează în reguli formale) deoarece pentru Blaga nu vitalismul, nu teoria entelchială pot explica viața, ci para-finalitatea.

Și urmează în teoria lui Blaga două gânduri, numai aparent surprinzătoare, de fapt deloc în lumină ortofizică:

– Primul: para-finalitatea are o însemnătate crucială pentru orice nouă cosmologie metafizică [29].

– Al doilea, urmărind exact pe Blaga: „Fenomenele de para-finalitate, cari de la sine se fac și se desfac, și cele pe care noi înșine avem latitudinea de a le produce pe cale artificială...”.

Primul gând vine în concordanță cu modul neformal în care se generează în ortofizică un univers, chiar dacă acesta ca univers fizic devine un univers formal. Începutul unui univers este neformal, și cu tot formalismul care se cristalizează ca urmare a primului proces el rămâne încă prin organisme și neformal; în totalitate universal este, cu termenul lui Blaga, para-final. Al doilea gând exprimă posibilitatea omului de a produce conștient, desigur și inconștient, fenomene para-finale, altfel nu ar crea, dar pentru ca acest lucru să fie posibil el trebuie să aibă acces la diferențialele divine, comentăm noi, de tipul celor ce intervin în procesul cosmologic însoși.

Accese gânduri ale lui Lucian Blaga, emise în contextul teoriei sale, pot fi încheiate numai prin conceperea rolului informației fenomenologice sub formă de ortosensuri și sensuri mentale deslășurate în informaterie. Diferențe între diferențialele divine există dar ca ortosensuri, cristalizate când sunt cuplate cu lumina pentru a menține lumina cuantică și întregul eșafodaj care se bazează pe ea, libere când nu există un asemenea cuplaj, ceea ce înseamnă că într-un fel oarecare fiecare entitate vie are acces la informateria profundă. Cum anume? Într-o lume cuantică care cuprinde și spațiul în cadrul ei nu este exclus ca anumite cuante de spațiu să fie imperfecte, neconstituie din lumina și informaterie, ci numai din informaterie. Alunci, prin cuanta de informaterie pe care o poate capta cuantico-topologic anumite structuri, acestea au acces la informateria profundă unde orice ortosensuri sunt posibile, prin acestea devenind vii, deci cu para-finalitate. Asemenea idei se pot racorda foarte bine la aceea a diferențialelor divine a lui Lucian Blaga. Ca și în ortofizică, Lucian Blaga, devansând-o, elaborează și o explicație metafizică a evoluției [31], în care adaugă și o componență transbiologică, dar acest aspect ar merita în sine o analiză specială.

6. Despre teoria sa ontologică, Lucian Blaga afirmă: „În situația teoretică de azi (...), nu vedem totuși o altă teorie explicativă mai simplă și mai sintetică decât aceea pe care ne-am hotărât să o propunem” [32].

În lumina ortofizicii, filosofia gândirii independent de Blaga, dar probabil nu și de matricea stilistică românească, ontologia lui Blaga apare plină de conținut și nu o simplă operă literară. Deosebirea se referă la singularitatea Marclui

Anonim care poate fi ușor eliminată, dar nu pentru Blaga a cărui viziune o respectăm, dacă Marcel Anonim însoși este cuprins deplin în Inelul existenței. Sebeș, 7 mai 1992

BIBLIOGRAFIE

1. Lucian Blaga, *Diferențialele divine*, Fundația pentru literatură și artă Regele Carol II, București, 1940, p.20.
2. John Archibald Wheeler, *Information, physics, quantum, the search for link*, Physics department, Princeton University and University of Texas, February, 1990, preprint, p.9-10.
3. Mihai Drăgănescu, *O fizică bazată pe informație*, în vol. *Informația materiei*, București, Editura Academiei, 1990, p.70-80.
4. John Archibald Wheeler, op.cit., p.28.
5. John Archibald Wheeler, Hermann Weyl and the Unity of Knowledge, *American Scientist*, 74, July-August, p.371 (1986).
6. Lucian Blaga, *Censura transcendentă*, *Opere*, vol.8, Minerva, București, 1983, p. 444-445.
7. Idem, p.446
8. Idem, p.544.
9. Lucian Blaga, *Diferențialele divine*, op.cit., p.183-184.
10. Idem, p.186.
11. Idem, p.210.
12. Idem, p.25.
13. Idem, p.47.
14. Idem, p.64.
15. Idem, p.67.
16. Ibidem.
17. Idem, vezi capitolul *Organizarea spațiului*, p.175-182.
18. Idem, p.182.
19. Idem, p.178.
20. Ibidem.
21. Mihai Drăgănescu, *Ortofizica*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1985.
22. Lucian Blaga, *Diferențialele divine*, op.cit., p.180.
23. Idem, p.50, unde Blaga afirmă că fiecare cuantă este o integrare de diferențiale divine!
24. Idem, p.181.
25. Idem, p.50.
26. Idem, p.50.

27. Ibidem, p.67.
28. Ibidem, p.97.
29. Ibidem, p.100
30. Ibidem.
31. Ibidem, p.127-146.
32. Ibidem, p.83.

1.10. INFORMAȚIA ÎN FILOSOFIA CHINEZĂ

Introducere

În cadrul unei vizite în China, în urma unei invitații a Academiei Chineze de Științe Sociale și a Academiei Chineze de Științe (Sinica), la Institutul de Electronică, Institutul de Biofizică, Institutul de Chimie și Institutul de Filosofie, din Beijing, am constatat marele interes pentru problemele științei și tehnologiei informației pe care forurile academice, tehnologice și industriale chineze îl manifestă față de aceste domenii esențiale pentru societatea contemporană. Au apărut, de asemenea, și preocupări filosofice referitoare la rolul informației în existență. Probabil că ideile noi prezentate de unii filosofi chinezi [1], despre care vom aminti în cele ce urmează, se vor sedimenta în timp profilând de elemente clasice ale filosofiei chineze [2], vechi de aproape 4000 de ani, precum și de ceea ce am putea numi „biologia chineză” manifestată prin medicina tradițională a acupuncturii, ca și prin alte modalități de îngrijire a sănătății (grupate în diferite școli [3], având toate cam aceeași viziune asupra organismului omului, deși moduri practice diferite de manifestare).

Escul de față este și un ecou la dezbaterile care a avut loc la Institutul de Filosofie din Beijing ca urmare a unei conferințe în care am susținut principiul universalității ontologice a informației (ca parte a unui ansamblu de principii [5] dedus din viziunea orfologică care conduce la un model structural-fenomenologic al inclului existenței, sau, același lucru, inclului lumii materiale).

Filosofi chinezi Wang Cunzhen și Yan Chunyou au propus o filosofie în care informația este „alfa și începutul” tuturor lucrurilor. Întrucât lucrarea originală a filosofilor menționați [6] este în limba chineză, ideile lor au fost accesibile prin studiul critic al lui Shi Quiliang publicat în limba engleză [7]. Shi Quiliang este și el preocupat de problema informației [8], punctul său de vedere

fiind opus celorlalți doi filosofi chinezi. Deosebirea dintre acești filosofi provine din modelul ontologic adoptat asupra existenței, Shi Qiliang rămânând în cadrul strict al unui model materialist dialectic clasic, în timp ce Wang Cunzhen și Yan Chunyou adoptă, fără o precizare clară, un model ontologic nou, cu multe elemente interesante și valoroase, dar, după părerea noastră, îndepărtat prea mult de ceea ce este sigur în știință și chiar totalmente posibil în filosofie. Disputa lor asupra informației ar trebui de aceea mai curând transpusă asupra unuia dintre modelele ontologice asupra realității. Fără o asemenea comparație, fiecare pare a avea dreptate în cadrul modelului ontologic propriu.

Din ideile lui Wang Cunzhen și Yan Chunyou

Pentru acești doi filosofi, «Informația este o formă relativ independentă, mai primitivă decât materia și energia. Ea are o mare și universală adaptabilitate și flexibilitate» [9].

O a doua idee fundamentală a celor doi autori chinezi este aceea că toate obiectele în univers posedă exact aceeași informație, ceea ce explică denumirea de teorie holografică din titlul volumului lor.

Prima idee, astfel cum este ea formulată, ar putea fi interpretată în două moduri: (a) informația este primordială ca primă realitate, iar energia și materia sunt secundare, derivate; (b) informația, materia și energia coexistă de la bun început, dar informația este esențială, mai importantă decât energia și materia care nu ar putea cunoaște mișcarea și desfășurarea într-un univers fără informație.

Primul mod de interpretare ar duce la un idealism informațional greu de susținut în lumina cunoașterii științifice, dar care se întâlnește și la alți autori. Spre exemplu, din exces de entuziasm față de rolul informației în știință și societatea contemporană, informaticianul american Fredkin, foarte cunoscut pentru lucrările sale privind reversibilitatea și ireversibilitatea proceselor de calcul, afirmă că informația este textura realității, ea este materialul din care sunt făcute materia și energia [10]. De fapt, pentru Fredkin totul este informație sau proces informațional: «Ceea ce cred este că există un proces informațional, iar biturile, când se află în anumite configurații, se comportă ca ceea ce noi numim electroni, atomi de hidrogen sau orice altceva» [11]. Fizica este astfel redusă la

informația binară, 0 și 1. Dar nu numai fizica, ci totul, și un om, și orice organism, și universul, și existența în totalitate este informație. Subliniem că este vorba, în cazul lui Fredkin, de informație sub formă de biți. Cum se poate explica atunci informația semantică și conștiința, continuitatea pe care o manifestă un corp viu asupra sa și asupra ceea ce îl înconjoară? Există totuși un aspect interesant aici, faptul că informația binară presupune o pulsație în ritmul căreia au loc schimbări ca într-un automat celular. Se știe că într-un automat celular (concept elaborat de John von Neumann) celula este un element al automatului, fără nici o legătură de John von Neumann) celula este un element al automatului, fără nici o legătură cu celula vie. De aici rezultă că și spațiul și timpul trebuie să fie discrete, iar Fredkin afirmă fără ezitare caracterul iluzoriu al continuității. Și totuși noi trăim zi de zi sub imperiul continuității, ceea ce constata J.A. Wheeler [12] este un paradox fundamental al cunoașterii pe care o concepție ortofizică credem că îl poate rezolva [13]. Reducerea existenței numai la informație nu poate explica existența și universul și în nici un caz reducerea la informația sub formă de biți (0 și 1). După cum nici reducerea existenței numai la energie nu poate explica realitatea [14].

Cei doi filosofi chinezi menționați, Wang și Yan, nu par să reducă toată realitatea la informație, ci mai curând să acorde un rol esențial, primordial, informației în existență, deci apreciem că al doilea mod de interpretare (b) al filosofiei lor ar putea fi mai potrivit. Astfel, ei spun: «Informația este un atribut înăscut sau un model de existență a materiei, energiei și spiritului» [15]. Cu alte cuvinte, regăsim punctul de vedere ortofizic, respectiv informația este la egalitate cu materia deoarece este înoldeaua prezentă în materie. Mai mult, informația, ca și în viziunea ortofizică, modelează (în sensul de a le da formă) energia și materia, apoi joacă un rol esențial în manifestările spiritului care are astfel o natură informațională.

Pentru Wang și Yan informația asigură ordinea spațio-temporală. Acest lucru este afirmat și în ortofizică însă împreună cu o distincție fundamentală între două mari clase de informație: informația structurală (discretă, binară, analogică atunci când un organism constată corpuri și contururi continue) și informația fenomenologică, aceasta fiind primordială în informateria materiei profunde [16]. Informația fenomenologică asigură, în viziunea ortofizică, ordinea spațio-temporală. Evident, se poate constitui și o informație structural-fenomenologică [17]. Wang și Yan nu fac asemenea distincții deoarece nu afirmă clar, drept cheie a concepției lor filosofice, un model ontologic cu o realitate mai profundă decât universul. Dar ei se apropie de un asemenea punct de vedere. Astfel, ei afirmă: «Datorită

proprietăților ei de tip „soft”, informația pare să posede o flexibilitate nelimitată și poate fi comprimată într-un punct de spațiu infinitesimal, ca și cum nu ar fi restricționată de timp și spațiu, cu alte cuvinte într-un cadru de supra-timp-spațiu sau simultanitate» [18].

Este însă evident că informația electronică, informatizată, se găsește în spațiu și timp, deoarece ea este „gravată” în substanță, oricât de redusă ar fi această substanță. Pe de altă parte, informația mentală nu poate fi total spațio-temporală din cauza componentei fenomenologice care are ca suport informația, care la rândul ei este un ingredient al materiei profunde în nespățiu și neltimp.

Problema unui „loc” al nespățiului și neltimpului, dar din care se poate genera spațiu, timp și substanță, o găsim la Platon, Aristotel, Plotin ș.a., precum, sub anumite forme, și în filosofia chineză. Vom aminti aici concepția lui Zhu Xi (în diverse limbi europene: Chu Hsi, Tchou-tseu, Tchou Hi, maître Tchou) un filosof important din sec. XII (a trăit între anii 1130-1200) care a rămas o figură dominantă în filosofia chineză timp de câteva sute de ani. Considerat drept cel mai mare neoconfucionist [19], el a reconstituit cele patru cărți ale lui Confucius și le-a comentat, dar a realizat și o sinteză personală, cu multe elemente originale, a filosofiei chineze. Din punctul de vedere care ne interesează aici, Zhu Xi consideră că elementele primordiale ale existenței sunt două:

- I) **Li**, sau principiul, care nu este corporal, dar care se găsește în fiecare lucru;
- II) **Ki** (se mai scrie Qi sau Ch'i, pronunțându-se ci), reprezentând forța materială.

Zhu Xi consideră că „deși au o aparență dualistă, principiul și forța materială nu sunt niciodată separate” [20]. Putem foarte bine să găsim o analogie între principiu și sensul fenomenologic (inclusiv ortosensul profund), respectiv între forța materială și energia primordială. Principiul (Li) corespunde informației fenomenologice din viziunea ortofizică. Dar ar putea fi apropiat și de noțiunea de informatică, deoarece Zhu Xi afirmă: „Principiul este substanța Cerului, în timp ce destinul este funcțiunea principiului” [21]. Tot Zhu Xi a explicat cum în gândirea chineză, cerul nu este cerul albastru, ci ceva mult mai profund, o existență profundă, echivalentă, vom remarca, cu apele profunde din filosofile arhaice. Atunci Li (principiul) ar putea fi nu numai informație (destinul ar fi conținutul informațional propriu-zis care reprezintă tendința sau chiar direcția de mișcare), ci chiar substanța specifică în care se afirmă principiul, deci

Li ar putea fi analogul informaticii. La fel ca în ortofizică, unde în informatică se pot naște o infinitate de ortosensuri, Zhu Xi consideră că Cerul poate avea nenumărate principii [22].

Zhu Xi se referă și la problema primordialității între Li și Ki(Qi): „În univers nu a existat niciodată forța materială fără principiu (Li) sau principiu fără forță materială (Ki) (...). Principiul nu a fost niciodată separat de forța materială (...). În mod fundamental, nu se poate vorbi despre principiu și forța materială ca fiind una din cele anterioară sau posterioară. Dar dacă vrem să trasăm originea lor, suntem obligați să spunem că principiu este primordial (anterior). Totuși, principiul nu este o entitate separată. El există în forța materială. Fără forța materială principiul nu ar avea la ce să adere” [23].

Nu ne-am propus să analizăm aici filosofia lui Zhu Xi, ci prezentarea numai a acelor aspecte care pot explica modul de gândire al filosofilor contemporani Wang și Yan, în comparație cu viziunea noastră ortofizică asupra existenței.

În concluzie, nu putem interpreta că, în gândirea lui Wang și Yan, informația singură este sursa a tot ceea ce există, mai curând regăsim o nuanțare de tipul lui Zhu Xi care scoate în evidență rolul primordial al informației, la fel cum în filosofia lui Aristotel forma joacă un rol primordial. Având însă în vedere școlile „energetice” chineze care au la bază conceptul Qi (Ki) se pare că se va lăsa de o recunoaștere a egalității, din punctul de vedere al priorității între cele două elemente fundamentale ale existenței. Credem că recunoașterea principiului universalității ontologice a informației și principiului universalității ontologice a energiei, în cadrul unui principiu al autoconsistenței materiei, asigură egalitatea între aceste principii.

O altă idee exprimată de Wang și Yan este și aceea a posibilității transmiterii informației în univers cu viteză infinită. Pentru aceasta ei își imaginează o rezonanță holografică și afirmă că «altfel, universul nostru ar fi căzut în haos deoarece transmitia informației s-ar fi făcut prea încet» [24].

Într-adevăr, pentru ca universul să fie unificat prin informație, teză principală a celor doi filosofi chinezi Wang și Yan, aceasta (o anumită formă sau componentă a ei) ar trebui să se transmită cu viteză infinită în univers, ceea ce după părerea noastră este posibil numai prin informatică nespățială, fără dimensiuni, iar rezonanța holografică ar putea fi o imagine a unei astfel de situații. În filosofia ortofizică unitatea întregii existențe, nu numai a universului nostru, este asigurată de un ortosens fundamental «a exista», prezent în orice există și de

fapt totul formând o unitate prin acest tip de informație fenomenologică incertă materiei profunde.

Considerațiile de mai înainte permit abordarea celei de a doua idei majore a lui Wang și Yan și anume: fiecare parte a universului posedă aceeași informație ca și întregul univers.

Wang și Yan: Toate obiectele în univers posedă aceeași informație

După cum am mai menționat, a doua idee fundamentală a lui Wang și Yan este aceea că „fiecare parte a entității cosmice conține toată informația pentru întregul cosmos” [25]. Ei afirmă: „Văzută din perspectiva informației (...) fiecare parte a unui câmp fizic conține toată informația pentru întregul câmp. Orice particulă conține informația tuturor celorlalte particule. Macroscopic, fiecare parte a oricărui sistem de obiecte materiale conține informația pentru întregul sistem (...). Orice câmp, particulă sau sistem de obiecte conține toată informația pentru întreaga lume fizică” [26].

Observând că prin cosmos cei doi filosofi chinezi înțeleg universul, vom încerca să interpretăm cele de mai sus pe de-o parte în lumina lucrării lui Constantin Noica *Scrisori despre logica lui Hermes* [27] și pe de altă parte în aceea a Ortofizicii.

Pentru Noica, „scandalul lumii dar și reușita ei se ivesc odată cu individualul” [28] iar individualul este o împachetare de generaluri, locul lor de intersecție [29]; „principiile sunt simple dimensiuni ale individualului” [30]. Logica lui Hermes este aceea în care întregul se găsește în parte, spre deosebire de logica lui Arce în care partea se găsește în întreg.

Cum este posibil ca fiecare parte să conțină întregul? Iar acest lucru este afirmat și de Noica și de cei doi filosofi chinezi. În gândirea chineză există tradiția unei imagini holistice, iar în medicina tradițională chineză, „întregul imprimă caracteristicile asupra fiecărei părți” [31].

În ortofizică totul conține informație, în mod intrinsec, și anume informația fenomenologică a ortosensurilor. Aceasta este un factor comun al tuturor lucrurilor, dar în univers ea nu este chiar identică în toate particulele,

inclusiv în cuantele de spațiu. Astfel, diferitele tipuri de particule nu ar mai putea fi deosebite, iar lumea formală a fizicii nu ar mai prezenta clase diferite de parametri. Toate lucrurile din univers cuprind exact același tipuri de informații fenomenologice, dar intersecțarea lor într-un lucru, într-o particulă, acca împachetare de generaluri cum spune Noica, creează totuși diferențe.

Problema pusă de Wang și Yan poate avea o interpretare tare, aceea că fiecare parte conține informația întregului univers, ea și cum fiecare parte ar conține întregul sau ar putea da naștere întregului. Sau o interpretare flexibilă și anume că în fiecare parte găsim același tipuri de informații, „intersectate” în anume că în fiecare parte găsim aceleași părțile universului fizic folosesc aceleași diferite grade, ceea ce înseamnă că toate părțile universului fizic folosesc aceleași informații fundamentale. Mai mult decât atât, potențial, fiecare parte, fiecare particulă elementară poate conține toate informațiile fundamentale fenomenologice, o dovadă constituind-o transformarea particulelor elementare unele într-altele, ceea ce presupune reintersecțarea fondului comun general de informații fenomenologice.

Credem că ortofizica permite o interpretare mai nuanțată a unor idei cum sunt și cele exprimate de Wang și Yan. Aceștia se apropie în mod evident de punctul nostru de vedere atunci când afirmă că „sursa oricărei informații cosmice are la bază originea comună a tuturor lucrurilor în univers. Toate obiectele noastre în universul nostru au una și aceeași sursă” [32]. Într-adevăr, în ortofizică există un fond sursă de informații pentru întregul univers fizic, exact acela care determină legile unui univers. Wang și Yan merg chiar mai departe și afirmă că informația, în fond profundă, este latentă în toate lucrurile din univers și nu întrecă această informație latentă devine manifestă [33]. Acum suntem foarte aproape de ortofizică. Deosebirea dintre informația latentă și manifestă pe care o fac cei doi filosofi chinezi conduce la interpretarea flexibilă a teoriei lor și nu la interpretarea tare.

Wang și Yan explică fondul comun de informație al tuturor lucrurilor prin două argumente: (1) din cauza interacțiunii dintre toate obiectele universului; (2) din cauza nașterii universului dintr-o sursă comună, dintr-unul sau mai multe puncte singulare. În asemenea puncte singulare materia și energia sunt transformate după Wang și Yan într-o „stare de informație pură sau cuantă de informație” [34]. Printr-o „replicare fără încetare a aceleiași informații” [35] aceste puncte impart informația lor fiecărui colț din cosmos.

Cei doi filosofi chinezi caută să explice astfel generarea informațională a universului sau contribuția esențială a informației la generarea unui univers. De

remarcat că ideea multiplicării care duce la expansiune un univers, prin replicare, există și în modelul ortofizic. În schimb, deși ideile de informaterie pură și cuantă de informaterie, nu de informație ca în cazul filosofilor chinezi amintiți, sunt prezente și în ortofizică, în acest ultim caz credem că lucrurile sunt mult mai bine ordonate, dar tangența de idei nu poate fi totuși subestimată. Pentru ortofizică, informaterie „pură” în univers sub forma unor cuante ar putea fi o prezență uzuală, mai mult, prezența lor ar fi strict necesară pentru a fi cuplate de organisme și care astfel sunt cuplate deschis (introduschi) în componenta informaterială profundă și se pot manifesta prin propriile fenomene logice ale viului până la fenomene mentale.

Schița filosofică a lui Wang și Yan reprezintă o deschidere importantă a filosofiei chineze înspre incorporarea noțiunii de informație, cu multe intuiții și elemente interesante care nu se încheagă însă într-o viziune suficient de coerentă. Wang și Yan exprimă uneori idei care depășesc, într-un fel, propria primordialitate acordată informației, dar și aici apar două nuanțe. Astfel, în problema conștiinței, ei consideră fie că aceasta „este cea mai importantă manifestare a acestui element unificator” [36] (înțelegem informația), fie că „în sistemul teoretic al unității cosmice, conștiința [...] este un element cosmic mai înalt, mai important decât obiectele materiale, energia, informația etc. [...]”, ca (conștiința, n. ns. M.D.) se extinde în întregul cosmos; în această privință este greu să spui cine este mai mare sau mai mică, conștiința sau universul” [37]. În acest al doilea sens, conștiința nu ar mai fi informațională, de ea fiind nevoie pentru a explica existența, datorită faptului, și după părerea noastră, că trebuie să se recurgă la cel puțin două principii fundamentale: nici energia singură, nici informația singură, nici materia singură, nici conștiința singură nu pot explica lumea.

În schimb o afirmație ca aceasta este în perfectă concordanță cu ortofizica: „Declarația «Eu sunt la fel de cuprinzător ca și universul» nu pare nerezonabilă. Inima mea este cosmosul și cosmosul este inima mea, sau eu sunt cosmosul sau cosmosul sunt eu” [38].

Acastă latură poetică a unei filosofii care încorporează informația ca un ingredient ontologic fundamental ar putea fi unul dintre cele frumose consecințe pentru viitorul spiritual al omului.

Punctul de vedere al lui Shi Quiliang

Pentru Shi Quiliang teoria unui univers unificat de informație nu poate fi acceptată deoarece materialismul dialectic susține că unitatea reală a lumii consistă în materialitatea ei [39]. Am demonstrat în altă parte că teoria unității materiale a lumii este o idee generală fără argumente concrete, pe care de fapt numai informația din materie, la egalitate cu materia, le oferă [40].

Cu toată poziția sa, arătată mai înainte, Shi Quiliang, într-un mod foarte interesant, declară cu privire la informație: „Putem s-o împărțim în trei categorii: informația materială, informația spirituală și informația materializată. Informația materială se referă la informația existând într-o stare independentă de conștiință, de exemplu, în fosile sau în codul genetic al organismelor. Informația spirituală este reflectarea lumii obiective de către conștiința unui individ uman, care este înmagazinată în creierul uman și nu este prezentată într-o altă formă materială. Informația materializată se referă la informația din creierul uman care a fost exprimată sub forma limbajului, artei, arhitecturii etc.; cu alte cuvinte este externalizarea informației spirituale. Informația spirituală este obiectivă în conținut dar subiectivă în formă, în timp ce informația materializată este obiectivă atât în conținut, cât și în formă” [41].

Credem că ideile de mai înainte reflectă de fapt existența unei informații structurale, singura care poate fi materializată sau materială, dar și existența unei informații fenomenologice care la filosoful chinez apare sub forma informației spirituale. Din punctul nostru de vedere, informația spirituală este totuși structural-fenomenologică.

Shi Quiliang ajunge la concluzia foarte frumoasă că „informația aparține în parte categoriei materiei, în parte aceleia a conștiinței” [42], deși credem că genurile structurale și fenomenologice oferă posibilități mult mai largi de înțelegere a informației și chiar de construire a unei teorii complete a informației [43].

Dar dacă, scrie Shi Quiliang, admitem că universul este unificat de informație, atunci trebuie să admitem că este unificat atât de materie, cât și de conștiință, ceea ce ar însemna să fim conduși pe drumul dualismului [44] și deci să înclinăm spre idealism. De aceea el crede că filosofia lui Wang și Yan împrumută mult din idealismul subiectiv, deși uneori se plasează alături de idealismul obiectiv [45]. Shi Quiliang nu poate admite existența a ceva în afară

de spațiu și timp, tocmai acest lucru creează o mare slăbiciune a modelului ontologic folosit de acest filosof, model pus sub semnul întrebării de întrebare de știință contemporană. Rămânând în cadrul unui model filosofic cu un univers închis, deoarece acesta este modelul lumii folosit de Shi Quiliang, informația nu poate fi un ingredient primar al existenței, ci este, cum spune el, numai o existență indirectă a lucrurilor [46], o umbră a lor, ceva derivat, produs de interacțiunea dintre obiecte. În acest caz, din nefericire, lumea devine complet de neînțeles, tocmai ținând cont de cele mai noi cercetări, dar și paradoxuri, ale științei. Este nevoie de a ieși din corsetul unui model ontologic pe care îl purtăm cu noi nu numai din secolul trecut, ci de cu mult mai înainte, de la apariția științei moderne.

Nu numai informația, ci și forța vitală (Qi=Ki)

În gândirea chineză, tradițional s-a acordat un rol mai mare forței vieții (Qi sau Ki) prin multiple aplicații practice decât informației. Având la bază conceptul filosofic Qi, s-a dezvoltat încă acum trei mii de ani o gimnastică denumită Qigong [47] și care a luat forme confucianiste, taoiste, budiste și altele (spre ex. Wushu) [48]. Scopul este acela de a obține revitalizarea corpului prin dezvoltarea energiei qi. Numai cei care practică qigong pot simți „jingluo, o rețea de canale prin care circulă energia vitală și în lungul căreia sunt distribuite punctele de acupunctură” [49]. Este evident cazul meridianelor puse în evidență de medicina tradițională chineză. Este adevărat că nu am dispus decât de reviste de informare generală și nu am avut posibilitatea să discut cu specialiști chinezi din domeniul respectiv, mai ales că intersecția cea mai interesantă pentru mine a unor astfel de probleme nu este cu medicina, ci cu filosofia și pe cât posibil cu știința. Astfel, Chen, care este director al Centrului pentru talente al unei Academii Chineze pentru științe somatice a declarat unui reporter: «Cred că dacă un chinez continental din țara de bază (mainland) va obține în viitorul apropiat un Premiu Nobel, va fi unul din oamenii de știință qigong» [50]. Mai multe institute și universități se ocupă de cercetări qigong.

O informație interesantă este și aceea că un profesor din Beijing, Feng Lido, a dovedit că „energia” radiată de un maestru qigong a afectat creșterea numărului de bacterii dintr-un tub de test [51]. Îmi amintesc că am luat cunoștință de experimente radicești, cu efecte evidente, asupra bacteriilor la

Spiralul Militar Central din București, cu câțiva ani în urmă, și am transmis o lucrare pentru a fi cuprinsă într-un volum al Academiei Române.

Nu este de crezut, în lumina ortofizicii, că fenomenele Qi pot fi separate de cele informaționale. Sunt școli qigong care urmăresc ca odată cu mișcările fizice să se acorde atenție și gândirii: „Este evident că aceste exerciții de gândire constituie o trăsătură proprie tehnicii qigong” [52]. De altfel s-a și observat: „Medicina chineză [...] este mai capabilă decât medicina apuscană să trateze boli care provin din interrelația complexă a fenomenelor fizice și mentale” [53].

Problema care poate prezenta un deosebit interes este următoarea: cum se poate dovedi experimental valabilitatea unui model ontologic cu existență profundă? În afară de căile pe care le-am sugerat anterior, anume viitoare dispozitive vii ale electronicii moleculare, conducerea într-un asemenea scop a unor procese parapsihologice sub o formă experimentală adecvată, cred că trebuie adăugată și posibilitatea pe care o oferă filosofia și practica chineză a celor două principii, Li și Qi, înțelșe desigur într-un mod adaptat secolului XX și mai curând, poate, secolului XXI.

București, noiembrie 1992.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Wang Cunzhen, Yan Chunyou, Yuchou Quanxi Tongyi Lun (Ilografic theory of cosmic unification - Teoria holografică a unificării cosmice), Shandong Renmin Chubanshe, 1988 (în limba chineză).
2. Fong Yeou-Lan, Précis d'histoire de la philosophie chinoise, Paris, Payot, 1952.
3. Qian Peng, Qigong to ESP Mind over matter, feel the life force, Beijing weekend, No. 53, october 16-18, p. 1 and 8 (în limba engleză) (1992).
4. Mihai Drăgănescu, A new model in the philosophy of science: the ring of existence, Conference and discussions at the Institute of Philosophy, Beijing, 13 oct. 1992.
5. Mihai Drăgănescu, Principiile unei științe structurale-fenomenologice, în vol. Informația materiei, București, Editura Academiei, 1990, p. 81-125.
6. Vezi referința 1.
7. Shi Quiliang, Is the Universe unified by Information? - A Debate with Wang Cunzhen and Yan Chunyou (în limba engleză), Social Sciences in China, vol. XIII, no. 1, January, p. 154-158 (1992).
8. Apud referința 7, Shi Quiliang, An Analysis of the Definition of Information, Zhongguo Renmin Xuebao (Bulletin of Chinese People's University), No. 6 (1988); Shi Quiliang, How does Information Come into Being?, Ziran Xini (Natural Information), No. 4 (1988).

9. Din volumul menționat în nota 1, apud referința (nota) 7.
10. Robert Wright, *Este universul un calculator?*, Sinteza (în limba română), USIA, Washington D.C., nr. 80, p. 46, 1989 (Articolul este un fragment din cartea aceluiași autor, *Three Scientists and their gods*, Times Books, 1988).
11. *Idem*, p.46.
12. J.A. Wheeler, *World as system self-synthesized by quantum networking*, IBM Journal of Research and Development, vol.32, No.1, January, p.4-15 (1988); *Information, physics, quantum – the search for links* (preprint), Physics Department, Princeton University and University of Texas, february 1990.
13. Mihai Drăgănescu, *An information – based physics: comparative views*, Nocsis, vol. XVII, Bucharest, Editura Academiei Române, p.9-19, 1991.
14. Mihai Drăgănescu, *Informația materiei*, op. cit., p.102-113.
15. Apud referința 7, citat din lucrarea de la nota 1, p.62.
16. Mihai Drăgănescu, *Înclul lumii materiale*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989 (ed. a II-a a volumelor *Profundizimile lumii materiale*, 1979 și *Ortofizica*, 1985).
17. *Idem*.
18. Apud referința 7, citat din lucrarea de la nota 1, p.51.
19. *** *A Source Book in Chinese Philosophy*, translated and compiled by Wing-Tsit Chan, Princeton, New Jersey, Princeton University Press, 1963, p.589.
20. *Idem*, p.590.
21. *Ibidem*, p.612.
22. *Ibidem*, p.614.
23. *Ibidem*, p.634.
24. Apud referința 7, citat din lucrarea de la nota 1, p.62.
25. Apud referința 7, citat din lucrarea de la nota 1, p.308.
26. *Idem*, p.65.
27. Constantin Noica, *Scrisori despre logica lui Hermes*, București, Cartea Românească, 1986.
28. *Idem*, p.223.
29. *Idem*, p.54, 56.
30. *Idem*, p.37.
31. Ted J. Kapichuk, *Chinese Medicine, The web that has no Weaver*, London, Ryder, 1985, p.251.
32. Apud referința 7, citat din lucrarea de la nota 1, p.58.
33. Apud referința 7, p.153.
34. Apud referința 7, citat din lucrarea de la nota 1.
35. *Idem*, p.61.
36. *Idem*, p.79.
37. *Idem*, p.80.
38. *Ibidem*.
39. *Vezi Shi Quiliang*, referința 7, p.155.

40. Mihai Drăgănescu, *Profundizimile lumii materiale*, op. cit., p.19-26.
41. Shi Quiliang, ed.cit., *Idem*.
42. *Ibidem*.
43. Mihai Drăgănescu, *Ortofizica*, op.cit., p.IV și în vol. Mihai Drăgănescu, Gheorghe Ștefan, C.Burlicanu, *Electronica funcțională*, București, Editura Tehnică, 1991.
44. Shi Quiliang, *Ibidem*.
45. Shi Quiliang, *Idem*, p.156.
46. *Idem*, p.145.
47. Wu Yan, „*Qigong*” *gimnastica reparatorie* (în limba română), China populară, Bulcîn editat de Ambasada R.P.Chineze la București, nr. 1 (207), p.36-37 (1992).
48. *Idem*, p.37.
49. Qian Peng, ed.cit., p.8.
50. *Idem*.
51. *Idem*.
52. Wu Yan, ed.cit., p.37.
53. Ted J. Kapichuk, op.cit., p.259.

Partea a doua

ACADEMIA ROMÂNĂ: O NOUĂ PERIOADĂ ISTORICĂ

Începând din anul 1990 Academia Română a intrat într-o nouă perioadă, cunoscând, în primul rând, o etapă de renaștere, de revenire la sursele ei tradiționale. În al doilea rând, ea se adaptează lumii contemporane încercând să desprindă tendințele de viitor ale științei și culturii, dar și ale națiunii române într-un cadru european, euro-atlantic și mondial.

Eseurile din această parte a volumului aduc în atenția cititorilor câteva din intervențiile autorului, în calitate de Președinte al Academiei Române, la diferite sesiuni științifice sau în Adunarea generală a Academiei Române, cu speranța că astfel vor fi cunoscute mai bine câteva din frământările unei perioade critice de tranziție din viața celui mai înalt for de știință și cultură al țării.

II.1. ROLUL ACADEMIILOR ÎN EPOCI DE TRANZIȚIE *

În România, Revoluția din Decembrie 1989 a deschis, pentru a folosi cuvintele lui Alexandru Xenopol (1847-1920), o „nouă serie istorică” și această idee poate fi extinsă ca urmare a evenimentelor din Europa de răsărit din anul trecut și pentru întreaga Europă. Pentru țara noastră, ca înscamă că Revoluția a deschis un drum spre economia de piață și, totodată, spre o viață politică democratică și libertate. Considerăm acest proces ireversibil, căci această ”nouă serie istorică” va continua până România va deveni un membru deplin al familiei țărilor europene și va continua dincolo de acest eveniment în cadrul acestei familii.

În timpul scurs de atunci, Academia Română a revenit la denumirea sa inițială și a demarat procesul de organizare a întregii ei activități în condiții de independență și autonomie. Academia nu desfășoară o activitate politică, dar putem afirma că știința politică este prezentă în preocupările Academiei ca și alte domenii ale cunoașterii și culturii. Pentru Academie este important ca prin activitatea ei să promoveze și să mențină un nivel ridicat de știință și cultură, să promoveze cele mai înalte valori ale intelectualității țării și să recunoască aportul lor, reprezentând, în acest fel, un autentic for al spiritualității românești. Venind la această conferință și, citind, este adevărat textul restrâns, dar foarte interesant, care tratează rolul academiilor într-o lume în schimbare, rezultat al unor discuții care le-ați început cu câțiva ani în urmă, cred într-adevăr că este necesar ca academiile să privească spre lume, s-o înțeleagă pentru a putea contribui cu idei noi la salvarea ei, pentru civilizație și cooperare în lume.

Când vorbesc despre lume mă refer, în principal, la două aspecte. Primul, lumea din punctul de vedere filosofic, cu întregul ei univers, cu întreaga realitate a naturii și chiar mai profund decât universul – Cosmosul; al doilea aspect ia în considerație lumea ca lume a oamenilor cu mediul înconjurător – natural și artificial.

* Comunicare susținută la „Conferința Internațională despre securitate în Europa și calea de tranziție – de la confruntare la cooperare” la Academia Națională del Linnei – Roma, 4-7 iunie 1990.

Vorbind despre „o lume în schimbare” ne este clar că se ia în considerare doar cel de al doilea aspect și problema majoră pe care îl implică – R (reducerea armamentului), M (mediu), D (dezvoltare). În ce ne privește vom face câteva sublinieri, acceptând ideea organizatorilor Conferinței că „aceasta nu este deloc ușor când se consideră că valoarea cunoștințelor științifice, matematice, economice, ale științelor sociale face necesar un control interdisciplinar al problemelor R.M.D.”. Într-adevăr, trebuie să recunoaștem, este chiar foarte dificil.

Se observă că știința, nici fizica, nici biologia, nici sociologia sau sociobiologia și nici științele politice, nu au putut prevedea evenimentele desfășurate în Estul Europei și, în special, în România.

E sigur era prevăzută o evoluție prin recunoașterea existenței unei tendințe spre atari evenimente, care au fost analizate în special de specialiști în științele politice din Vestul Europei și S.U.A. Specialiștii au luat în considerare ce anume reforme sunt necesare pentru ca regimurile comuniste să poată supraviețui, în caz contrar fiind prevăzute convulsii sociale. Nu știu însă un singur studiu care să fi fost capabil să prevadă faptele reale ce s-au dovedit a fi de o atât de mare importanță istorică. Dacă facem o comparație a legilor (din științele naturii sau ale societății și care pot fi de un determinism rigid sau probabilistic) cu faptele și evenimentele sociale reale, ne pare necesară considerarea *tendențelor* prin intermediul cărora își poate face apariția neașteptatul, al cărui loc îl aflăm în nonformal, în partea creativă a vieții, omului și societății. Sunt sau nu relevante asemenea tendințe pentru știință? Și, mai departe, de unde vin, care este locul lor în natură și care pot fi legile lor specifice? În cartea sa *Minds, Brains and Science*, John Searle insistă asupra golurilor (pelelor albe) în cunoaștere, îndeosebi privind viața și mimica, ca și relația lor cu particulele fizicii și corpurilor. El se întreabă cum este posibil ca o lume esențialmente fără înțeles pentru sine să conțină înțelesuri, dacă totul se bazează întotdeauna pe fizică. Locul rămas liber între științele fizicii și cele sociale nu a putut fi acoperit și John Searle afirmă îndreptățit că „există mai multe tipuri de mișcări fizice”. El crede necesar „să se abandoneze odată pentru totdeauna ideea că științele sociale seamănă cu fizica de dinaintea lui Newton”. Într-adevăr „războaiele și revoluțiile” și am certitudinea că, de asemenea, viața omului nu pot să consistă numai în mișcarea moleculelor.

La rândul meu, am propus un model ontologic pentru a acoperi locul rămas liber între științele sociale și cele ale fizicii în lucrările Profunzimile lumii materiale și Ortofizica, apărute și într-un singur volum cu titlul *Înclui lumii materiale*. Este numai un model filosofic și împărtășesc părerea lui John Searle

atunci când afirmă că „Principiul pas în discuția despre discontinuitatea existență între științele sociale și cele ale naturii depinde de caracterul mental al fenomenelor sociale”.

Deși potențialul științific și tehnologic al cunoașterii actuale asupra naturii este departe de a fi epuizat – o dovadă constituind-o procesele rapide și spectaculoase ale științei și tehnologiei în cadrul marilor legi cunoscute ale naturii – încep să fie observate – tocmai datorită acestor procese – paradoxuri la care ajunge cunoașterea, determinând întrebări de felul:

1. Legile pe care le cunoaștem astăzi sunt ultimele legi fundamentale ale naturii?

2. Dacă nu, atunci nu cumva oare nu putem cunoaște alte legi mai profunde datorită modului în care este constituit omul, deoarece acesta ar putea fi limitat prin natura sa?

3. Dacă da, atunci oare știința se va opri aici, restul urmând a fi explicat altfel decât prin știință?

Cu gândul la actualele și la viitoarele tinere generații avem motive să răspundem la aceste întrebări în modul următor:

1. Nu am ajuns încă la ultimele legi fundamentale ale naturii.

2. Omul nu-și poate defini încă limitele de cunoaștere deoarece nu știe încă natura vieții și a minții, iar cea mai severă limită a sa se dovedește, adesea, cadrul de gândire pe care și-l impune singur și care poate fi încă mult extins. Este ceea ce se și încearcă, în anii din urmă, de un număr mereu mai mare de oameni de știință și gânditori.

3. Știința poate înainta în cunoașterea altor legi fundamentale ale naturii, mai profunde, dar va trebui să admită că aceste legi au un cu totul alt caracter decât acela care a fost evidențiat până în prezent.

Un gând nou se conturează despre legile naturii la anumiți oameni de știință și filosofi – anume că, sub forma lor cea mai profundă, ele ar avea un caracter informațional. Cum anume? Se expun diverse idei, de la așezarea informației la baza lumii – ceea ce în exclusivitate ar fi o exagerare – până la a imagina rolul unei informații de un tip pe care știința nu l-a pus încă în evidență, dar ar trebui să existe. Dacă informația este destinată să intervină în legile naturii – numai într-un asemenea mod având astăzi posibilitatea de a depăși legile cunoscute ale lumii – atunci avem de ales între informația sintactică și informația semantică. Prima, după părerea mea și a altor autori, nu are ce să ofere legilor fundamentale, care

au deja un caracter formal, sintactic; în schimb, a doua, informația semantică ar putea fi cuprinsă în legi ale naturii care ar căpăta astfel și un caracter semantic. Aceasta este o afirmație mai puternică decât aceea care spune că știința trebuie să imbine biologia cu fizica într-un unic domeniu. Implicațiile legilor semantice ale naturii se vor reflecta nu numai asupra fizicii și biologiei, ci și asupra înțelegerii proceselor informaționale, spirituale și sociale, asigurând unitatea lor profundă.

Dacă știința va merge pe un asemenea drum, singurul care mi se pare posibil în raport cu întrebările de mai înainte, consecințele vor fi desigur de-o importanță covârșitoare.

Accasta nu înseamnă că intenționez numai să critic știința actuală, dar, într-un fel, este neplăcut să constatăm că știința noastră nu este suficientă atunci când ea este confruntată cu lumea, adică cu o lume unică incluzând materia, viața, spiritul și societatea.

Astăzi avem noi probleme teoretice și practice privind Europa și lumea umană. Iar aceste probleme merg mână în mână cu probleme serioase ale științei însăși. Iar academiile nu le vor putea separa niciodată.

II.2. DE LA NAȘTEREA LA RENĂȘTEREA ACADEMIEI ROMÂNE

Lumea noastră, a universului și a omenirii, este o fereastră în existența eternă și profundă. Cum însă natura acestei ferești nu se dezvăluie singură și dintr-odată, ea trebuie descoperită. Istoria omenirii are și un asemenea obiectiv, cu toate că aparent ea este condusă de știință, tehnologie, industrie, economie, ecologie și viața socială. Aceasta din urmă se supune unei legi a tendințelor care se manifestă indirect prin ele și care se va exprima direct când gândul, prin idei filosofice, știință, prin cunoaștere obiectivă și artă, prin creație, va contribui la luminarea acelei deschideri în care de fapt ne aflăm pentru a ști și simți ce se petrece de ambele ei părți.

Pentru unii, adevărul și creația trebuie să susțină viața, pentru alții viața este dată pentru adevăr și creație, ceea ce arată că de fapt viața, adevărul și creația nu pot fi separate. Înțelepciunea Academiei derivă astăzi dintr-o asemenea înțelegere a întrepătrunderii problemelor cunoașterii cu ale lumii contemporane.

Academia Română a împlinit 125 de ani. În mare, istoria ei poate fi împărțită în trei perioade:

- I. Perioada 1866 - 1948 care cuprinde nașterea și creșterea ei.
- II. Perioada 1948 - 1989 sub regimul socialist totalitar.
- III. Perioada începând din anul 1990, de renăștere a Academiei Române.

Poporul român, cu rădăcini din preistorie pe frumosașele ținuturi carpatice, dunărene și pontice, care dau și astăzi contur României, format la începutul erei noastre ca popor daco-roman, cu limbă latină și veche credință creștină, a reușit să se mențină ancorat de munții săi Carpați și întregul său teritoriu de formare și să se dezvolte o artă populară, o poezie populară, o mitologie și mai ales un fel de a vedea lumea, putem spune o filosofie populară, pline de originalitate. Fără a neglija influențele popoarelor cu care a venit în contact, poporul român s-a menținut el însuși cu un substrat mental propriu. Lucian Blaga, marele poet și

marele filosof, Liviu Rebreanu, marele scriitor, ambii membri ai Academiei Române, Mircea Vulcănescu și mulți alții au scris pagini de neuitat despre viața, mințile și sufletul poporului român.

Pe un asemenea fond al vieții și gândirii poporului nostru s-a dezvoltat viața lui intelectuală, iar crearea în anul 1866 a Societății Literare Române, care la prima sesiune din 1867 a luat denumirea de Societatea Academică Română, a constituit un moment de strălucire a dezvoltării culturale și sociale a românilor.

În anul 1866, după abdicarea Domnitorului Alexandru Ioan Cuza, prințul unirii Moldovei cu Țara Românească (Valahia), și înainte de venirea Domnitorului Carol de Hohenzollern, viitorul rege Carol I, Locotenența domnească a principatelor Unite Române, sub semnătura lui N. Haralambie și a generalului Goleescu, la propunerea Ministrului secretar de stat la Despărțământul Instrucțiunii Publice și al Cultelor, C.A. Rosetti, emite un decret pentru formarea Societății literare române. Pentru farmecul istoric al acestui decret, vă rog să-mi îngăduiți să citez primele articole ale regulamentului cuprins în acesta:

„Art.1. Se va forma în București o societate literară cu misiune specială:

- a) De a determina ortografia limbii române.
- b) De a elabora gramatica limbii române.
- c) De a începe și realiza lucrarea dicționarului

Art.2. Societatea va ține ședințele sale în Palatul Universității.

Art.3. Societatea va fi subvenționată de stat și va avea drepturi de a primi legat și ofrande.

Art.4. Societatea se compune acum pentru întâia oară din următorii membri:

- a) Din trei membri din România de 1
- b) Din patru membri din România d
- c) Din trei membri din Transilvania.
- d) Din doi membri din Banat.
- e) Din doi membri din Maramureș.
- f) Din doi membri din Bucovina.
- g) Din trei membri din Basarabia.
- h) Din doi membri din Macedonia.”

Expunerea de motive a acestui decret a mai fost semnată și de V. A. Urechia, care a jucat un rol important în pregătirea înființării unei academii naționale. Ulterior avea să devină membru titular al Academiei. De asemenea, mai trebuie amintiți și August Teboniu Laurian, toți aceștia definind coordonatele activității viitoarei Academii.

Academia Română a luat ființă ca urmare a unei serii de eforturi, cuprinzând o perioadă de timp îndelungată, de constituire de academii de învățământ. Găsim astfel, în anul 1561, Academia de la Cohnari, din Moldova, creată de Despot Vodă pentru studii științifice superioare; Colegiul academic din Cluj, din 1591, apoi Colegiul academic de la Alba Iulia din 1622, și Academia Vasiliană (a domnitorului moldovean Vasile Lupu) din Iași, 1645, precum și Academia de la București, 1678, organizată de domnitorul Șerban Cantacuzino.

De menționat proiectul unei academii la Curtea domnească de la Suceava, în anul 1563. De asemenea, faptul că în anul 1583 s-a creat o academie la Curtea domnească de la Curtea domnului umanist Petru Cercel.

Mai târziu se constituie societăți care au un caracter preacademic. În anul 1795 s-a înființat la Sibiu, fără a putea fi însă concretizată, *Societatea Filosofească a Neamului Românesc în Mare Principatu Ardealului*, cu o publicație intitulată *Vestiri filosofice și moralești*, societate care poate fi considerată, după cum spunea Dimitrie Gusti, „o venerabilă străbună a Academiei”. Societăți similare au înființat în Transilvania oameni de cultură sași, în 1790, și oameni de cultură unguri, în 1794.

În anul 1821 ia ființă la Brașov o **Societate literară** cu participarea multor intelectuali de dincoace de munți, continuată în anul 1827 la București tot cu o **Societate literară**. În cadrul acesteia din urmă, Ion Heliade Rădulescu, care avea să devină primul președinte al Academiei Române, a jucat un rol deosebit. În prefața unei Gramatici, pe care o tipărește la Sibiu în 1828, el cere crearea unei Academii pentru punerea în ordine a limbii și a unui dicționar. Societatea literară de la București avea să fie reorganizată în 1843 pentru ca, în anul 1845, să fie denumită **Asociația literară din România**, deși nu se constituise încă statul unitar român. Ca forme precadematice mai pot fi menționate **Societatea medicilor și naturaliştilor de la Iași** (1833), **ASTRA** – **Asociația Transilvană pentru Literatură și Cultura Poporului Român** – Sibiu (1861), iar între anii 1861-1863 se mai constituie o **Asociație pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina**. O Maramureș, o **Societate pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina**, o **Societate Română de Științe la București**, **Asociația pentru Cultura și Conservarea Poporului Român la Arad**, și **Jumneca la Iași**.

În anul 1860 s-a trecut oficial la scrierea cu caractere latine. Tot în anul 1860, George Sion publică, în „Foaia pentru minte, inimă și literatură”, nr.20, un articol intitulat *Despre Academie*, propunând a se lua drept model Academia Franceză, despre care prezintă unele detalii.

De altfel, George Sion a desfășurat o adevărată campanie de presă în favoarea înființării Academiei în publicația sa „Revista Carpaților”. Multe alte personalități, Ioan Maiorescu, George Barițiu, Nicolae Crețulescu, au gândit și scris despre împlinirea unui asemenea deciderat.

ÎNTEMEIETORII

Dacă Decretul de înființare a Societății literare române, din care am citat mai înainte primele articole, a fost semnat la 1 aprilie 1866, la scurt timp, la 22 aprilie 1866, Locotenența Domnească numește, prin decret, următorii membri:

- din Maramureș: Iosif Hodoș și Alexandru Roman;
- din Transilvania: Timotei Cipariu, Gavril Muncanu și George Barițiu;
- din Banat: Andrei Mocioni și Vicențiu Babeș;
- din Bucovina: Alexandru Hurmuzachi și Ambrozic Dimitrovici;
- din Basarabia: Alexandru Hajden, Cavalier Constantin Stamate și Ioan Străjescu;
- din Macedonia: Ioan Caragiani și Dimitrie Cozacovici.

Dimitrie accesia demisionară A. Dimitrovici din Bucovina, care este înlocuit cu Ioan Sbiera prin Decretul din 11 iunie 1866, semnat acum de domnitorul Carol și contrasemnat de C.A. Rosetti. Este interesat de subliniat faptul că prințul Alexandru Ioan Cuza a susținut întemeierea Academiei, dar nu a reușit să finalizeze actul din motive politice de ordin internațional, iar dovada acestui fapt este aceea că el este înscris, atunci când se începe publicarea listelor complete ale membrilor Academiei în *Analele Societății Academice Române*, printre membrii donatori ai Academiei datorită donațiilor importante pe care le-a făcut. Domnitorul Carol de Hohenzollern a continuat imediat să susțină Academia înființată cu curaj de Locotenența Domnească la interfața a două domnii. Datorită unei epidemii de holeră, precum și unor rațiuni politice cunoscute și de Cuza, domnitorul Carol amână pentru anul 1867 întrunirea Societății Literare.

În anul 1867, prin decrete semnate de domnitor, mai sunt numiți ca membri ai Societății:

- din Moldova: Vasile Alecsandri, Costache Negruzzi, V.A. Urechia, Titu Maiorescu și Nicolae Ionescu;
- din Muntenia: Ion Heliade Rădulescu, August Treboniu Laurian, C.A. Rosetti și Ioan C. Massim;
- din Basarabia: Ștefan Gonața, în locul lăsat vacant de cavalerul Stamate.

Inaugurarea Societății Literare Române a fost un mare eveniment național și a avut loc la 1 august 1867 (stil vechi). Ea a fost descrisă cu mare înflăcărare de V.A. Urechia într-o broșură specială. De altfel, programul solemnității a fost redactat cu prevederi precise tot de V.A. Urechia.

Membrii care nu-și aveau reședința în București au avut orașul Ploiești ca loc de înființare, unde au fost primiți cu fete și saluturi de către cetățenii, profesori și oficialități.

De aici s-au deplasat în convoi spre București, dar cu mult înainte de intrarea în oraș au venit trăsuri și șarete în întâmpinarea lor, însoțindu-i într-un alai entuziast spre capitală unde au fost primiți de mulțimea cetățenilor cu multă bucurie. La intrarea în București, Ion Falcoianu, președintele Comitetului pregător, a ținut un discurs de bun venit în care spunea printre altele: „...Ați venit să faceți unirea limbii române; această operă va fi piatra fundamentală a edificiului măreț la care aspirăm toți (...) întreaga țară se unește la serbarea acestei zile care va rămâne etern memorabilă în toate inimile românilor”. Ideea avea să fie continuată de V.A. Urechia în discursul ținut la banchetul oferit membrilor Societății Literare Române de către societatea Ateneul Român în seara zilei de 31 iulie: „fie ca din unitatea limbii literare, pe calca cea pașnică a științelor, să rezulte unitatea națională”.

Ziua inaugurării, 1 august 1867, a fost o adevărată apoteoză a manifestării tendințelor culturale și naționale ale românilor, școlile și liceele de băieți erau înșiruite pe străzile pe care membrii Societății erau conduși către locul solemnității, casa lui Constantin Gr. Ghica lângă Grădina Cîmpeanu. La intrare, fanfare, public, școlari, coruri. S-au ținut discursuri festive dar pline de conținut, s-au recitat poezii și s-au cântat lucrări muzicale din toate regiunile românești, s-a cântat *Deșteaptă-te române*.

Semnificativă a fost declarația guvernului prin cuvântul lui Ștefan Golescu, ministrul de externe, care a spus: „Guvernământul, din această oră, nu mai poate

avea nici un amestec în lucrările d-voastre. Societatea este și rămâne independentă și liberă..." Evident, societății i se acordă fonduri materiale, dar spunea ministrul, lângă acestea „d-voastră primiți astăzi de la națiune un depozit de o valoare inestimabilă, limba sa”.

O MISIUNE ÎNALTĂ ȘI UN SCOP SACRU

Timotei Cipariu, membru din Transilvania, declară: „Societatea are o misiune înaltă și un scop atât de sacru, încât nu pot crede, dormii mei, că mai poate fi un român adevărat care să nu-i cunoască această misiune importantă și să nu-i ureze cele mai salutare rezultate pentru înțelega românilor.

Ea nu are misiune și scopuri politice. Fondatorii ei, membrii ei și toți făuritorii ei pot să fie suspectați de inamicii națiunii române, ca întotdeauna, că avem tendințe subversive (...) Înșă care lucrare, fie cât de onestă, nu și-a avut inamicii săi? Și când a fost vîcodată românul apărut de suspiciuni rău voitoare? De aceea, nici noi, nici urmașii noștri, nu ne vom retrage de la lucrările salutare ale națiunii noastre numai de frica suspiciunilor nemeritate cătora le suntem expuși”.

Ședințele Societății încep la 6 august 1867 cu dezbaterile statutului și problemei ortografiei limbii române. De la început, George Barițiu, membru din Transilvania, subliniază importanța unei Academii pentru România și se elaborează în consecință un proiect de statut pentru o societate academică română. Proiectul statutului începea cu articolul următor: „Se instituie una societate academică română, sub protecțiunea guvernului României și sub patronatul națiunii române, cu scopul de a conlucra la înaintarea literelor și științelor între români”. În statutul aprobat de Societate și confirmat de prințul Carol se adoptă formularea: „Societatea academică română este și rămâne corp independent în lucrările sale de orice natură. Ea singură se constituie; ea își alege membrii; ea își administrează fondurile ce le are etc.”

Membrii convocați de guvern sunt considerați membri titulari ipso facto. Membrii sunt aleși pe viață.

Primul președinte al Academiei este ales Ion Heliade Rădulescu, iar vicepreședinte este ales Timotei Cipariu, secretar fiind August Treboniu Laurian.

Se stabilește funcționarea a trei secțiuni: (a) literară-filologică; (b) istorică-arheologică; (c) pentru științele naturale.

Societatea academică română cu promptitudine a dezbătut și elaborat lucrări privind ortografia, gramatica și dicționarul limbii române. Toate aceste activități filologice au jucat un rol important pentru dezvoltarea întregii activități a Academiei Române în decursul existenței ei. S-au confruntat de la început puncte de vedere diferite și în general s-au adoptat, după unele oscilații între poziții radical opuse, atitudini moderate afirmându-se afinitățile cu limbile surori și cerința păstrării filosofiei limbii.

Cât de frumoasă a fost această exprimare din anul 1867 a lui I. Sbicra despre filosofia limbii, cu un sens determinat de contextul acestor dezbateri.

Deosebit de activ a debutat și secția istorică în special prin Alexandru Papia-Ilarian, ales membru în 1868, și George Barițiu la care s-a adăugat un mare savant Alexandru Odobescu, după alegerea sa în Academie. În ședința din 15 septembrie 1870, George Barițiu enunța:

„Studiul istoriei patriei și a națiunii este pentru națiunea românească una din condițiile esențiale de viață. Dacă limba unei națiuni se numește cu tot dreptul al ei suflet, apoi istoria este acel mijloc minunat prin care se manifestă viața sa națională, ea este diploma de legitimă națiune cu care un popor se prezintă în societatea și în concertul celorlalte popoare. Care sunt faptele și meritele voastre în serviciul umanității? Care sunt drepturile voastre în partea Europei în care locuiți? (...) La toate acestea și la alte întrebări de natura acestora se poate răspunde numai cu istoria în mână”.

Cu siguranță că asemenea îndemnuri au avut o mare influență asupra formării de mari istorici români și Academia Română se mândrește cu o galerie de mari oameni de știință în domeniul istoriei, precum Alexandru Xenopol, Nicolae Iorga, Dimitrie Onciul, Vasile Părvan, Constantin Giurescu, Gheorghe Brătianu, Ion Nistor, Andrei Ojetea, David Prodan și alții.

O acțiune deosebită a secției de istorie-arheologică, din primii ei ani de activitate, a fost aceea a hotărârii tipăririi operei lui Dimitrie Cantemir, începând cu Descrierea Moldovei și Istoria Imperiului Otoman. Acest lucru scoate în relief rolul inițiator al Academiei Române în recunoașterea și cinșirea unei mari personalități naționale și europene.

Constituirea secției de științe naturale a avut loc ceva mai târziu, 19 septembrie 1872, fiind inițial formată din patru membri, dr. N. Cretulescu, agronomul și economistul P.S. Aurelian, dr. Anastase Fătu și Petru Poenaru.

La finele anului 1878, Societatea Academică Română număra 24 membri titulari, dintre care 14 erau aleși. Dintre membrii titulari aleși menționăm pe Mihail Kogălniceanu (1868), Bogdan Petriceicu Hasdeu (1877) și Ion Ghica (1874). Academia avea atunci 21 de membri corespondenți, precum și 37 de membri de onoare din țară și străinătate, ceea ce arată și începutul activității internaționale a Academiei.

CULTIVAREA LIMBII ȘI A ISTORIEI NAȚIONALE, A LITERELOR, A ȘTIINȚELOR ȘI A ARTELOR FRUMOASE

După obținerea independenței României (1877), în anul 1879 este promulgată legea prin care Societatea Academică Română este declarată Institut Național cu denumirea de *Academia Română*, având rolul de a se ocupa de „cultura limbii și a istoriei naționale, a literelor, a științelor și frumosașelor arte”. Se asigură, pe de o parte, continuitatea forului academic, iar pe de altă parte se lăsa Academiei libertatea de a-și stabili singură statutele ei: „Academia română este și rămâne persoană morală și independentă în lucrările sale de orice natură. Ea singură se organizează, își face regulamentele și își administrează averea ...” Există și prevederea unei sume ce va fi primită anual de la bugetul statului.

Cu aceasta începe a doua etapă (1879-1918) din prima perioadă de activitate a Academiei Române (1866-1948). Se mențin cele trei secțiuni: literară, istorică și științifică. În cadrul secțiunii literare lucrează scriitori, lingviști și critici literari, precum August Treboniu Laurian, Bogdan Petriceicu Hasdeu, O. Densusianu, Al. Philippide, Sextil Pușcariu, Vasile Alecsandri, Al. Odobescu, Barbu Delavrancea, Titu Maiorescu ș.a., toți rămânând nume de rezonanță în cultura română. Problema ortografiei a continuat, de asemenea, a fi dezbătută. În sesiunea 1880-1881 s-a adoptat un sistem ortografic bazat atât pe principii fonetice, cât și etimologice. În 1904 se produce o reformă a ortografiei cu accent pe principiul fonetic.

În problema elaborării dicționarului limbii române, după numeroase dezbateri, în anul 1884, sarcina îi revine lui Bogdan Petriceicu Hasdeu, care purcede la o construcție grandioasă *Etymologicum Magnum Romaniae*, din care după 12 ani elaborează trei volume numai pentru litera A și o parte din litera B. În 1896 sarcina este preluată de Al. Philippide, care adună un material impresionant

între a publica ceva, iar din 1906 lucrul revine lui Sextil Pușcariu, care publică până în 1916 două volume cu literele A, B, C, F, G și I, o parte din litera J și L.

Activitatea secției literare se extinde atât de mult încât din anul 1889 din *Analele Academiei Române* se desprinde o serie specială *Memoriile secției literare*.

În cadrul secțiunii istorice, una din realizările cele mai remarcabile a fost publicarea *Colecției Iluminzachi* (36 de volume), care cuprinde un număr mare de documente externe referitoare la istoria României. De asemenea, D.A. Sturdza publică, în 10 volume (1889-1909), *Acte și documente relative la istoria renașterii României*, conținând documente istorice interne. Între 1886-1887 apare și seria *Memoriile secției istorice* în care se remarcă N. Iorga, A. D. Xenopol, Vasile Pârvan.

Secțiunea științifică se dezvoltă destul de mult în această etapă, cuprinzând pe economistul, scriitorul și omul de stat Ion Ghica, agronomul și economistul P.S. Aurelian, geologii Gr. Ștefănescu și Gr. Cobălcescu, botanistul D. Brândză, biologul Gr. Antipa, medicii N. Crețulescu, Anastase Fătu, Iacob Felix, Victor Babeș și Gh. Marinescu, matematicienii Spiru Haret și Gh. Tițeica, fizicianul Em. Bacaloglu, chimiștii Petru Poni și C.I. Istrati, inginerul Anghel Saligny, meteorologul Șt. Hepites ș.a. Mulți dintre aceștia sunt adevărați părinți ai științei românești, cu lucrări de mare valoare, creatori de școli de cercetare în țara noastră.

O personalitate academică deosebită a fost Ion Ghica, în patru rânduri președinte al Academiei Române (1876-1882, 1884-1887, 1890-1893, 1894-1895).

La 28 martie 1880, Ion Ghica prezintă la Academie discursul său de recepție, la care răspunde Bogdan Petriceicu Hasdeu. Este interesant de menționat punctul lor de vedere despre Academie. Adresându-se lui Ion Ghica, Hasdeu spunea:

„Ai ogîndit adevăratul spirit al Academiei Române, când ai zis că ea „privește studiul societăților omenești ca o situațiune care ține și de științele naturii și de științele spiritului”, îmbrățișând astfel totalitatea științelor într-un singur buchet al cărui nod de legătură este omul. Ai rostit credința noastră a tuturoră când ai spus că Academia Română «Cere de la oamenii de Stat a nu mărgini lucrarea lor numai în apărarea drepturilor țării și în organizațiunea administrativă, ci trebuie să îngrijască totodată de dezvoltarea științelor, artelor și meșteșugurilor»”.

O problemă dificilă pentru Academie a fost aceea a unei clădiri proprii. Academia Română, împreună cu biblioteca Academiei, a funcționat la început în clădirea Universității din București. Încă din anul 1879 au început căutările pentru găsirea sau construirea unui local propriu. V.A. Urechia insistă asupra acestei cereri spunând: „...Națiunile se judecă după construcțiile afectate trebuințelor culturii lor”. După 11 ani s-a găsit o soluție prin cumpărarea casei Cesianu, în 1890, pentru Academie de către Ministerul Instrucțiunii Publice condus de Teodor Rosetti, fratele dnei Elena Cuza, cu un teren întins în jur, în Calca Victoriei, unde se găsește și astăzi Academia. În 1896, același ministru, cu autorizarea Consiliului de Miniștri, cumpără pentru Academie casa Zaleschi, care face corp comun cu clădirea Cesianu. Se construiește după aceea Aula Academiei și un corp de clădire în continuarea casei Cesianu, acest ansamblu constituit și astăzi clădirea Academiei Române din Calca Victoriei 125. Inaugurarea clădirii complete s-a făcut de N. Crețulescu în anul 1898. Totuși, Academia, împreună cu Biblioteca, a început să funcționeze aici încă din anul 1890. În anii 1927-1929 s-a construit, tot în Calca Victoriei 125, depozitul de publicații cu șapte etaje, astăzi devenit neîncăpător, iar în anul 1937 se termină construcția și este dată în funcțiune, lângă depozitul amintit, și clădirea bibliotecii Academiei, astăzi neîncăpătoare și ea, ea să nu mai amintim lipsa condițiilor tehnologice contemporane necesare unei biblioteci.

Dar această bibliotecă, în trecut și astăzi, a fost și este cea mai importantă bibliotecă națională a românilor. Începutul ei datează din anul 1867, când la prima ședință a Societății Literare Române, după ce A. Treboniu Laurian deplângea pierderea cărților adunate de Constantin Cornescu Olteniccanu, adevărate monumente pentru limba și literatura română spunea el, episcopul de Buzău, Dionisie Romano, prezent la ședință, avea să afirme: „Nu s-a pierdut domnilor, ea este la mine și sunt fericit de a o pune la dispozițiunea Societății Literare”. Într-adevăr, el donează 81 de cărți românești vechi, legate în 73 volume, de la tipărituri vechi coresice (sec. XVI) până la tipărituri din secolul al XIX-lea, care cuprindeau gramatici ale limbii române, cărți de logică, cărți religioase etc. Cu aceasta începe o activitate frenetică pentru adunarea manuscriselor și cărților culturii române prin multe, foarte multe, donații dar și cumpărături. Cei care au contribuit au fost mari cărturari ai neamului, înalte fețe bisericesti, lăcașuri bisericesti, familiile membrilor Academiei și alți oameni de cultură și știință, la care se adaugă numeroși arhivari, bibliotecari, precum și directori ai bibliotecii Academiei. Se cuvine dintre aceștia să menționăm pe Ion Bianu (1879-1935), din care 51 de ani ca director. Erudiția, cultura și devotamentul său au contribuit la constituirea acestei importante părți a memoriei naționale care

este Biblioteca Academiei. El a fost ales în anii 1929-1932 președinte al Academiei Române.

Folosind colecțiile acestei biblioteci s-au scris studiile de bază ale istoriei naționale, precum și cele de istorie ale limbii, literaturii și artei românești.

În Biblioteca Academiei se găsește, spre exemplu, întregul fond de manuscrise al lui Nicolae Bălcescu, donate de Ion Ghica în 1876, acestuia fiindu-i lăsate de către Bălcescu înainte de moartea sa. Aici se găsesc manuscrisele lui Vasile Alecsandri, Mihai Eminescu etc. Să nu uităm însă cărțile vechi, stampele, gravurile, fotografiile, hărțile și atlascele, partiturile muzicale, o colecție numismatică deosebită necesită Academei după ce a fost luată în regimul socialist totalitar, cum de altfel au fost luate și documente istorice, pentru depozitare și neresituiție, care își găsesc locul lor firesc în această bibliotecă.

DUPĂ UN SFERT DE VEAC

În anul 1891, acum 100 de ani, s-au sărbătorit 25 de ani de existență ai Academiei Române.

Regele Carol I rostește un cuvânt introductiv în care avea să spună: „Rezultatele dobândite într-un pătrar de veac pot fi doar privite cu vie mulțumire. Frumosa limbă română, în al cărui geniu m-am silit a pătrunde și pe care am îmbrățișat-o cu atâta căldură și dragoste, s-a înlăturat pe temelie trăinică și a reinviat în vechia sa strălucire; însă, cu toate perturbațiile, dansa n-a putut nicodată să fie primejduită, având rădăcini prea adânci și un reazem prea puternic în cărțile bisericesti, în cronici și în poezia populară”.

La acea aniversare a ținut o cuvântare excepțională Mihail Kogălniceanu în care a expus gândirea sa pe care a urmărit-o prin realizări în tot decursul vieții sale. Interesantă este și scrisoarea pe care D.A. Sturdza, secretarul general al Academiei, o prezintă în ședința din 30 martie 1891, cu două zile înainte de aniversare, în care arăta:

„Academia, peste două zile, încheie un pătrar de secol al existenței sale, și ea va serba această dată printr-o ședință solemnă. Această serbare trebuie să umple inima fiecărui român de o adevărată bucurie sufletească (...)

DUPĂ MAREA UNIRE

Apăsai și chinut, precum a fost poporul român, puține popoare au fost; și cu drept cuvânt un scriitor de la începutul secolului al XVIII-lea zicea că acest popor necontent se află de sute de ani pe o mare furtunoasă, rarori gustând fericirea unei zile liniștite și senine. Și de atunci căți nori grei și câte vijelii cumplite nu au trecut peste noi!

Prin toate și mai presus de toate a rămas însă trăinicia poporului român. Această trăinicie îi vine moștenire dreptă și directă de la marea cetate, din care își trage originea și geniu. Această trăinicie s-a făurit la stăruirile ce poporul acesta a trebuit să facă în timp de secole pentru a nu fi înghițit de vrăjmași și șters din cartea neamurilor. Adesea el se părea că merge afund; dar cu putere el și-a apărat existența și a menținut-o, și tot mai sus s-a înălțat întărindu-se (...)

Și a ceea, Academia cu drept cuvânt s-a pus în fruntea cercetărilor istorice, și impuștinca ce ea a dat a spart multă întunecime. Așăzi istoricul se poate bizui a scrie istoria noastră, având la îndemână un material care crește din an în an (...) Așăzi, când ne aflăm în ajunul serbării noastre, unice în analele istoriei românești, – a unei serbări care e un semn vădit pe care scris este: „Românul nu pierc”, – a unei serbări care întărește zicătoarea cea veche „Apa trece, pietrele rămân”, – a unei sărbători care dovedește că ne-am îndrumat pe calea cea mare, în care munca noastră din nou se leagă de munca popoarelor purtătoare de civilizațiune”.

Este știut rolul jucat de Academia Română în menținerea vie a ideii unității românilor. În timpul primului război mondial Academia a funcționat atât la Iași cât și la București, ținând sesiuni care au contribuit la îmbărbătarea națiunii române. După Marea Unire de la 1 decembrie 1918 acest lucru a fost recunoscut de Regele Ferdinand I, de conducătorii partidei naționale din Transilvania, spre exemplu Iuliu Maniu și mulți alții. Ideea unității românilor făcea parte din spațiul originar de existență al Academiei Române. I.C. Negruzzi, după unirea din 1918, precedinte în două etape a câte 3 ani al Academiei Române, referindu-se la istoria de 50 de ani a Academiei, avea să sublinieze contribuția Academiei Române la pregătirea Marii Uniri. Ion Bîanu, președinte al Academiei, remarca în anul 1921: „Academia noastră înfiripală din dorul de Unire mai întâiu culturală a neamului”. În jurul aniversării a 75 de ani de existență a Academiei române, președintele de atunci, C. Rădulescu-Motru, în anul 1940, afirma: „Academia Română a fost creată cu menirea de a ajuta la realizarea unității culturale românești”.

După anul 1918, odată realizat idealul statului unitar român, Academia trece din etapa marilor ei fondatori la o etapă nouă în care s-au format multe personalități, care au dus la o înflorire culturală și intelectuală a țării fără precedent, odată cu integrarea activității Academiei în viața științifică și culturală europeană și mondială. Încep să se culegă roadele unei activități de peste 50 de ani. Sunt aleși la Academie și strălucesc: Victor Babeș, Ion Cantacuzino, Gheorghe Marinescu, C.I. Parhon, C. Levaditi, care au făcut cunoscută peste hotare școala medicală românească; matematicienii Dimitrie Pompeiu, Gheorghe Țițeica, Simion Stoilov, Octav Onicescu și Victor Vălcovici, care au ilustrat și dincolo de frontierele țării școala de matematică românească; speologul Emil Racoviță; biologii Traian Săvulescu, I. Simionescu și Eugen Macovschii; agronomul Gh. Ionescu-Sisești; bacteriologul Mihai Ciucă; fiziologul Daniel Danielopolu; arhitectul Petre Antonescu; inginerul Traian Vuia; mineralogul L. Mrazek; fizicienii Horia Hulubei și Drăgonir Hurmuzescu; chimiștii Eugen Angelescu și Costin D. Nenilescu; geofizicianul Sabba Ștefănescu ș.a.

În cadrul secției literare au fost aleși filologi, precum Sextil Pușcariu, care avea să joace un rol determinant prin cunoștințe, sentimente patriotice și înțelepciune în fixarea regulilor ortografice ale limbii române de către Academie, în anul 1932, O. Densusianu, Al. Philippide, Nicolae Cariojan, Iorgu Iordan, apoi scriitorii ca Liviu Rebreanu, Lucian Blaga, care avea să elaboreze și unul dintre cele mai originale și frumose sisteme filosofice în cultura românească, Mihail Sadoveanu, Octavian Goga, I. Al. Brătescu-Voinești, Victor Efimiu, Adrian Maniu, Ion Pilat, Gh. Topârceanu și Mihail Codreanu, au mai fost aleși membri ai Academiei marile muzician George Enescu, compozitorul Tiberiu Brediceanu, pictorul Gh. Petrașcu, istoricul de artă George Oprescu, criticul și esteticianul Tudor Vianu, filosofi P.P. Negulescu, C. Rădulescu-Motru, Ion Petrovici.

În cadrul secției istorice, alături de Nicolae Iorga și V. Pârvan, se remarcă Al. Lapedatu, Ioan Lupăș și Silviu Dragomir, sociologul Dimitrie Gusti, geograful Simion Mehedinți, economistul Victor Slăvescu, juristul Andrei Rădulescu, geograful Gh. Vălsan, geologul Gh. Macovei, juristul și diplomatul Nicolae Titulescu ș.a.

Activitatea academică cunoaște o înflorire deosebită. Discursurile de recepție la Academie devin puncte de atracție de mare interes pentru public. Trei

mari scriitori, Lucian Blaga, Liviu Rebreanu și Mihail Sadoveanu, își dedică discursurile lor de recepție poeziei și culturii populare române. Academia se preocupă de tot ce putea interesa societatea românească, de la studiul solului românesc, petrolului, navigabilității Gurilor Dunării, până la realizarea marilor opere prevăzute de întemeietorii Academiei Române. Mulți membri ai Academiei Române au ajuns nume recunoscute în știința mondială. În același timp, Academia Română a ales un număr de membri de onoare și membri corespondenți din străinătate, care au primit cu bucurie și considerație alegerea lor.

Mulți membri ai Academiei Române au fost aleși membri ai Academiei din străinătate și erau prezenți la numeroase congrese și reuniuni științifice internaționale.

Academia Română acorda premii și burse pentru formare și specializare în străinătate pentru tineri oameni de cultură și știință. Ea a contribuit la rolul jucat de Academia di Romania, din Roma, Casa de cultură Nicolae Iorga din Veneția, ca și din Fontenay aux Roses, ultima din Franța.

Aprecierea față de Academia Română s-a manifestat prin numeroase donații, unele care au îmbogățit patrimoniul ei și altele care au ajutat-o din punct de vedere material. Șeful statului a fost, prin statut, protectorul Academiei Române și președinte onorari. Academia era vizitată de personalități străine, uneori în vizite oficiale în țara noastră, și care au ținut prelegeri la Academie.

Vin anii celui de-al doilea război mondial. Academia Română în atitudine deschisă împotriva răpirii de ținuturi românești ca urmare a dictatului de la Viena, din anul 1940, și a pactului Ribbentrop-Molotov. Activitatea Academiei continuă supusă în parte vremurilor, dar în mare măsură propriilor ei preocupări tradiționale.

ANI DE RESTRIȘTE

La 15 mai 1946, în al 80-lea an de existență a Academiei, vicepreședintele Academiei Andrei Rădulescu, devenit ulterior președinte, spunea:

„În acest răstimp de 80 de ani, Academia Română a deslășuit o activitate bogată, febrilă și valoroasă, îmbătățind aproape toate formele culturale. Ea a participat la diverse manifestări naționale, ca a războiului de durere și de bucurie ale neamului, al cărui simbol de unitate a rămas totdeauna...”

Simțind parcă pericolul care se contura, ei aveau să spună: „Orice neapărintor va recunoaște, însă, marile rol pe care îl îndeplinește Academia Română pentru cultura și viața poporului nostru; cu al cărui suflet a trăit în strănsă unitate, precum și necontestata și clogioasă apreciere pe care și-a dobândit-o și peste hotare...”

„Fiecare dintre noi pune mai presus de orice preocupări Academia. Oricine a fost împodobit cu demnitatea de membru al Academiei are și spiritul de sacrificiu pentru această instituție”.

În anul 1948 are loc o lovitură brutală a puterii de stat în viața Academiei Române. Prin „decretul prezidial” din 9 iunie 1948 Academia este transformată într-o „instituție de stat sub denumirea de Academia Republicii Populare Române”. Sunt eliminați din Academie 98 de membri. Prin „decretul prezidial” din 13 august 1948 sunt numiți membri titulari activi, în 6 secții, un număr de 27 de academicieni, precum și un număr de 15 membri onorari. Însuși Președintele Academiei este numit prin decret. Majoritatea membrilor numiți erau totuși oameni de valoare și proveneau din Academia Română, ca spre exemplu: Dimitrie Pompeiu, Simion Stoilov, Gheorghe Spacu, Traian Săvulescu, Daniel Danielopolu, C.I. Parhon, Andrei Rădulescu, George Călinescu, George Enescu ș.a., dar printre cei 98 eliminați erau, de asemenea, mari valori ale culturii românești care au fost nedreptățite și urgite în mod nejustificat.

Cel mai mult au avut de suferit secțiile literară și istorică, deoarece ele erau mai aproape de esența sufletului românesc. În schimb a fost numit membru al Academiei Mihail Roller, una din cele mai nefaste figuri din istoria Academiei, care a falsificat istoria României și s-a erijat în cenzorul activității Academiei servind interese străine de țară.

Perioada 1948-1989 a lăsat umbre grele, dar a avut și luminile ei rezultând din abnegația celor care au înțeles să slujească mai departe știința și cultura românească.

O constrângere stalinistă a început să se simtă în adunările generale ale Academiei. Academia trebuia să se incline în fața socialismului totalitar, cultului lui Stalin și apoi al secretarilor generali ai Partidului Comunist Român. Cea mai mare parte a averii Academiei Române, terenuri agricole, păduri, fonduri imobiliare, acțiuni au fost preluate de stat în anul 1948. Multe dintre instituțiile de cercetare înființate în regimul socialist în subordinea Academiei ajung prin eforturile lor să se impună în știința și cultura românească, iar altele chiar și în străinătate. Dar nici aceste instituții nu au fost lăsate în cele din urmă Academiei.

deoarece în perioada dictaturii lui Ceaușescu ele au fost smulse împreună cu ultimele bunuri imobiliare de care Academia mai dispunea, cu excepția localului central, bibliotecii, editurii și rezervației Relezat (fără cabana Rotunda).

De altfel, perioada 1948-1989 poate fi împărțită în trei etape: (a) 1948-1963; (b) 1964-1974 – care a fost, în general, o perioadă marcată de un anumit reviriment național și cultural; (c) 1974-1989, o întoarcere spre infern.

Fără îndoială că în toate aceste etape, Academiei Române i s-a impus ce trebuie să facă: în prima etapă, sub influența străină și model străin; în a doua, sub o supraveghere atentă sub care era permis totuși un anumit dialog cu puterea; în a treia, Academia a fost considerată o piedică în calea puterii totalitare discreționare. Cu toate acestea, activitatea academică nu a fost cu totul desființată, supraviețuind prin eforturi de apreciat. În Academică au fost membri care au contribuit în mod deosebit la o activitate științifică și culturală, la reluarea de legături internaționale, precum Mihai Ralea, Athanase Joja, Grigore Moisil, Tudor Vianu, Șerban Țițeica, Nicolae Gh. Lupu ș.a. Timp de 10 ani, în ultima etapă, nu s-au făcut promovări de profesori și conferențieri în învățământul superior, timp de mai mult de 10 ani nu s-au făcut promovări în grade superioare de cercetare. Timp de 15 ani, între anii 1975 - 1990, nu au avut loc alegeri la Academică, care era astfel condamnată la anihilare biologică.

Deși unii membri ai Academiei au arătat o anumită supunere față de regim, chiar dintre ei, mulți au avut de suferit. Unii și-au pierdut viața ca urmare a desființării institutelor pe care le conduceau, cum a fost cazul acad. Miron Nicolescu, ilustru matematician, președinte al Academiei, al cărui Institut de matematică – cu rezultate recunoscute internațional – a fost desființat în mod abuziv. O soartă similară a avut și acad. Tiberiu Popoviciu, de la Cluj, matematician, care conducea un institut de calcul (analiză numerică) desființat în mod abuziv, fără nici o rațiune. Mulți alți membri ai Academiei, în aceeași perioadă, au avut de suferit. De altfel, o serie de membri ai Academiei, aleși în regimul socialist, au plecat definitiv peste hotare.

Una dintre măsurile cele mai grave luate în primii ani ai regimului socialist totalitar a fost aceea a modificării ortografiei române, în anul 1953, prin Hotărâre a Consiliului de Miniștri.

Au fost, desigur, și membri ai Academiei care au susținut, pentru un motiv sau altul, măsurile și intențiile regimului, au fost și academicieni aleși pentru motive politice, dar acest lucru nu era o noutate, deoarece și în vechia Academică Română s-au mai petrecut asemenea lucruri. Cu toate acestea, Academia a fost,

în ansamblul ei, în timpul regimului totalitar un for de rezistență spirituală datorită responsabilității pe care ea o impunea membrilor ei. Ca urmare, Academia a fost supusă la multe constrângeri. Au fost anulate premiile cu recompense materiale. Academia continua și în aceste condiții să atragă intelectualitatea românească. Atunci, începând din anul 1986, a fost oprită chiar și acordarea premiilor - diplomă. Aparatul Academiei a fost redus la numai 7 persoane. În ultimii ani ai dictaturii s-a încercat înăbușirea manifestării personalităților din academică în presă și edituri, s-a intervenit în articolele din presă ale membrilor Academiei până la nerecunoaștere, de care va trebui să se țină seama atunci când se vor studia toate nuanțele rezistenței și dizidenței românești în regimul socialist totalitar.

Libertatea academică a fost considerată o prejudicială, chiar un libertinaj. În polifida presiunilor la care a fost supusă Academia, au fost aleși ca membri post-mortem ai Academiei marii scriitori români Mihai Eminescu, Ion Creangă și I.L. Caragiale, pictorii Ștefan Luchian și I. Andreescu, pionierul român al aviației Aurel Vlaicu, lumini care au străbăut datorită adevăratului spirit academic românesc.

Nu putem însă să uităm și unele gesturi îndrăznețe, spre exemplu acela al academicianului Ilie Murgulescu, fost președinte al Academiei, care s-a opus deschis la alegerea Elenei Ceaușescu, în 1974, ca membru al Academiei. Elena Ceaușescu a fost însă aceea care a marcat a treia etapă a Academiei din perioada regimului socialist totalitar, poate cea mai grea din întreaga istorie a Academiei.

În anul 1988, academicianul Alexandru Bărlădeanu a fost coautor al renunțelor „scrisori a celor șase” în care era condamnat regimul totalitar al lui Ceaușescu, scrisoare care a contribuit la destrămarea acestui regim.

De asemenea, după evenimentele de la Timișoara, din decembrie 1989, membri ai Academiei au refuzat categoric să facă declarații publice în favoarea poziției lui Ceaușescu, deși li s-a cerut acestu lucru, rețuș care, la momentul respectiv, reprezenta un mare risc. Nu este ușor de caracterizat perioada 1948-1989 din viața Academiei și ea nu a făcut până în prezent obiectul unei analize critice obiective și științifice, deoarece cu toate avaturile epocii membrii Academiei și institutele ei au obținut rezultate importante printr-o muncă de adâncime, științifică și culturală sub fațada la care obliga întreaga țară un regim de fațadă.

FIRUL TRADIȚIEI

Imediat după Revoluția română din decembrie 1989, puterea provizorie deținută de Consiliul Frontului Salvării Naționale emite, la 5 ianuarie 1990, Decretul nr.4 numit și al renașterii Academiei Române. Decretul a fost semnat de președintele Ion Iliescu la propunerea Guvernului provizoriu condus de prof. Petre Roman, la elaborarea lui contribuind acad. Ilie Murgulescu, reputat om de știință, acad. Ștefan Milcu, personalitate marcantă a științei românești și președinte al Consiliului Frontului Salvării Naționale format la Academie, Mihai Drăgănescu, viceprim-ministru al Guvernului provizoriu și membru corespondent al Academiei, în acel moment, Gheorghe Manole, din partea Frontului Salvării Naționale și alții.

Dacă decretul nașterii Academiei Române din 1866 a fost promulgat de un guvern provizoriu, decretul renașterii a revenit, după 124 de ani, tot unui guvern provizoriu. Prin acest decret, din ianuarie 1990, se revine la denumirea de Academia Română, căreia i se asigură autonomia, dreptul de a-și stabili statutul, de a întreprinde relații directe cu Academia și instituții similare din alte țări și de a avea institute proprii. Finanțarea Academiei este prevăzută de la buget, cu dreptul de a depăși prevederile bugetare prin contracte cu alte unități. Decretul prevede un număr maxim de 181 membri titulari și corespondenți, precum și alegerea de membri de onoare din străinătate. Este introdus și un articol care prevede dreptul Adunării Generale de a „excluce din rândurile sale pe acei membri care au deslășurat activități potrivnice intereselor țării și poporului român dovedite și recunoscute public”. Acest articol a fost utilizat și va fi utilizat în raport cu cei care au fost sau vor fi condamnați prin hotărâre judecătorească pentru motivele arătate.

Renașterea Academiei Române a început cu o perioadă de tranziție din care s-a scurs un an și jumătate.

Academia Română a aprobat, în primul rînd, noul său statut, fiind o academie de științe și de discipline umaniste cu 12 secții de specialitate: matematici, fizică, chimie, biologie, economie, științe tehnice (recent s-a stabilit formarea unui grup pentru știința și tehnologia informației în cadrul acestei secții), agricultură și silvicultură, medicină, științe economice, juridice și sociologice, filosofice, psihologice și pedagogice, istorice, filologice, literatură și arte (recent s-a stabilit formarea unui grup pentru artă, arhitectură și audio-vizual în cadrul acestei secții).

Primele acte ale renăscutei Academiei Române au fost acelea de a reinstitui firul cu vechia Academie Română. A fost reluată emblema Academiei stabilită încă în secolul precedent și au fost reconsiderați ca membri fără întrerupere ai Academiei Române toți cei care au fost eliberați în anul 1948, dintre care menționăm pe Lucian Blaga, Theodor Capidan, Dumitru Caracostea, Ion Petrovici, Constanțin Rădulescu-Motru, Gheorghe I. Brătianu, Silviu Dragomir, Dimitrie Gusti, Alexandru Lapadat, Ioan Lupăș, Simion Mehedinți, Petre P. Negulescu, Episcopul Nicolae Colan, Victor Slăvescu, Constanțin Brăiloiu, Tiberiu Brediceanu, Onisifor Ghibu, Panteimon Halipa, Dragomir Hurmuzescu, Grigore T. Popa, Petru Sergescu, Emil Hagișanu, Episcopul Iuliu Hossu, C. Levadii, Iuliu Maniu, Nicolae Bălan-mitropolitul Ardealului, Grigore Tăușan ș.a. Ne cutremurăm și astăzi la gândul că asemenea personalități au putut fi eliminate din Academie, prin lovitură a puterii de stat, fără aprobarea adunării generale a Academiei.

Au fost necesare și alte reparații față de spiritualitatea românească prin alegerea cu calitate de membri post-mortem ai Academiei a unui număr de 25 personalități. Acest proces deslășurat în anii 1990 și 1991 îl considerăm încheiat în actuala etapă. Au fost aleși membri post-mortem ai Academiei Române: sculptorul Constanțin Brăneșu (al cărui portret este expus începând de astăzi în Aula Academiei alături de portretele lui Mihai Eminescu, Nicolae Iorga și George Enescu, formând o chimieșență a gândului, inteligenței și creativității românești); Mircea Eliade, Constanțin Noica, Ștefan Lupășcu și Mircea Florian dintre filosofi; Nichita Stănescu, Marin Preda și Ion Barbu (Dan Barbilian) dintre scriitori, ultimul fiind și un mare matematician; Traian Lalescu, matematician; astronomii Constanțin Părulescu și Călin Popovici; medicul Ion Moraru și Ștefan Berceanu; economistul Virgil Madgearu; sociologul Petre Andrei și etnograful Petru Caraman; un grup de mari nedreptățiți care au avut adevărate scântieri de geniu și anume Nicolae C. Paulescu, descoperitorul insulinei, pentru care el ar fi meritat premiul Nobel; Alexandru Proca, teoretician al descoperirii mezonului pentru care ar fi trebuit să primească premiul Nobel împreună cu Yukawa; Haralambie Vasiliu, care a intervenit în mod justificat, încă din anul 1936, forma în spirală (helicoidală) a proteinei, cunoscută astăzi sub denumirea de proteina α și Ștefan Odobleja, care, în anii 1938-1939, elaborează o cibernetică generalizată, prefigurând cibernetica lui Norbert Wiener; în fine, Bela Bartok, marele muzician, compozitor și folclorist ungur, care a acordat o atenție remarcabilă și cântecelor populare românești; Herman Oberth, german de pe pământul Transilvaniei, unul dintre fondatorii astronauticii; Eugen Lovinescu, critic literar și Theodor Aman - pictor.

Academia Română are bucuria de a avea în mijlocul ei pe primul român laureat al premiului Nobel, biologul George Palade, cetățean american, care a contribuit mult la ridicarea nivelului cercetării biologice din România.

În această perioadă de renaștere au fost aleși membri de onoare ai Academiei Române, până acum 23 personalități: Nicolae Georgescu Roegen (economist, S.U.A.), Anghel Rugina (economist, S.U.A.), Keith Hitchins (istoric, S.U.A.), Jacques Yves Cousteau (oceanolog, Franța), Alain Decaux (istoric și scriitor, Franța), Radu Bălescu (fizician, Belgia), Grigore Vieru (poet) și Ion Drăgă (scriitor), ambii din Republica Moldova; Michael Sela (imunolog, Israel), Albert Srekeisen (geolog, Elveția), Mihai Cimpoi (literat, Republica Moldova), Alexandru Ciorănescu (istoric și filolog, Spania), Joseph M. Juran (inginer, S.U.A.), Andrei Andrieș (fizician, Republica Moldova), George Uscătescu (filosof, Spania), Guri I. Marcuik (matematician, U.R.S.S.), Jean Leray (matematician, Franța), Alexandr Prohorov (fizician, U.R.S.S.), Ephraim Katchalski Kaizer (chimist, Israel), Maurice Fontaine (biolog, Franța), Manuel Alvar (lingvist, Spania).

Procesul de reînnoire a Academiei s-a manifestat și se va manifesta în continuare prin alegerea de noi membri. Au fost aleși 58 de noi membri corespondenți, în timp ce 92 de membri au provenit din continuitatea necesară asigurării unei tranziții firești într-un for academic. Într-un an și jumătate s-a produs o infuzie de noi valori în Academic, personalități alese numai pe baza criteriilor științifice, culturale și morale, iar acest proces va continua.

Dintre membrii corespondenți noi aleși ai Academiei menționăm pe scriitorii Ștefan Augustin Doinaș, Augustin Buzura și Marin Sorescu, pe criticul literar Eugen Simion, lingvistul Emanuel Vasiliu, arhitectul Grigore Ionescu, istoricii Cornelia Bodea, Alexandru Elian, Valentin Georgescu, Dinu C. Giurescu, Șerban Papacostea, Pompiliu Teodor și Camil Mureșan (Cluj-Napoca), Gheorghe Platon (Iasi), Dan Berindei, Virgil Cândea, Alexandru Zub (Iasi), ceea ce a dus la o înălțare considerabilă a Secției de Științe Istorice, care mai cuprinde mari personalități precum acad. David Prodan, acad. Dionisie Pippidi și acad. Ștefan Pascu. Recent a fost ales membru titular al Academiei Române filosoful teolog Dumitru Stăniloae.

În domeniile științelor exacte au fost aleși ca membri corespondenți 7 matematicieni (Nicolae Cristescu, Marius Iosifescu, Radu Miron ș.a.), 4 fizicieni (Margareta Giurgica, Aurel Săndulescu ș.a.), 5 chimiști (Ionel Haiduc, Eugen Segal ș.a.), 4 biologi (Maya Simionescu, Nicolae Boșcaiu ș.a.), 5 economi (Ion Băncilă, Dan Rădulescu, Mircea Săndulescu ș.a.), 8 în domeniul științelor tehnice

(Virgil N. Constantinescu, Dan Dascălu, Horia Colan, Emanuel Diaconescu ș.a.), 2 în științe agricole și silvice (Valeriu Corica și Nicolae Săulescu), 2 în domeniul științelor medicale (Vlad Voiculescu și Nicolae Simionescu) și un specialist în demografie (Vladimir Trebici). Alegerea noilor membri ai Academiei s-a deplasat treptat către personalități mai tinere, sub 60 de ani, într-o anumită măsură sub 50 de ani, iar un specialist în inteligență artificială a fost ales la vârsta de 37 de ani. Această tendință va fi accentuată în viitor.

Aslăzi Academia are în total 128 de membri, dintre care 55 sunt membri titulari (academicieni) și 73 sunt membri corespondenți. Au fost promovați ca membri titulari dintre membri corespondenți existenți, după revoluție, un număr de 36 de personalități din diferite domenii. În conformitate cu decretul din ianuarie 1990, nu s-a făcut o promovare globală, ci s-a procedat la alegeri prin vot secret, un număr de 23 de membri rămânând cu calitatea de membru corespondent. De asemenea, a fost aleasă prin vot secret conducerea Academiei Române, pentru prima oară după 42 de ani ! Toate aceste alegeri nu au avut nevoie de nici o altă confirmare, holițăfările Adunării generale a Academiei, conform Statutului, fiind definitive. Cu concursul nostru au fost promovați toți cercetătorii ale căror dosare de concurs au fost blocate timp de peste 10 ani, deși lucrările erau încheiate. Această măsură s-a aplicat pentru toate institutele de cercetare din țară.

În același timp a început reconstrucția vieții Academice prin activitatea secțiilor Academiei și a numeroaselor sale comisii, prin care sunt atrase cercetări largi ale intelectualității românești în jurul celui mai înalt for științific și cultural al țării. Academia coordonează, mai bine spus în cadrul Academiei funcționează o rețea de institute de cercetare cu un grad ridicat de autonomie și anume un număr aproape de 60 de unități de cercetare fundamentală și cercetări avansate. Remarcăm reînființarea Institutului de matematică, reindividualizarea Institutului de speologie „Emil Racoviță”, cu și a altor institute. Multe sunt unități relativ mici și în viitor se va urmări o activitate simbiotică cu catedre din învățământul superior, cu institute societăți comerciale, cu alte unități de cercetare care nu aparțin Academiei.

Academia are în prezent o strategie a cercetării științifice fundamentale și avansate, programe de cercetare pentru fiecare institut al Academiei și un program al dezvoltării cooperării științifice internaționale.

A fost reluată acordarea premiilor Academiei, până în prezent recuperându-se anii 1986-1989 și urmând a fi acordate premiile pe anul 1990. Au fost reluate discursurile de recepție după o întrerupere de 15 ani. Ca instituție

națională, Academia a organizat sau a participat la organizarea de sesiuni științifice la nivel național în special legate de evenimente istorice majore din viața poporului nostru (anul 1940, 23 august 1944, 1 decembrie 1918), de personalități marcante ale Academiei și ale poporului român (Nicolae Titulescu, Ioan C. Brătianu, Nicolae Iorga, Mihail Kogălniceanu ș.a.). A fost publicată o revistă nouă pentru intelectualitatea română, „Academica”, caracterizată prin evitarea disputelor politice și menținerea unui ridicat nivel esecistic. Dorim să adresăm cu această ocazie recunoștința noastră tuturor celor care au sprijinit după revoluție Academia Română, reflectând astfel dorința profundă a românilor pentru renașterea forului lor științific și cultural cel mai reprezentativ.

Dorim să menționăm sprijinul Guvernului provizoriu prin redarea Casei Oamenilor de Știință, a bunurilor Fundației Elias, a altor imobile și donarea către Academică a ceea ce se numește astăzi Casa Academiei, una din construcțiile mari din fostul și proiectatul centru civic. În același timp, Academia mai are de recuperat o serie de bunuri imobiliare și valori care i-au aparținut.

CERCETAREA FUNDAMENTALĂ ȘI AVANSATĂ

Instituțiile Academiei Române se găsesc și ele într-o perioadă de renaștere. S-a discutat despre tipul de academie necesar țării noastre. Sunt Academii care nu au institute de cercetare și activitatea de cercetare se desfășoară în învățământul superior și în industrie, ca în S.U.A. și Marea Britanie. Sunt Academii fără institute proprii de cercetare pentru anumite probleme, ca în Suedia. Sunt Academii cu rețele de cercetare și dezvoltare, ca în Uniunea Sovietică etc. Nu există o soluție unică. Academia Română consideră că în cazul țării noastre, în interesul cercetării științifice, sunt necesare o serie de institute ale Academiei, unele din ele lucrând în simbioză cu învățământul superior și alte unități, cum am mai arătat, deoarece finanțarea cercetării din cel puțin două surse naționale, deci și prin Academică, este benefică pentru progresul științei ca și pentru evitarea unor subiectivisme de grup.

Academia Română în consens cu tendințele unor academii naționale își va spune cuvântul sub formă de consilierat în diferite probleme ale vieții contemporane, folosind inteligența și înțelepciunea oamenilor de valoare care lucrează, sub o formă sau alta, în, sau pe lângă Academică. Un exemplu îl constituie elaborarea unei schițe privind reforma economică în România realizată de un

larg colectiv sub conducerea academicianului Tudorel Postolache la solicitarea Guvernului, Academia a lansat cerința unei istorii obiective a românilor, a lansat primele cercetări și acțiuni privind comunicarea interetică în România, printre care și un seminar comun româno-american pe această temă, a propus constituirea unei comisii mixte româno-israeliene pentru studiul raporturilor istorice cu evreii de pe teritoriul României, dar și al altor aspecte ale relațiilor dintre cele două popoare; privim spre sprijinirea de cercetări în știința microtehnologiei și nanotehnologiei, lingvistică computațională și învățarea automată, inteligență artificială, imunologie, genetică, precum și spre cercetarea comunităților românești de dincolo de hotarele României, a problemelor Bucovinei ș.a.

Atenția acordată tinereții s-a manifestat și prin angajarea în instituțiile Academiei de tineri absolvenți ai promoției 1990, generația revoluției române, apoi prin premiile Academiei, precum și prin schimburile interacademice de specialiști sau trimeri la specializare, ori realizarea de lucrări în comun cu parteneri din străinătate pe baza convențiilor Academiei cu alte Academii și organizații științifice de peste hotare.

Există un martor scris al activității Academiei Române, și anume *Analele Academiei Române*, publicația cu cea mai îndelungată apariție neîntreruptă, începând din anul 1867, din istoria periodicelor românești.

Au văzut lumina tiparului, sub egida Academiei Române, sute de lucrări având ca obiect de studiu istoria, cultura, limba și viața poporului român, cum ar fi: *Anuarul arhivei de folclor* (7 volume); colecția de documente Hurmuzachi (36 volume); *Atlasul geografic național*, operă de mare importanță pentru România, care pune în evidență specificul teritoriului românesc atât în ceea ce privește unitatea, care rezultă din reunirea armonioasă și complementară a regiunilor geografice, cât și în ceea ce privește geografia populației, continuitatea milenară și unitatea populației românești în marea sa majoritate, cu bogăția formelor de viață și manifestări culturale și economice.

De menționat sunt și colecțiile *Flora României* (13 volume până în prezent) și *Fauna României* (78 volume) foarte solicitate și în străinătate.

Preocupările statutare care au stat la baza însuși a înființării Academiei, legate de cunoașterea, normarea și cultivarea limbii române, s-au concretizat editorial prin lucrări fundamentale de gramatică, dicționare, dezbateri și lucrări normative în probleme ortografice, cum sunt spre exemplu: *Gramatica*, în două volume, a lui T. Cipariu (1869-1876), *Etymologicum Magnum Romaniae* al lui B.P. Hasdeu (4 tomuri, 1886-1876), *Gramatica Academiei* (două ediții),

Dicționarul limbii române moderne, Dicționarul explicativ al limbii române (în 40000 de exemplare ¹) și Dicționarul (tezaur) al limbii române a cărui publicare, începută în 1907, se apropie acum de sfârșit prin colaborarea lexicografilor din institutele de specialitate și din universitățile din București, Cluj-Napoca și Iași sub responsabilitatea academicienilor Iorgu Iordan, Alexandru Graur și Ion Corceanu.

S-a întreprins publicarea operelor științifice și culturale ale trecutului prin ediții critice integrale ale operelor unor clasei ai literaturii române (Căntemir, Eminescu, Bălescu, Kogălniceanu, Odobescu ș.a.), ca și ediții științifice ale reprezentanților de frunte ai cercetării naționale moderne (Gh. Țițeica, Dan D. Pompei, V. Vălcovici, Al. Ghika, Gr. C. Moisil, P. P. Negulescu, D. Gusti, Dan Bădăilău, Petre Andrei, Em. Racoviță, Ion Ionescu de la Brad, Victor Babeș, D. Danileopolu, C. I. Parhon, Gh. Marinescu ș.a.).

În traduceri de înalt nivel profesional s-au tipărit opere ale clasicii științei și culturii universale, între care scriitori și filosofi antici și moderni, ca și autori bizantini care dau informații despre istoria poporului român.

Activitatea editorială a Academiei cuprinde întreaga ei istorie. Editura Academiei Române (care funcționează din 1948 ca unitate distinctă) asigură apariția a peste 70 de reviste anuale, cu peste 250 de fascicule, cu o periodicitate variind între 1 și 12 numere anuale. Dintre acestea, 41 de reviste de diverse specialități apar în limbi străine de largă circulație.

Academia prin membrii și institutele ei au desfășurat o activitate remarcabilă în diferite domenii ale științei, publicând un mare număr de volume de prestigiu atât în limba română cât și în limbi străine.

Trebuie să remarcăm și activitatea bibliografică a Academiei prin lucrări de referință elaborate de Biblioteca Academiei, dintre care menționăm:

- Bibliografia românească veche (1508-1830), o lucrare de excepțională utilitate, în patru volume apărute în anii 1909-1948;
- Bibliografia românească modernă (1831-1918) în patru volume tipărite începând din anul 1984, volumul IV fiind sub tipar;
- Bibliografia românească contemporană (din 1919 înainte) începută din anul 1987 împreună cu Biblioteca Centrală Universitară;
- Bibliografia periodicelor românești (1790-1952) din care au apărut 3 volume, începând din anul 1969, al patrulea fiind în lucru;

- Bibliografia analitică a periodicelor românești începând din anul 1790 (cu adnotări referitoare la cuprinsul și natura articolelor din publicații, din care au apărut două volume în anii 1966-1972);

- Catalogul manuscriselor românești din care s-au publicat 4 volume (între anii 1907-1967);

- Catalogul manuscriselor slave;

- Catalogul manuscriselor grecești în 3 volume: primul în 1904, al doilea în 1940, al treilea fiind pregătit pentru tipar;

- Catalogul manuscriselor orientale și multe altele.

La acestea se adaugă Bibliografia relațiilor literaturii române cu celelalte literaturi ale lumii, elaborată de Institutul G. Călinescu.

Sunt de remarcat și o serie de lucrări bibliografice precum: *Dickens în România*, *Shakespeare în România*, *Honoré de Balzac (en Roumanie)*, *Anatole France (en Roumanie)*, *Echos ibériques et hispano-américains en Roumanie*, *France (en Roumanie)*, *Tchekov en Roumanie*, *Friedrich Schiller în Gogol în literatura română*, *Tchekov en Roumanie*, *Friedrich Schiller în România*, *Adam Mickiewicz în România*, *Al. Petofi în limba română*.

Se poate observa continuitatea acestor lucrări indiferent de perioada în care se găsea Academia.

După revoluție, Academia Română a găsit valori pe care să le atragă la sânul ei și încă mai sunt și mai ales se formează noi valori. Sub cupola Academiei se aprind luminile unei perioade noi.

Lucrul cel mai semnificativ îl reprezintă acum deschiderea Academiei, și nu numai a Academiei, în general a științei românești, către Europa și lume, reluarea contactelor oamenilor de știință și cultură români cu cei din străinătate. Au fost restabilite relațiile internaționale ale Academiei și au fost semnate acorduri de colaborare cu o serie de academii și organizații științifice din Europa, America de Nord, America de Sud și Orientul Mijlociu.

În existența ei de 125 de ani, Academia Română și-a împletit activitatea ei cu istoria cea mai dinamică a României. România a avut nevoie și are nevoie de o Academie Română, un for al dezbaterilor științifice majore, un for reprezentând spiritualitatea românească.

Adunarea Generală a Academiei Române a adoptat, la 10 septembrie 1991, o declarație privind independența Republicii Moldova în consens cu poziția avută întotdeauna de Academia Română și a făcut apel la toate Academile, care

sunt surori între ele, să sprijine recunoaşterea internaţională a acestui act al românilor.

Academia este un for al adevărului, al nivelului ştiinţific înalt, al creaţiei şi moralităţii, al civilizaţiei în înţelesul ei contemporan global.

A expune 125 de ani de activitate în timpul unei comunicări reprezintă un efort care ar putea fi răsplătit numai prin sensul unei idei frumoase despre Academia Română.

Gândul românesc priveşte la viitor şi prin Academic, deoarece Academia Română este o componentă importantă a vieţii intelectuale din ţara noastră, unde valoarea şi responsabilitatea se îmbină pentru a contribui la ridicarea rolului românilor în civilizaţia universală.

La aniversarea a 125 de ani ne îndreptăm gândurile noastre cele mai adânci către arhiva existenţei pentru ca viaţa şi lumina conştiinţei să supravieţuiască pe această planetă, către marii înaintaşi ai Academiei Române, care au trudit pentru existenţa României prin limbă, istorie, ştiinţă şi sentiment, către toţi acei români care sprijinind Academia Română sunt convinşi că susţin însăşi România, către prietenii de peste hotare care încurajează Academia Română şi către toţi cei prezenţi la sărbătoarea noastră.

Pentru român există un interior cosmic profund şi un exterior cosmic imediat şi extins la întregul univers. Astfel gândeşte el lucrurile existenţei, fără ruptură între aceste două părţi care produc în mintea lui o tensiune filosofică. Dar de aici el ajunge la generarea unui sentiment cosmic din care a ştiut să derive o rezistenţă eroică fără ăcamă în faţa timpului istoric, deoarece pentru el acesta se contopesc în ne timpul veşnic.

În fiecare lucru el intuieşte cosmosul profund, dar în el însuşi îl simte direct şi-i este suflet.

Românii îşi vor redescoperi spiritul când aceste trăisături fundamentale vor reveni din straturile adânci ale matricei lor mentale, în cele apropiate de ale vieţii zilnice. Academia Română poate contribui la această redescoperire de sine, favorizând-o, prin sufletul şi raţiunea Academiei, ca parte a fiinţei româneşti.

Ab imo pectore, Academia Română vivat, crescat, floreat !

Bucureşti, 17 septembrie 1991.

REFERINTE BIBLIOGRAFICE

1. *Analele Societăţii Academice Române*, seria I, vol. I-II, 1867-1878.
2. V.A. Urechia, *Actele şi solemnitatea oficiale şi neoficiale a înăugurării Societăţii Literare Române*, Bucureşti, Imprimeria statului, 1867.
3. Dan Berindei, *Cultura naţională română modernă*, Bucureşti, Editura Eminescu, 1986.
4. Iulian M. Dobrescu, *Societăţi preacademice*, Academică, 7, p.6 (1991).
5. Alexandru Dobre, *Idealul unităţii naţionale în cultura română*, Bucureşti, Editura Minerva, 1988.
6. Dan Berindei, *Înfiinţarea Societăţii Academice şi localurile Academiei*, Monumente şi muzee, I, 237-246 (1958).
7. *Analele Academiei Române*, Seria II, vol. I-65, 1879-1946.
8. *** *Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România 1867-1967, Cartea centenarului*, Bucureşti, Editura Academiei, 1968.
9. *Académie de la République Socialiste de Roumanie 1966-1966. Bref historique*, Bucureşti, Editura Academiei, 1966 (traducere responsabilă Andrei Ojetea).
10. Gheorghe Mihoc, *The Academy of the Socialist Republic of Romania*, Bucureşti, Editura Academiei, 1981.
11. *Analele Academiei Republicii Populare Române*, Bucureşti, Editura Academiei, 1948-1949.
12. *Analele Academiei Republicii Populare Române*, Bucureşti, Editura Academiei, vol. I-14, 1950-1964.
13. *Analele Academiei Republicii Socialiste România*, Bucureşti, Editura Academiei, vol. 15-36, 1965-1986.
14. *Academica*, anul I (1990-1991), nr. 1-10.
15. Mihai Drăgănescu, *Raport asupra unor îndreptări ale ortografiei limbii române*, prezentat în Adunarea Generală a Academiei Române din data de 31 ianuarie 1991; vezi şi în *Academica*, Anul I, 1991, nr. 4, p. 3 şi 5.
16. N.N. Constantinescu, *Raport de activitate al Academiei Române pe anul 1990*, Adunarea Generală a Academiei din 8-9 martie 1991.
17. *Academia Română*, Anuar 1990, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1991.

II.3. ASUPRA UNOR ÎNDRAPTĂRI ALE ORTOGRAFIEI LIMBII ROMÂNÊ.

Înființarea Academiei Române în anul 1866 a avut drept scop cultivarea limbii române, a istoriei naționale și a ideii unității românilor. Apoi s-au adăugat cerințele cultivării științelor, artelor și tehnologiei.

Azâbetul latin a fost adoptat oficial în Principatele Unite în anul 1860, dar cu mult înainte s-au folosit litere latine amestecate cu litere chirilice și, bineînțeles, apoi au apărut texte complete cu caractere latine. În secolul XVII, atunci când începuse publicarea susținută de cărți religioase în limba română, evident cu caractere chirilice, soția lui Matei Basarab, Doamna Elena, scrie scrisori chirilice presărate cu fraze latinești și își iscălește numele cu caractere latine [1].

Academia Română adoptă în acest secol o reformă ortografică în anul 1904 care însă, după cum arăta Sextil Pușcariu, „lăsa o mulțime de probleme deschise” [2]. Problema reformei ortografiei române este reluată în timpul președinției lui Emil Racoviță, care în anul 1929 amintește că de câțiva ani „a fost în discuția Academiei chestiunea revizuirii ortografiei românești, care n-a fost dusă la bun sfârșit” [3] și supune dezbaterii un proiect de reformă a ortografiei române elaborat de Sextil Pușcariu. Acesta, după ce arată că filologii români întruniți la Cluj în 1926 au votat un proiect de reformă înaintat Academiei Române, afirmă, deși filolog, că „discuțiile care au avut loc în 1926 în ședințele secției literare și mai ales în plenumul Academiei au arătat că primirea, fără modificări, a reformei propuse de filologi nu va fi posibilă” [4].

În proiectul său înaintat Academiei, Sextil Pușcariu dă dovadă de un amestec bine cumpănii de rigurozitate științifică și bun simț, înțelegând că într-o limbă vie rigurozitatea unui formalism excesiv ar putea dăuna naturii limbii și chiar spiritului celor care o vorbesc și scriu. Iată ce spune S. Pușcariu, printre altele, în introducerea la propunerile sale:

„Fiindcă nu poate fi vorba de crearea unei ortografii nouă, ci numai de perfecționarea celei existente, trebuie să ținem seama de tradiție, care, oricum, nu e de cri alaltăeri, ci reoglîndește o statornică năzuință a înaintașilor noștri de a da limbii cea mai potrivită formă exterioră” [5].

„Nu numai filologul, ci tot omul are înăscut simțul gramatical, de care e bine să ținem seama și în ortografie” [6].

„Trebuie evitată mecanizarea ortografiei prin reguli rigide” [7].

În anul 1932, Academia Română adoptă regulile ortografice, în esență, propuse de Sextil Pușcariu.

În anul 1953, sub semnătura lui Gh. Gheorghiu-Dej, Consiliul de Miniștri al Republicii Populare Române adoptă o hotărâre [8] pentru aprobarea noilor norme ortografice ale limbii române, elaborate de Academia Republicii Populare Române, valabile și astăzi, cu excepția scrierii cuvintelor român și România cu i din a.

Normele conțin 16 puncte, iar primul punct este următorul:

„1. Se suprimă litera â, înlocuindu-se peste tot cu î (mîină, mîine, cînd, gînd, român, România)” [9].

Multe dintre aceste norme vor fi cu siguranță păstrate, dar asupra normei nr. 1 avem mari rezerve. Pentru aceasta este suficient să cităm din Introducerea la *Micul dicționar ortografic* tipărit de Academia R.P.R. în 1953 ca urmare a art. 2 din hotărârea amintită:

„Cu toate că au avut la dispoziție exemplul reformei ortografice ruse, realizată de tinăra putere sovietică curînd după Marea Revoluție Socialistă din Octombrie (în octombrie 1918), lingviștii romîni și fosta Academie Romînă nu au elaborat imediat după eliberarea Romîniei un proiect de reformă a ortografiei, pe care să-l fi supus discuției maselor populare și care să se fi transformat într-o hotărîre de stat și de partid spre a fi tradusă în viață, așa cum s-a făcut, de pildă, în R. P. Bulgaria. Din pricina acestei deficiențe a lingviștilor romîni și a fostei Academii Romîne, s-a pierdut un prilej foarte potrivit de a se realiza reforma ortografiei înainte de a fi început prodigioasa activitate de tipărire, caracteristică revoluției culturale din țările de democrație populară. Dacă s-ar fi făcut reforma ortografiei în primii doi-trei ani ai eliberării noastre, atunci operele clasice ale marxismului, minunatei literaturi ruse și sovietice n-ar fi prezentat lipsurile existente în ceea ce privește unitatea ortografiei.”

Academia Republicii Populare Romine, înființată în 1948, și-a propus ca una dintre sarcinile sale cele mai urgente reforma ortografiei. Secția de știința limbii, literatură și arta Academiei R.P.R. a întocmit un proiect de reformă care, deși conținea unele propuneri binevenite de modificare a regulilor ortografice stabilite de fosta Academie Română în anul 1932, totuși păstra încă prea multe din inconsecvențele vechii ortografii” [10].

Se poate observa că nici Academia R.P.R. nu a satisfăcut, în primă instanță, cerințele impuse din afara domeniului culturii, dar la argumente ca cele pe care le cităm în continuare cu greu se putea rezista:

„Înviorarea produsă în activitatea lingviștilor români după apariția lucrării lui I. V. Stalin *Marxismul și problemele lingvisticii* a adus din nou la ordinea zilei – sub o armă mult mai arzătoare – problema reformei ortografiei” [11].

„Pentru ca limba unică a întregii națiuni să-și poată îndeplini cu succes funcția ei de cel mai important mijloc de comunicare între oameni, de instrument de luptă și de dezvoltare a societății, ea trebuie să aibă norme bine fixate, unice pentru toți cei care o vorbesc” [12].

„Limbile romanice apusene nu au în fonetica lor două serii de consoane, nemuiate și muiate, ca limba română. Prezența acestui paralelism de consoane în limba noastră se datorește unei puternice influențe slave. În general fonetica românească are multe trăsături comune cu fonetica limbilor slave. De aceea, pentru notarea acestor particularități, ortografiile slave, de ex. cea rusă, ne pot sugera soluții mult mai bune decât ortografia limbilor romanice. Aceasta nu înseamnă o imitare mecanică a ortografiei slave; procedecele propuse decurg din însăși realitatea fonetică românească, alți de puternic pătrunsă de elemente slave. Vom vedea aceasta, de exemplu, în legătură cu scrierea vocalelor *ă*, *î* și a diftongului *ea* după *ș*, *j*” [13].

Aproape putem spune „quod erat demonstrandum” pentru primul punct al normelor ortografice din 1953, care totuși nu pot fi condamnate în bloc. Lingviștii noștri și Academia au făcut tot ce le stătea în putință pentru a aduce și îmbunătățiri ortografiei noastre.

Dar să mai recurgem la două citate din faimoasa argumentare:

„Influența grafică chirilică românești asupra celei latine, exercitată o dată cu adoptarea alfabetului latin, deoarece lumea cunoștea atunci și scrierea chirilică, a contribuit la îmbunătățirea graficii latine românești. Multe din aceste deprinderi moștenite din scrierea chirilică au fost încetul cu încetul părăsite,

deoarece tot mai puțini cunoșteau alfabetul chirilic. Aceasta n-a fost însă în avantajul ortografiei românești.

Cunoșterea mai temeinică a foneticii românești ne permite astăzi să ne dăm seama că deprinderile grafice de origine chirilică (slavă) își au justificarea în realitatea fonetică românească, influențată de fonetica slavă” [14].

„Din discuțiile duse în coloanele „Contemporanului” reiese că toată lumea e de acord în ce privește suprimarea lui *ă*” [15].

În privința altor modificări s-au exprimat păreri diferite, se arată în Introducere, numai în privința suprimării lui *ă* toată lumea era de acord. O asemenea unanimitate era o unanimitate tipic socialist-stalinistă, de ordin politic, impusă prin procedurile unui partid totalitar.

Câtă diferență față de discuția liberă care a avut loc în ședința Academiei Române din 31 mai 1929 și în care într-adevăr s-au exprimat puncte de vedere diferite, chiar și în privința lui *ă*. Merită să cităm fragmente din această discuție:

„Sexil Pușcariu: ... s'au menținut literele *ă* și *î* din ortografia de la 1904, precizându-li-se însă regulile de întrebuințare” [16].

„C. Rădulescu-Motru zice că în psihologie e fapt stabilit că limba nu e o haină, ci un instrument care trebuie să funcționeze automat. Sub acest raport limba care folosește pentru același sunet două notații se complică pe sine inutil. Pronunțarea sunetului *î* e sigură (nu e ca în cazul diftongurilor *ia*, *ea*); a-l scrie când *î* când *ă* e deci inutil. Românii fiind un popor tânăr, cari au nevoie de a progresa repede, trebuie să se folosească în scriere de un instrument simplu și ușor. De aceea d-sa propune ca sunetul în chestiune să se scrie în toate cuvintele cu o singură literă și anume cu *î*, pentru că întru nimic nu e mai plastic *ă* decât *î*. De altfel așa scriu numeroase reviste, numeroși cărturari și câțiva filologi. Excepție să facă de la această regulă numai numele proprii, a căror scriere cu *ă* a fost consacrată de tradiție; spre exemplu *Român*, *România*, etc.” [17].

„I. Bîanu se opune acestei propuneri, intrucât ortografia noastră nu e a unui popor fără legătură cu trecutul pe de o parte, iar pe de alta sunt nevoi ale ochiului care se opun a scrie în loc de *gând* – *gînd*, în loc de *câne* – *cîne*. De aceea trebuie să rămânem la propunerea colegului Pușcariu de a avea două semne pentru sunetul în discuție. Acest fenomen îl prezintă dealtfel și alte limbi” [18].

„G. Murnu zice că e lucru de cea mai mare importanță să menținem latinitatea noastră în ortografie. ... Pe de altă parte, litera *ă* e frumoasă în

deosebite de i. Să căutăm a migra pe cât posibil, cel puțin prin scriere, acest sunet slav în limba noastră" [19].

De căiva timp întreb colegii membri ai Academiei Române, oameni de cultură, de știință, lingviști, muncitori care au văstia necesară sau cultura necesară pentru a aprecia diferența dintre *â* și *i*. Cuvintele cele mai supărătoare care le vin în minte sunt *pîine* și *cîine*, apoi altele, în cele mai multe cazuri ideea revenirii la *â*, conform regulilor simple ale ortografiei din 1932, fiind primită cu plăcere și interes, ca să nu spun chiar cu entuziasm.

Asupra revenirii la *â* am mai avut o scurtă referire într-un cuvânt la una din Adunările Generale ale Academiei R.S.R. din anii 1970, cerând ca Academia să dezbată din nou această problemă, fără speranța că s-ar fi putut totuși întreprinde atunci ceva.

Evident, această chestiune nu poate să nu fie rediscutată. Probabil și a cuvântului sunt în loc *sînt*. Poate și alte reguli ortografice pe care specialiștii le pot sesiza. Dar cele menționate mai înainte, cum spunea Sextil Pușcariu, sunt ale noastre, ale tuturor, specialiști și nespecialiști.

Vom trece în revistă, pentru importanța lor, câteva dezbateri din anul 1932 la Academia Română, an în care s-a aprobat ortografia înainte de regimul dictatorial socialist. Două probleme au frământat cu prioritate aceste dezbateri: scrierea cu *â*, din a sau *i*, și scrierea, într-o serie de cazuri, a lui *s* sau *z*.

Deși I. Lupaș arată că radicalismul fonetic nu ne este favorabil [20], la 6 februarie 1932 se votează ortografia cu scrierea lui *i* din *i*, cu excepția cuvântului *Român* și derivatele lui [21]. Dar la următoarea ședință din 12 februarie 1932, când se trece în revistă procesul verbal al ședinței precedente din 6 februarie, se manifestă o reacție puternică față de hotărârea unei majorități de moment, la violare lipsind membri importanți ai Academiei. Se trece la rediscutarea scrierii lui *â*. Cel mai bun lucru este să dăm citire din cuvintele participanților la dezbateri, după cum urmează:

S. Mehedintze „Renașterea noastră, cum se știe, a fost și este legată de ideea latinității. Cultura noastră a fost și este ajutată de contactul cu limba latină și mai ales cu literaturile popoarelor neo-latine. Dacă vom scrie *îina*, *mîina*, *pîinea*, *cîine*, cîmp ... când Francezii, Italianii, Spaniolii și Portughezii păstrează în scrisul lor apropierea de *lana*, *manus*, *panis*, *canis*, *campus* ... este evident că îngreuiem copiii noștri și învățarea limbii latine și a limbii franceze sau italiene, care au un loc însemnat în programele școlare” [22]. ... „Întorcînd aspectul latin al

scrisului nostru pînă și în rădăcinile cuvintelor, nu cumva contribuim și noi indirect la această operă de falsificare a adevărului istoric? Isă ia cineva sarcina de a demonstra desrădăcinarea noastră din Carpați în evul-mediu? Dacă acesta ar fi adevărul, el trebuie acceptat fără murmur. Dar, după câte știm, nimeni n'a dat pînă acum demonstrația științifică a acestei teze. Și atunci, ne întrebăm: bine e să se întunece în cărți, în publicațiile Academiei și în toponimia hărților privitoare la Carpați rădăcinile cuvintelor de origine latină? Cîmpu-lung, Cîmpu lui Neag, Cîmpu-pîinii ... vî se par mai clare pentru citirea din harta și din documente a trecutului nostru istoric?” [23].

I. Nistor: „Filologii să fie rugați să facă concesiile sentimentelor noastre adânci, cari ne cer scrierea cu *â* iar nu cu *i* în cuvintele noastre de origine latină” [24].

N. Iorga: „Ortografia este chestiune de obișnuință. Un timp, datorită influenței fonetice cu care venise dela lași, și D-sa a scris cu *i* din *i*. Dar mai apoi s'a deprins a scrie cu *â* din *a*. În orice caz, în tot ce trebuia să fie oficial, scrisul D-sale a fost cu *â* din *a*. Cu *â* din a scriu astăzi toți școlarii, toți profesorii secundarii, toți tipografil, toate ziarele și toți străinii cari au învățat românește. În orice ortografie nu totul este logic, ci mai totul este convenție. A creia acum noui convenții, destrămînd vechi obișnuințe, nu este bine și nu se poate” [25].

În ședința Academiei din 25 mai 1932 se votează menținerea lui *â* din *a* în condițiile ortografiei din 1904, cu precizările propuse de Sextil Pușcariu [26]. Odată cu acestea sunt aprobate cu unanimitate de voturi toate regulile ortografice ale limbii române [27].

În încheiere vom reveni asupra scrierii lui *s* sau *z* în diferite condiții citînd poziția lui Ioan Lupaș în Adunarea Generală a Academiei din 5 februarie 1932.

„Dacă radicalismul sistemului etimologic nu ne-a fost odinioară favorabil, tot așa radicalismul fonetic nu ne va fi favorabil. Scrierea cu *z*, chiar dacă acesta se aude clar în cuvintele cari ne preocupă, nu e în spiritul limbii noastre, iar estetica ei o respinge deasemenea. În Moldova *z* ne vine prin influența slavonă, în Ardeal prin influența germană (se aude des pronunțarea supărătoare de *penzie*, *numai a scrierii*, dar și a pronunțării românești. Să se țină seama că dacă Academia are dreptul să decreteze norme ortografice, tot atîta drept are să impună regulile de ortopic” [28].

Este interesant că după reforma impusă din 1953 apare o cerere de revizuire a ortografiei publicată de Mihai Carp [29] în *Viața românească* în anii 1962 și 1963, care face remarcă utilă că „s-ar putea lăsa mai libere prevederile prea precise”, susținând în special generalizarea scrierii cu s în cât mai multe grupe consonantice, deoarece „nu trebuie să legiferăm împotriva spiritului limbii”.

Academia Română trebuie, în cadrul procesului ei de renaștere și al misiunii sale, să dea un răspuns acestor probleme. Să păstrăm ceea ce s-a făcut bine sau s-a păstrat bun în 1953, dar să corectăm ceea ce nu este în firea limbii române.

De aceea – aceeași notă și următoarele propuneri fiind aprobate de Biroul Prezidiului Academiei Române la data de 12 ianuarie 1991 – supunem adoptarea următoarei hotărâri:

1. Academia Română solicită Președinția, Parlamentul și Guvernul țării să fie impunită să stabilească unele îndreptări ale ortografiei limbii române, pentru eliminarea unor exagerări impuse acestea în anul 1953.

2. Adunarea Generală a Academiei Române recomandă revenirea la a din a și păstrarea lui i din i, în condițiile regulilor ortografice elaborate de Sextil Pușcariu (Anexa I), precum și reluarea formei sunt.

3. Adunarea Generală a Academiei Române stabilește ca Secția de filologie, literatură și arte să organizeze dezbateri și să prezinte propuneri privind, eventual, și alte corecții ale ortografiei române din 1953. Propunerea va fi înaintată până la 25 aprilie 1991 în vederea aprobării de către sesiunea generală a Academiei Române. Se va ține seama și de intervalele de timp ale aplicării îndreptărilor ortografiei române în diferite domenii de activitate.

4. Academia Română face apel la cadrele didactice din învățământul universitar, din învățământul preuniversitar, la scriitori și la presă de a participa la dezbateri publică menționată mai sus.

București, 31 ianuarie 1991.

Anexa I

Literele ă și î corespund aceluiași sunet, întrebuințându-se după următoarele reguli:

- a) i se scrie totdeauna la începutul și la sfârșitul nemijlocit al cuvântului: il, îmbărbătez, împărat, îngeri, își, îți, amări, coborî, hotărî, țărî, urî...

- b) tot î scriem și în corpul cuvintelor, când, prin compunere, î de la începutul cuvintelor ajunge medial: neîmpăcat, neîndurat, neînsemnat, preînălțat, preînămpinat ... Vom scrie într-însul dar dânsul.

Notă:

Spre deosebire de ortografia din 1904, adoptată și de Dicționarul Academiei, nu vom scrie î ci ă în derivatele verbelor cu infinitivul în -rî, deci: amărît, chiorîș, coborîre, hotărîtor, mohorît, pârîș, posomorînd, tăbărîșe, țărîtor, urîțenie...

- c) în toate celelalte cazuri se scrie, în corpul cuvintelor, â: bănd, când, făcînd, gât, mormînt, râu, Român, sfînt, vînt...

NOTE ȘI REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. O ascendență scrisoare către sibieni este menționată de I. Lupas, *Documente istorice transilvane. I, și relatăți, inclusiv cu o reproducere parțială facsimilată, de către M. Cartoagiu în Istoria literaturii vechi*, vol. II, București: Fundația regală pentru literatură și artă, 1942, p. 97.
2. Academia Română, *Anale*, Tomul XLIX, 1928-1929, p. 201.
3. Idem, p. 200.
4. Academia Română, *Anale*, op.cit., p. 200.
5. Idem, p. 202.
6. Idem, p. 203.
7. Idem, p. 203.
8. *** *Nic dicționar ortografic*, Editura Academiei R.P.R., București, 1953, p. 5-9 (*Hotărîrea* 3135/16 septembrie 1953).
9. Idem, p. 7.
10. Idem, p. 11-12.
11. Idem, p. 12.
12. Ibidem.
13. Idem, p. 17.
14. Idem, p. 17-18.
15. Idem, p. 18.
16. Academia Română, *Anale*, op.cit., p. 233.
17. Idem, p. 233-234.
18. Idem, p. 234.
19. Ibidem.

20. Academia Română, *Anale*, Tomul I, II, 1931-1932, p. 81 (la 5 februarie 1932).
21. *Idem*, p. 89.
22. *Idem*, p. 102.
23. *Idem*, p. 103.
24. *Idem*, p. 105.
25. *Idem*, p. 101.
26. *Idem*, p. 215 (Regulile ortografice aprobate se găsesc la p.215-227).
28. *Idem*.
27. *Idem*, p. 81.
29. Mihail Carp, *Să revizuiți ortografia*, Viața românească, partea I, 1962, nr. 10, p. 127-136; partea a II-a, 1963, nr. 1, p. 71-80.

II.4. ORTOGRAFIA LIMBII ROMÂNE: CU HASDEU, MAIORESCU, PUȘCARIU ȘI ROSETTI

1. Introducere

Limba română este opera poporului român și a oamenilor săi de cultură, din biserică, din literatură și știință. Ea a fost creată de întreaga cultură română și nimeni și nici un grup de specialitate, fie el și din domeniul lingvisticii, nu poate să-o transforme de unul singur sau s-o mențină în tipare care nu i se potrivesc. Un asemenea grup ar forma atunci o subcultură care s-ar rupe de fluxul general al culturii unui popor.

Academia Română reprezintă fluxul general al culturii române și de aici vine dreptul ei fundamental de a-și spune cuvântul, cu specialiști din toate domeniile, asupra celor mai esențiale probleme ale ființei culturale și spirituale românești.

De aici a decurs și dreptul ei de a păzi limba română literară și a o conduce în modul cel mai firesc cu putință în concordanță cu tradițiile acestei limbi în condițiile schimbărilor impuse de vremeuri.

Într-o asemenea problemă fundamentală cum este limba pe care o vorbim, o auzim, o scriem, o citim și o învățăm și calculatoarele electronice, pozițiile adoptate în ultimii doi ani de Academia Română, cu unele corecții, ținând seama și de unele observații făcute de lingviști, au fost întemeiate, deoarece între timp s-au adunat argumente suplimentare în favoarea punctelor de vedere ale Adunării Generale a Academiei Române.

2. Să ne întoarcem puțin în secolul trecut: Bogdan Petriceicu Hasdeu

În problemele care ne interesează, două mari figuri ale culturii române și ale Academiei Române au adus contribuții esențiale, anume Bogdan Petriceicu Hasdeu și Titu Maiorescu, fără a nega rolul altor înaintași la care se referă și această.

Bogdan Petriceicu Hasdeu, în prima sa operă fundamentală în domeniul filologiei-lingvistice *Cuvinte din bătrâni* (trei volume, 1877-1881), a doua fiind *Etymologicum magnum Romaniae* (1884-1898), scrie:

„Nemic mai social ca limba, nodul cel mai puternic, dacă nu chiar temelia societății. Nemic mai expus, prin urmare, la pericolul unor aprecieri emoționale în loc de cele raționale. Limba unui popor se confundă și se identifice cu naționalitatea lui, cu memoria părinților, cu leagănul, cu mama, de unde ea se și numește limbă maternă, expresiune sublimă, necunoscută anticității, născută în Italia din veacul de mijloc și pe care de la gîntea latină au împrumutat-o apoi și germanii. Zicînd aceasta, iată că eu însumi, ca român, simțesc o caldă emoțiune. A o birui pe deplin, a o supune rațiunii celei reci, fără a scoate măcar un suspin de protestare, e anevoie.

Momentul cel mai priincios pentru constatarea, înțelegerea și primirea adevărului este acela cînd o ecstiune socială a fost deja exagerată în două direcțiuni opuse: căci numai atunci emoțiunea, izbită prin antiteză, se sperie de extreme, se oprește cu nedumire, recheamă ea însăși ajutorul rațiunii” [1].

Hasdeu începe cu începutul: „limba poporană”. Înainte de a prezenta câteva observații asupra modului său de transliterare a unor texte românești din anii 1550-1600 și pînă în 1626, de la caracterul chirilic la caractere latine, vom mai prezenta câteva luări de atitudine ale acestui mare savant:

„Primele încercări asupra graiului poporan al românilor, conduse într-un mod ceva mai sistematic, se datoresc unei pleiade de ardeleni: Gh. Șincui, Samuil Micu, Petru Maior, a căroa mărime trebui măsurată nu prin ceea ce ei au făcut, ci prin ceea ce voiau să facă: a deștepta naționalitatea română, a o deștepta cu orice preț. Sunteți fi ai Romei, au strigat ei, și românul, zguduit din somn, s-a pus pe gânduri.

În acest chip s-a plîsmuit la noi și a crescut treptat pînă la un non plus ultra o direcțiune unilaterală în sensul latin. Toate elementele limbii române sunt latine și numai latine. Se știe că *Lexiconul* Budan de la 1825, a căruia parte etimologică este opera lui Petru Maior, trage pe turcul alai din latinul aua, pe slavul becsnic din latinul imbecillis, pe albanezul brad din latinul abies, brânză din prandium, bardă din dolabra, ceas din caedo etc.

Accastă școală a produs doi bărbați de-naîncea căroa căia să se-nchine toți românii: Cipar și Laurian. Cipar a supus cel întâi unui studiu critic vechile texturi române. Laurian, pe de altă parte, a presimțit, înainte de somnăjii occidentale, două dinire pîrghicele cele fundamentale ale lingvisticei

contîmpurane: ne-întrerupta continuitate dialectală și reconstrucțiunea prototipurilor. Cînd el zice că dialectul sard unește Italia cu Spania, dialectul piemontez pe Italia cu Franța, iar dialectul sicilian pe Italia cu România, cînd el reconstruiește apoi pentru *Tatăl nostru* românesc de astăzi trei tipuri succesive el anterioare, cari îl leagă cu *Pater noster* latin, procedura poate fi necorectă, dar ideea – dezvoltată mai târziu de Schleicher, de Schuchardt, de Ascoli – e roditoare și adevărat științifică.

Și totuși această școală, pe care o justificau împrejurările nașterii sale și latinitatea cea reală a limbii române, trebuia să ează prin exces.

Cealaltă direcțiune unilaterală, într-un sens exagerat antilatin sau chiar latinofob, o reprezintă mai cu seamă Cihac în tomul II din *Dictionnaire d'etymologie daco-romane*, căci în tomul I el se ținea cam încolof” [2].

B. P. Hasdeu aprecia Școala ardelenă și latinismul ei, condamnîndu-i exagerările, dar era și împotriva exagerărilor latinofobe, cum el le numește. De altfel, între aceste două tendințe el se declară deschis mai curînd de partea latinismului, iar această declarație o considerăm de cea mai mare importanță:

„Nu numai ca metodă și ca onestitate științifică, dar și ca principiu, exagerațiunea latinoromană a lui Petru Maior este mai legîmîm decît exagerațiunea slavomană a lui Cihac.

Petru Maior, exagerînd latinitatea graiului român, exagerază un adevăr la care știința tot va trebui să revină după ce și va da mai înfăi osîncula de a înălțura trăsăturile cele încercate. Cihac, din contra, exagerînd slavismul românilor, ba încă sub toate puncturile de vedere, exagerază o exagerațiune, care ia nește proporțiuni gigantice pentru a deveni o curată fantomă” [3].

La acest citat am mai adăuga încă unul pe care îl considerăm la fel de important:

„Factorul cel mai activ al limbii naționale este limba literară, care lucrează la unificarea dialectelor mai ales prin școală și prin limba poetică” [4].

Să nu conteze atunci modul în care poezii scriu și doresc și astăzi să scrie în limba română? Sau scriitorii, în general? Să nu conteze factorul estetic în grafia și vorbirea limbii române, cînd este evidentă inestetica acestui „îi”?

În privința transcripțiilor lui Hasdeu, în primele două volume masive din *Cuvinte din bătrâni*, întotdeauna îla începutul cuvintelor este redat cu i din i în transcripție latină.

Pentru ceea ce astăzi scriem cu *i* sau *ă* în interiorul cuvintelor, Hasdeu folosea în absoluta majoritate a cazurilor simbolul *ă*. Astfel [5]:

vându	• vându
rându	• rându
cându	• cându
sântu	• sântu
mănăstire	• mănăstire
ajungându-l	• ajungându-l
neavându	• neavându
câmpu	• câmp
căi	• căi
pău, până	• până
plângă	• plângă
cuvântu	• cuvânt
etc.	

Rarorii folosește *ă*, ca spre exemplu în cuvântul *înăia* (vol. II, pag. 89, rel. 5) sau în expresia *tăcea mălă* (vol. II, pag. 405, *idem*), sau *mându* (vol. II, pag. 77, *idem*). Foarte rar folosește pe *i* în interiorul cuvintelor. Astfel, găsim cuvântul *sîntei* (pentru *sânței* de la *sână*, vol. I, pag. 163, *idem*) sau *stăpînei* (*ibidem*). În cele de mai sus nu ne referim la modul de pronunție al cuvintelor, ci la modul în care Hasdeu scria, în interiorul cuvintelor predominând a în loc de *i*, indiferent de căciula pusă pe literă.

Într-o lucrare asupra operei lui Hasdeu, un lingvist ca Hugo Schuchardt [6] afirmă:

„O întrebare apare la începutul oricărei cercetări care urmărește coloritul de limbă al unui text mai vechi: în ce măsură literele corespund sunetelor? Nu este niciodată ușor să răspunzi corect la o astfel de întrebare în toate punctele ei, iar la documentele românești din secolul XVI-lea este chiar destul de dificil” [7].

Găsim însă la Schuchardt afirmația „*ă* și *i* exprimă doar aproape același sunet” [8]. Cu alte cuvinte Hasdeu a preferat să scrie sunetul *ă* (i) în interiorul cuvintelor cu *a*, iar la începutul cuvintelor cu *i*.

Iar Schuchardt remarcă, de asemenea în secolul trecut, cum „Românii au fost excluși timp de secole – nu din vina lor, ci prin favorarea soartei – de la activitatea spirituală a popoarelor occidentale” [9]. În acest secol a fost un fapt istoric excluderea noastră de la viața cultural-spirituală a popoarelor occidentale, lucru urmărit cu intenție până și în Academia Republicii Populare Române și Republicii Socialiste România, inclusiv prin deformarea grafiei limbii române pentru a o îndepărta de a celelalte limbi române.

S-a urmărit o rupere a limbii române de celelalte limbi române, și ceea ce s-a impus în 1953 era considerat numai un început. Este cazul ca noi, astăzi, să lăsăm definitivă această primă eucetire din 1953 în interiorul limbii române, pentru ca în viitor să mai fie posibile și altele? Ne-am lura o mare răspundere pentru viitorul neamului nostru, a cărui ființă depinde și de limba pe care o scrie și vorbește.

G. Mihăilă [10], care a studiat cu atenție activitatea filologico-lingvistică a lui Bogdan Petriceicu Hasdeu și modul în care aceasta a fost receptată la Academia Română, notează:

„Referindu-se la una din obiceiile formulate cu privire la tomul I, socotit de unii academicieni o simplă ediție de texte vechi, însoțită ici-coloa cu note și adnotațiuni, Bariju insistă asupra faptului că la ambele volume este vorba de un totul altceva: de aplicarea științei exegetice și hermeneutice la acele produse ale literaturii vechi românești pe care filologul este dator totodată a le reproduce cu toată grija și fidelitatea, spre a fi accesibile lectorilor competenți în materie. Raportul expune în continuare conținutul noii cărți, insistând asupra faptului că mai bine de trei din patru părți dintr-însa este însuși studiul erudit, ca fruct al ostentelor autorului” [11].

Și, nu mult mai departe G. Mihăilă observă:

„Prin această poziție înțeleptă de mediere, ilustrul cărturar brașovean (G. Bariju – n. ns., M. D.) făcea chiar în sânul Academiei ca balanța să incline definitiv spre curentul modern în adăvratul sens al cuvântului, reprezentat de scriitorii și savanți ca V. Alecsandri, I. Ghica, Al. Odobescu, T. Maiorescu și nu în ultimul rând B. P. Hasdeu. Biruința Cuvintelor lui Hasdeu era, deci, o biruință a noii direcții în lingvistica și filologia românească promovată cu mijloace diferite, printre alții, de cei doi emuli (colegi ai săi din Academie – n. ns., M. D.): T. Maiorescu și B. P. Hasdeu. Prin votul său favorabil din 10 aprilie 1880 pentru atribuirea Premiului Helade-Rădulescu (5000 lei) tomului II din Cuvinte, Academia consacră nu numai o carte și pe autorul ei, ci și o nouă orientare în

politica cultural-lingvistică. Din cei 22 de votanți, 20 s-au pronunțat pentru și numai doi – contra. Printre primii au fost, desigur, V. Alecsandri, T. Maiorescu, I. Ghica, G. Barițiu și mulți alți membri ai Academiei din toate cele trei secții: literară, istorică și științifică” [12].

Aceasta a fost tradiția Academiei Române în privința limbii: toate secțiile, deci toți reprezentanții de vază ai intelectualității române să-și spună cuvântul.

Și undeva mai departe, G. Mihală mai notează:

„Barițiu era bucuros să constate că iconoclastul din tinerețe – care se ridicase împotriva Școlii Ardeliene și a latinștilor, în numele dacismului (Pierre-au daci?) – le recunoștea acum meritele, deși nu înceta să remarce exagerările, căci țelul lor a fost a deștepta naționalitatea română.

...Critica lui se îndrepta acum mai ales împotriva celeilalte direcțiuni unilaterale, într-un sens exagerat antilatin sau chiar latinofob, reprezentată în tomul II al Dicționarului lui Cihac, recent publicat, și ea nu putea să nu întunecească adevărul lui Barițiu, care scotea primul în evidență sâmbăosul principiu al cercetării în limbă stabilit de d-sa (Hasdeu) și demn de toată atențiunea națiunii întregi.

Pe aceeași linie, democratul și patriotul Barițiu aproba principiile expuse de autor în paragraful consacrat limbii naționale, care, începând cu definiția națiunii, sublinia existența acesteia în funcție de o limbă comună uniformă, cultivată sub forma limbii literare unice, spre care linseseră cele mai luminate minți din generațiile precedente: Iacă, Domnilor – conchidea Barițiu – sublimul scop ce avuseseră bătrânii noștri, despre care vorbește Hasdeu în prefațiunea sa: crearea, închegarea, stabilirea unei limbi naționale românești, din toate dialectele poporului, care să ajungă a fi comună tuturor românilor din toate țările locuite de ei. Pe linia deschisă de studiile savantului lingvist, intelectualii erau chemați, în încheiere, să lucre din răspuțeri la înălțarea unui edificiu măreț și foarte durabil, care să merite în adevăr numele sublim de limbă națională comună, fără care nu este națiune. Și d-l Hasdeu, așternând mai bine calea spartă (deschisă – n.n.) de bătrâni, arată călătoriilor și direcțiunea în care avem să o continuăm” [13].

Bogdan Petriceicu Hasdeu a fost, fără îndoială, un uriaș al teoriei limbii române.

Al doilea uriaș din secolul trecut și începutul acestui secol a fost Titu Maiorescu.

3. Titu Maiorescu

Junimea, animată de Titu Maiorescu, s-a preocupat de ortografia limbii române. Titu Maiorescu a elaborat el însuși un studiu *Despre scrierea limbii române* (1866, lași) [14] și a contribuit în mod esențial la stabilirea regulilor ortografice de către Academia Română în anul 1904. În prima pagină a studiului din 1866 găsim următoarea poziție de principiu a acestui mare îndrumător al culturii române: „Pe lângă tezaurul comun al popoarelor civilizate, mai are fiecare țărâmul său aparte, în care își dezvoltă în mod special individualitatea și, separându-se aici de toate celelalte, își constituie naționalitatea sa. Astfel se cere ca poporul modern să-și aibă o formă de stat națională, o împărțire a societății naționale, o dezvoltare științifică a sa și mai ales o literatură și o limbă națională” [15].

Și mai departe: „Fiecare Român scrie că e Român, și în orice va face el de acum înainte, va căuta cu necesitate a se pune în legătură pe cât va putea mai nemijlocit cu tradiția latină de la care însuși a primit viața sa intelectuală” [16].

La numai 6 ani de la introducerea oficială a caracterelor latine în scrierea limbii române, Maiorescu demonstrează necesitatea lor firească, constatând și anumite dificultăți pentru simbolurile unor sunete care nu au corespondent în limba latină. Dar unele dintre acestea provin totuși la origine din limba latină și atunci Maiorescu analizează principiiu etimologic și principiiu fonetic în scrierea limbii, considerând că pentru limba română se impune un principiu fonetico-etimologic, în care accentul să fie pe aspectul fonetic, dar un fonetism atenuat de situația obiectivă a limbii române.

Titu Maiorescu respinge sistemul pur etimologic [17] care a influențat la un moment dat și Academia Română, și se pronunță pentru adoptarea în esență a **principiului fonetic** care cere ca fiecărui sunet să-i corespundă o singură literă și, în general, fiecare cuvânt să se scrie astfel cum se pronunță.

Având însă în vedere natura limbii române, asupra principiului fonetic, Maiorescu afirmă în mod documentat: „el nu este un principiu general și absolut al scrierii române, ci trebuie restrâns în mod esențial” [18].

„Prin urmare rămâne constatat că fonetismul nu este un normativ absolut al scrierii și cu atât mai puțin principiiu cel mai «simplu, natural și ușor» și dacă ne încredințăm lui exclusiv în speranța unei direcții sigure pe calea noastră ortografică, la prima îndoială busola se dovedește a fi un fier brut fără spirit magnetic, și cu toți suntem siliți a căuta acum ideea superioară, care,

determinând marginile fonetismului, să ne arate câte litere trebuie să aibă un alfabet, fiindcă nu le poate avea toate, și ce formă exterioară trebuie să aibă, ca să se primească de inteligență cu promptitudinea corespunzătoare scopului” [19]... „fiindcă scrierea din conștiință are între altele și scopul intelectual de a fixa și de a susține unitatea națională sau etnografică a unui popor, de a nu o frânge și a o nimici” [20].

Maioreșcu pentru sunetul *ă* (*i*) prefera scrierea prin *â*. În volumul său găsim astfel:

âncă pentru încă [21]

ăntăiu pentru întâiu [22]

ămse pentru însă [23]

eliminând pentru eliminând [24].

Pentru *î* la început de cuvinte preferă scrierea *i*, dar uneori scrie cu *â*:

ângeru pentru inger [25].

Concluzia sa asupra scrierii fonetice a fost următoarea:

„Fonetismul nu este un principiu fundamental al scrierii, ci este o regulă secundară, supusă adevăratului principiu, care este intelectual. Este dar falsă orice formulare a regulii fonetice exprimată în mod absolut” [26].

Se știe ce înrăuțire covârșitoare a avut Titu Maioreșcu asupra culturii române. În filosofie, el a fost urmat de P. P. Negulescu, C. Rădulescu-Motru și Ion Petrovici. El a fost întemeietorul criticii literare românești, urmat de M. Dragomirescu, E. Lovinescu, Paul Zarifopol, D. Caracostea, Pompiliu Constantinescu, Tudor Vianu, George Călinescu și alții [27]. În lingvistică se dovedește la fel de important, fiind urmat de Sextil Pușcariu, Alexandru Rosetti și alții.

4. Din nou despre Holțărarea din 1953

În raportul privind ortografia pe care l-am prezentat în fața Adunării Generale a Academiei Române la începutul anului 1991, publicat apoi în *Academia* [28], am adus argumentele necesare care condamnă lovitură puterii totalitare dată limbii române în 1953 și fără a cărei înlăturare nu poate fi vorba de încheierea bazelor necesare renașterii Academiei Române și, prin ea, de revenirea culturii române la matca ei firească.

Schimbarea ortografiei limbii române în 1953 a avut ca principalii inspiratori, sub influențe care nu mai trebuie amintite, pe Leonte Răutu, Mihail Roller și chiar Iosif Chișinevschi.

Rolul lui Mihail Roller, nu numai în falsificarea istoriei noastre, ci și al apropierii limbii române de limba rusă, ca un cap de pod într-un teritoriu ce urma să fie treptat cucerit, este pus în evidență și de Silviu Brucan care în cartea sa recentă de memorii menționează: „Academicianul Roller, care inițiasc o adevărată campanie de rusificare a limbii române și istoriei românilor, este trecut pe linie moartă” [29].

Fănuș Băileșteanu a analizat o parte din activitatea lui Mihail Roller la Academie [30] și rezultă că în timpul în care el era (în anii 1948-1953) factorul politic al puterii în Academie, atunci s-a pregătit și s-a luat holțărarea din 1953. Mărturie în această privință avem nu numai de la Silviu Brucan, ci și de la Mihnea Gheorghiu și cu siguranță că mai sunt personalități care știu acest lucru și o pot spune. Mihail Roller nu a lăsat prea multe urme scrise în *Analele Academiei*, mai ales că unele anale din perioada anilor 50 au apărut cu 10 ani întârziere. În schimb, dispunem de un document important, aparținând lui Leonte Răutu [31], o comunicare la o sesiune largită a Academiei R. P. R., din 21-25 martie 1951, dedicată lingvisticii, și care a impulsional modificarea ortografiei. Câteva citate din această comunicare sunt edificatoare:

„Lucrările tovarășului Stalin au determinat o schimbare binecunoscută în domeniul științei lingvistice din țara noastră. Au fost aruncate deoparte tezele marxiste perimate care constituiau o piedică în calea dezvoltării științei lingvistice. Lingviștii noștri, așa cum a arătat-o în comunicarea sa Acad. Petrovici, pregătesc o serie de lucrări de mare însemnătate pentru dezvoltarea limbii române.

Dar, fără îndoială, rezultatele studierii lucrărilor geniale ale tovarășului Stalin ar fi fost mai mari dacă lingviștii noștri – din nefericire nu prea numeroși – ar fi primit un ajutor mai eficient din partea filosofilor.”

„În anul 1947 a apărut la Copenhaga și București a doua ediție revizuită și adăugită a lucrării Acad. Al. Rosetti *Le mot. L'esquisse d'une théorie générale*. În această carte este dezvoltată o teorie idealistă inspirată din lucrările lingviștilor idealiști occidentali. Pe baza unor citate din lingviști idealiști autorul susține în această carte că «nici filosofia, nici lingvistica nu ne furnizează mijloacele pentru a dovedi în mod precis anterioritatea gândirii asupra limbii sau a limbii asupra gândirii» (*op.cit.*, pag.9). Autorul este puternic influențat de filosofia agnosticismă...”

„Nu este misiunea mea să analizez bogatul program de activitate în domeniul lingvisticii, prezentat aici Sesiunii.

Tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej, care acordă o mare atenție problemelor legate de dezvoltarea limbii române, luând cunoștință de acest program, a scris:

«Iată un program de foarte mare însemnătate. Dacă autorii acestui program vor asigura și aplicarea lui în practică, vor merita stima și dragostea poporului nostru».

Ne rămâne să urăm lingviștilor noștri deplin succes în atragerea unui număr tot mai mare de forțe noi, proaspete, în activitatea științifică și în realizarea programului prezentat Sesiunii. Aș vrea, totuși, în această ordine de idei, să mă opresc pe scurt asupra a două sau trei chestiuni.

Studierea influenței slave asupra formării și dezvoltării limbii române este una din cele mai actuale și însemnate sarcini ale lingvisticii noastre. În acest domeniu au existat falsurile cele mai grosolane ticluite de salaborii ideologici ai claselor dominante în scopul de a ne izola de poporul rus, de Uniunea Sovietică. Studiul influenței slave în limbă, viața de stat și cultură a poporului român este un factor important de strângere a legăturilor de frățescă prietenie ce ne leagă de popoarele țărilor slave de democrație populară, care împreună cu noi, împreună cu poporul maghiar și cu cel albanez, construiesc socialismul. Studiul influenței slave este mai ales un factor de strângere a legăturilor de prietenie și frăție cu marile popoare rus, cu poporul ucrainean și cu alte popoare ale eliberării și prieteni noastre, citadela socialismului și a lumii – Uniunea Sovietică”.

„Filosoful «spațiului mioritic», Lucian Blaga, scria de pildă într-un limbaj de felul acesta: «Opera de artă este un obiect cu aspect de cosmoid, fiindcă în ea se exprimă o garnitură întregă de categorii speciale, o matrice cosmogonică suficientă sîc-și». Nu se lasă mai prejos nici poetul descompunerii T. Arghezi, care scria despre «actul de conjugabilitate cu nevoia, căruia trebuie dat derivativul înalt al jertfei de sine».

Poetul Ion Barbu, ale cărui poezii și acum constituie slăbiciunea secretă a unora dintre intelectuali și care este de altfel un matematician valoros, a ajuns pur și simplu la interjecții...”

Nu se regăsesc aici sursele argumentației modificării ortografiei din 1953 impusă și prin intimidarea unor lingviști ca Iordan, Rosetti și Graur, ca și a celor mai valoroși scriitori români?

În fine, la 8 mai 1951, Academia Română înainteză lui Iosif Chișinevski, vicepreședinte al Consiliului de Miniștri în acel moment, un raport asupra desfășurării sesiunii Academiei din 21-25 martie 1951 în care se arată:

„c) Sesiunea Secției a VI-a (Știința Limbii, Literaturii și Arte) largită cu participarea reprezentanților Ministerului Învățămîntului Public, ai Institutelor Pedagogice și ai Catedrelor Universitare de specialitate.

Sesiunea va avea ca obiectiv discutarea problemelor în vederea aplicării complete a învățăturii lui I.V. Stalin la studiul și predarea limbii române, a limbii ruse și a limbilor popoarelor conlocuitoare în școli, institute și universități, la întocmirea gramaticii, a ortografiei, a manualelor școlare, precum și a Dicționarului limbii române, editat de Academia R.P.R.” [32].

Aș dori să amintesc aici câteva afirmații pe care le-am făcut în raportul [33] pe care l-am prezentat în 1991 la marea festivitate a aniversării a 125 de ani de existență a Academiei Române. Referindu-mă la perioada de după anul 1948 afirmam:

„Cel mai mult au avut de suferit secțiile literară și istorică, deoarece ele erau mai aproape de esența sufletului românesc. În schimb, a fost numit membru al Academiei Mihail Roller, una din cele mai nefaste figuri din istoria Academiei, care a falsificat istoria României și s-a crijat în cenzorul activității Academiei, servind interesele străine de țară” [34].

Și mai departe: „Una dintre măsurile cele mai grave luate în primii ani ai regimului socialist totalitar a fost aceea a modificării ortografiei române, în anul 1953, prin Hotărâre a Consiliului de Miniștri” [35].

Asemenia aprecieri, ca și cele din ianuarie 1991, au fost însușite de Preziulul Academiei Române și de Adunarea Generală, precum și de o audiență intelectuală românească foarte largă.

5. Momentul 1964-1965 și învățămintele lui

O examinare a arhivei Academiei Române confirmă întru totul poziția pe care am adoptat-o împreună cu Preziulul Academiei și Adunarea Generală, și anume că hotărârea din 1964 privind reintroducerea în alfabetul limbii române a literei â, însă numai pentru cuvinte ca România, român și derivatele lor, a fost ilegală, deși binevenită. Dar în același timp, insuficientă.

Acastă examinare a efectuat-o Fănuș Băileșteanu care a și publicat un articol în *Academica* [36].

Ce se constată? Ce constatăm?

În primul rând, din punct de vedere formal, hotărârea privind unele modificări ale ortografiei a fost luată de Prezidiul Academiei Române și nu de Adunarea Generală a Academiei Române. Propunerea a fost făcută de Biroul Secției de Limbă, Literatură și Artă, ocolindu-se o discuție în secție, după cum se plânge Al. Rosetti într-o scrisoare-document [37] adresată către Prezidiul Academiei. Inițierea propunerii s-a făcut de Institutul de Lingvistică, unde Al. Rosetti a cerut, în zadar, revenirea completă la scrierea cu *â* în interiorul cuvintelor. De menționat că nu s-a cerut și adoptat o Hotărâre de Guvern, deși se modifica, de către o instituție subordonată Guvernului, decizia acestuia din 1953, ceea ce nu era legal. De altfel, sunt și alte neregularități în desfășurarea evenimentelor ortografice din 1964-65, dar nu ne mai oprim asupra lor, subliniind doar gravitatea ocotirii Secției și Adunării Generale.

Partea bună a hotărârii a fost reintroducerea alături de *î* a literei *â* în alfabetul limbii române, alfabet care își mărea numărul literelor de la 27 la 28.

Se pune însă întrebarea: Nu s-a încălcat atunci principiul fonetic, considerat sacrosant astăzi de căjiva lingviști care luerau și atunci la Institutul de lingvistică? Dacă principiul fonetic este lege lingvistică, similar legilor termodinamicii, cum consideră un coleg care nu ține seama nici de filosofia limbajului, nici de istoria limbii române, nici de a lingvisticii românești, nici de faptul că limbajul natural a devenit și o problemă majoră a inteligenței artificiale și deci specialiștii în informatică ar putea să aibă și ei un cuvânt [38], atunci cum a fost posibil să se accepte o a doua literă *â* pe lângă *î*?

Înscamnă că principiul fonetic, deși predominant în limba română literară de la Titu Maiorescu încoace, nu este și nu poate fi absolutizat pentru limba română! Acest lucru a fost demonstrat de mari înaintași, recunoscut în 1964 și deci este mai științific pentru noi, mai rațional, raționalitatea fiind mai largă decât o logică mecanică, să readucem pe *â* la locul lui în limba română pentru a respecta gândirea celor mai mari lingviști din secolul trecut și din acest secol, pentru a satisface intelectualitatea românească, intelectualitate care se simte solidară din punctul de vedere cultural în primul rând cu cultura occidentală, în special latină, fără a neglija și ceea ce ne leagă de alte culturi, cum sunt cele germanice, slavice ș.a. Academia Română are datorită să scoată din limba română un cap de pod străin și oricât ne-ar acuza de diversune politice anumiți lingviști, care se pierd în argumente șubrede, noi intelectualii din Academia Română vedem pădurea și nu copacii. În 1953 limba română a fost poluată, iar noi avem astăzi capacitatea

să înlăturăm această poluare printr-un act de cea mai mare importanță națională. Noi procedăm legal, deschis, iar amenințările care apar în unele articole publicate chiar în reviste ale Academiei la adresa membrilor Academiei Române nu pot intimida pe cei care au dreptul de a lua o hotărâre și pe care conștiința lor le-o impune.

6. Ce spun unii lingviști români

Față de inițiativa Academiei Române care trebuie considerată ca un act în cadrul procesului ei de renaștere, inclusiv renaștere a rolului ei în viața națională, cea mai gravă acuzație, pe care o respingem, considerând-o ca o insultă adusă celui mai înalt for de cultură și știință al țării, este aceea că Adunarea Generală a Academiei a comis un act de diversune politică. Teza diversunii a fost susținută, în principal, de dna Mioara Avram, care a inițiat-o, și de dna Flora Șuleu de la Institutul de Lingvistică al Academiei.

Tot diversune a fost și recunoașterea drept membrilor Academiei Române fără întrerupere a celor 98 de personalități excluse prin hotărâre de stat în 1948? Tot diversune a fost aducerea lui C. Brăncuși, M. Eliade, C. Noica, E. Lovinescu și altora în sânul Academiei Române, fie și post-mortem? Tot diversune a fost și reluarea emblemei Academiei Române din secolul trecut, în timp ce revista „Limba Română” poartă pe copertă insigna Academiei Republicii Socialiste Română, scriind doar actualizat Academia Română? Tot diversune a fost și alegerea a peste 100 de oameni de cultură și știință drept membri noi ai Academiei Române, schimbând de fapt structura Adunării Generale? Tot diversune a fost și reluarea alegerilor de membri de onoare, printre care și înalți prelați ai bisericii ortodoxe din Română, dar și ai altor biserici? Tot diversune a fost și delimitarea de comunism prin măsura ca cei care au făcut parte din forul conducător al Partidului Comunist să nu poată fi membri ai Prezidiului Academiei timp de 8 ani din momentul în care au avut această calitate? Tot diversune a fost și sărbătorirea a 125 de ani de existență a Academiei? Tot diversune a fost și alegerea ca membri de onoare a unor mari personalități din străinătate, care au acceptat cu bucurie această alegere?

Atunci, întregul proces de renaștere al Academiei Române este o diversune. Insulta adusă Academiei Române este mult prea gravă.

La Congresul al IV-lea al Filologilor Români (Timișoara, 4-6 iulie 1991), dna Flora Șuleu provoacă firea românească și afirmă: „Nu de conștiința latinătății limbii sale are nevoie astăzi poporul român, fiindcă nimeni nu mai face efortul zadarnic de a i-o nega. Iar a-ți imagina că, prin învățarea ortografiei, poți dezvolta

sentimente patriotice în lumea modernă înseamnă să nu fii în nici un fel seamă de psihologia elevului, al cărui bun simț reacționează fără greș, respingând orice slogan. Or, a spune că *ă* și sunt trebuie reintroduse în norma noastră literară fiindcă au fost în mod samavolnic înlăturate de comuniști este un slogan, care poate ascunde multe motivații. Una nobilă, pe care aș numi-o mistica semnului grafic. Simt bucuroasă să pot declara deschis că misticismul mi se pare în multe domenii ale vieții omului de o importanță capitală. În materie de ortografie însă el este întotdeauna păgubos, dacă impune unui popor ruperea unei importante tradiții grafice deja create. Altă motivație, mai puțin nobilă, ar fi aceea care foarte exact a fost numită în presă diversione. Nu vreau să fac nimănui nici un proces de intenție, dar este evident pentru orice observator atent al fenomenelor vieții noastre sociale actuale că revenirea la comunism se poate oricând produce prin electorat (culmea!), chiar dacă Academia ne va obliga să scriem cu *ă* în loc de *i* cuvântul pîine sau să scriem și să pronunțăm sunt în loc de sînt. Diversiunea ar consta deci, după opinia mea, în spulberarea suspiciunii de neocomunism” [39].

De ce nu rămâne dna Flora Șutcu pe tărâmul lingvisticii? Poate și pentru că Academia intervine pe acest teren. Bine. Dar D-sa vorbește de mistica semnului grafic. În luna noiembrie 1992 am făcut o vizită la Bruxelles, la Academia regală de limbă și literatură franceză, înmânând titlul de membru de onoare Secretarului perpetuu al acestei academii, dl Jean Tordeur. Am discutat cu d-sa la București problemele ortografiei care ne frământă și era foarte mirat cu d-sa la Bruxelles, că nu am reușit să le rezolvăm. Mi-a vorbit în schimb despre importanța ideografică a unei scrieri, de caracterul de ideogramă a unui cuvânt ca pîine sau pîine. Dna Flora Șutcu vorbește de mistica semnului grafic. Este aceeași idee, dar uită că ruperea unei tradiții grafice create s-a produs cu adevărat în 1953 și noi dorim ca ea să fie reinviată conform renașterii de care vorbeam. Cred că au mai mare greutate Hasdeu, Maiorescu, Pușcariu, Rosetti și Emanuel Vasiliu și mulți alți lingviști pe care poate îi vom aminti, decât Leonte Răutu, Mihail Roller și chiar AL. Graur și I. Jordan ș.a. care au fost de acord în cele din urmă cu modificările din 1953.

Astăzi Academia Română nu mai poate fi suspectată de neocomunism. În mod liber și conștient poate hotărî ceea ce este strict necesar pentru îndreptarea ortografiei limbii române, lăsând într-adevăr lingviștilor să facă propuneri ulterioare pentru orice alte aspecte ortografice pe care le vor considera necesare, dar ținând seama și de ceea ce se sugerează de către membrii Academiei Române. În lucrarea citată de la Timișoara, dna Șutcu este de părere să se admită variantele sunt/sînt, precum și filosof/filozof [40]. Afirmă de asemenea că s-ar

putea accepta și formele cîine, mîine, pîine, pe considerentul foarte întemeiat, „că cele două litere *î* sunt supărătoare prin alăturarea lor” [41]. Într-adevăr, această alăturare este de o urâțenie flagrantă deși se susține de unii lingviști că esteticul nu poate juca nici un rol în scriere (!?), contrar celor mai mari lingviști români.

Curând însă dna Flora Șutcu retractează această ultimă propunere semnificativă, deoarece: „Mi s-a atras atenția, într-o discuție particulară, că lista unor asemenea cuvinte este foarte lungă, ea cuprinzînd cuvinte ca lîmie și toate verbele formate de la interjecții cu sufixul – *îi*” [42]. Nu mai este nevoie de comentarii!

Este demn de remarcat că și Gh. Constantinescu-Dobridor extinde, ca propunere, pe *ă* la mai multe cuvinte decât în român și România [43]. Pentru a admite acest lucru, lingvistul afirmă:

„Și noi considerăm că principiul fonetic în ortografia limbii române trebuie să prevaleze, aceasta însemnînd în primul rînd simplificare și accesibilitate, ușurare în scrierea cuvintelor, mai ales cînd este vorba de literele *i* și *ă*. Totuși, sistem de părere că nu trebuie să ajungem la o absolutizare a acestui principiu, dacă practica, uzul, realitățile lingvistice și culturale actuale, nevoile de perspectivă ale vorbitorilor impun unele mici concesii în favoarea principiului etimologic. Dacă între 1926 și 1932 marii lingviști și scriitori, în frunte cu Sextil Pușcariu, au ajuns, din dorința de unitate a forului academic, la un compromis, de ce nu s-ar împlini acest lucru și acum? Ne gîndim la două amendamente în legătură cu scrierea cuvintelor românești care au în prima silabă fonemul *î*” [44]. Al doilea amendament se referă la utilizarea lui *ă* în nume proprii. Iată un exemplu de revenire la raționalitatea ortografiei limbii române, chiar dacă autorul nu se poate desprinde complet de *i*-ul din 1953.

La masa rotundă pe tema ortografiei limbii române care a avut loc la Iași în cadrul Ziilelor Academice ieșene, 7-8 noiembrie 1991, Carmen-Gabriela Pamfil într-un referat, publicat primul într-un volum special [45], afirmă:

„Deci, recomandarea Academiei de a se scrie cu *ă* în corpul cuvintelor și cu *î* la inițială sau finală de cuvînt nu este o concesie făcută etimologismului, cum s-a susținut adesea, ci unui pseudocetimologism, păgubitor pentru cultura română. Acceptarea lui *ă*, după un secol de discuții în care majoritatea lingviștilor s-au pronunțat pentru notarea sunetului *î* cu un singur semn, pledînd în favoarea lui *î* (excepție român și familia), ar reprezenta un compromis al științei cu ignoranța,

mai mult sau mai puțin insidioasă și de aceea posibil biruitoare pentru o vreme, sau poate numai reflexul vechiului latinism, rău înțeles și eșuat într-un «complex al latinității», de care se vede că suferă unii intelectuali astăzi. Este adevărat că latinismul reprezintă suportul nostru cultural, forma mentis a spiritualității românești, dar el se va manifesta și se va impune numai acolo unde este necesar și, mai ales, autentic» [46].

Nu știm de partea cui este ignoranța sau rea voință, dacă studiem istoria lingvisticii românești și istoria limbii române!

De altfel, Carmen-Gabriela Pamfil într-un articol publicat în aprilie 1992 reia exact ideile expuse la Iași și crede că cei ce susțin pe aș și sunt susțin principiul etimologic: „S-ar putea însă ca, în disputa care se prefigurează și care va conduce, mai devreme sau mai târziu, din nou la izbinda fonetismului ortografic în forma în care se prezintă el astăzi, etimologismul românesc și mai ales inițiatorii acestuia să fie din nou anatemizați, cum s-a mai întâmplat, și din nou truda lor să fie socotită o «aberație», o «rătăcire», o «nebunie»” [47]. Etimologismul a fost înlăturat odată cu Titu Maiorescu. Ceea ce a rămas din el nu este etimologism, ci tradiție, o parte din sufletul românesc! Aberația, rătăcirea și nebunia s-au petrecut în 1953 și ele nu pot să fie menținute pentru a polua în continuare mintea, vorbirea și scrierea a noi și noi generații de români. Avem o răspundere prea mare și nu ne putem deride de toți mari înaintași ai spiritului românesc.

La Iași s-a elaborat și o mojiune [48]. Aici se cere ca specialiștii să-și spună cuvântul holărilor asupra ortografiei! Care specialiști? Corifeii lingvisticii românești și-au spus odată cuvântul în problemele ortografiei. În privința lui aș și sunt să mergem cu Maiorescu, Pușcariu, Rosetti, Em. Vasiliu, la care se adaugă Ioan Bogdan (slavist), D. Macrea (revenind asupra poziției sale din 1953), Gh. Mihală (slavist) și mulți alți lingviști [49], dar și un număr de scriitori, ca Victor Elițiu, Marin Sorescu, Fănuș Neagu, Ion Alexandru, Vintilă Horia, Mircea Eliade, Gheorghe Tomozei, Horia Ziliu, Valeriu Anania ș.a., să mergem cu cei care au votat la Academia Română în 1932 pe aș și sunt (Nicolae Iorga, Ion Nistor, Simion Mehedinți, Ion Inuleț, George Murru ș.a.).

Mojiunea mai arată că o simplă holărire a Academiei nu poate fi suficientă. O holărire a Academiei Române, prin Adunarea Generală, este perfect legală, conform dreptului re acordat Academiei de a holări în asemenea probleme și vă propunem să luăm o holărire restrânsă, privind numai pe aș și sunt, știind că suntem mereu întrebați: de ce nu ia Academia Română o asemenea holărire? De ce se teme? Când se va lua holărire?

În rest, deoarece mai sunt probleme în ortografie, să așteptăm propuneri din partea Institutelor de lingvistică, care să fie supuse, prin procedurile firești, Adunării Generale a Academiei spre aprobare. Dar în chestiunea lui aș și sunt să luăm o holărire acum, spre a nu mai facezați de haos, care de altfel nici nu există. Îmi pare rău, dar punctele de vedere ale lingviștilor care se declară împotriva lui aș și sunt nu sunt convingătoare, din contră, sunt superficiale și în fond neargumentate. Pentru aceasta se poate consulta și seria de articole pe tema ortografiei publicate în *Academica*, în anii 1991 și 1992 (Păruș Borescu, N. Georgescu, Cristian Mihail, dar și Acad. Gh. Buzdugan, Acad. I. Coteanu, Mioara Avram, Liviu Onu ș.a.) [50].

Liviu Onu merge până acolo încât atacă Academia Română, nu numai de astăzi, ci și pe aceea din 1932: „Așa se explică de ce reforma din 1932 a fost împusă autahic de Academic, mai precis de acii factori de răspundere ai Academiei care îl susțineau pe Sextil Pușcariu. Lipsa de coerență a sistemului din 1932 reflectă însoși contradicțiile dintre lingviștii români ai aceluși moment.

Sistemul din 1953 are meritul, în primul rând, că a eliminat cele mai multe dintre contradicțiile existente în sistemul precedent, recomandînd, în general, norme mai simple, cu mult mai puține excepții.

Dacă am reveni acum, în 1991, la normele din 1932, ar însemna, deci, a îngreua procesul de învățămînt, indiferent dacă este vorba de învățămîntul elementar sau de cel secundar. Cui folosește o asemenea complicare?” [51].

În altă parte, Liviu Onu scrie (chiar în *Academica*) [52]: „Printr-o manevră de culise, Academia votează noua reformă ortografică (25.V.1932), care în fond aduce puține îmbunătățiri față de cea din 1904”. Pentru Liviu Onu, Academia Română este un fel de club de trișori lingviști, deși limba română a fost una dintre rațiunile pentru care a fost înființată Academia Română, asupra problemelor limbii urmînd ca ea să holărească cu ansamblul membrilor Adunării ei Generale. Academia nu a delegat până în prezent lingviștilor drepturi deplină și suverane asupra limbii românești literare și bine a făcut deoarece sunt și rațiuni mai înalte ale limbii decît formalismele scientizante uscate, care pot denatura limba pe care o vorbim și scriem.

În anul 1991, după ce am studiat cu multă atenție istoria Academiei

Române, mergînd până la sursele originale, scriam din acest punct de vedere: „Adunarea Generală a Academiei din 31 ianuarie 1991 a holărit redrebaterea problemelor ortografiei limbii române, solicitînd autorităților de

stat re acordarea dreptului Academiei Române de a hotărî în conformitate cu rolul care i-a revănit, din acest punct de vedere, de la înfiinţarea ei. Camera Deputaţilor, Senatul şi Guvernul au confirmat în mod oficial acest drept al Academiei. Limba română este a poporului român, iar Academia îi reprezintă şi sufletul, nu numai ştiinţa. Scientismul lingvistic exagerat nu a fost şi nu este de bun augur, deoarece limba nu este a lingviştilor, ci a ţării, iar ei, precum juriştili înţelepţi, ar trebui să se adapteze cerinţelor pe care intelectuali ţării le prezintă prin vocile şi voitul membrilor Academiei, care în seama, în măsura cuvenită, şi de lingvişti" [53]

„Se știe că litera *â* cu valoarea ei actuală a făcut parte din toate sistemele ortografice oficiale școlare, respectiv academice, de la 1858 până în 1953. Reforma ortografică din 1953 a îndepărtat abuziv din alfabetul limbii române o literă de bază care nota sunetul *ă* (*i*), literă la care nu s-a putut renunța integral și probabil nu se va renunța niciodată” [54].

„Este regretabil faptul că Institutul de Lingvistică al Academiei Române, care și-a asumat și responsabilitatea ortografiei românești, nu încearcă să restabilească adevărul științific în legătură cu litera â. Este simptomatică și împrejurarea că Academia Română a fost nevoită să reia problema literiei â împotriva dorinței Institutului de Lingvistică și că cercetarea adevărului științific este efectuată de oameni cu o pregătire diversă, din afara acestui for specializat. Nu poate fi o mai bună dovadă de dogmatism și de imobilism în planul științelor decât aceasta” [55].

„Luând în considerare cuvintele moștenite din limba latină și derivatele lor, existente în DOOM (Dicționarul ortografic..., 1982), care cuprind pe a în interiorul cuvintelor, dintr-un număr de 791 de cuvinte și derivate, găsim 480 în care a provine dintr-un a (60,68%) față de numai 105 în care a derivă din (13,27%), restul de 206 (26,05%) derivând din ae, e, o, u sau y. Dacă luăm în considerare numai vocabularul reprezentativ al limbii române (V.R.R.) proporția crește la 61,16% pentru a < a latin și 15,15% pentru a < i latin. Dacă la numărul cuvintelor moștenite mai adăugăm clasa verbelor de conjugarea I c

gerunziul în -ând, provenind dintr-un a latin, proporția justificării etimologice a literrei ă crește la 91,85%! Din totalul cuvintelor titlu care cuprind sunetul ă (i), existente în DOOM, inclusiv verbele cu gerunziul în -ând, indiferent de poziție (inițială, medială, finală) și indiferent de limba de origine, constatăm că ă (i) provine din a (ă) în proporție de 55,54%, în timp ce din i doar în proporție de 26,88%” [56].

„Lingviștii (numai unii – n. ns., M. D.) fac tapaj de principii etimologice în scrierea limbii române, mai ales în legătură cu ă, uitând că regulile din 1932 nu aveau la bază acest principiu. Sunt mai multe îndreptări spre recondicarea folosirii semnului ă. Una dintre ele este istorică: revenirea la o tradiție alterată brutal, nejustificat. Alia este estetică. A treia este științifică. A absolutiza una dintre ele – de pildă, pe cea științifică – înseamnă să accepțăm dictatul din 1953, dintre ele – de pildă, pe cea confunda norma (care este horraivă) cu legea (care este de pildă. Nu se poate confunda norma (care este horraivă) cu legea (care este de pildă. Nu putem fi excesiv de «logici» incluzând ochii la rațiune. Îndreptăirea punitivă). Nu putem fi excesiv de «logici» incluzând ochii la rațiune. Îndreptăirea stilistică a lui ă vine din partea oricărui cititor de pagină scrisă în românește după normele din 1953 sau 1965. Alfabeta exprimă o stare, frecvența sunetelor într-o limbă o definește, a semnelor grafice pe o pagină de hârtie îi dă acestuia o anumită viață. Imaginați-vă un câmp de liere cu semne diacritice deasupra: pare un câmp de sârmă ghimpată. Limba română are virgulă sub două liere: la ș și la ț. Este un echi-libru” [57] .

„În 1953 s-a procedat după tipicul demagogic dogmatic: s-au adus o sumă de «îmbunătățiri bune», împotriva cărora nimeni n-a avut nimic de zis, pe lângă care au trecut și căleva, două sau trei, care trădau spiritul epocii. Un fel de a da Cezarului ce e al Cezarului, dădile care azi nu-și mai are rostul pentru că... Cezar nu mai e” [58].

Vom începe cu un citat din ultima carte a acid. Emanuel Vasiliu, care ne arată că o scriere fonologică, sau fonetică, de fapt, nu prea este posibilă:

În scrierile alfabetice, literele sau unele secvențe de litere reprezintă semnele grafice ale sunetelor și/sau fonemelor. Sistemele de scriere uzuale nu reprezintă însă sunetele concrete (= cele care se pronunță efectiv), chiar atunci

cind avem a face cu scrieri considerate «fonetice». Aşa cum s-a observat, prin scrierile fonetice se reprezintă nu sunete efectiv pronunţate, ci tipuri sonore, adică sunete cu propriietăţi fonetice asemănătoare (de exemplu, în scrierea românească, acelaşi semn grafic, litera i, notează atât vocala [i], ca în vin, cit şi semivocala [i], în dai, sau o semivocală asurzită, în lupi; se poate observa că toate aceste sunete se «ascamănă» prin localizarea palatală a articulaţiei).

Faptul că o scriere considerată a fi «fonetică» (aşa cum e considerată a fi scrierea românească) nu «reprezintă», de fapt, sunete (concrete), ci altceva (anume tipuri sonore) i-a determinat pe unii cercetători să adopte ideea că o scriere «fonetică» nu notează sunete, ci foneme. Această opinie, după cum se poate observa, se bazează pe identificarea implicată a tipurilor sonore cu fonemele. Nu este cazul să discutăm aici dacă şi în ce măsură această identificare este justificată. Vom menţiona aici numai următorul fapt: o scriere ar trebui să fie considerată fonologică atunci când ar exprima cu ajutorul mijloacelor de care dispune toate distincţiile dintre foneme. Se poate observa însă că, într-un sistem ortografic aşa cum este cel românesc, nu toate distincţiile fonologice sînt exprimate în scris; deşi în limba română între vocale şi semivocale există o distincţie fonologică (independent de modul în care această distincţie este descrisă), scrierea românească nu notează prin semne grafice distincţiile fonetice care «reprezintă» foneme vocale şi sunetele care «reprezintă» foneme semivocalice. Aşadar, un sistem de scriere ca cel al limbii române nu poate fi considerat a fi fonologic pentru exact aceleaşi motive pentru care nu poate fi considerat a fi fonetic: nu toate distincţiile fonologice sînt înregistrate de scriere, tot aşa cum nici toate distincţiile fonetice nu sînt înregistrate.

Faptul că sistemele uzuale de scriere nu reprezintă decât tipuri sonore şi nu sunete concrete face ca aceste sisteme să nu fie utilizabile de către cei interesaţi în a indica cu cît mai mare exactitate diferenţele sonore (deci de către foneticieni). De aceea foneticienii recurg la sisteme artificiale de simbolizare a sunetelor” [59].

Limbaajul natural, se poate constata, în general, este o problemă ştiinţifică extrem de dificilă. De altfel, problema limbaajului natural este legată de cele mai acute probleme de frontieră ale ştiinţei contemporane: ale ştiinţei creierului, ale naturii viului, ale psihologiei şi inteligenţei artificiale, ale naturii informaţiei şi ale naturii fizice a realităţii.

Atunci, cum este posibil ca în numele unui scientism îngust să fie mistificate generaţii şi generaţii de tineri români şi să decretăm „legi ale naturii” în lingvistică?

Să nu uităm că deformarea limbii române a mers mână în mână cu deformarea istoriei românilor, iar noi datorăm istoriei românilor, limbii române şi generaţiilor viitoare o reparaţie firească.

În încheiere, vă rog să-mi îngăduiţi două citate din discursul de recepţie la Academia Română al episcopului Nicolae Colan.

Primul:

„Îndecobşile cunoscutele legături care unesc pe fiii aceluiaşi naţiuni într-o comunitate organică sunt: obârşia, limba, credinţa religioasă şi pămîntul. Evident, acestora li se adaugă şi altele fire de legătură, cum sunt conştiinţa aceluiaşi trecut şi a aceloraşi aspiraţii, cu un cuvânt conştiinţa aceluiaşi destin” [60].

Al doilea:

„Fără ndoială, limba este în primul rînd cel mai de căpetenie mijloc de înţelegere între fiii aceluiaşi naţii.

Dar limba naţională este mai mult decât atîta. Ea ascunde în sine, ca într-o cutie magică, întreaga viaţă a unui popor, cu trecutul lui cel mai îndepărtat, cu pămîntul care l-a hrănit şi care i-a încântat privirea, cu împerecherile sociale în care a vieţuit, cu îndelungurile lui zălăviri, cu credinţa care l-a mîngăiat în vremi de restrişte şi care i-a îndrumat năzuinţele, cu toată civilizaţia şi cultura la care a izbutit să se înalţe, din treaptă în treaptă, de-a lungul veacurilor.

Pe tărîmul istoriei, studiul limbii a fost în stare să arunce lumină asupra unor probleme care în lipsa altor dovezi ar fi rămas cel puţin obscure, dacă nu chiar acoperite de vălul unei taine de nepătruns. Adevărul acesta se poate verifica în istoriografia oricărei naţiuni şi el a fost verificat şi în studiul istoriei noastre, unde învăţaţii filologi români şi străini, prin cercetările lor pline adeseori de mucenicescă migală, au ajuns la concluzii dintre cele mai clococente pentru lămurirea unor întrebări ale istoriei noastre. E destul să amintim în această privinţă precioasa contribuţie a filologiei la lămurirea originii creştinismului nostru, la descoperirea originii noastre clinice, la a neîntreruptei noastre dăinuiri pe strămoşescul pămînt al Daciei Traiane, sau la a obiceiilor îndelungnicii ale părinţilor noştri celor de demult” [61].

Să avem, atunci, conştiinţa trecutului, aspiraţiilor şi destinului nostru. Să ne apărăm cultura, limba şi sufletul!

Să adoptăm rezoluţia propusă de Secţiile de filologie şi literatură şi de istorie şi arheologie ale Academiei Române.
Bucureşti, 17 februarie 1993.

REFERINTE BIBLIOGRAFICE

1. B. Petrescu-Ilsescu, *Convenite den bătrâni* (titlul scris cu caractere chirilice), tom III, *Principii de lingvistică*, București, 1981; vezi ediția îngrijită de G. Mihaile, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1984, vol. III, p. 8.
2. *Idem*, p. 9.
3. *Idem*, p. 12.
4. *Idem*, p. 108.
5. Din vol. I și vol. II al lucrării de la referința [1], ediția 1984.
6. Hugo Schuchardt, *Despre „Textele și glosele vechi românești”* ale lui B. P. Hasdeu, vezi în vol. I, de la referința [1], p. 477-507.
7. *Idem*, p. 482.
8. *Idem*, p. 484.
9. *Idem*, p. 479.
10. G. Mihaile, *Opera lingvistică și filologică a lui B.P. Hasdeu*, 6 aprilie 1981, *Studiu publicat cu introducere la vol. I de la referința [1]*, p. 7-58.
11. *Idem*, p. 32.
12. *Idem*, p. 33.
13. *Idem*, p. 39.
14. Titu Maiorescu, *Despre scrierea limbii române*, Iași, 1866.
15. *Idem*, p. 1
16. *Idem*, p. 2
17. *Idem*, p. 121-152.
18. *Idem*, p. 97.
19. *Idem*, p. 102-103.
20. *Idem*, p. 99.
21. *Idem*, p. 87 s.a.
22. *Idem*, p. 89 s.a.
23. *Idem*, p. 95.
24. *Idem*, p. 96.
25. *Idem*, p. 89.
26. *Idem*, p. 116.
27. *Cezar Bălaș*, *Maiorescu sau verticalitatea culturii*, *Academica*, anul II, nr. 9(21), 1992, iulie, p. 19.
28. Mihail Drăgănescu, *Conviniile limbii tale*, *Academica*, vol. I, 1991, nr. 4, p. 3 și 5.
29. Silvia Brucan, *Generația însoțită*, *Trădările Universul și Calistru Hogvis*, București, p. 77.
30. Iănuș Băilescanu, *Politica și ortografia*, *Academica*, nr. 3 (27), 1992.

31. Leonie Răutu, *Lucrările tovarășului Stalin asupra lingvisticii și problemele științelor sociale din țara noastră*, comunicare tipărită, 1951, *Arhiva Academiei Române*, Dosar A3-88/1951, fila 71 și următoarele.
32. *Arhiva Academiei Române*, Dosar A3-88/1951, pag. 666-667.
33. Mihail Drăgănescu, *De la nașterea la renășterea Academiei Române*, *Academica*, vol. I, nr. 12, 1991, p. 1 și 16-17.
34. *Idem*, p. 17.
35. *Ibidem*.
36. Iănuș Băilescanu, *Și totuși – încă ceva despre ortografie*, *Academica*, II, nr. 10 (22), 1992, august, p. 24
37. *Scrisoare publicată în fațsimil în referința [36]*.
38. Vezi spre exemplu și poziția subsemnatului în lucrarea M. Drăgănescu, *Sisteme semantice și limbaj natural*, *Căutări critice*, 1992, nr. 3-4, p. 59-73.
39. Florin Șutcu, *Ortografia limbii române între sentimente și responsabilități*, în vol. *Societatea de științe filologice din România*, *Buletinul Societății pe anii 1991-1992*, București, 1992, p. 37.
40. *Idem*, p. 39.
41. *Ibidem*.
42. Florin Șutcu, *O retrăcere cu privire la ai*, *Limba română*, XI.1, 1992, nr. 9, p. 4-6.
43. Gh. Constantinescu-Dobridor, *Despre noua ortografie*, *Limba română*, XI.1, 1992, nr. 9, p. 475.
44. *Idem*.
45. *** *Ortografia limbii române, trecut, prezent, viitor*, Institutul European, Iași, 1992.
46. Carmen-Gabriela Pamfil, *Etimologismul românesc*, în vol. de la ref. [45], p. 28.
47. *** *Etimologismul românesc*, *Limba română*, XI.1, 1992, nr. 4.
48. *** *Motivne privind ortografia*, Iași, 8 noiembrie 1991, în *Limba română*, XI.1, 1992, nr. 4, p. 181-184.
49. C. Giuglea, V. Bogrea, Al. Procopovici, N. Drăganu, C. Lăuca, Th. Capidan, apud Pătru Boerescu, *Litera în din perspectiva științei scrierii*, *Academica*, vol. I, 1991, nr. 8, p. 6.
50. *Colecția revistei „Academica” pe anii 1991 și 1992*.
51. Liviu Onu, *Oportunitatea reformei ortografice*, *Limba română*, XII.1, 1992, nr. 4, p. 205.
52. Liviu Onu, *Ultimele reforme ale ortografiei limbii române*, *Academica*, vol. I, 1991, nr. 8, p. 7.
53. Mihail Drăgănescu, *În loc de prefață*, *Academia Română după Revoluția din decembrie 1989*, în vol. Ștefan Pascu, *Istoricul Academiei Române*, Editura Academiei Române, Cluj-Napoca, 1991, p. 14.
54. Pătru Boerescu, *Litera în perspectiva științei scrierii*, *Academica*, vol. I, 1991, nr. 7, p. 7.
55. *Idem*.
56. *Ibidem*.
57. N. Georgescu, *Pentru un dosar al ortografiei limbii române*, *Academica*, vol. I, 1991, nr. 12, p. 11.
58. *Idem*.

59. Emanuel Vasilie, *Introducere în teoria limbii*, București, Editura Academiei Române, 1992, p.44-45.
60. Episcop Nicolae Colan, *Bișerica neamului și unitatea limbii românești*, Discurs de recepție, Academia Română, Imprimeria națională, 1945, p.9-10
61. *Idem*, p.11-12.

II.5. SUB SEMNUL LUI HERACLIT

Evenimentele istorice se petrec aslăzi cu o rapiditate care amintește de accelerarea aplicațiilor tehnologice ale cunoașterii științifice. Probabil că acestea din urmă au accelerat și istoria. Faptele curg atât de rapid încât nici nu mai avem timp să gândim în liniște asupra lor. Trăim sub simbolul lui Heraclit: panta rhei.

În ce anume să ne ancorăm gândurile?

Putem să le menținem deasupra acestor desfășurări rapide, cel puțin în forurile academice, pentru a înțelege ce se petrece și ce se va petrece cu omenirea?

În academiile noastre știm bine că știința a devenit motorul dezvoltării economice prin intermediul tehnologiei și încurajăm acest lucru, dar știm la fel de bine că știința este încă insuficientă găsindu-se în fața unor semne de întrebare de esență aproape ultimă în cunoaștere. Numai dacă ne interogăm care este noul fundamental, atunci nu cumva informația va deveni una dintre cele mai importante noțiuni de bază ale științei? Trăim atunci și sub semnul lui Anaxagoras.

Dacă refuzăm să mai credem că atomii, în sensul filosofiei antice grecești, sunt ultimele realități, deoarece acest lucru nu se poate, intrucât ei nu lasă loc informației mentale și spiritului, nu putem trăi decât parțial sub semnul lui Democrit, dar mai curând sub strălucirile lui Platon și Aristotel. Ideile lui Platon, Materia și Forma lui Aristotel ne pot fi de mai mare ajutor în găsirea unor căi pentru scoaterea științei din impasurile paradoxurilor care o devoră în fundamentale ei.

Filosofia europeană, dar și filosofile orientale, filosofia chineză și filosofia indiană pot servi uneori ca surse de inspirație pentru găsirea unei raționalități mai largi în știință.

Și în cultura română, începând cu Dimitrie Cantemir, în sec.XVIII, continuând cu Ion Heliade Rădulescu, Vasile Conta și Mihai Eminescu, în sec.XIX, cu Constantin Rădulescu-Motru, Lucian Blaga, Constantin Noica,

Ștefan Lupașcu și Camil Petrescu, în secolul nostru, la care se adaugă multe alte nume, toate aceste personalități remarcându-se pe fondul unei tradiții filosofice populare specifice, s-au dezvoltat o gândire și o literatură filosofică care s-ar putea dovedi utile și științei.

Frumusețea artei, poeziei, literaturii și filosofiei poate contribui la creșterea unor sentimente și idei estetice care să fie folosite de știință, s-o ajute în depășirea barierelor pe care mai întâi gândirea omului trebuie să le străpungă și numai apoi instrumentele lui științifice. Idoli lui Francis Bacon sunt înlocuiți astăzi de bariere mentale care ne împiedică să vedem realitatea dincolo de tot ce este structurat sau formalizat. Probabil ceva va trebui schimbat și în metodologia științei pe care am primit-o de la Newton, gândindu-ne chiar la viziunea mai largă a acestor a, din care ei a decupat un punct de vedere mai restrâns necesar scrierii operei: le capitale Principia.

Întrebarea pe care ne-o punem este cum putem desluși lumea subculturică pentru a ajunge la noul fundamental și de aici la mintea omului și cum anume să înțelegem lumea macroscopică și lumea minții și a informației?

Academiile naționale sunt preocupate, prin tradiție, de cunoaștere și creație, de limba, istoria și viitorul popoarelor ale căror spiritualitate o exprimă, dar astăzi ele sunt conștiente și de ceea ce numim cu toții „problemele globale ale omenirii”, de care, la egalitate cu preocupările tradiționale, depinde viitorul nostru al tuturor.

București, 17 septembrie 1991.

II.6. SCHIMBĂRI GLOBALE ÎN GESTIUNEA MEDIULUI

Sunt miliarde de galaxii în Univers. În galaxia noastră se găsesc, spun astronomii, o sută de miliarde de stele. În jurul unei stele este posibil, în principiu, un sistem planctar. Atunci galaxia noastră ar putea cuprinde câteva miliarde de planete.

Una dintre aceste planete este aceea pe care locuim noi, adică viața, poate nu în exclusivitate, dar poate beneficiind numai noi de acest privilegiu. Planeta noastră, Terra, s-a născut acum 4,5 - 5 miliarde de ani, iar viața care a apărut acum 3,3 - 3,8 miliarde de ani a dus la conștiință prin intermediul omului și societății. Pe Pământ au trăit, după unele evaluări, 80 de miliarde de oameni dintre care 75 miliarde sunt decedați. Dacă omenirea ar ajunge la o rată a fecundității de 1,2 copii/femeie, în anul 2400 ultimul om ar muri fără descendenți. Populația Pământului acum crește și în etapele următoare Planeta va trebui să facă față, de fapt, unei explozii demografice care pune probleme fizice și biologice mediului înconjurător.

Stratul de ozon, destul de firav dar foarte eficient, din atmosfera nordică a Planetei a pierdut 3 la sută din conținutul lui între anii 1969-1986. Fiecare atom de clor distruge peste 100 000 de molecule de ozon. Micile butelii cu aerosoli se pare că sunt principalele responsabile.

La Polul Sud s-a format o deschidere în stratul de ozon care crește cu 10-15 la sută pe an.

În septembrie 1987, 46 de state au semnat un tratat pentru a reduce cu 50 la sută consumul de hidrocarburi clorurate și fluorurate până în anul 1999.

Viața poate fi amenințată și ea este amenințată de eventuale catastrofe ecologice. Lumea este obligată să ia măsuri de precauție.

Nu mai putem neglija prezența Planetei și în conștiința noastră. Planeta este globală, iar gândul nostru tinde să cuprindă și el o componentă globală.

Viața a tins întotdeauna, în mod natural, să se mențină și să se extindă, acum acest lucru nu este posibil fără conștiință, menținerea și extinderea ei nu mai sunt posibile fără intervenția spiritului; cu alte cuvinte, viața devine și un proces cultural, ceea ce înseamnă implicarea științei și tehnologiei în însuși procesul vieții.

Avem multe lucruri de regândit în noua stare a omenirii ca urmare a fenomenelor sociale și politice declanșate în anul 1989. Procesoale reale au luat-o înaintea teoriilor noastre, acum însă trebuie să încercăm să înțelegem ce se petrece cu noi, cu omenirea, cu viitorul ei. Adică, totuși, să teoretizăm. Nu negăm rolul pragmatismului și al bunului simț, și nici al intenției creatoare, dar în cele din urmă, ca oameni de știință, vrem să înțelegem, iar dacă o asemenea înțelegere se încheagă în cunoaștere atunci ea poate lumina aspecte care altfel pot scăpa atenției generale și ne poate feri de unele greșeli repetabile.

Avem nevoie de o înțelepciune colectivă care pornește din dezbateri și, în cele din urmă, de o inteligență socială care să contribuie la bunul mers al societății românești. Dacă Academia Română poate contribui la aceasta atunci ea reîncepe să-și îndeplinească unul din rolurile ei majore.

București, 4 mai 1990.

Partea a treia

PENTRU ADEVĂRUL ISTORIC

Există adevăruri sigure și adevăruri neștiate. Mai există și adevăruri uitate.

Istoria României a fost supusă unor valuri tulburi care au încercat s-o falsifice în diferite direcții și cu diferite nuanțe în etapele socialismului totalitar.

Istoria este o știință, iar Academia Română, de când și-a recăpătat acest nume, și-a propus restituirea, căutarea și recunoașterea adevărului istoric.

Escuturile din parca a treia a acestui volum exprimă acest îndemn și în același timp unele dintre ele se referă la evenimente și personalități care au marcat viața românilor și a Academiei Române.

III.1. PENTRU O ISTORIE OBIECTIVĂ A ROMÂNILOR*

Încep să se contureze condițiile pentru scrierea unei istorii obiective a României, care, pe de o parte, se îmbogățește prin studierea trecutului, lăunșca sumă de noi documente aduse la lumină și prin noi descoperiri arheologice, pe de altă parte, prin înlăturarea unei zguri ideologice sub care se ascundea, în bună măsură sub diferite forme, adevărul istoric.

Fără îndoială, 23 august 1944 rămâne un moment deosebit în istoria poporului român deoarece el a asigurat supraviețuirea României. Ca o consecință a acestui act, România a participat, alături de puterile aliate, la finalizarea celui de-al doilea război mondial, aducând o contribuție importantă la victoria omenirii asupra unui tip de totalitarism – fascismul – care voia să se impună întregii Europe și chiar dincolo de Europa. După cum prin revoluția din decembrie 1989 poporul român a adus contribuția sa și la victoria omenirii împotriva unui alt tip de totalitarism – comunismul stalinist.

Ce a fost la 23 august 1944, înainte de această dată istorică și mai ales după ea, este rolul științei istorice să constate și să scrie cu obiectivitate științifică.

Nu avem de ce să ne temem de adevărul istoric și de aceea sperăm ca această sesiune să constituie un imbold pentru istoricii români în evaluarea corectă a acestui eveniment. Nu se vor da indicații de nimeni, deoarece, după cum este firesc, sperăm ca dezbaterile comunității științifice a istoricilor români, dar și în contextul comunității internaționale a celor care și-au dedicat viața adevărului istoric, să ducă, în cele din urmă, la consensul aprecierilor care, suntem siguri, vor scoate în relief meritele și sacrificiile poporului român, ale armatei sale și ale personalităților care s-au aflat în centrul evenimentelor de la 23 august 1944.

* Comunicare susținută la simpozionul intitulat „23 august 1944: evaluări în perspectiva adevărului istoric”, București, 24 august 1990.

August 1944 este numai unul din momentele istoriei noastre contemporane și, desigur, el nu poate fi despărțit de alte evenimente precedente sau următoare, naționale și internaționale, dar rămâne un punct de referință pentru istoria poporului român.

Una din cele trei mari direcții principale de activitate a Academiei este istoria românilor. În următoarele luni va începe înălțarea Secției de Științe Istorice a Academiei Române. Cel mai înalt for de știință și cultură al țării se adresează tuturor istoricilor români, dintre care mulți lucrează și în instituțiile Academiei, de a readuce știința istorică românească la înălțimea marilor ei înaintași, unii încă în viață, în vârstă mai înaintată, știut fiind că frontul cercetărilor istorice cu caracter științific nu a încetat niciodată în țara noastră. Tradițiile istoriografiei noastre au fost mult prea puternice, pentru ca ele să fi fost stinse cu totul, iar ea acum posibilitatea să se manifeste din plin.

III.2. ROMÂNIA ÎN ANUL 1940 – PRO MEMORIA

În filele istoriei stă ascuns timpul trăit de omenire. În aceste file, dar și în memoria vie a multora dintre noi, se găsește și România anului 1940, an în care timpul a cunoscut o mare și tragică densitate. Un timp aproape de nerespirat. A fost anul în care au fost asasinați Nicolae Iorga și Virgil Madgearu, iar Petre Andrei și-a pus singur capăt zilelor pentru a nu presupune brutalității ucigașe. În anul precedent, 1939, fusese asasinat Armand Călinescu. A fost anul 1940 unul în care evenimentele tragice din Europa au cuprins într-un vârtej demolator și România.

La Academia Română, după asasinarea lui Armand Călinescu, în anul 1939, vicepreședintele Academiei Ion Petrovici spunea la 22 septembrie:

„Domnilor colegi,

Osbit de evenimentul tragic l-a care s'au referit cuvintele anterioare, sunt nevoit să subliniez că redeschiderea ședințelor noastre, după cele două luni de întrerupere statutară, are loc în pâcla unor timpuri aprige și grele a căror vijelie a suflat până în nemijlocia noastră vecinătate. O judecare a celor petrecute ar fi și prematură și deplasată. De aceea cu nu pot face alta decât să-mi exprim o sfidică nădejde, urând ca aspirarea vremurilor să îngăduie, totuși, mai departe desfășurarea nestânjenită a indeclinicrilor noastre, spirituale, mai ales atunci când împrejurările crunte au trebuit să stingă ori să micșoreze pe aiurca focare de lumină intelectuală – în așteptarea zilelor senine, orice focar, fie dânsul cât de modest, care-și poate prelungi neîntrerupt scânteierca sa, aduce pe lângă serviciul său local, un serviciu înseși omenirii, menținând firicețul continuității în domeniul spiritualității desinteresate.

Cu aceste gânduri și cu aceste speranțe reluăm activitatea noastră academică, cerând concursul tuturor colegilor pentru o cât mai activă și mai prosperă sesiune” [1].

În ședința publică din 5 iulie 1940, după ce vijelia timpurilor aprige și grele a trecut din nemillocita noastră vecinătate, prin frontierele României, în corpul țării, președintele Academiei, C. Rădulescu-Motru, sublinia:

„Jertfa este dureroasă. Ea reteză două dintre cele mai vigetoase vârstare ale ființei Românismlui. Dar Românismlul are rădăcini puternice. El a luptat cu încredere încă mai grele în trecut, și le-a biruit. Seva ființei lui este departe de a fi pe sfârșite. Va ieși, suntem siguri, și de astă dată biruitoare, fiindcă dreptatea este de partea lui.

Academia Română, care prin compunerea membrilor ei, a fost de la început un simbol al unității culturale a tuturor Românilor, își va îndeplini cu sfințenie datoria sa în viitor, așa cum și-a îndeplinit-o și în trecut.

Ziua de dolu (...) este pentru Academia Română nu numai o zi de reculegere sufletească, ci și o dată de la care ea începe o activitate îndoită pentru a face să învingă în istoria lumii dreptatea cauzei românești” [2].

Iar în ședința intimă, din aceeași zi, Liviu Rebreanu, declară:

„Academia Română, cea mai calificată expresie și apărătoare spirituală a neamului românesc, nu poate rămânea nepăsătoare când, sub amenințarea mulțimii avioaneilor de bombardament și a cucerilor de asalt, România e silită să cedeze, de azi pe mâine, fără măcar un simulacru de tratative, aproape o pătrime din teritoriul național împreună cu milioane de Români neuoși.

(...) Îmi permit a crede că Academia Română este chemată pe de o parte să facă apel la conștiința lumii civilizate împotriva răptului unor provincii românești, iar de altă parte să lumineze opinia publică de pretutindeni restabilind adevărul asupra situației istorice și etnografice a provinciilor ce ne-au fost luate” [3].

În procesul verbal al acestei ședințe se notează:

„După o discuție la care iau parte d-nii I. Petrovici, Em. Racoviță, Dim. Gusti, Alex. Lăpedatu, Șt. Ciobanu și I. Nistor, se cade de acord ca Academia să întocmească și să răspândească în lume un memoriu în care să fie înălțată problema Basarabiei și a părții evacuate din Bucovina. D-l I. Nistor e delegat cu redactarea memoriului” [4].

Și într-adevăr, după o săptămână, în ședința din 12 iulie 1940, Academia decide să adreseze tuturor Academieiilor din lume un memoriu în care „să fie înălțată științific și fără caracter polemic problema” [4]. Memoriul redactat de I. Nistor [5] este citit de autor în aceeași ședință, iar în încheierea lui se arată:

„În împrejurările acestea tragice, Academia Română, care de trei sferturi de veac de când ființează, a continuat să reprezinte unitatea culturală a poporului român de pretutindeni a îndurat cea mai grea lovitură din câte se pot închipui. De aceea, ea, în durerea ei, se adresează către Academiiile surori din lumea întreagă pentru a le împărtăși durerea ei și a le solicita sprijinul moral de care simte nevoie, pentru repararea nedreptății și redresarea culturii și științei românești, încercată așa de greu, pe urma recentelor întâmplări” [6].

Încercare avea, de fapt, să fie și mai grea. În ședința din 20 septembrie 1940, după Dictatul de la Viena, președintele Academiei, C. Rădulescu-Motru, adresându-se colegilor săi cu cuvintele „patria noastră a suferit pierderi nouă” [7], afirmă:

„În urma durerilor multă aduse trupului neamului nostru, care pe mulți dintre frați i-au aruncat pe drumul pribegiei și al mizeriei, o singură mângâiere ne-a rămas. Constatarea solidarității naționale. Suntem în aceeași credință, astăzi, ca și înainte. Popor nefericit, pus la răscrucă tuturor primejdiilor, dar popor cu încredere în destinul său. Restrîștea nu ne-a abătut. Tineretul nostru este mai viu ca oricând. În virtuțile sîngelui său stau neclintite hotarele prevăzute de Dumnezeu pentru spațiul vital al Românismlui.

Academia Română, cea mai înaltă și mai veche instituție culturală a țării, oricare ar fi împrejurările, își are, prin Statute și prin tradiție, scopul său bine definit. Ea este mentă, ea prin activitatea sa să contribuie la consolidarea și la creșterea producției culturale, pe planul vieții naționale. Întru realizarea scopului său măreț, timp de mai bine de 70 de ani, experiența a deprins-o cu viregta soartei. A muncit, la început, din greu, pînă ce a scos la lumină temeiurile istorice și lingvistice ale unității spirituale a poporului român. După ultimul războiu grecul muncii părea sfârșit. Acum el revine din nou.

Tantae molis erat...

Munca trebuie reluată, Academia Română o va relua, pînă ce dreptatea Românismlui va fi recunoscută de toată lumea. Ea va trebui să adîncească cercetarea temeiurilor spirituale pînă la substratul biotipologic și geopolitic al unității poporului român, pentru ca astfel lumina să nu mai iase îndoită pentru nimeni. Va intensifica, spre acest sfârșit, cercetările științifice. Căci știința, ea singură, prin adevărurile ei neperitoare pronunță, în ultimă instanță, judecata supremă în conflictele dintre popoare” [8].

A mai luat cuvântul Ioan Lupuș care într-o expunere impresionantă [9] a adus date privind extremismele ocupantului din Transilvania de Nord, Academia asociindu-se „la sentimentele de durere cuprinse în cuvântarea d-lui I. Lupuș” [10].

În ședința din 6 decembrie 1940, Ioan Lupuș ia cuvântul și, citând din procesul-verbal al ședinței, „zice că Academia Română nu trebuie să pară că rămâne nepăsătoare față de primejdia de care este amenințată cauza românească” [11] și propune tipărirea, în limbile germană și italiană, a unui volum despre Transilvania, publicat deja în limba franceză.

Academia, din momentul apariției ei, a fost asociată ființei românilor, oriunde s-ar fi găsit ei. În perioade grele a căutat să întrețină o flacără a culturii și științei, exprimând rezistența vitală a românilor față de ingerințe externe sau chiar interne, cum a fost și în cazul ultimelor decenii. Academia a întreprins speranța pentru vremuri mai bune și încrederea în viitor. Academia Română își revia astăzi rolul ei, care este acela al exprimării gândirii românilor care, ca gândire, se plasează într-un spațiu fără de spațiu, pe care nimeni nu-l poate încălca și pe care îl putem păstra, indiferent de meandrele istoriei. De aici vine forța noastră, putem spune, cosmică, și voința noastră de a ne menține în spațiul carpato-danubian în care ne-am zămislit. Omul este om prin autodefinire. România se definește, în primul rând, prin încrederea în gândirea ei, în energia ei, în știință și adevăr și prin rolul ei într-o lume acum în mare schimbare și în care ea se transformă, regăsindu-și, în același timp, rădăcinile ei firești. Suntem europeni și români și cetățeni ai unei planete care aparține omenirii în totalitatea ei. Ne umple de uimire, după strălucitoarea revoluție din decembrie 1989, oscilația dintre momente de înaltă civilizație și momente de gravă sălbăticie pe care le-am cunoscut în ultimele luni, primele pornind din însăși firea românilor, celelalte sub influențe asupra cărora nu avem încă elementele necesare pentru a le preciza și tocmai asemenia manifestări necivilizate, violente, ne îndurcăază, deoarece nu fac altceva decât să tulbure, dincolo de orice margini, viața țării în scopuri care nu ne apar autohtone și care ne reamintesc de tragicul an 1940. Au fost voci românești, în anul 1939, care au susținut că România în anii 1939-1940 ar fi putut rezista, dar istoria este istorie, inclusiv ideile care au frământat pe români. Acum, în 1990, dacă avem cu toți încredere în civilizația socioumană, în libertate și democrație, în prăbușirea totalitarismului și dogmelor ideologice, dacă avem încredere în știință și cultură, în chemarea cosmică a românilor, se poate constata existența unui factor comun pe care Academia Română îl susține cu toată convingerea, și anume că România este deasupra trecătoarelor tulburări, ca este o ființă care va rezista celor care nu o respectă și va reuși să-și împlinescă menirea în umanitate.

Anul 1940, privit în lumina adevărului, este plin de fapte care au fost așa cum au fost ele și tocmai acest lucru trebuie cunoscut, evaluat cu spirit științific, iar acest adevăr trebuie redat poporului român și umanității. Istoria noastră nu poate fi decât o istorie a adevărului.

București, 30 august 1990.

BIBLIOGRAFIE

1. *Analele Academiei Române. Dezbaterile*, Tom. LX. 1939-1940, p.16.
2. *Analele Academiei Române. Dezbaterile*, Tom. LXI. 1940-1941, p.10-11.
3. *Idem*, p.11-12.
4. *Idem*, p.12.
5. *Idem*, p.12-13.
6. *Idem*, p.15.
7. *Idem*, p.16.
8. *Idem*, p.16-17.
9. *Idem*, p.18-19.
10. *Idem*, p.10.
11. *Idem*, p.38.

III.3. Cuvânt despre Alba Iulia

La a 72-a aniversare a unirii Transilvaniei cu celelalte provincii românești, trebuie să reamintesc că Academia Română, înființată în anul 1866, a fost ea însăși, de la începuturile ei, un simbol al Unirii.

În ședința Academiei din 11 iunie 1919, Iacob C. Negruzzi, secretar general al Academiei, spunea din acest punct de vedere:

„Ideea uniunii culturale a neamului, pe care a fost întemeiată Academia la 1866, a ajuns la realizarea ei și a contribuit la pregătirea unirii politice, îndeplinită atât de fericit în zilele noastre... Astfel Academia reprezintă cele mai înalte interese culturale ale întregului neam și nimica nu-i mai stă împotriva ca să dea culturii lui impulsunea și îndreptarea cea mai puternică și mai sănătoasă” [1].

După cum spunea tot Iacob C. Negruzzi, Academia a fost „întâiul organ de unire a Românilor din toate părțile, mai întâiu printr-o unire sufletească...” [2].

Câtă nevoie, putem spune, avem și astăzi de această unire sufletească!

Acum două zile am comemorat la Academia Română pe marile istorice Nicolae Iorga, subliniindu-se, documentat, modul în care Iorga a dominat activitatea Academiei și în mare măsură viața culturală a României. Nicolae Iorga a fost un participant activ la evenimentele premergătoare Marii Uniri, dacă ne referim fie și numai la cele aproape 400 de articole publicate de el în „Neamul Românesc” în perioada 1916-1918 [3].

În Cuvântarea rostită de Nicolae Iorga în ședința solemnă a Academiei Române din 14 mai 1919, în care s-au sărbătorit 50 de ani de existența Academiei (cu o întârziere de 3 ani datorită războiului) și în același timp Marca Unire, ca o dovadă a simbiozei dintre Unire și Academie, cuvântare precedată de cele ale Regelui Ferdinand, Dimitrie Onciul și I.C. Negruzzi, Nicolae Iorga secole în evidență gândirea și faptele unor domni ca Ștefan cel Mare, Petru Rareș, Mihai Viteazul, Radu Șerban, Movileștii, Radu Mihnea, Vasile Lupu, Constantin Brâncoveanu, Dimitrie Cantemir și alții, care nu au pierdut din vedere unitatea

neamului românesc, la care se adaugă cronicarii și cîntorii cărților bisericesti în limba română, apoi Gheorghe Asachi și Gheorghe Lazăr, Gheorghe Bariț și Vasile Alecsandri care „toți vorbesc de unitatea românească necontentită și absolută” [4].

Regele Ferdinand arăta în aceeași ședință solemnă a Academiei: „În lupta sfântă pentru unirea tuturor Românilor, Academia Română și-a avut partea ei importantă pe terenul cultural (...) și astfel România Mare de azi își găsea de o jumătate de secol patria comună sub acoperișul tînărului așezămînt” [5].

În ziua de 15 mai 1919, în ședința Academiei este citită telegrama Președintelui Consiliului Dirigent din Ardeal, Iuliu Maniu, din care citez: „Din prilejul primei sesiuni în care Academia Română se întrunește după unirea tuturor Românilor, trimii celei mai înalte instituțiuni de cultură românească urările de bine ale Românilor transilvăneni, dormici de lumina culturii, care nu poate fi decât națională. Românii transilvăneni urmăreau și în timpurile oprimării lor cu adîncă mișcare lucrările acestui îndrumător al culturii românești de pretutindeni” [6].

În telegrama de răspuns elaborată de președintele Academiei Petru Poni se arată, printre altele: „Fiii Ardealului, învingând greutățile stăpînirii străine, avură mare parte la întemeierea Academiei și la activitatea ei în înalta jumătate de secol. Academia este încredințată că dărmarea hotarelor nefirești de secol. Academia este încredințată că înălțarea și înălțirea culturii naționale despărțitoare între frați va fi urmată de înălțarea și înălțirea culturii naționale prin conlucrarea tuturor fraților întru alăta secole despărțiri sub apăsarea stăpînirilor străine. Această încredere este temelia activității care începe pentru viitoare secole” [6].

Academia a luat act imediat după Unire de acest eveniment, în ședința din 6 decembrie 1918, în care vicepreședintele Academiei Ioan Bogdan spunea: „Domnilor Colegi, astăzi fiind cea dintâi ședință după declararea unirii cu Regatul a tuturor Românilor de peste Carpați, să luăm act cu entuziasm de această unire și să trimitem o telegramă Președintelui Consiliului Național român la Sibiu” [7]. Telegrama era semnată de Gr. Antipa, V. Babeș, I. Bogdan, Ovid Densusianu, A. Lapetatu, S. Mchedlinji, I.C. Negruzzi, D. Onciul, V. Pârvan, P. Poni, G. Tîlgea.

La 4 aprilie 1919, Nicolae Iorga propune o scurtă și importantă moțiune, aprobată în unanimitate, care caracterizează atitudinea Academiei față de respectarea demnității naționale:

„Academia Română, în momentul întemierii unci Români unite prin sacrificiul, într'un războiu feroce, al tuturor fiilor ei și în pragul jubileului său de 50 de ani, reîntregindu-se cu membrii săi împiedicați până acum de a lua parte prin ocupația străină la lucrările sale, inferează, în unanimitate, orice legătură de solidarizare cu dușmanii țării care s'ar fi putut produce, oriunde ar fi, în aceste triste împrejurări, și gândindu-se numai la interesele permanente ale neamului, reica misiunea sa de a da științei în toate domeniile ei interpretarea națională, care a fost și până acum misiunea sa” [8].

Astăzi adus suflului românesc sub influența stalinistă și apoi sub continuarea ccaușistă a lăsat urmări neferice, iar ceea ce putem face astăzi este să reverim la marii noștri înaintași pentru a găsi prin ei resursele noastre spirituale și țăriile necesare de caracter.

România este a poporului și numai el își poate decide singur soarta, el este și garanția vieții noastre intelectuale, iar Academia Română a fost și va fi întotdeauna alături de poporul român, susținând priceptul lui cu celelalte popoare într-o umanitate care caută să se înțeleagă și să-și găsească rostul în existență, dincolo de impulsurile răului care vor intra tot mai mult în umbra trecutului.

Cu ocazia sărbătorii naționale a țării ne exprimăm speranța că această zi arată, tuturor, poporul român în lumina acelor profunzimi tainice ale lui care nu în scama de vremelnice treceri, pentru a rămâne cu ceea ce este temeinic, deoarece numai pe această temeinicie el poate cunoaște o nouă renaștere.

Cluj-Napoca, 30 noiembrie 1990.

BIBLIOGRAFIE

1. *Analele Academiei Române*, Secția II, Tom XXXIX, 1916-1919, p. 400.
2. *Idem*, p. 258.
3. Dan Berindei, *Cultura națională română modernă*, Editura Eminescu, 1986, p. 138.
4. *Analele Academiei Române*, op.cit., p. 236.
5. *Idem*, p. 198.
6. *Idem*, p. 247.
7. *Idem*, p. 174.
8. *Idem*, p. 188.

III.4. IMPORTANȚA ISTORICĂ A MEMORANDUMULUI

Astăzi avem posibilitatea, privind de la distanță interplanetară, să înțelegem mai ușor modestia, dar și frumusețea planetei noastre, una dintre cele mai privilegiate din univers deoarece conține viața și conștiința; asemenea imagini ne trezesc sensuri noi asupra navei naturale pe care ne găsim, a cărei geografie o putem cuprinde dintr-o privire în liniile ei esențiale.

Nu aceeași posibilitate o avem și asupra istoriei omenirii, nu putem atât de ușor să luăm perspectiva necesară, deoarece distanța în timp este mai dificilă decât aceea în spațiu, poate și pentru faptul că timpul este de origine mai profundă decât spațiul.

Prezentul este uneori greu de înțeles, viitorul este și mai greu de deslușit, numai trecutul poate fi accesibil de la distanță. Dar trecutul este, în istorie, rădăcina prezentului și prin aceasta devine tulpina viitorului.

Viitorul se desfășoară prin imbinarea factorilor istorici din trecut cu cei ai prezentului și cu tendințele conștiente și inconștiente ale omenirii, tendințe în care se imbină legăturile semantice cele mai profunde ale existenței, legăturile formale și neformale ale universului, cu factori subiectivi și volitivi care se pot opune acestora, sau cu factori conștienți, care nu credem că au apărut încă pe deplin pentru a lăsa și îndruma istoria să se desfășoare conform tendințelor ei naturale.

Ceea ce ne apare astăzi ca deosebit de limpede este necesitatea pluralității culturale a omenirii. Ea ar putea fi demonstrată prin considerente istorice, sau prin imperativul vremurilor, sau prin considerente filosofice. Toate acestea converg înspre aceeași idee, omenirea nu poate fi uniformă din punct de vedere cultural, deși există un factor uman general, deși tehnologia introduce componente culturale universale, deși omenirea este supusă unor efecte globale de care trebuie să țină seama.

Pluralitatea culturală se referă la culturile etnicilor și națiunilor, la efecte culturale ale unor curente de gândire, de răspândire mai mare sau mai mică,

provenind din diferite domenii ale activității umane și care se suprapun peste straturi culturale existente. Dacă acceptăm teoria lui Lucian Blaga despre matricea stilistică și o extindem la o matrice a modului de gândire a unei națiuni, constituim în decursul unei îndelungi perioade de timp, atunci aceasta este temelia nevăzută a unei culturi naționale. Senturile și ideile produse de această matrice vor ieși la suprafață, modulând uneori straturi culturale noi, alteleori manifestându-se în mod direct.

Istoria românilor este și o manifestare a matricei lor mentale.

Un corolar important al necesității pluralității culturale a omenirii este acela al păstrării identității culturale care ar putea fi exprimat prin chemarea: să nu ne desnaționalizăm reciproc! Atunci vom fi siguri că vor supraviețui cei peste 30 de milioane de români de pretutindeni, asigurând noi înșine viața și existența etniilor care trăiesc printre români.

Mișcarea memorandisă din Transilvania, din ultima parte a secolului trecut, înscrise ca unul din marile evenimente ale istoriei noastre a jucat un dublu rol: un rol civilizator în istoria Europei și un rol național prin afirmarea drepturilor majorității românești din Transilvania și prin constatarea că nu poți obține dreptate din partea unor mari puteri dominante.

Memorandumul din 1892 constituia un al treilea moment de manifestare strălucită a românilor transilvăneni, după Supplex Libellus Valachorum (1791) prin care se cerea egalitatea în drepturi cu celelalte națiuni și după Programul politic întocmit de Simion Bărnuțiu, adoptat în 1848 pe Câmpia Libertății de la Blaj, prin care se reafirma egalitatea în drepturi și se protesta împotriva alipirii Transilvaniei la Ungaria. Ceea ce nu s-a reușit în 1848, se reușește în 1867 când se stabilește dualismul austro-ungar, iar Transilvania este alipită la Ungaria. Ceea ce a urmat se știe: o epocă de maghiarizare concepută total, prin maghiarizarea numelor, prin învățământ, prin biserică, prin administrația publică, prin colonizări, prin recensământ etc. Toate aceste fapte sunt bine documentate istoric. Ni s-a atras atenția: de ce să le reamintim dacă ne gândim la o prietenie româno-maghiară?

Fără îndoială că ne gândim și dorim o asemenea prietenie, dar ceea ce s-a petrecut în Transilvania între 1867-1917 este un exemplu de suferință care nu poate fi uitat de nimeni, la fel cum nu trebuie uitate fascismul european și comunismul sovietic. Cei care este că românii nu au răspuns cu aceeași monedă, românii nu au desnaționalizat pe maghiari, ceea ce se poate demonstra și cu rezultatele tuturor recensămintelor populației din România în acest secol.

Textul Memorandumului, în mișcarea memorandisă remarcându-se Dr. Ioan Rațiu, sufletul acestei mișcări, Gheorghe Pop de Băsești, cel care avea să prezideze Marca Adunare Națională de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918, Vasile Lucaciu, devenit ulterior membru al Consiliului Dirigent, Iuliu Coroianu, cu un rol esențial în elaborarea și redactarea Memorandumului, Eugen Brate și mulți alții, toți titani ai spiritului și curajului românesc, era și este un act de cea mai mare importanță pentru istoria și viitorul României, ca și pentru Europa.

După ce a luat ca mătură istoria, Memorandumul aduce dezbateră pe planul realității de fapt, afirmând: „Chiar dacă românii n'ar avea nici un trecut istoric și astfel nici o bază legitimă luată din trecutul milenar al statului pentru pretențiunile lor, chiar și numai faptul că ei sunt, volesc cu toată hotărârea și pot mult în anumite împrejurări, e destul motiv politic spre a determina pe orice guvern să țină seamă de interesele lor legitime. Cu atât mai vădit trebuie să țină seama de aceste interese când ei nu cer decât ca dreptul public al țării să nu fie desvolyat contra tradițiunilor seculare, ca să fie respectate drepturile odată câștigate de dânșii și să li se asigure, ca unui popor odată recunoscut, ca atare libertatea de dezvoltare.

Și aceeași pozițiune, ca Români, o au și concetățenii noștri Germani, precum și cei Slavi în statul ungar, aceleași persoane de stat cer să se țină seamă de interesele lor legitime.

Sistemul inaugurat în anii 1866-1868 n'a ținut seamă de aceste rescoane de stat, și astfel a fost peste puțină și realizarea dorinței Majestății Voastre de a vedea pe popoarele ce constituiesc statul polițioi ajunse la o mai fericită împreună viețuire. Din contră, după o viață constituțională de douăzeci și cinci de ani, spiriturile sunt mai învrăjbite ca ori și când și lupta de rasă a fost organizată cu premeditare.”

Se știe că memorandiștii nu au fost primiți în 1892 la Viena de împăratul Francisc Iosif I – textul original al Memorandumului fiind depus de Iuliu Maniu în anul 1941 la Academia Română [1] –, apoi a avut loc, în anul 1894, Procesul de la Cluj, condamnarea cu pedeapsă până la 5 ani și închiderea memorandiștilor, în fine eliberarea lor, după executarea unei părți din pedeapsă, la intervenția regelui României Carol I pe lângă împăratul austro-ungar.

Procesul de la Cluj a avut un mare răsunet nu numai național, ci și european. La începutul procesului, ziarul Tribuna scria: „Ziua de azi, 7 Mai 1894, va fi pentru purura înscrisă cu litere de aur în paginile istoriei poporului român ca o zi epocală, ca o zi de triumf a conștiinței naționale, ca o zi de izbândă a

civilizației europene. Ziua de azi, 7 Mai 1894, va fi de o însemnată neperitoare nu numai pentru politica națională și culturală a poporului român, ci ea își va săvârși efectul binefăcător departe peste hotarele etnice ale neamului românesc...” [2].

Procurorul și judecătorii au negat dreptul existenței politice a românilor și a altor naționalități din Ungaria. Preoul Gherasim Domide, din Rodna Veche, subliniind ca și ceilalți memorandiști că Memorandumul este opera poporului român, accentua „asupra faptului că poporul român, încă din timpuri străvechi, a fost un factor însemnat în lucrările publice ale statului (...)” [3], și deci tot ceea ce s-a construit în Transilvania este și opera românilor.

Păreră procurorului era însă alta, spunând la adresa memorandiștilor că urmăresc slăbirea statului, acuzându-i „de tendința de răsturnare a egemoniei naționale maghiare, cu tendința mai departe ca în locul egemoniei naționale maghiare să proclame egemonia naționalității române sprijinită de majoritatea numerică, egemonie pe care, – cu retrogradarea elementului maghiar și german, cu mare preponderență în privința materială și culturală –, ar exercita-o elementul românesc care în privința culturală este cu mult mai retrograd, iar în urma nematurității sale politice ușor de condus” [4].

Ca urmare a procesului de la Cluj, în ședința Academiei Române din 27 mai 1894 (stil vechi), se adoptă o chemare în care se arăta: „Academia Română, cercetătoare a istoriei neamului românesc, păstrătoare a limbei națiunii românești și centrul de activitate al culturii românești, face un călduros apel la membrii Institutelor de cultură ale întregului neam omenesc ca să se intereseze de cauza cea dreaptă a Românilor din Transilvania și Ungaria, care e tot de odată de cauză culturală generală. Numai încetând dintr-o națiune luptele cu scop de a se distruge unele pe altele, pașnica și armonica dezvoltare a omenirii prin științe și arte și lumina va da un spectacol demn de sforțările ce au făcut și fac spiritul superior, care de secole lucrează la progresul constant al omenirii” [5].

În această chemare redactată de D. Sturdza, secretar general al Academiei, la discuții luând parte B. P. Hasdeu, P. S. Aureliu, I. Kalinderu, V. Maniu și V. A. Urechia, se arată „...Maghiarii se încearcă în timpurile noastre, pe căi piezișe și prin mijloace violente, să oblige astăzi (...) desființarea românilor ca națiune. Maghiarii cer ca Românii să uite limba, religiunea și obiceiurile lor și să devie Maghiari (...). Aceasta este cestiunea cea mare, care agită atât inimile și spiritul poporului român din Transilvania și Ungaria și care culminează acum în sentința Curții de jurați din Cluj...”

La acest proces, Ioan Rațiu, în lipsa apărării care fusese eliminată, rostește pentru toți inculpații un discurs în care arăta: „Ceea ce se discută aici, domnilor, este însăși existența poporului român

EXISTENȚA UNUI POPOR ÎNSĂ NU SE DISCUTĂ – SE AFIRMĂ.

De aceea nu ne e în gând să venim înaintea D-Voastre să dovedim că avem dreptul la existență.

Într-o asemenea chestiune nu ne putem apăra în fața D-Voastre; nu putem decât să acuzăm în fața lumii civilizate sistemul asupritor, care tinde să ne răpească ceea ce un popor are mai scump: legea și limba!

DE ACEEA NU MAI SUNTEM AICI ACUZAȚI, SUNTEM ACUZATORI.

Ca persoane nu avem ce căuta înaintea acestei Curți cu jurați, fiindcă noi am lucrat numai ca mandatarii ai poporului român, și un popor întreg nu se poate trage la bara judecătorească. Plângerile poporului român nu pot fi judecate de un juriu exclusiv maghiar, care este și judecător și parte.

DE ACEEA NU ESTE DE DEMNITATEA POPORULUI ROMÂN DE A SE APĂRA ÎN FAȚA JURILUI DIN CLUJ (...) Nu sunteți D-Voastră competenți să ne judecați ci este un alt tribunal, mai mare, mai luminat, și desigur mai nepărtinitor, care ne va judeca pe toți: **TRIBUNALUL LUMII CIVILIZATE** care vă va osândi odată mai mult și mai aspru decât v’a osândit până acum” [7].

Ecoul european a fost considerabil în special în Marca Britanică, Italia și Franța, de unde Clemenceau a luat cu multă hotărâre apărarea românilor din Transilvania.

Memorandumul a pregătit Marca Unire din 1918 pe care tratatul de la Trianon din 1920 nu a făcut decât s-o confirme.

Dacă timp de 1000 de ani maghiarii au dominat politic și economic în Transilvania, deși ea nu a făcut parte decât o mult mai scurtă perioadă de timp din Ungaria, aceasta a fost o perioadă de asuprire a populației majoritare a românilor, atât de clar pusă în evidență prin lucrările acad. David Prodan care a analizat viața obișnuită a românilor transilvăneni pentru o perioadă de sute și sute de ani.

Așa au fost vremurile. Grele și nedrepte pentru români. Apoi am început să ne adunăm în statul național unitar român fără intenția de a domina pe alții,

de a distruge etniile care locuiesc alături de noi. Dacă au avut loc unele perturbări, din aceste puncte de vedere, ele au fost, în general, induse din afară.

Nici astăzi nu avem încă liniște. Alături de noi se desface la răsărit un imperiu și se desprinde la apus o țară. Ele se desfac, în primul rând, din interiorul lor.

România nu se poate desface din interior. Nu vor transilvănenii, nu vor muntenii, nu vor moldovenii, într-un cuvânt nu vor românii. Nu vor nici românii din întreaga lume. Nu vor nici cei care ne sunt prieteni și nici cei care își dau seama de rolul stabilizator al unei Români în echilibrul într-o regiune cu mult prea multe frământări.

Se pregătește o nouă Europă. Și un euro-atlantism. Și o lume nouă. Culturile naționale nu vor dispărea. Varietatea culturală presupune respectul și prietenia dintre națiuni și etni. O conciliere între români și maghiari nu poate fi decât fetică pentru viitorul nostru comun.

Se emii însă în ultimul timp unele idei îndrăgite, altele care îmbracă frumos în cuvinte propuneri care nu vin de fapt în întâmpinarea unui viitor comun european și euro-atlantic, ci la revenirea la timpuri din trecut.

Ideea nouă a unui parlament al minorităților din Europa poate fi desigur examinată, dar nu ar fi mai normală existența unui for al relațiilor interetnice în care părțile să discute la egalitate, astfel cum am construit la Academia Română un Centru privind relațiile interetnice?

Noi trebuie să gândim viitorul și în funcțiune de o imagine a civilizației socioumane bazată pe știință, tehnologie, filosofie și spiritualitate. Cum trecem de la prezent înspre viitor nu știm cu exactitate, de vreme ce nu știm cum vor fi, spre exemplu, știința și spiritualitatea în viitorul nu chiar atât de îndepărtat. Știm însă că etniile au dreptul să supraviețuiască odată cu propria lor cultură, acești fapți a devenit fundamental, și de aceea Academia Română, la aceeași reamintire a memorandumilor, de fapt a unei populații care și-a cerut dreptul la existență, îndeamnă la respectul tuturor etniilor din România în spiritul principiilor drepturilor omului, care se includ în marile principii ale civilizației socioumane, adăugând și îndemnul respectării etniilor românești de dincolo de hotarele țării.

Generalizând, comunitățile europene, euro-atlantice și mondiale vor fi formate din popoare care se vor putea înțelege mai ușor, iar omenirea își va găsi sau regăsi sensurile adevărate ale existenței. Sperăm, de aceea, într-o astfel de spiritualitate a omenirii încăl ca să poată avea un viitor.

Cluj-Napoca, 4 iunie 1992.

BIBLIOGRAFIE

1. Apud Vasile Netea, *Istoria Memorandumului*, Fundația Regelui Mihai I, București, 1947, p.17.
2. Idem, p.232.
3. Idem, p.167.
4. Idem, p.290.
5. *Analele Academiei Române, partea administrativă și de bălăceli*, Seria II, Tomul XVII, 1894-1895, p.9.
6. Idem, p.8.
7. Apud Vasile Netea, *Istoria Memorandumului*, op.cit., p.294-296.

III.5. MĂRĂȘEȘTI – SIMBOLUL VIRTUȚILOR POPORULUI ROMÂN

Comemorarea a 75 de ani de la marile bătălii armate din primul război mondial de la Mărăști, Mărășești și Oituz, din iulie- august 1917, readuce în prim plan unul dintre cele mai importante evenimente militare și istorice din întreg trecutul poporului român.

Privitor la aceste fapte deosebite, putem evidenția câteva aspecte:

1. Bătălia de la Mărăști-Mărășești-Oituz a fost una dintre cele mai mari și mai importante lupte armate ale românilor, înscrindu-se printre cele mai strălucite fapte de arme ale poporului român.

Ca o ilustrare a acestei afirmații citez din însemnările Dr. Vasile Bîanu, medic colonel, un observator atent al multor evenimente din primul război mondial:

„La Mărășești ne era rezervată o altă încercare, mai grea dar și mai glorioasă, care să dea lumii convingerea că o armată, mare prin eroismul ei, apără ultimul drapel al onoarei și libertății aici în răsăritul Europei. Prin luptele de la Mărășești am dovedit capacitatea noastră de rezistență care s'a arătat mai presus chiar decât puterea de atac de la Mărăști, căci acolo dușmanul ar fi putut invoca surprinderea și nepregătirea, pe când aici el însuși a plecat la atac, cu toată formidabila sa mașinărie de războiu în acțiune, pentru a sparge un front, pe care îl socotea drept singurul capabil de rezistență în toată întinderea de la Riga până la Marea Neagră. Generalul Mackensen, irezistibilul, cu cele mai bune trupe de Germani, întârzie de Bavarzii invincibili, și o infernală artilerie, care își făcuse faima la Verdun, au pornit cu furie asupra frontului nostru, care trebuia spulberat ca un zăplaz de scânduri și în 20 de zile să cucerească Moldova și să ajungă la Iași, iar armatele române bătute să fie alungate în Basarabia. Dar cu toate cele 14 Divizii, dintre care 10 germane, cu toate sutele de guri de foc, de toate calibrele, până la 305, și cu tot armamentul și bogăția lui de munițiuni, mareșalul Mackensen s'a întors biruit, bătut, lăsând mulți Bavarzi spre îngățășarea pământului românesc, și au amuțit tunurile și neclintită rămas stânca rezistenței

românești, pe care lumea civilizată, și poate chiar dușmanii, au salutat-o ca pe unul din cele mai mari fapte de arme din războiul mondial. Aceasta a fost isprava Armatei I, comandată de viteazul general Eremia Grigorescu. – Să ne aducem aminte întotdeauna de Mărăști și de Mărășești, aceste două nume glorioase, cari sunt și vor rămânca pentru veșic simbolurile puterii noastre!” [1].

2. A fost unul din factorii determinanți ai Marii Uniri și a contribuit la unitatea de Stat a României reîntregite. Se știe că Academia Română a pregătit din punct de vedere spiritual unitatea românilor încă de la înființarea ei în 1866, la reîntregire contribuind generații de oameni de stat patrioți și primii regi ai țării, dar luptele de la Mărăști-Mărășești-Oituz au fost cele care au creat România Mare. Arhiducele Iosif al Austro-Ungariei, unul din comandanții armatelor din fața trupelor române, considera înfrângerea acestora din urmă ca o necesitate politică [2], cu gândul la Ardeal și Bucovina [3]. Cu atât mai mult, rezistența noastră și, de fapt, a țării întregi a fost o necesitate a supraviețuirii și împlinirii idealurilor naționale românești.

3. Această mare bătălie a scos la iveală resursele psihice și posibilitățile tehnice ale românilor.

Un participant la luptele de la Mărăști, Nic. Sc. Stoiculescu, avea să scrie în 1930: „Nu putem deci afla un mai sigur izvor de autocunoaștere, de cât retrăind bătăliile la cari am luat parte în toate peripecțiile lor” [4] ... „Bătălia de la Mărăști, prin rezultatele sale, a aruncat o vâlvătaie nouă în credința ostașului român că va învinge” [5] ... „Aceiași repețisune a avut-o asupra raportului dintre potențialul moral al adversarului și acela al nostru, raport ce s-a schimbat în favoarea noastră” [6].

Acceași încredere trebuie s-o avem în viitorul României. Ea ne poate reface moralul pentru a învinge greutățile de astăzi și să pășim cu încredere spre mileniul următor.

Un participant la luptele de la Mărășești, maiorul Gheorghe Drăgănescu, devenit ulterior general, avea să spună: „...Mărășești înscamnă unul din cele mai mărețe episoade ale războiului mondial, episod care cu mândrie stă alături de marile bătălii de la Marna, Somme și Verdun” [7]. „...Mărășești înscamnă în istoria neamului românesc, simbolul virtuților poporului român, țărnia credinței în vecinicia hotarelor sale drepte, capătul suferințelor românilor de pretutindeni și intronarea dreptății pe care frontul Mărășești a pectuit-o cu sânge, pentru totdeauna” [8].

4. Luptele de la Mărăști-Mărășești-Oltuz au arătat că românii au continuat să nască mari comandanți militari după Mircea cel Bătrân, Ștefan cel Mare și Ștefan, Mihai Viteazul, Carol I și alți domnitori. Au fost amintiți și nu putem să nu-i reamintim pe generalul Eremia Grigorescu, generalul (devenit mareșal) Alexandru Averescu, generalul Christescu, generalul (apoi mareșal) Prezan, regele Ferdinand I și desigur mulți alții, la care se poate adăuga generalul francez Berthelot, care ar putea fi considerat și ca general român.

5. Aceste lupte au arătat că România are nevoie de aliați. Atunci am avut ajutorul tehnic francez printr-o misiune militară franceză condusă de Generalul Berthelot [9], ajutor concretizat prin echipamente, armament, avioane, specialiști și ofițeri care au cerut să lupte alături de ofițeri români.

Aliați în luptele de pe front a fost și Rusia, dar pe lângă contribuții la unele bătălii, trupele rusești au lăsat, prin retragere dezordonată, pentru motive cunoscute, zone întregi descoperite pe care armata română, datorită comandanților ei și vredniciei ostașilor români, a reușit să le acopere și să evite tot ce putea fi mai rău. Pe lângă trupele adversarului din față au trebuit să fie înfruntate și greutățile create de aliații de alături pe care nu se mai putea conta cu încredere.

La 17/30 august 1917, dr. V. Biannu, pe care l-am amintit mai înainte, nota în jurnalul său:

„Generalul Pershing, șeful misiunii americane din Franța, într-o convorbire pe care a avut-o cu d-ra Elena Văcărescu, a vorbit despre armata noastră în termeni foarte elogioși, cari vor face să tresăle de mândrie toate inimile românești. În cursul convorbirii, d-ra Văcărescu exclamând: „Sermana României” Generalul Pershing a ripostat: „Nu spuneți sermana, ci marca și glorioasa României”. Apoi a adăugat: „Admir splendorul eroism al armatei române, care ș-a apărut cu îndăjfire pământul patriei. Să nu vă temeți de nimic. Îi va cuceri și va vedea visul împlini. În America toată lumea crede ca mine. Poporul român ne este simpatic, și inimile noastre, vă rugăm să ne credeți, au sângerat la nenorocirile ce le-ați avut. Acum cunoaștem întreg sufletul Românici. Îi vom fi devotați, și după victoria de aici și de acolo, mă voi duce să vă cunosc vitejii și să prezint omagii Suvranului vostru. Nu pot să-mi explic cum, dar iubesc neamul d-voastre și-l voi uubi întotdeauna” [10].

Dacă ne gândim la viitor, în lumina acestor mari bătălii și a consecințelor lor, desigur armata română și icoaniciștii ei au învățat multe, dar având în vedere noua situație geopolitică, mondială și regională, avem nevoie de relații bune cu

cât mai multe țări și am dori să auzim din nou tot mai multe cuvinte cât mai frumoase despre România și despre români.

6. Românul a dovedit la Mărăști, Mărășești și Oltuz, ca și în decursul întregii sale istorii, capacitatea sa spirituală de a fi eroic în fața vieții și a morții. Eroismul este o componentă a spiritului de care este capabil numai cel ce are o ancoră internă în existență, înțelege viața dincolo de momentele ei imediate și știe că binele răspunde unei chemări atât de profunde încât răul poate fi învins.

Fie ca țăriile sufletescă a înaintașilor noștri să nu ne păcăsească pentru ca imbinată cu înțelepciunea tradițională a românului legat de natură și inteligența antrenată de știința și tehnologia acestui secol să ne asigure un loc, din care să fie emise raze ale civilizației socioumane, printre națiunile Europei și ale lumii. București, 10 august 1992.

BIBLIOGRAFIE

1. Dr. Vasile Biannu, medic colonel, însemnări din Războiul Românici Mari. Tom I și II, Institutul de arte grafice Ardealul, Cluj, 1926, p.207.
2. Generalul G. A. Dabija, Armata română în războiul mondial (1916-1918), vol.IV, Tipografia Lupta, N. Stroiliă, București, 1936, p.278.
3. Ibidem, p.295.
4. Dr. Vasile Biannu, op.cit., p.5.
5. Idem, p.175.
6. Ibidem.
7. General Gheorghe Drăgănescu, Luptele de la Mărășești, Conferință, București, Tipografia Carmen - Sylva, 1938, p.7 (B.Ac.Kom.III 1577947).
8. Idem.
9. Generalul G.A. Dabija, op.cit., p.27.
10. Dr. Vasile Biannu, op. cit., p.187.

III.6. ISTORIA SAȘILOR DIN TRANSILVANIA FACE PARTE DIN ISTORIA ROMÂNIEI

Istoria sașilor din Transilvania face parte din istoria României și din istoria Europei.

În veacul al XII-lea are loc o așezare de populații germanice în Transilvania, pe fondul unor frământări în „Sfântul imperiu romano-german” (numit și primul Reich german care a durat aproximativ între anii 962–1792) și al Crucadelor care au reprezentat o mișcare din vest înspre est prin Europa (a doua crucadă a avut loc între anii 1147–1149, a treia crucadă, în care unul din șefi a fost Frederic Barbarossa, între anii 1189–1192, iar în secolul XIII au mai avut loc încă patru crucade).

Important pentru români și germani este faptul istoric al unui transfer de populație germană, plecată dintr-o zonă relativ extinsă a Sfântului imperiu romano-german. Imperiul era înțins de la Marca Nordului și Marca Baltică până la sud de Roma, iar la răsărit dincolo de Viena. Zona pornirii migrațiilor la care ne referim începe din Brabant (din Belgia și Olanda de azi) mergând până în Bavaria, cuprinzând orașul Regensburg pe Dunăre, dar și o parte din Turingia. Zona centrală din care a pornit emigrația semnificativă cuprindea Franconia și zone apropiate de orașe ca Luxemburg, Trier, Mainz, Aachen și Köln.

Perioada emigrației care ne interesează are loc la aproximativ 100 de ani după stabilirea Sfântului imperiu romano-german de către Otto I cel Mare, în anul 962, când Papa Ioan al XII-lea l-a încoronat împărat, după ce Otto învinsese pe unguri în anul 955, el fiind rege al Germaniei încă din anul 936.

Puterea imperială amintită avea să atingă apogeul, după istorici, între anii 1138–1254, exact în perioada care ne interesează pentru așezarea sașilor în Transilvania. Este perioada familiei domitoare Hohenstauffen, care culminează cu Frederic al II-lea (1194–1250).

Așezarea sașilor în Transilvania începută la mijlocul sec. XII avea să continue până înspre sec. XIV.

Aprecierile istoricilor români asupra contribuției sașilor la istoria civilizației românești, ca și asupra menținerii unei civilizații de tip germanic și prin acestea două de tip european, sunt în mod evident foarte pozitive. Academia Română poartă o marcă admirabilă pentru personalități intelectuale săsești precum Johannes Honterus (1498–1549) care a întemeiat în 1544 la Brașov prima școală latină, precum și prima tipografie din Transilvania. El a avut o mare influență spirituală asupra sașilor din România, determinând trecerea acestora la biserica luterană. Lucrarea sa *Rudimenta Cosmographiae* (1530) cunoaște o răspândire europeană în Germania și în sud-estul Europei, fiind folosită ca manual de geografie și astronomie.

Ne gândim, de asemenea, la Samuel de Brukenenthal (1721–1803) pentru contribuția sa la învigorarea vieții culturale din Transilvania, pentru palatul din Sibiu și muzeul de artă din acest palat, care-i poartă numele pentru todeauna.

Nu putem să nu-l amintim pe Ștefan Ludwig Roth (1796–1849) din Mediaș, istoric și gânditor sas, colaborator al lui Pestalozzi. Roth a susținut că „românii formează majoritatea populației din Ardeal și a numit limba românească «limba latină a țării»” [1].

Din volumul citat mai înainte aflăm că „un contemporan și frate de nume a lui Roth, preotul Dr. Daniel Roth, a mers un pas mai departe, declarând în mod profetic că viitorul va trebui să aducă cu sine unirea tuturor românilor de dincoace și dincolo de Carpați” [1].

Recent Academia Română a ales ca membru post-mortem pe Hermann Oberth (1894–1980), născut la Sibiu, cu studii efectuate în România, devenit unul dintre marii întemeietori ai astronauticii.

Asemenea nume fac parte și din stele strălucitoare ale culturii și științei românești, contribuind în același timp la dimensiunea europeană a culturii noastre.

Importantă este însă și contribuția generală a populației germane din România la cultura și civilizația tehnică românească în decursul întregii noastre istorii comune.

Din nefericire, în acest secol, populația germană din România ca de altfel și cea românească au cunoscut zguduirile provocate de cel de-al treilea Reich german (1934–1945) și de regimul socialist totalitar din România, după cel de-al doilea război mondial. Astfel se explică scăderea procentului populației germane din România de la 4,4%, în 1930, la 2,2% în 1956 și la 1,67% în 1977, iar recensământul din 1992 va arăta cu siguranță un procent și mai scăzut [2].

Acum Germania este reunificată. Numai cu câteva zile înainte de această unificare am participat la o conferință științifică privind relațiile est-vest în clădirea Reichstagului din Berlin. Am înțeles atunci, din expunerile colegilor germani, vocația europeană a noii Germanii.

Astăzi trăiesc în Germania mulți oameni de valoare români, unii dintre ei fiind sași, remarcându-se în domeniul științei, artei, lingvisticii, culturii în general.

Este momentul să privim la tot ceea ce a fost bun în relațiile dintre români și sași, iar binelul a predominat fără îndoială în decursul a sute și sute de ani. Relațiile culturale româno-germane, în cadrul general european, pot fi reasezate folosind ascendența tradițiilor istorice care susțin relațiile bune dintre români și etnia germană din România, bunăvoința românilor și sașilor emigrați în Germania, pe care refluul istoriei din secolul XX i-a făcut să se opună fluxului din secolele XII-XIII. Ar fi de făcut apel la voința și rațiunea noastră comună de a construi o Europă a civilizației socioumane, renunțând la multe metode vechi, politice și războinice. Unificarea Germaniei a fost poate un model al noilor metode non-violente și fără presunerea amenințării externe iminente. Să lăsăm cultura, civilizația, spiritualitatea și umanismul să-și spună cuvântul.

Pacea să fie vocația Europei, pentru ca ea să fie binecuvântată și binecuvântată! București, 27 noiembrie 1991.

BIBLIOGRAFIE

1. Stefan Ludwig Roth, Ce sunt și ce vor sașii din Ardeal (Die Siebenbürger Sachsen, wer sie sind und was sie wollen), ediție originală 1919, Tipografia Cultura Neamului Românesc, București; citat din ediția 1969, în Kommission bei Böhlau Verlag Köln Wien, p.28.
2. Vladimir Trebici, Populația Românilor, Academica, anul 1, nr. 10, 1991, p.16-17.
3. În afară de lucrările menționate în text au mai fost consultate următoarele: Thomas Nägler, Așezarea sașilor în Transilvania, studiu, București, Kriterion, 1981; Adolf Ambrosius, Dacoromanasaxonica, cronicari români despre sași, Români în cronică sașescă, București, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1980.

III.7. COMUNICAREA SOCIALĂ ȘI INTERETNICĂ

Omenirea are astăzi multe probleme cu strânse legături între ele și toate, în ansamblu, constituie o sfidare uriașă care privește nu numai viitorul global al societății, ci și menținerea celei mai delicate înălțimi pe care a atins-o, anume conștiința despre realitate și imaginar. Ambele aceste aspecte ale conștiinței se pot contopi prin obiectivitate și subiectivitate, prin subiectivitate înțelegând subiectivul cu conținut obiectiv, dat prin natura firii umane.

Problemele interetnice se inscriu într-o gamă cuprinzătoare de sfidări care se pot amplifica reciproc sau atenua, și poate, în viitor, rezolva în ansamblul lor. Este greu de presupus că fiecare problemă din această categorie poate fi rezolvată separat. Din setul marilor sfidări cu care suntem confrunțați pot fi menționate câteva:

- **Științifice**, deoarece nu cunoaștem natura vieții și nici a proceselor mentale, de aceea ne așteptăm fără îndoială o nouă revoluție în știință, după cele care au avut ca nucleu opera lui Newton și apoi operele lui Einstein și Planck.
- **Tehnologice, industriale și economice**, datorate discrepanțelor dintre diferitele zone ale lumii, acceptând aici punctul de vedere al lui Alvin Toffler [1] care arată că diferențe nu vor mai fi între capitalism și comunism, sau între nord și sud, ci între „rapizi” și „lenți”. Cei rapizi sunt cei cu multă electronică, informatică și comunicații aplicate generalizată în toate domeniile, iar cei lenți, lipsiți de un sistem nervos tehnic la scară socială, riscă să fie decuplați de cei rapizi și să fie „excluși din viitor” deoarece pierd pasul dezvoltării economice, chiar dacă ar fi dezvoltăți din punct de vedere cultural.
- **Ecologice**, asupra cărora nu mai este nevoie să insistăm, impunând un anumit echilibru al populației umane cu planeta pe care o locuiește împreună cu alte forme de viață.

BIBLIOGRAFIE

1. Alvin Toffler, *World Monitor*, November 1990, p.34-44.
2. Helmut Schelsky, *Elements of Social Stability*, p.113-123, în vol. *German Social Science Digest*, Hamburg, Claassen Verlag.

- Sociale, concentrându-le în cerința unei decente calități a vieții pentru întreaga populație a globului.
- Ideologice, remarcând de fapt prăbușirea ideologiilor și umplerea acestui gol, desigur, prin pragmatism, prin ingineria sistemelor, programe sau proiecte vizând anumite obiective, dar vor fi ele suficiente fără o revigorare a vieții culturale și spirituale? Iar acestea toate vor fi ele posibile fără o cunoaștere și o simțire a tendințelor esențiale ale firii?
- Politice, care implică eliminarea războiului și agresiunii, starea de pace, colaborarea și competiția avantajoase omenirii în ansamblu, unitatea Europei și în cele din urmă unitatea lumii umane.
- Interetnice, asupra căroara ne îndreptăm atenția, prin aspectele lor specifice și probabil mai mult prin condițiile lor imediate, dar în spatele acestor aspecte și condiții stă însășă natura de fond a tot ce implică viața omului și a societății, care oferă un reper pentru gândire care să genereze o viziune depășind timpul imediat și temperatura mai ridicată a acestui timp.

Academia Română, deși preocupată după Revoluția din decembrie 1989 de regăsirea tradițiilor ei dinainte de regimul socialist totalitar, cu alte cuvinte implicată într-un proces de renaștere, a considerat că trebuie să înceapă să cerceteze și problemele lumii contemporane, desigur într-un mod specific spiritului academic. Prima inițiativă care a venit în întâmpinarea acestei orientări a fost aceea a înființării unui **Laborator de cercetări privind comunicarea socială și interetnică**. Laboratorul funcționează oficial din noiembrie 1990, dar activitățile lui au început de fapt încă din primăvara aceluiași an. Experiența activității lui devenind interesantă și promițătoare.

Știm că problemele interetnice au ieșit puternic în relief pe întregul glob, cu atât mai mult în urma evenimentelor din Europa de răsărit, care zonă oferă și un teren interesant pentru studiu. Relațiile interetnice au devenit unul din elementele importante ale stabilității sociale. Desigur, există și alți factori de bază ai stabilității, cum ar fi structura socială, discrepanțele economice într-o societate, familia, vitalitatea unui popor de a se relata după traumatisme istorice, mentalitatea tinerilor, înțepinderile și instituțiile, relațiile dintre manageri și sindicate ș.a. [2], dar alături de acești factori relațiile interetnice trebuie să fie studiate cu toată seriozitatea, iar cei implicați direct în aceste relații să le considere cu înțelepciune și bună-credință.

București, 17 iunie 1991.

III. 8. ETNICITATEA ÎN LUMEA CONTEMPORANĂ

Multe s-au întâmplat în acest secol.

În științele naturii am trecut de la cunoașterea lumii macroscopice a corpurilor, a spațiului și timpului, a continuului, la o cunoaștere aprofundată a moleculelor și atomilor, a nucleelor atomice, a particulelor elementare, a celei biologice și a componentelor ei până la nivel molecular, la cunoașterea discretului, dar fără a ajunge la o înțelegere iluminată a vieții și de aici a societății și omului în măsură suficientă prin știință. Partea curioasă a lucrului este aceea că plecând de la continuu am ajuns în mod științific la discontinuu, și nu putem să nu observăm cât de mult a influențat acest compus al obiectelor și mișcărilor din cuante, în înțelesul cel mai larg cu putință, arta secolului nostru. Dar de la discontinuu trebuie să ne întoarcem la continuu, deoarece el este congenital entităților vii și omului.

Cum anume să regăsim continuul, deocamdată această problemă pare multora paradoxală, unora imposibil de descris de mintea umană, altora aparținând unor fenomene transcendente, deși după părerea mea trebuie schimbat modul de gândire în știință, mult prea copleșită de succesele ei mari de până acum.

Un al doilea lucru curios, în măsura în care poate fi așezat oarecum paralel cu cel de mai înainte, se petrece în domeniul social. De la populații, în decursul istoriei, s-a trecut la națiuni, iar astăzi încep să se manifeste etniile și se pune problema relațiilor interetnice. Evoluția nu mai este la fel de riguroasă ca în știință, dar ea este evidentă în direcția menționată.

Dacă în știință trebuie să ne întoarcem la continuul psihologic impus de uman, dincolo de discretul cuantic și informativ, în domeniul socialului, detașarea etnică, fără a neglija națiunea, după cum nici particula elementară nu poate nega corpul microscopic, înseamnă cu siguranță o aprofundare a umanului. Poate că încep zorile unei noi solidarități umane în care etnia să joace nu un rol dezintegrant, ci unul de legătură și egalitate între popoarele lumii.

Academia Română a înțeles rolul etniilor și al relațiilor interetnice pentru colaborarea și raporturile interumane în general, încurajând din anul 1990 abordarea acestor probleme. Nu este o problemă importantă numai pentru România, fără indoiă că este pentru multe alte țări de pe glob. O considerăm fundamentală pentru completarea concepțiilor umaniste care și-au croit drum prin mințile luminate ale Europei în câteva sute de ani, fundamentală pentru conceptul de civilizație socioumană și fundamentală din punctul de vedere filosofic pentru înțelegerea ființei umane, atât din punctul de vedere ontologic, cât și din punctul de vedere spiritual.

Dincolo de problemele curente ale interetnicității, de pasiunile politice pe care ar putea să le suscite, dar de care ne ferim la Academică, regăsim în spatele lor o manifestare a unor legități tendențiale ale societății și care sunt, în ultimă instanță, o exprimare a unor tendințe ale însăși existenței profunde sau ale existenței sub formă de univers.

Românii sunt aici o națiune, iar Constituția României consfințește această realitate de fapt, dar în România sunt și toate celelalte etnii care îmbogățesc poporul român și cărora le purtăm astăzi și prietenie; în același timp, românii formează etnii în multe țări ale lumii. Astfel este constituită omenirea ca urmare a diverselor valuri istorice, astfel este constituită Europa, iar noi vom susține ca oameni de știință și cultură egalitatea tuturor etniilor.

București, 20 februarie 1992.

III.9. MIHAIL KOGĂLNICEANU

„După priveliștea lumii, după minunile naturii, nimica nu este mai interesant, mai măreț, mai vrednic de luare aminte decât ISTORIA” spunea Mihail Kogălniceanu în prima frază a Cuvântului pentru deschiderea cursului de istorie națională prezentat în noiembrie 1843 la Academia Mihăileană din Iași. Prin conținutul ei, spunea Alexandru Xenopol [1], cuvântarea de deschidere a fost un eveniment neauzit până atunci în țărilor române, marii domnitori români fiind considerați eroi la fel de importanți ca toți eroii mari ai lumii. „Sfinte erau ascendența cuvinte, cari cădeau pentru prima oară în urechile unui popor deprins până atunci numai cu implierea, cu înșosirea și cu disprețul proprii ființe” [2], remarcă Xenopol în cuvântul său de recepție la Academia Română din anul 1895 dedicat lui Mihail Kogălniceanu, al cărui fotoliu academic îl prelua. Se știe că Mihail Kogălniceanu a trăit între anii 1817-1891. Cuvântul de recepție al lui Alexandru Xenopol rămâne și astăzi poate cea mai nobilă evocare a vieții și operei lui Mihail Kogălniceanu. Pentru Xenopol, așa cum se recunoaște și astăzi, Kogălniceanu a fost „literatur distins, istoric fruntaș, mare orator și încă mai mare om de stat, (...) a fost una din acele naturi alese, de greu încap câte două alături în un veac” [3]. După ce expune rolul lui Kogălniceanu în nașterea literaturii române, în scrierea istoriei naționale, ajungând la activitatea politică, Xenopol exclamă: „Să întreprind schițarea vieții politice a lui Kogălniceanu, dar aceasta ar însemna a relata istoria a jumătate de veac din viața contemporană a poporului român, materie ncâncăpătoare pentru o cuvântare academică” [4].

Opera scrisă a lui Mihail Kogălniceanu consemnată în bibliografia elaborată de Alexandru Zub [5] conține 6379 de titluri. În anul 1971 erau înregistrate 1 770 de titluri despre viața și activitatea lui Kogălniceanu.

Academia Română tipărește o ediție critică [6] a operelor lui Mihail Kogălniceanu îngrijită de Dan Simonescu și o serie de istorici și oameni de cultură. Până în prezent au apărut 10 tomuri: beletristică; studii literare, culturale și sociale; scrieri istorice; oratoric. Parcurgând aceste tomuri se desprinde din ele,

din cuvântul tipărit care prinde viață, figura uriașă a lui Mihail Kogălniceanu. Volumele de oratoric, numeroase, opt din cele zece volume apărute până acum, pot fi un exemplu și o școală pentru mulți nu numai prin arta oratorică, dar și prin idelile care l-au menținut pe Kogălniceanu pe traiectoria aspirațiilor și intereselor poporului român, fără a-și îngădui să se desprindă de crezul național în care s-a format încă din tinerețe.

La comemorarea a 50 de ani de la moartea sa, în ședința publică din 20 iunie 1941, președintele Academiei Române de atunci Ion Simionescu afirma:

„De fapt activitatea sa este mult mai complexă decât a altor oameni politici de seamă ai vremii sale. El aparține făuritorilor de drumuri nouă nu numai prin energia-i nebiruită, cât mai ales printr-o cultură sănătoasă, serioasă, altoită pe un sentiment de bunătate, care-l făcea să-și îndrepte privirea și către cei care muncesc tăcând, dar prin munca și mintea lor, în izolarea în care i-a menținut nepericlinia istorică, ne-au păstrat neștirbită limba, credința, ființa neamului. Literatura și istoria îl revendică în aceeași măsură ca și politica”.

Mihail Kogălniceanu a făcut parte din Academia Română, din anul 1867, când a fost ales la propunerea lui A.T. Laurian, V.A. Urechia, G. Barițiu ș.a., președinte fiind I. Heliade Rădulescu. În anul 1869 este ales prima oară președinte al Secțiunii istorice a Academiei Române.

Comemorăm astăzi 100 de ani de la înclătarea din viață a lui Mihail Kogălniceanu. În ultimul său an de viață, când Academia Română împlinea 25 de ani, în ședința Academiei din 26 martie 1891, Kogălniceanu afirma: „Peste câteva zile Academia va serba jubileul de 25 de ani. În mijlocul luptelor și agitațiunilor ar fi bine ca Academia să apară ca o insulă de pace și liniște”. La sărbătorirea celor 25 de ani de existență, din 1(13) aprilie 1891, Mihail Kogălniceanu rostește un discurs intitulat *Dezrobirea Țiganilor, ștergerea privilegiilor boierești, emanciparea țăranilor*. În prima parte a acestei cuvântări el prezintă, după cum o spune singur, „câteva cuvinte care se raportă la zilele tinerețelor mele”. Este trimis de domnul Moldovei, Mihail Sturdza, în anul 1834 pentru studii la colegiul din Luneville, Franța, împreună cu alți tineri români, sub supravegherea abatelui Lhommé care fusese refugiat la Iași ca urmare a marii revoluții franceze și dirijase aici educația viitorului domn Mihail Sturdza. Dar tinerii moldoveni nu au putut rămâne în Franța, în anul 1835 fiind transferați la Berlin din cauza intervenției consulului rus pe lângă domn, deoarece, spune Kogălniceanu „educațiunea franceză se părea marelui nostru protector, împăratului Nicolae I, prea revoluționară” [7]. Nicolae Iorga avea să comenteze în 1921 acest eveniment remarcând cum prudența lui Mihail Sturdza a închis calea

lui Kogălniceanu spre Paris, metropola liberală a vremurilor [8] și atunci „acesta, care trebuia să deie formula noii literaturi, noii culturi și noii politici românești trebuie deci să-și completeze cunoștințele într-un pașnic oraș loren și apoi în Berlinul lui Ranke, unde punca bazele noii istoriografii românești înainte de a pregăti noua istorie a neamului său...” [9]. Citatul de mai sus este extras dintr-o cuvântare a lui Iorga despre Ioan C. Brătianu, deoarece numele celor doi mari constructori ai temelilor României moderne nu pot fi separate în cartea istoriei neamului nostru [10].

Dar și Berlinul i-a oferit lui Kogălniceanu idei înaintate și reformatoare. Istoricul Leopold de Ranke (1795-1886) i-a fost profesor, aici l-a cunoscut pe Alexandru Humboldt „carele imi arăta în general un deosebit interes pentru țările române, atât de necunoscute pe atunci, încât nici numele de români nu se știa” [11]. Și mai adaugă „Să-mi fie permis a-mi face un merit afirmând că eu cel întâi am întrebuițat în limba franceză cuvintele de *Roumain* și de *Roumanie*” [12]. Datorită lui Alexandru Humboldt care l-a stimulat prin interesul său pentru țările române, Kogălniceanu scrie un articol despre limba și literatura românească și o lucrare asupra Țiganilor pe care o tipărește în limba franceză la Berlin în 1837 când avea numai 20 de ani și în același an publică o *Histoire de la Valachie, de la Moldavie et des Valaque transdanubiens*, vol. I. Comentează Nicolae Iorga: „Astfel scrie un copil de douăzeci de ani, în limba franceză, cea d'întăiu istorie a tuturor Românilor, în spirit holiărit național” [13].

Kogălniceanu a fost puternic impresionat de reformele liberale din Prusia, în special privind improprietățile țăranilor, reforme pe care le-a studiat în profunzime. O influență deosebită a avut asupra sa colonia franceză din Berlin care cuprindea și pe Savigny, celebrul profesor de drept roman.

O frumoasă înșirare, în continuarea lucrărilor amintite mai înainte, a operei lui Mihail Kogălniceanu este posibilă urmărind în mare măsură pe Dimitrie Onciul [14]:

- *Alăuta Românească* (1838);
- *Dacia Literară* (1840; ediția a II-a, 1859);
- *Poezie satească a Principatului Moldovei* (1840-1845);
- *Arhiva Românească* (1840-1841; 1845; 1860; 1862);
- *Almanah de învățătură și petrecere* (1843-1844);

- *Propășirea*, denumită apoi din cauza cenzurii *Poaze științifice și literare* (1844);

- *Fragments tirés des chroniques moldaves et valaques* (1845);

- *Letopisițiile țărilor Moldovei, eveniment cuprins în dezvoltarea intelectuală a poporului român* (A.D. Xenopol), publicat în monumentală în câteva volume, începând din 1845 și devenită *Cronicele României* (1872-1874);

- *Album istoric și literar* (1854);

- *Steaua Dunării* (1855-1856; 1858-1860);

- *Participant la Revoluția din 1848* (la Cernăuți redactează *Dorințele partidei naționale în Moldova care a devenit „evanghelia politică a tuturor Românilor din Moldova”*);

- *Contribuția esențială la Unirea principatelor* (1859) într-un singur stat sub denumirea de *România*;

- *Secularizarea averilor mănăstirești* (1863);

- *Împroprietărea țăranilor elăcași* (1864);

- *Proiect de Constituțiunea Principatelor Unite* (1861, publicat de el și la care a conlucrat);

- *Inaugurarea Universității din Iași* (1860);

- *Legea instrucciunii și înființarea Universității din București* (1864);

- *Codul civil și procedură civilă, codul penal și procedură penală* (1864-1865);

- *Războiul independenței și declararea independenței* (1877-1878);

- *Apărarea Basarabiei la Congresul de la Berlin*;

- *Chestiunea Dunării*.

La cele de mai înainte se adaugă o serie întreagă de lucrări literare personale despre care, luând în considerație și cuvântările sale, Nicolae Carotjan avea să spună:

„Istoria literară nepărtinitoare, privind în urmă peste cele desfășurate, îi dă acum lui Kogălniceanu locul ce i se cuvine în generația lui: acela de a fi fost inițiatorul unui curent care a creat prin literatură unitatea sufletească necesară pentru înălțarea primului act al unității noastre politice și acela de a fi fost cel mai mare orator al timpului său” [15].

De altfel, în privința oratoriei, Cartoian remarcă:

„Trăsăturile personalității literare ale lui Kogălniceanu nu ar fi complete dacă nu ne-am oprit în încheiere și asupra oratoriei. În forma scrisă în care ne-au rămas, discursurile lui sunt lipsite de căldura vocii, de emoția comunicativă, de gestul care dă viciaja cuvintelor și care au contribuit de sigur mult la faima de cel mai mare orator al timpului. Privighetoea Moldovei, cum îl numise generația tânără de la 1848” [16].

Kogălniceanu nu a fost un conglomerat de activități intelectuale, tot ceea ce a făcut s-a înscris pe o traiectorie unică, deoarece după cum a observat tot Cartoian:

„Dar nici unul dintre cărturarii vremii, nici unul dintre conducătorii foilor periodice nu s-a gândit că, dacă angrenajul vitreg al împrejurărilor politice externe întârzie înfăptuirea unității politice, ea trebuia însă pregătită în interior printr-o deplină unitate sufletească. Nimeni, afară de Kogălniceanu care nu împlinise încă 23 de ani” [17].

Dimitrie Onciul afirma despre Mihail Kogălniceanu: „E cel mai mare om de stat și cel dintâi istoric critic ce a născut neamul românesc”.

Iar Nicolae Iorga spunea: „cea mai mare minie în epoca de regenerare a poporului său”.

Dar să nu uităm că Mihail Kogălniceanu a avut o viață zbuciumată și a întâmpinat multe dificultăți. I s-au suspendat în mod repetat revistele literare, cursul de la Academia Mihăileană, și ca mulți oameni politici de valoare a avut de suferit, cu atât mai mult cu cât ieșind puternic în relief a devenit o jintă uncoi vulnerabilă.

Să vorbim despre politică la Academia? La lucrul acesta s-a gândit și Alexandru Xenopol în legătură cu Mihail Kogălniceanu și cred că este interesant de amintit răspunsul pe care l-a dat: „M-am mai gândit, că poate nici s-ar cuveni a se vorbi de politică în templul adevărului și al frumosului, și că Kogălniceanu, dacă a fost admis în sânul celui mai înalt Institut de cultură al țării, a fost chemat la această onoare, nu în însușirea lui de bărbat politic, ci în aceea de om învățat” [18].

Și mai departe: „Cum, când politica atinge înseși bazele existenței poporale, și atunci cel mai înalt corp învățat să rămână nepăsător și rece la întâmplările ce se petrec? Dacă acesta se poate întâmpla la alte popoare, la cele mari, la cari ori-cum s-ar întorce lucrurile, nu poate fi vorba pentru ele decât de o

coborâre sau înălțare a rolului lor, nu tot așa e cu Românii, unde jocul faptelor politice poate atinge chiar existența națională, la noi, expuși pe toate direcțiile la o mică primejdii, se poate tot-deauna aplica dicătorca: *primum esse, deinde philosophare*. Academia Română nu este numai inteligența suprem manifestată a poporului, ea este și inima lui. Ea nu numai vrea să-l lumineze, ci îl și iubeste. Ea trebuie să se bucure de înălțarea, sau să se mănecască și să plângă de căderea lui. Ori-ce mișcare în viața poporului nostru, nu numai aceea a ideilor, trebuie să aibă răsunet în instituțiunea noastră, și de aceea nu mă sflesc a atinge și faptele politice ale lui Kogălniceanu.

Însă, puteți fi pe pace! Actele politice ale lui Kogălniceanu de cari mă voiu ocupa, nu vor fi acelea ce se referă numai la dinicele daraveri ale oamenilor. El a avut meriul și norocul de a crea instituțiuni și a îndeplini fapte, ce vor rămâne pentru vecie ca factori esențiali ai vieții și culturii noastre naționale” [19].

Mihail Kogălniceanu a fost președinte al Academiei Române între anii 1887-1890.

Față de discuțiile purtate în jurul Academiei Române de a se uni cu Alencul, Mihail Kogălniceanu a luat o atitudine fermă: „Academia trebuie păstrată așa cum este (...). În toate țările Academiiile sunt societăți de oameni învățați cari înaintază știința prin cercetările, studiile și scrierile lor. În acest mod este organizată și Academia noastră, și nu trebuie să i se schimbe căuși de puțin acest caracter” [20]. El susține caracterul de institut național al Academiei, pe baza legii însăși de organizare care o recunoaște ca atare, iar „ca nu poate fi întruunită sau confundată cu o altă instituțiune literară sau științifică” [21].

Accastă idee a susținut-o ca raportor și în parlament la dezbaterile legii privind declararea Societății academice române drept institut național cu denumirea de Academia Română [22].

În ultimul său an de viață (1891), la 20 aprilie, cu două luni înainte de moarte, îi împărtășește lui George Pop din Bășău convingerea sa că „numai solidaritatea poate scăpa neamul nostru”, dezbaterile fiind ca o ciumă pentru acest neam [23].

Iar în parlament, la 6 septembrie 1879, spunea: „Domnilor, sunt momente grave în istoria națiunilor (...). Națiunile cele mici sunt destinate fatalmente să fie trase de luptele, de politica, de pasiunile și interesele celor mari. Dumnezeu va binevoi și va ridica câțiva oameni cari se vor pune mai presus de pasiuni, cari se vor uita că din cerțele noastre poate să iasă piețica acestei țări...” [24].

Ascendența cuvintelor ar trebui să stea vii în fața tuturor românilor. Ele sunt ale unui om care a construit o țară modernă, dar care și-a dat seama de pericolele care provin dintr-o tradiție nefertită de care țara nu scăpase. Nici astăzi nu a scăpat.

Și totuși există un factor comun pentru toți românii, iar îndemnul lui Mihail Kogălniceanu este plin de speranța realizării unui consens național, cel puțin privitor la supraviețuirea României. Cine nu-l iubește pe Eminescu? Cine nu-l iubește pe Mihail Kogălniceanu? Ei ne privesc din istorie și din viitor și suntem datorii să lucrăm la refacerea țării, o țară pe care ei au ridicat-o prin spirit și muncă.

Fie ca această comemorare a marelui cărturar și om de stat, Mihail Kogălniceanu, să contribuie la redescoperirea voinței noastre de a reuși, de a nu ceda în fața greutăților, de a relua deplin munca în toate domeniile, de a avea încredere în viitorul românilor într-o lume nedezbinată și civilizată.

București, 24 iunie 1991.

BIBLIOGRAFIE

1. A. D. Xenopol, *Mihail Kogălniceanu, Discurs de recepție cu răspunsul D-lui Dimitrie A. Sturdza*, București, 1895.
2. *Idem*, p. 20.
3. *Idem*, p. 3.
4. *Idem*, p. 25.
5. Al. Zub, *Mihail Kogălniceanu, 1817-1891. Bibliografie*, Editura Enciclopedică Română, Editura Militară, București, 1971.
6. Mihail Kogălniceanu, *Opere*, ediție critică îngrijită de Dan Simonescu, vol. I (Beletristică, studii literare, culturale și sociale); vol. II (Scrieri istorice); vol. III*, III**, IV*, IV**, IV***, V*, V**, V*** (serii de vol. care continuă).
7. Mihail Kogălniceanu, *Discurs în ședința solemnă a Academiei Române din 1(13) aprilie 1891*.
8. Nicolae Iorga, *Activitatea politică și literară a lui Ioan C. Brătianu, Cuvântare la Academia Română, 24 mai 1921. Analele Academiei Române, partea administrativă și dezbaterile*, seria II, tom. XI.1, 1920-1921, p. 285-286.
9. *Idem*, p. 286.
10. Dan Berindei, *Academica*, nr. 8, 1991.
11. Mihail Kogălniceanu, *Discurs în ședința solemnă a Academiei Române*, op. cit.
12. *Idem*.

13. Nicolae Iorga, *Despre Mihail Kogălniceanu*, 14(27) octombrie 1918, *Analele Academiei Române, partea administrativă și dezbaterile*, seria II, tom. XI.1, 1920-1921, p. 219-131.
14. Dimitrie Onciul, *Mihail Kogălniceanu, discurs cu ocazia împlinirii a 100 de ani de la nașterea lui Mihail Kogălniceanu, Analele Academiei Române*, seria II, Tom. XI.1, 1920-1921, *Partea administrativă și dezbaterile*, p. 193-217.
15. N. Cartoian, *Mihail Kogălniceanu, activitatea literară, comunicare în ședința comemorativă de la 20 iunie 1941, Analele Academiei Române, Memoriile Secțiunii I Literare, Seria III, Tomul XI, 1941-1942*, p. 39.
16. *Idem*, p. 38.
17. *Idem*, p. 24.
18. A. D. Xenopol, op. cit., p. 26.
19. *Idem*, p. 26-27.
20. Mihail Kogălniceanu, *intervenție în ședința Academiei din 16 martie 1887, prezidată de Ion Ghica*.
21. *Idem*.
22. Mihail Kogălniceanu, *Opere*, vol. V, *Oratoric III*, partea I, p. 91.
23. Al. Zub, op. cit., p. LXXXVIII.
24. Mihail Kogălniceanu, *Opere*, vol. V, *Oratoric III*, partea I, ediție Dan Simonescu și Georgeta Penleca, București, Editura Academiei, 1984, p. 129.

III.10. NICOLAE IORGA – PROFESOR ȘI ACADEMICIAN

George Călinescu a descris în modul cel mai viu pe profesorul Iorga în monumentală sa *Istorie a literaturii române*:

„N. Iorga avea multe afinități cu zmeul din povești. După cum buzduganul acestuia își precocda stăpânul izbînd în poartă, în ușă, spre a se așeza apoi singur în cui, tot astfel glasul profesorului Iorga se auzea indistinct pe scări și pe culoar, înainta intensificându-se vîtoros, apoi intra adus de un val de studenți retardatari în mijlocul sălii cuernice. La sfârșit apăsă și N. Iorga, identificându-se cu autorul glasului. Marce istoric își potolea respirația accelerată cu căteva spirite, căuta ncliniștit prin sală, fulgera ușa culturnurală de spatele staționarilor pe culoar, se aprindea, vocifera, decapita cu degetul prin aer un dușman nevăzută. Apoi devenea vesel! Găsise legături spirituale, pe care însă descori uita să le comunice și auditorului. Vorbea cu grația lenșă a femeii cărcia i se face o dulce violență. Avea în priviri vanități mărunte, își culca urechea pe sonoritatea moale a cuvîntelor, stabilea cu ascultătorul mici corespondențe delicate, prin zămbete galeșe sau scilipiri confidențiale. Deși conferința prezenta cea mai strînsă coeziune, N. Iorga părea că și-o improvizează dintr-un material de ocazie. Căutându-și febril baista prin buzunare, găsca felurite însemnări suspecte pe care le răsucea cu bănuială, le citea mirat ca pentru sine și, găsindu-le interesante, le adăpostea din nou în receptacolul profund al redingotei. Căteodată, privea cu îngrijorare spre uși și feresire ca spre a se sustrage unor spioni ascunși. Vocea sa se cobora, se prefăcea într-o șoptă prudentă, cu aerul de a face auditorului destăinuri grave. Respirația tuturor rămânea tăiată de curiozitate și teamă, o ncliniște încordată apăsă preluindeni, iar toamna ai fi putut auzi ritmul lent al ploaiei lovind pe acoperișuri, sau bolborosca monotona a streșinilor. Decodată, N. Iorga devenea mîinos. Simțise în freacății lanului de capete trădărea, ostilitatea. Vindicativ, oratorul supunea publicul unui rechizitor zgomotos. Sala se umplea de grindină, de ceață și de tunete. Străpungi de degetul răzbuunător al lui N. Iorga, dușmanii invizibili se prăbușeau surd pe dușumele, în timp ce cuvintele cădeau ca trăsnete într-un copac noduros. Apoi furtuna se potolea. După cum copiii, după un gest de violență, își descarcă inima grea de hohote de plîns, tot astfel oratorul

extenuat se făcea supus, implorator: cerșea protecție, bunăvoință, puțină iubire. Căuta prin ascultători un chip prietenos, un zămbet de speranță, un elogiu consolant. Uneori, cei doi ochi umezi cădeau asupra unui biet ascultător terorizat. Conferențiarul avea aerul de a-l lua la o parte, de a-i face confidențe măgulitoare, îl bătea cu vorbele amical pe umeri, îi făcea mulțime de gingași nespuse, în vreme ce restul publicului asista respectuos la o întrevvedere ce s-ar fi părut că nu-l privește. Repede însă N. Iorga redevenea nemulțumit. Pacientul era disprețuit, mustat, împuns cu degetul în direcția coastelor, apoi, printr-un proces clamoros, consemnat vindicției publice. În cele din urmă, conferențiarul, urmărit, dădea semnele unei decepțiuni universale. În scîntînge biblice se ridica deasupra patimilor mărunte, se închidea în negura de fum a unei înălțimi inaccesibile și întocmai ca Moise, spărgînd tablele legii aduse unui popor netrebnic, tunănd asupra sălii proclonii grozave, fugca întunecat de o justă mînie, în aplauzele ropotitoare ale auditorului.”

Ce s-ar mai putea spune în plus?

Se pot spune multe despre celelalte activități ale uriașului culturii române și științei istorice Nicolae Iorga, ca și despre activitatea sa politică închinată ființei neamului, pentru care a plătit cu viața. În toamna acestui an vom comemora, la Academia Română, 50 de ani de la dispariția tragică a marelui savant și patriot. Înămplarea face ca acum 50 de ani să fi locuit în Vălenii de Munte, să fi participat, copii fiind, la reprezentațiile în aer liber ale pieselor sale istorice și să fi citit atunci din poeziile sale tipărite la tipografia sa din Vălenii de Munte. Șocul uciderii sale și întregul cortegiu de evenimente din acea perioadă îmi sunt încă vii în minte, cu sensurile unei dureri generate de ceea ce în memorie nu a fost posibil să se mai știe. Îmi revine astăzi onoarea, care mă emoționează în mod deosebit, să vorbesc la Vălenii de Munte la redeschiderea cursurilor Universității populare de vară, din partea Academiei Române, unde dorim ca portretul său să-și găsească locul în Aula sacră în care o mare parte dintre cele mai importante personalități ale științei și culturii românești a fost prezentă și a cuvîntat.

Nicolae Iorga a fost ales membru corespondent al Academiei Române în anul 1897 și membru titular în anul 1910. În ședința din 24 mai 1910 a Adunării generale a Academiei, sub președinția lui Anghel Saligny, propunerea Secțiunii istorice pentru alegerea lui Iorga ca membru titular a fost făcută de Alexandru Xenopol, președintele secțiunii. Voi da citire primei părți a acestei propuneri:

„Am onoarea a vă propune alegerea d-lui membru corespondent N. Iorga ca membru activ în locul rămas vacant prin înecarea din vicață a regretatului nostru coleg Grigorie Tocilescu.

D-I Iorga este un muncitor cunoscut în toate straturile societății noastre în ogorul istoriei. Încesat cu o foarte bogată cunoștință a limbilor vechi și nouă, este tot atât de îndemânat în cercetarea textelor istoriei Românilor în cele mai multe din limbile europene, precum greaca antică și modernă, latina, franceza, germana, italiana, engleza, cunoscând întru câțiva și slavona și nedispunând numai de cheia limbii maghiare și turcești, d-I Iorga era cel mai indicat pentru cercetarea documentelor conținute în arhivele străine. A și început o întinsă explorare a acestor arhive, extrăgând cu o răvnă fără seamăn arhivele orașelor europene, în cari se putea bănui că ar exista documente privitoare la Români. Dar d-sa nu s'a mulțumit a-și cercui activitatea numai la istoria Românilor, ci a întins-o și asupra altor țărâmurî, bunăoară asupra cruciatelor și a izvoarelor privitoare la istoria orientală în deobște, așa că d-sa a adăos izvoare nouă nu numai la istoria Românilor, ci și la istoria universală, lucru ce a fost recunoscut de învățații străini în recenziile făcute asupra volumelor sale: *Notes et extraits pour servir à l'histoire des Croisades au XV siècle*, 3 volume.

Numărul documentelor publicate de d-I Iorga este foarte mare, peste 10 000, cecace cere pentru un singur om o muncă din cele mai încordate, numai în descoperirea și copierea lor, afară de cercetarea, adnotarea, privilegierea tiparului și facerea indicelor, pe cari d-I Iorga le face toate singur, așa că este greu de înțeles când a găsit timpul trebuit pentru a îndeplini o muncă atât de uriașă.

Dar nu numai atât. Pe lângă această explorare a documentelor, d-I Iorga a mai fost de o activitate tot atât de fenomenală pe tărâmul expunerii istorice, în care-l aflăm scriind pe de o parte însemnate monografii, ca aceea asupra Chiliei și Cetății Albe, despre Cantacuzini, Constantin Brâncoveanu, studiul asupra Cronicei lui C. Căpitanul, pe de alta însă scrieri mai cuprinzătoare, precum Istoria lui Ștefan cel Mare, Istoria Românilor în chipuri și icoane, *Geschichte des rumänischen Volkes*, Istoria Literaturii românești în sec. XVIII, Istoria literaturii românești în sec. XIX, *Geschichte des osmanischen Reiches*, până acum 3 vol., Istoria biscrii românești, Istoria armatei române.

Din aceste lucrări două sunt scrise în limba germană, pe cari d-I Iorga le-a redactat după cererea anumiți a învățaților germani, ce s'au pus în fruntea unor mari publicații colective, cecace înscamnă o recunoaștere a valorii d-lui Iorga de către știința europeană.

D-I Iorga însă a mai fost lucrător și pe alte țărâmurî, ocupându-se și de descrierea țărilor române în spațiul și nu numai în timp. Așa a scris între altele: *Sate și preoți din Ardeal*, *Drumuri și orașe în România*, *Pe drumuri depărtate*, *Sate și Mănăstiri din România*, *Neamul românesc în Bucovina*, *Neamul românesc*

în Basarabia, *Neamul românesc în Ardeal și așa mai departe*, toate aceste scrieri ieșite din observările și înțipările d-lui Iorga la fața locului.

Nu ne ocupăm, bine înțeles, de activitatea scripturistică a d-lui Iorga în materie critică și politică: de cea critică nu ne ocupăm și fiindcă d-sa în această sferă a activității sale uită obiectivitatea și nepărținirea istoricului, – de cea politică, documentată prin nenumărate articole înscrise în reviste și ziare, în ultimul timp în ziarul d-sale „*Neamul românesc*”, căci nu în puterea acestor scrieri îl privim noi ca vrednic de a intra în mijlocul nostru” [1].

Urmază lectura bibliografiei „operelor D-lui Iorga” în două secțiuni: pentru perioada 1890-1902 și apoi pentru perioada 1903-1910.

După trei runde de vot, datorită statutului de atunci al Academiei, președintele Iacob C. Negruzzi proclamă a treia zi, în ziua de 26 mai, pe Nicolae Iorga membru titular al Academiei Române. Din 26 votanți, 15 au votat pentru, iar 11 contra.

În ședința solemnă din 27 mai 1910, Iacob C. Negruzzi, în calitatea sa de președinte al Academiei, îl felicită pe noul membru titular, printre altele spunând:

„Domnule Iorga, intrând în Academie, D-voastră intrați într'un templu, la pragul căruia toate asperițiile se neteresc și toate animozitățile dispar. Aici domnește numai pacea și concordia și această atmosferă liniștită înlesnește fiecărui membru lucrarea mai departe în specialitatea sa. Noi căutăm cu toții să lucrăm în comun pentru cultura și propășirea neamului nostru și, cu modestele noastre mijloace, să adăogăm și noi o pietricică la mărețul edificiu al culturii universale. D-voastră, Domnule Iorga, veți contribui, suntem siguri, cu talentul D-voastră și bogatele D-voastre cunoștințe la această lucrare comună și vă urez bună venire în sânul Academiei Române” [2].

Din cuvântul de mulțumire al lui Nicolae Iorga, reținem următoarele:

„În împrejurări mai libere voi putea urma acum acele străduințe către adevăr, ale căror rezultate se află depuse încă de acum șasesprezece ani în mare măsură în publicațiile Academiei noastre. Mă veți găsi, vă asigur, și de acum înainte în cel dintâu rând al ostencilor și în cele din urmă al pretențiilor. Astfel voi încredința pe oricine că, dacă valoarea unui om de știință poate fi tăgăduită cu aparență de succes de cel din urmă chițibușar, buna lui credință și avântul lui cinsti către cunoștințe nouă merită o colegială recunoaștere” [2].

Cunoaștere, adevăr – acestea erau ideile majore care preocupau mintea lui Iorga în momentul alegerii sale la Academie. Este interesant de observat cum

în lista completă a membrilor Academiei, publicată în 1910, Nicolae Iorga avea înscris alături de numele său Vălenii de Munte, ca domiciliu al său, în paranteză, după cum la Alexandru Xenopol sta scris Iași, la Dimitrie Onciul București etc. Vălenii de Munte, 19 august 1990.

BIBLIOGRAFIE

1. *Analele Academiei Române, Partea administrativă și debaterile*, Seria II, Tomul XXXII, 1909-1910, p.23
2. *Idem*, p.263.

III.11. NICOLAE IORGA LA ACADEMIA ROMÂNĂ

Platon considera binele ca fiind o cerință transcendentă a firii. S-ar putea însă ca natura să fie indiferentă la rău sau bine, s-ar putea să fie dincolo de bine și rău cum spunea Nietzsche. Dar răul și binele sunt în mod evident prezente în viața oamenilor și a societății. Poate că în realitate cele două idei filosofice nu sunt contradictorii, ci se suprapun. Pe un fond în care natura profundă, plină și generatoare de sensuri și tendințe, este avidă, fără discriminare de sensurile pe care le produc omnirea și, în general, universul, deci pe un fond în care binele și răul apar egal de distanțate de un punct comun de echilibru, totuși tendințele profunde ultime ar putea să incline balanța înspre bine. Chemarea adâncă a binelui poate duce la predominanța lui, dar numai prin respingerea răului de a cărui prezență nu putem fi feriți în mod natural. Binele, deși realizabil cu dificultate, este un imperativ al existenței însăși.

Nicolae Iorga reprezintă un bine în viața poporului român. Dar răul avea să-l lovească pe Nicolae Iorga. Evenimentul sfârșitului său tragic a fost astfel descris de Alexandru Lapadat, secretarul general al Academiei Române, în ședința din 15 mai 1941, în raportul privind activitatea Academiei în anii 1940-1941:

„Într-una din zilele toamnei trecute, aproape septuagenarul învățat ostenea la masa sa de lucru, sporind harnic, poate, filele abia începutei «Istoriologii umane», pe care o anunțase Academiei în câteva volume, ca rod al cercetărilor și al gândirii sale de o viață și ca ultim omagiu ce simțea că mai este încă de adus științei românești și nației sale. În seara acele zilei, asasinii, ce vor rămânca pe veci stigmatizați, l-au ridicat de la locuința din Sinaia, iar în zorii zilei următoare la – 28 Noiembrie – trupul său neinsuflăit, violentat și chinuit, a fost găsit pe țărâna unui ogor, străpuns de șase gloanțe.”

La 29 noiembrie 1940, a doua zi după aflarea cumpănită veștii, în ședința Academiei Române, Constantin Rădulescu-Motru, președintele Academiei, afirma:

„Domnilor colegi,

Nicolae Iorga nu mai este printre noi...

Noi, care am fost atât de aproape de el, sub povara durerii abia ne putem aduna gândurile pentru a-i adresa ultimele cuvinte de despărțire.

Nicolae Iorga a intrapat puterea de muncă intelectuală a neamului nostru în gradul ei cel mai înalt. Nu l-a întrecut nimeni până astăzi, și încă mulți ani de aici înainte nu-l va întrece nimeni. Răvna lui adâncă de a cunoaște, și de a împărtăși și altora cunoștințele sale, l-au făcut: cercetător în cele mai variate ramuri de cultură; creator în scris și în cuvânt, de o fecunditate fără seamăn. Nu este răstimp, fie cât de întunecat, din trecutul poporului român, în care înțelegerea lui argeră să nu fi pătruns pentru a rădea lumina. Contribuția lui în acest domeniu se poate socoti la sute de volume. A formată baza de graniț pe care vor clădi istoricii de mâine. În legătură cu istoria poporului român, cu intenția de a face loc mai pe aceasta mai încheagată și mai documentată, N. Iorga a studiat deopotrivă și istoria popoarelor învecinate, punând între ele multiple corelații pe care el ridica pe urmă, sinteze, care pot fi discutate, dar care totdeauna vor rămâne interesante”.

Și mai departe:

„Rolul lui Nicolae Iorga în dezvoltarea culturii românești, din ultimii patruzeci de ani, este considerabil; în dezvoltarea Academiei Române, el este covârșitor.

De la alegerea sa ca membru activ în 26 mai 1910, nu este an, nu este aproape lună, în care să nu-l găsim, dându-și contribuția la publicații, sau făcând comunicări în ședințele de ședințe ale Academiei. Scriitor și orator fecund – în același timp, coleg cu intimitatea cea mai comunicativă. Prezența lui dogorea ca un foc. Era scripitor în glumă; fermecător în tot ce spunea. Sincer mai presus de tot. Critic, tăios, dar fără răutate. Iar când recunoștea cuiva un merit, nimic pe lume nu l-ar fi împiedicat să-l proclame. Figură, care se proiecta pe mai multe planuri, și care, cu toate acestea, era de o unitate perfectă. O figură de legendă, încă din timpul vieții, și care va căștiga în grandoare cu cât timpul va trece”.

La alegerea sa în anul 1910 Iorga avea o operă impresionantă, descrisă atunci de Alexandru Xenopol. După alegerea sa, Nicolae Iorga predomină în activitatea Academiei prin prezența și comunicările în adunările Academiei și în Secția de Științe Istorice. Spre exemplificare, *Memoriile secțiunii istorice*, vol. XXXIII, pe anul 1910-11, cuprind 12 lucrări dintre care 8 sunt ale lui Iorga. Prezență la Academice volumele sale tipărite în diferite limbi, atrage atenția în ședințele Academiei asupra multor documente din străinătate interesând istoria

românilor. Între anii 1897-1913 publică mii de pagini de documente privind istoria românilor în 8 volume ale colecției Hurmuzachi. Este fondatorul sau a susținut înființarea unor reputele institute, de istorie universală devenit Institutul Nicolae Iorga, a Institutului de studii sud-est europene, a Institutului român de arheologie din Santi-Quaranta, a Comisiei monumentelor istorice, a Școlii române din Paris, a Școlii române din Roma, a Casei române din Veneția, este fondatorul a o serie de reviste și colecții de specialitate, iar după cum arăta Mario Roques, care a fost și membru al Academiei Române, în cuvântarea comemorativă despre Nicolae Iorga, curând după moartea acestuia, la Institutul Franței „Les bibliographes qui se sont risqués à tenter de dresser la liste des publications de N. Iorga compilaient déjà il y a 7 ou 8 ans, 800 volumes grands et petits et plus de 10 000 articles” [1].

Nicolae Iorga era considerat de către Academia Română, prin vocea președintelui ei de atunci, Constantin Rădulescu-Motru, drept „cel mai ilustru dintre membrii săi” [2]. El a avut un nume strălucitor în lumea științifică internațională, fiind distins de numeroase Academii, Societăți științifice și Universități din Europa și America.

Nicolae Iorga a reprezentat și reprezentă mințile și sufletul românesc prin orbita vieții și opere sale, după cum Eminescu le reprezintă prin spațiul opere și lumii sale mentale.

Este interesant că Nicolae Iorga a căutat să înțeleagă fenomenul Eminescu într-o manieră demnă de genul celor doi. Acest fapt are, credem, o legătură și cu viațuna lui Iorga asupra istoriei, pe care cultura românească o are probabil de descrisat. Legătura dintre Iorga și Eminescu este scosă în evidență încă de Alexandru Lapedatu în anul 1941, iar apoi Constantin Noica avea să se sprijine pe ideile lui Iorga referitoare la Eminescu în regândirea întregii opere a marelui nostru poet și gânditor. Iată însă ce spune Alexandru Lapedatu:

„Undeva într-o pagină de istorie literară, urmărit de gândul de a afla tainele ființei lui Mihai Eminescu, mult regretatul Nicolae Iorga dă explicația că Eminescu însuși n-ar fi putut exprima acele taine, pentru că ele erau ceva formal din adâncimea subconștientului său, în care se grămădise tot ce dăduse atâtea generații. Căci noi purtăm în noi chemarea generațiilor de la care venim și misterul acela poți oare să-l explici și să-l pui în formule raționale?”

Pentru nimeni, nici chiar pentru genialul poet, înțelesul adânc al acestei gândiri nu putea fi mai potrivit ca pentru Nicolae Iorga. Opera – ca și personalitatea sa de care ea se leagă – vine din adâncimi care multă vreme vor

rămăncea un mister. Asemănătoare unui masiv muntos cu nenumărate culmi, – cerceătorul de azi o poate privi cel mult de jos, din umbra deasă a înălțimilor. Vor trebui să se urmeze generații de cerceători, care să întreprindă, în timp, explorarea sistematică, culme cu culme, a masivului, pentru ca lumina să poată coborî, cândva, pentru toți, întrecagă, binefăcătoare și fecundă.

Multe deci și felurite vor fi înfățișările sub care se va arăta până atunci postcriații uimite opera lui Nicolae Iorga. Pe deasupra tuturor, se va așeza însă, în lumină eternă, ca principiu generator al înfăptuirilor sale, năzuința de a ridica poporul românesc cât mai sus printre popoare și de a-l face vrednic de respectul tuturor celorlalte” [3].

Și mai departe:

„Cu conștiința acestor valori personale, a putut zice și despre sine într-o cugctare că «ceea mai mare mândrie a omului poate fi aceea că el are dreptul de a se simți colaboratorul de fiece clipă al marilor puteri ascunse»” [4].

Nicolae Iorga a sesizat, prin Eminescu, importanța formalului și neformalului, a îmbinării lor, în viața omului și în istorie. Vom recurge tot la un citat din Alexandru Lapedatu în susținerea afirmației de mai înainte:

„Înlăturând – din spirit de proprie metodă – tot ce putea fi formă abstractă și raționalizare, el pătrundea întreg acest material și cu puterea intuiției și a faneciei sale, care cobora viața într-o epocă moartă, reinviind-o din propria-i cenușă. Căci «adevărurile istorice sunt de discernământ, nu de simplă constatare și reducere». Ele nu pot fi surprinse în taina lor prin formulele reci ale cunoașterii raționale, ci printr-o comunicație sufletescă directă cu obiectul, printr-o viziune care ține de harul zămisirii poetice, printr-un act de genialitate. «Aș fi vrut pentru mine – zice Nicolae Iorga în prefața unei opere postume abia începute – aș fi vrut să am mai mult talent poetic, pentru a fi mai aproape de adevăr»” [4].

Cum să înțelegem atunci filosofia istoriei în concepția lui Nicolae Iorga? În discursul său de recepție la Academia Română din 17 mai 1911, intitulat *Două concepții istorice*, cu răspuns din partea fostului său profesor Alexandru Xenopol, Nicolae Iorga afirma:

„Ideile unui istoric al vieții omenești, ca și ale unui istoric al vieții naturii, sunt înainte de toate interpretările sale, cari se opresc asupra unor anume fapte sau grupe de fapte, asupra unei fărâmi de viață trecută, mai restrânsă sau mai întinsă. Afară de dănscele însă concepția lui generală care atinge chemare științei sale, scopurile cărora trebuie să le servescă, căile pe cari trebuie să înainteze,

precum și sensul pe care-l atribuie domeniului mai vast asupra căruia se îndreaptă studiile sale” [5].

Nicolae Iorga pune problema sensului, în deplină concordanță cu considerațiile noastre din multe lucrări, precum și cu ale lui Alexandru Lapedatu.

Iar atunci când se referă la concepțiile generale asupra istoriei, el descrie de fapt patru posibilități: (I) pragmatismul faptelor și al legăturii lor vizibile; (II) existența unor legi generale similare celor din științele naturii; (III) o cale de mijloc, între primele două, ducând la găsirea unor linii generale de inseriere a faptelor (probabil pentru a cuprinde și viziunea lui Xenopol); (IV) o concepție pe care o susține, faptele istorice apar ca urmare a unor acțiuni puternice, adânci, pornind din viața economică, din viața culturală și atmosfera morală a popoarelor, spunând: „Și aceasta nu înscamnă alta decât că izvorul lor e în însăși energia primordială ori în energia câștigată a aceluiași popor” [6].

Nicolae Iorga este un istoric care trăind sub presiunea unei științe predominant structurale s-a supus cerințelor acesteia în scopul unei cât mai puternice obiectivități, dar și-a dat seama că o deplină obiectivitate nu este posibilă decât prin depășirea formalului, dar numai după ce acesta a dat tot ceea ce poate da, depășire posibilă numai prin luarea în considerare a domeniului intuitiv și creativ al sensurilor produse în mintea umană, din cauze explicabile sau uncori neexplicabile.

Atingerea aceasta în gândire a celor doi titani oferă o măsură a spiritului românesc și a puterii lui de înțelegere.

Nicolae Iorga rămâne o lumină veșnică, puternică, în viața întregului popor român care l-a iubit și-l va iubi pentru înălțimea la care s-a ridicat în știința istorică mondială, ca și pentru ceea ce a dat țării ca îmbărbătare și exemplu de sacrificiu. Sunt încă multe lucruri de făcut pentru ca Nicolae Iorga să continue a fi o prezență permanentă printre noi: tipărirea operii de către Academia Română, care va lua desigur un mare număr de ani, editarea de lucrări despre Nicolae Iorga, luarea în considerare a unor propuneri făcute în presă și în sesiuni dedicate marelui istoric privind cinstirea memoriei sale.

La comemorarea a 50 de ani de la tragica despărțire de Nicolae Iorga, ne inclinăm cu venerație în fața acestei excepționale minți românești, în fața vieții și operii sale. După Revoluția română din decembrie 1989, Nicolae Iorga reia firul gloriei sale!

București, 28 noiembrie 1990.

BIBLIOGRAFIE

1. Analele Academiei Române, vol.61, 1940-1941, p.93.
2. Idem, p.100.
3. Idem, p.104.
4. Idem, p.105.
5. Nicolae Iorga, Două concepții istorice, Academia Română, Discursuri de recepție, Tomul XXXV, 1911, p.5.
6. Idem, p.11.

III.12. ACADEMICIANUL VIRGIL MADGEARU

Viața unui om de știință își are coordonatele ei interioare, reflectând fără îndoială și traiectoria ei exterioară în lumea științifică și în lumea socială. de fapt se realizează o simbioză între acestea într-un mod care depinde de personalitatea și caracterul savantului. Cum se explică altfel că filozofi precum Socrate, poate primul martir al filosofiei, și Giordano Bruno nu au putut rupe legătura dintre aceste traectorii, internă și externă ale personalității lor, preferând mai curând moartea decât să renunțe la ideile lor, pe de o parte, interne și profunde, pe de altă parte, expuse public în cetate.

Am cunoscut și noi asemenea martiri ca Mircea Vulcănescu, din domeniul filosofiei, sau ca Virgil Madgearu și Nicolae Iorga, din domeniul științei.

Academicianul Virgil Madgearu a fost unul dintre cei mai importanți economiști pe care știința românească i-a avut între cele două războaie mondiale.

Doi academicieni activi astăzi, domnii Vasile Malinschi și Roman Moldovan, au fost studenții lui Madgearu, elaborând tezele lor de doctorat sub conducerea sa. Academicianul Vasile Malinschi, președintele Secției de Științe Economice, Juridice și Sociologie a Academiei, a editat în anul 1975 un volum, dedicat ilustrului său profesor, intitulat *Profesorul Virgil Madgearu (1887-1940)*, cu contribuția și a unei serii de cunoscuți economiști. În ultimul său volum *Evoluția economiei românești după războiul mondial*, București, 1940, Virgil Madgearu folosește (p.378) înțercarea, citez., d-lui Roman E. Moldovan: *Formarea și mișcarea capitalurilor în România în perioada 1925-1938* (teză de doctorat întocmită în 1939 sub direcțiunea autorului)", în scopul propriilor sale argumentații.

Să amintim și atenția acordată de prof. Costin Murgescu, membru corespondent al Academiei, vieții și concepțiilor economice ale lui Virgil Madgearu în volumul său *Mersul ideilor economice la români*, vol. II, *Epoca modernă*, *Profiluri de epocă*, *mersul ideilor* agrare, *mersul ideii naționale*, București, Editura Enciclopedică, 1990. Costin Murgescu s-a apropiat cu căldură de opera lui Virgil Madgearu, căruiu îi acordă un rol remarcabil în gândirea românească.

Numeroase alte lucrări, file de jurnal citate sau publicate, note, se referă la marce economiste și om de stat Virgil Madgearu. Autor a aproximativ 40 de volume publicate între anii 1910-1940, el a lăsat o urmă puternică în gândirea economică românească, redevinând astăzi un model de referință, trebuind a fi recunoscut ca un clasic al gândirii economice românești. Ultimul său volum din 1940, citat mai înainte, este, fără îndoială, impresionant. În primul rând, pentru modul său de a raționa și nu atât pentru a găsi soluții gata pregătite în fața problemelor cu care ne confruntăm astăzi. Și totuși unele idei ale sale ne fac să reflectăm asupra unor probleme similare cu cele pe care le avem astăzi, deși la un alt nivel al economiei naționale. Iată un exemplu din ultimul său volum din anul 1940:

„Cum în viitorul apropiat pe de o parte perspectivele importului de capital sunt incerte și aportul lor este legat de scorioase inconveniente economice (presiunea asupra balanței plăților) și naționale, iar pe de altă parte nu este socotit în condițiile date de dezirabil, decât numai acolo unde inițiativa românească lipsește, este de presupus că progresele industrializării vor fi în funcțiune de ritmul formațiunii capitalului românesc.

Rata anuală a acumulării de capital românesc depinde în primul rând de mărimea venitului național. Vor exista oare după restabilirea păcii condițiuni favorabile pentru dezvoltarea activității economice naționale românești? În momentul de față o previziune bazată pe elemente certe este imposibilă”.

Virgil Madgearu a fost asasinat brutal cu arme de foc de cei care nu suportau valoarea sa științifică și națională. A murit în condiții similare cu Nicolae Iorga, la interval de ore. Ce fel de oameni au fost aceia care au distrus cele mai bune minți ale vremurilor respective, cum de s-au pus în slujba unor interese străine? Ce fel de oameni au fost aceia care au distrus mari valori românești sub regimul socialist de tip stalinist? Ce fel de oameni sunt aceia care reîncep discreditarea valorilor noastre științifice și culturale, a unor importante instituții naționale din care aceștia fac parte, nu-și dau seama de ceea ce fac? Vocea lui Nicolae Iorga, vocea lui Virgil Madgearu nu vor putea fi stinse niciodată, iar, împreună cu a lor, vocea Academiei Române nu va putea fi înăbușită. Academia Română, prin spiritul ei general, depășește pe fiecare membru în parte, dar dintre aceștia vor apare întotdeauna voci care să reprezinte tot ce are mai bun poporul român din punctul de vedere științific, cultural și al demnității naționale.

Sacrificiul lui Virgil Madgearu este o dovadă a neabdăcării spiritului românesc, o garanție a viitorului pe care acesta îl are în civilizația universală. București, 14 decembrie 1990.

III.13. ACADEMICIANUL NICOLAE TITULESCU

Se împlinise anul acesta 50 de ani de la trecerea în ființa profundă a existenței a lui Nicolae Titulescu, o minte dintre cele mai strălucite a românilor și europenilor. Născut în anul 1882, la Craiova, a urmat facultatea de drept și susținut doctoratul în drept la Paris. În 1904, la numai 22 de ani, ocupă catedra de Drept civil la Universitatea din București. În 1912 este ales deputat. În 1917, la 34 de ani, este numit ministrul finanțelor. În 1920 este primul delegat al României la Conferința de pace de la Paris și semnatar al Tratatului de la Trianon. Este ministrul afacerilor externe al României între anii 1927-1928 și 1932-1936. În anul 1930 este ales membru de onoare al Academiei Române, iar în anul 1935 membru titular. În anii 1930 și 1931 este ales președintele Adunării generale a Societății Națiunilor cu sediul la Geneva. În anul 1934 este președinte al Academiei diplomatice internaționale de la Paris, fiind unul din membrii ei fondatori. În 1933 semnează reorganizarea Micii Întelegeri între România, Iugoslavia și Cehoslovacia, iar în anul 1934 semnează, la Atena, Pactul Întelegerii Balcanice, ambele în cadrul concepției rolului întelegerilor regionale. A fost ambasadorul României la Londra, a adus într-un anumit sincronism România cu Franța întărind o vechi prietenie bazată pe o comunitate culturală româno-franceză și a deschis o punte la răsărit spre Uniunea Sovietică. Când în anul 1937 primește titlul de doctor honoris causa la facultatea de drept a Universității din Bratislava insistă, în cuvântul său, asupra ordinii în gândire. Și într-adevăr, sub învelșul omului de stat și diplomatului, găsim construcția intelectuală a unui om de știință, reflectată atât de scânteier în discursurile sale.

În ședința publică a Academiei Române din 21 martie 1941, după moartea lui Titulescu, vicepreședintele de atunci al Academiei, Ion Petrovici, spunea:

„Academia este, mai înainte de orice, un loc de consacrare a valorilor naționale, iar Nicolae Titulescu a fost desigur o valoare excepțională (...) O precisă conștiință a forțelor sale excepționale, necontenit verificate în comparație cu alții, l-au făcut să dorească o scenă cât mai vastă de manifestare, care nu putea să fie nici zidurile unei camere de lucru, nici estrada unei catedre universitare –

pe care a dobândit-o de altfel fără efort – și dacă se poate nici scena restrânsă a unei țări mici, oricât ar fi fost aceasta de legată de inima lui de bun patriot. Împrejurările după războiul de întregire națională i-au pus la dispoziție o arenă incomparabil mai vastă: aceea a reuniunilor internaționale, care deveniseră continui, permanente, în străduința colectivă a țărilor mari și mici de a organiza continentul așa de zdruncinat de păriolul abia trecut și pentru a-l păzi în viitor de o catastrofă similară.

Pe această arenă răsunătoare unde se întruniau cu gânduri generoase și așteptări optimiste fruntași ai mai tuturor popoarelor, Titulescu, ca delegat al țărilor sale, a atins momente de adevărată glorie internațională*.

Și mai departe:

„De altfel, poate un viitor mai îndepărtat va vedea în Nicolae Titulescu mai puțin stâlpul unei clădiri prăbușite, cât precursorul unei instituții care va trebui să vie”.

Într-adevăr, Nicolae Titulescu a avut un sistem de idei pentru Europa care s-a integrat organic în propria sa rațiune și care va face, poate, ca într-o zi să fie considerat unul din părinții teoretici ai Europei. Pacea, organizarea și dinamica păcii, ilegalitatea războiului, Uniunea europeană, uniunea economică, asocierea statelor, sancționarea agresiunii (idee exprimată în 11 aprilie 1937 la Cap Martin), națiunea europeană, spiritualizarea frontierelor, asemenea idei dau o valoare de excepție gândirii lui Titulescu.

În discursul său din Reichstag, în mai 1929, Titulescu spunea: „... omenirea formează un singur trup”.

Într-adevăr, o asemenea idee venită și din adâncurile gândirii românești, pe care o găsim și la Mihai Eminescu, Titulescu făcând referiri la Poet fără să-l nominalizeze dar subînțelegându-l, ne obligă să gândim la rostul omenirii în univers și existență, la legile tendențiale de care acest unic trup ar trebui să fie conștient, legi pe care ar trebui să le înțuim înainte de a avea posibilitatea să le cunoaștem și care cu siguranță ar putea să ne determine să mergem pe calea binelui pentru înfrângerea omnirii.

Sunt convins că distinsele și prestigioasele personalități științifice din Franța, Belgia, Marea Britanie, Elveția, Iugoslavia, R.F. Cehă și Slovacă, Uniunea Sovietică, Polonia, Spania, Turcia, Albania, Grecia, vor aduce o contribuție la înflorirea ideilor despre Europa, în ale cărei rădăcini se găsește și sufletul lui Nicolae Titulescu. Prin el, România s-a și înscris din punctul de vedere spiritual în Europa.
București, 16 martie 1991.

III.14. NU EXISTĂ UN SUBSTITUT PENTRU ONU*

1. Desigur, Academiiile de științe și Societățile științifice naționale consideră că nu există un substitut pentru Organizația Națiunilor Unite. Nu poate fi preconizată o altă soluție pentru omenire. Dar, considerând arhitectura funcțională și arhitectura organizațională a Națiunilor Unite, atât ca instituție cât și ca realizare constituită din țări și popoare, asemenea lucruri ar putea fi încă discutate.

2. Probabil, principala funcțiune a Națiunilor Unite este aceea de a asigura supraviețuirea vieții și a conștiinței pe Pământ, dacă luăm în considerație principiul antropic pe care îl găsim, sub diferite forme, în fizică, filosofie și chiar teologie. Toate activitățile ONU ar trebui să fie supuse acestei funcțiuni principale și credem că în mare parte așa stau lucrurile. În același timp, omenirea, prin organizațiile specializate existente ale Națiunilor Unite, va trebui să continue să observe Universul și să încerce să descopere natura ultimă a vieții și a materiei.

Cred că viitorul omenirii depinde în mod fundamental de această funcțiune și de aceste cercetări și poate chiar viitorul Universului depinde de ele.

3. Propun ca în viitor la Conferințele Amaldi să se discute și o nouă problemă socială de bază a zilelor noastre și anume **importanța grupurilor etnice**, (chiar în cadrul pct. 2 de mai sus) în corelare cu aceea a **relațiilor interetnice**. Trebuie să privim în față aceste probleme și să oferim, dacă este posibil, unele idei Națiunilor Unite.

4. Privind problema **Securității Regionale**, aș dori să menționez că România are o șansă bună de a deveni o țară stabilă și de a contribui la stabilirea regiunii în care este plasată geografic. Este de menționat faptul că în România a

* Intervenție în ziua de 1 iulie 1992 la Conferința Internațională Amaldi a Academiei de Științe și a Societăților Științifice Naționale, care a avut loc între 1-3 iulie a.c. la Heidelberg.

fost efectuat un recensământ, din care a reieșit că procentul populației românești este de 89,4%. Detalii asupra acestui recensământ pot fi ușor obținute.

5. Sunt de acord cu Dr. Andris Plotnicks, președintele Academiei Letone de Științe, că sub nici o formă, vechi sau nouă, doctrina Brejnev nu este acceptabilă și de asemenea sunt de acord cu d-sa asupra necesității ca trupele militare străine să fie retrase din țărilor baltice și din Moldova, mulțumindu-i pentru a fi menționat și Republica Moldova.

III.15. NOUL TESTAMENT DE LA BĂLGRAĐ - 1648

Redată după 340 de ani din inițiativa și prin îngrijirea Episcopului Emilian Bîrdaș, după un timp de peste 10 ani de străduințe, împreună cu un grup de distinși oameni de cultură, cuprinzând studii, transcrierea cu caractere latine, facsimilele originalului, cu note, glosar și prezentări în engleză, franceză și germană, acest nou volum, el însuși monumental, avea să cunoască înainte de revoluție interdicția de a fi supus unei dezbateri într-o sesiune publică.

Nu ne găsim numai în fața textului Noului testament, ci în fața unei cărți a limbii române care a circulat în tot spațiul românesc și care a contribuit la unitatea limbii și la unitatea românilor. Nici o altă carte n-ar fi putut avea circulația incertă cărții de căpătâi a spiritualității românești din acele vremuri, care era Noul Testament și apoi Biblia devenită completă în limba română prin ceea ce avea să realizeze Șerban Cantacuzino, la București, în anul 1688.

Nicolae Carotjan, în lucrarea sa *Istoria literaturii române vechi* (vol. II, Fundația regală pentru literatură și artă, București, 1942) scria despre Simion Ștefan: „numele lui a rămas în istoria literaturii noastre prin problemele cu privire la crearea limbii literare” (p.105). Câteva idei, remarcă Nicolae Carotjan, rezultă a fi ale lui Simion Ștefan: (a) necesitatea „de a tipări cărți pentru tot neamul românesc”, (b) „nevoia de a crea o singură limbă literară pentru toate ținuturile românești”, iar acestea vădesc (c) „conștiința unității neamului”.

Cât de important ne apare Simion Ștefan pentru cultura românească, pentru limba frumoasă pusă în circulație, corectată însă cu un anumit efort, deoarece o spune chiar el: „cuvintele aceleia sunt bune carele le înțeleg toți; noi drept aceea ne-am siliți den căi am putut să izvodim așa cum să înțelegă toți”. Am citat din cunoscuta predoslovie către cettitori în care recurge la celebra sa comparație a circulației cuvintelor cu a banilor. Dar la fel de remarcabilă este și predoslovia către Craiul Ardealului, Gheorghe Rákóczi, în care declară: „Că n-au făcut Dumnezeu oameni pentru craiu, ce au ales Dumnezeu și au rânduit craii și domnii pentru oameni...”. Numai acest citat singur putea deranja în anii trecuți autoritățile dictatorii. El reprezintă o gândire politică adresată românilor peste

veacuri. S-a spus că această predoslovie ar fi fost de influență calvină, dar Simion Ștefan este prudent, după pătreca mea, atunci când o iscălește astfel: „Simion ȘTEFAN, arhiepiscop și mitropolit al scaunului Belgradului și a Vadului și a Maramureșului și a toată țara Ardealului”, ca să se știe exact ce anume reprezenta el. Pentru predoslovie către cititori nu a mai simțit nevoia unei asemenea iscălituri.

Volumele din 1988 sunt completate cu studii de înaltă ținută care scot în evidență importanța Noului Testament de la Bălgrad - 1648 din multiple puncte de vedere. Dar problemele nu puteau fi epuizate, iar acum, în condiții de libertate, originalul de la 1648 și volumul din 1988 pot fi reînscrise și înscrise în istoriile culturii, limbii, religiei și chiar gândirii politice românești, într-un mod pe care îl vor stabili însă specialiștii.

București, 12 septembrie 1990.

III.16. ONISIFOR Ghibu - O MARE PERSONALITATE A ROMÂNILOR

Onisifor Ghibu, spre deosebire de Constantin Rădulescu-Motru, care a fost un teoretician al românismului, s-a remarcat ca un luptător pentru ființa românească, atât din punct de vedere teoretic, cât și printr-o activitate concretă, de luptă, impresionantă. Onisifor Ghibu rămâne o mare personalitate a românilor, a cărei operă nu este cunoscută încă în totalitate, dar din ceea ce s-a publicat până în prezent este evident că el lînde a deveni o figură monumentală și de referință pentru gândirea și politica românească.

Viața sa este o epopee în sine [1]. Nu voi menționa în cele ce urmează decât ceea ce el însuși înregistrează într-un concentrat curriculum - vitae care prefațază un memoriu din anul 1949:

Inspector general al învățământului primar din Transilvania (1910-1914);

Profesor la Institutul seminarial teologic pedagogic „Andreian” din Sibiu (1911-1912);

Deputat în Sinodul arhiepiscopesc (1912-1914);

Membreu în Congregația Comitatului Sibiu (1912-1914);

Membreu supleant în Comitetul național al românilor din Transilvania (1914);

Membreu și secretar al Partidului național moldovenesc din Basarabia (1917);

Membreu în Comitetul național al emigranților români din Transilvania și Bucovina (Odessa - Chișinău - Iași, 1918);

Deputat în Marele Sfat Național din Transilvania (1919);

Secretar general al Resortului de Culte și Instrucție al Consiliului Dirigent al Transilvaniei (1918-1920);

Membru corespondent al Academiei Române (de la 1919);

Membru în Comisiunea de organizare a Universității din Cluj (1919) (de fapt, organizatorul acestei universități);

Profesor titular (pedagogie) al Universității din Cluj (1919 - 1945);

Membru în Comitetul național român al Alianței universale pentru înfrățirea popoarelor prin Biserică (de la 1924);

Membru în Comitetul central și președinte al Secției școlare a Asociației „ASTRA” pentru literatura română și cultura poporului român (de la 1925);

Decan al Facultății de filosofie și litere a Universității din Cluj (1928-1929);

Comisar general al „ASTREI” în Basarabia (1926-1927);

Membru în Comitetul central al Ligii antirevizioniste române (de la 1934);

Membru și vicepreședinte al Comitetului național pentru apărarea Transilvaniei (1940);

Membru de onoare al mai multor societăți științifice și culturale;

Comandor și Mare Ofițer al mai multor Ordine românești;

Director, redactor, membru în comitetul de redacție al mai multor ziare și reviste etc.

Este o mândrie pentru Academia Română alegerea ca membru a lui Onisifor Ghibu în 1919 și deși în perioada 1948-1990 (a înecat din viață în 1972) a fost eliminat ilegal din Academie prin hotărâre a puterii de stat socialist totalitare, după ce în anul 1945 a fost epurat din Universitatea din Cluj (deși el a fost acela care i-a dat viață sub forma Universității Daciei Superioare), prin decizia Academiei Române din 3 iulie 1990 eliminarea sa a fost anulată, rămânând astfel una dintre marile personalități ale Academiei Române pentru todeauna.

La 24 ianuarie 1918 Onisifor Ghibu publică prima Declarație privind uniunea politică a tuturor românilor [2], iar acest lucru aruncă o lumină strălucită asupra minții acestui mare român.

A fost ales membru al Academiei Române la 5 iunie 1919 la propunerea lui Sextil Pușcariu, președinte fiind Ion Bîanu. Pentru înălțimea momentului, prezint relatarea alegerii sale [3]:

„D-l I. Bîanu eccetc etc urmează expunere a d-lui S. Pușcariu asupra activității d-lui Onisifor Ghibu:

Propun ca membru corespondent în Secția literară pe d-l Onisifor Ghibu, actualul Secretar șef al instrucțiunii publice în Ardeal.

Prin primirea d-lui Ghibu în sânul Academiei câștigăm un distins pedagog, care, deși tânăr încă, are o activitate foarte fecundă literară și a dat dovezi de un mare talent organizator al școlii românești.

Născut în Săliște în 31 Maiu 1883, d-l Ghibu, după terminarea studiilor secundare, a studiat în București, Budapesta, Strassburg și Jena, unde și a fost promovat în anul 1909 doctor în filosofie și pedagogie. În anul următor a fost numit inspector al învățământului primar din Arhiepiscopia ortodoxă de peste munți, iar mai târziu profesor de pedagogie la Seminarul Andreian. Decretat de guvernul din Budapesta pentru activitatea sa românească, a trebuit să părăsească Ardealul la începutul războiului. Trecând în România, a desfășurat o intensă activitate literară, pedagogică și o propagandă ziaristică stăruitoare.

După intrarea României în acțiune, trecând în Basarabia, a fost unul dintre cei mai aprigi apostoli ai redeschiderii naționale începând la Chișinău cel dintâiu ziar pentru unirea politică a tuturor Românilor: România Nouă.

Serieri: 1. Limba nouălor cărți bisericești. Sibiu, 1905. 2. O călătorie prin Alsacia-Lorena, țara și școlile ei. București, 1909. 3. Ziaristica bisericească la Români. Studiu istoric. Sibiu, 1910. 4. Der moderne Ultraquismus oder die Zweisprachigkeit in der Volksschule. Langensalza, 1910. 5. Câteva probleme ale școlii românești din Ardeal. Iași, 1910. 6. Cercetări privitoare la situația învățământului nostru primar și la educația populară. Sibiu, 1911. 7. Despre educație. Sibiu, 1911. 8. Organizarea bisericească și școlară a Românilor din Transilvania. București, 1915. 9. Școala românească din Transilvania și Ungaria (sub pseudonimul G. Sima). București, 1915. 10. Contribuții la istoria literaturii pedagogice: abecedar, cărți de citire, etc. în Analele Academiei Române, 1916. 11. Școlile germane din România. București, 1916. 12. Sărbătoarea Basarabiei. Chișinău, 1917. 13. Deșteptarea Moldovenilor de peste Nistru. Chișinău, 1918.

Afară de aceea d-l Ghibu are o sumă mare de articole în cele mai multe reviste și gazete românești din ultimii zece ani, iar în Basarabia a fost directorul

revistei pedagogice: Școala moldovencască. Chișinău, 1918.

Se procede la vot, al cărui rezultat este următorul: votanți 19; voturi pentru 19. D-l Președinte anunțând rezultatul votului, spune că propunerea a fost unit unanimitatea și proclamă pe d-l Onisifor Ghibu membru corespondent al Academiei Române în Secțiunea literară” [3].

Onisifor Ghibu nu a renunțat nici un moment să urmărească viața românească și chiar să influențeze o parte din conducătorii politici ai țării din timpul regimului socialist totalitar. În memoriile sale către Petru Groza din anul 1949 și în studii din anul 1952 el cere o gândire românească, fie și asupra socialismului, scoțând în evidență faptul că numai C. Tiței-Petrescu și Lucrețiu Pătrășcanu și-au folosit inteligența în acest scop [4]. Într-un memoriu din anul 1950 către Pașahul Bisericii Ortodoxe Române, memoriu care a ajuns și la conducătorii statului și partidului comunist, Onisifor Ghibu scria: „Oricât de îndrăznească sau chiar subversivă ar părea astăzi slăruința mea pentru un «marxism» românesc, adevărul care se va impune de la sine este că, sau suntem în stare să ne creăm o doctrină politică-socială românească, izvorâtă din însăși viața noastră, din tradiția noastră, din energia noastră, din voința noastră de a trăi și din conștiința unei misiuni istorice în această lume, sau vom pieri ca popor” [5].

Fără îndoială că în acest text s-a prefigurat dezechilul românesc din timpul regimului socialist totalitar, din anii 1963-1971, dar de fapt în acest citat găsim esența românismului lui Onisifor Ghibu, aceea de a ne baza pe gândirea românească pentru soluționarea problemelor românești, lucru atât de necesar și astăzi.

Mai mult, Onisifor Ghibu a prevăzut ca inevitabilă o primăvară la București, continuând astfel: „N-am risca la întâmplare formula unui marxism «grozo-dejist», care ar putea părea unora naivă sau ridicolă. Dimpotrivă. Am convingerea că dl. dr. Petru Groza și Gheorghiu-Dej sau vor merge pe un astfel de drum al lor sau vor ajunge în cea mai tragică contradicție cu ei înșiși și se vor prăbuși” [6].

Deși a avut atât de mult de suferit din cauza regimului socialist totalitar și a invidiilor care s-au putut dezvolta pe fondul suspiciunilor și delațiunilor susținute de acest regim, fiind închis în lagăr, eliminat din Universitatea pe care a creat-o, eliminat din Academie, el a oferit idei chiar și acestui regim, din românismul său fierbinte, urmărind, în orice condiții, supraviețuirea și binele poporului din care făcea parte.

În anul 1950, când Stalin încă trăia, Onisifor Ghibu profetic spune:

„...să privim problemele viclii noastre prin prisma propriei noastre vieți, a propriei noastre devenirii istorice și a propriului nostru destin în cadrul umanității (...) Este momentul suprem să ne stabilim propria noastră filosofie, armonia dintre știință și religie, dintre tradiție și progres, dintre materie și spirit, dintre neam și umanitate (...)” [7]. Și mai departe:

„Am convingerea nestăruită că pentru această misiune universal-istorică Dumnezeu ne-a rezervat nouă – românilor – o misiune, un rol anume, însărcinându-ne să contribuim în mod decisiv la împăcarea contrastelor mult milenare dintre Răsărit și Apus” [8].

Și continuă astfel:

„Un popor care, cu toate împrejurările nespuse de vițrege în care a trăit de la începutul existenței sale istorice și până astăzi, a fost în stare să dea umanității exemple de eroi ai gândului și ai faptelor: Ștefan cel Mare, Ioan Corvinul, Nicolae Olahul, Mihai Viteazul, Petru Movilă, Dimitrie Cantemir, Gheorghe Lazăr, Nicolae Bălcescu, Mihail Eminescu, Bogdan P. Hasdeu, Nicolae Iorga și alții alții, nu poate fi considerat ca un «popor mic», care n-ar putea îndeplini și de aici înainte mari misiuni istorice” [9].

Cât de actuale sunt și astăzi și vor fi întotdeauna aceste idei ale lui Onisifor Ghibu.

Din nefericire, dezechilul de la București nu a durat deoarece ar fi trebuit să ducă în mod firesc la transformări incompatibile cu socialismul de tip sovietic și cu caracterul celor ce au introdus dictatura lor personală. Și totuși, o anumită gândire independentă, filosofică, tehnologică, economică și socială s-a dezvoltat în România, manifestată exact în modul început de Onisifor Ghibu, prin comunicări și scrieri neagreate, dar care nici nu mai puteau fi oprite. Acestea au constituit manifestări ale unei rezistențe intelectuale românești față de propriul regim socialist totalitar. Această rezistență nu a fost încă studiată, iar personal mă consider ca unul care am contribuit la menținerea ei prin aproape tot ceea ce am publicat în perioada respectivă. Onisifor Ghibu a lăsat, în schimb, o bogată literatură „desertară” care este atât de voluminoasă și valoroasă încât opera lui va căpăta noi dimensiuni, iar el va deveni unul dintre marii gânditori asupra fenomenului românesc, gândire impletită cu faptele sale pentru înflorirea națiunii noastre.

Onisifor Ghibu, doctor în filologie și pedagogie, considera filosofia ca o știință de bază a pedagogiei. În lecțiile predate învățătorilor internați împreună

cu el în lagărul de la Caracal din anul 1945 [10], una dintre primele expuneri a intitulat-o *Există o filosofie românească?* În această lecție [11] el combate ideea lui Titu Maiorescu din secolul XIX că celula românească nu rezistă la filosofie, aducând drept contrargument apariția lui Lucian Blaga, prin prima lucrare filosofică a acestuia din anul 1922. Iar în jurnalul său de lagăr, la data de 24 iulie 1945, în urma lecturii lucrării lui N. Bagdasar, *Istoria filosofiei românești*, ed. II, 1941, el se declară nesatisfăcut și expune două idei de cea mai mare importanță pentru studierea filosofiei românești, care și astăzi constituie un deciderat esențial. El critică lucrarea lui Bagdasar, de altfel utilă, căreia îi găsește noastră, pentru o primă trecere în revistă a filosofilor români, căreia îi găsește însă două cursuri majore, într-adevăr justificate, exprimând astfel ceea ce nu găsește în această lucrare: „Nici despre „filosofia populară” românească. Nici despre firul filosofic românesc” [12]. În două fraze, o gândire profundă, care arată modul corect de a evalua filosofia românească. Câte lucrări au apărut până astăzi despre firul filosofic românesc?

Remarcabilă este și poziția lui Onisifor Ghibu în privința limbii române. În cartea *Chemare la judecata istoriei*, vol. I, O. Ghibu critică modul în care școala românească a fost transformată pentru a deveni mijloc de rusificare a românilor. El atrage atenția asupra unui precedent istoric, scriind:

„Căci, trebuie să știe fiecare român că la 1918 în școlile primare românești din Transnistria s-a introdus alfabetul latin și limba literară românească, pe care comuniștii s-au văzut îndemnați să le tolereze timp de aproape un deceniu, când apoi le-au înlocuit cu alfabetul rusesc și cu limba moldovenească, amestec bizar de limbă populară pocită și de cuvinte rusești. În ce privește Basarabia, unde între anii 1917-1940 s-a înțebuințat exclusiv alfabetul latinesc și limba românească, la 1940 sovieticii au reintrodus exclusivitatea alfabetului rus și a limbii moldovenești-rusești. De procesul acesta nu va scăpa nici românismul liber de astăzi: în curând vom fi desbrăcați și de ultima zdreanță latină ce ne-a mai rămas; ni se va lua sau ne vom lepăda înșine și de alfabetul latin, și de limba românească și vom îmbrățișa, fără nici o rezervă, și alfabetul rusesc, și limba ruscască, după ce până acum ne-am lăsat complet cuceriți de toate celelalte influențe rusești” [13].

Cum scria Onisifor Ghibu, prin asemenea măsură „întrecăga tradiție culturală românească, latină, europeană și creștină a fost abandonată...” [14].

Este cunoscut faptul că în anul 1905 el a publicat în „Telegraful român” o lucrare despre limba noilor cărți bisericești, împărțită apoi într-un volum

separat [15]. Scoțând în evidență rolul Noului testament de la Bălgrad (1648) și a Bibliei de la București (1688) care au pus „temelia adevărată și nestrămutată a limbii literare românești” [16], apoi rolul lui Veniamin Costachi de Iași [17], al Școlii ardelenice, al lui Andrei Țăguna și Titu Maiorescu, el se declară împotriva unor invenții în limbă care se introduceau în unele cărți ale bisericii din vremea sa care, spune el, „amenință însăși unitatea neamului care se bazează pe unitatea limbii” [18]. Onisifor Ghibu se gândea, și scria acest lucru, la colaborarea dintre Academia Română și Biserica în domeniul limbii române [19]. Noi, cei de la Academie, constatăm că ea se realizează.

Să nu uităm și relațiile dintre Onisifor Ghibu și Sextil Pușcariu, despre care Ghibu remarca „datorită lui Pușcariu, Clujiul a devenit un centru de filologie și o școală filologică de seamă” [20]. Astăzi dezbătem încă ortografia limbii române și ar trebui să jinem seama de poziția lui Sextil Pușcariu despre care Onisifor Ghibu spunea: „Când se va reveni asupra lui se va vedea ce spirit echilibrat a fost Pușcariu, spirit din care numai arareori se găsesc în istorie” [21].

Personalitatea, gândirea și opera lui Onisifor Ghibu nu puteau rămâne în umbră. La 100 de ani de la nașterea sa, el a fost înscris în lista manifestărilor UNESCO, organizându-se în anul 1983 sesiuni științifice la București, Cluj-Napoca, Iași, Sibiu, Timișoara, Oradea dedicate lui Onisifor Ghibu și operei sale [22-23]. Cu ocazia acestor manifestări s-a insistat foarte mult asupra lucrărilor sale pedagogice. A fost fără îndoială un mare profesor de pedagogie, dar o pedagogie înțeleasă de el într-un context general filosofic și național.

În anul 1992, la 20 de ani de la încetarea vieții sale trupesti, Onisifor Ghibu, membru al Academiei Române, renaște sub cupola Academiei și se ridică tot mai înalt pe firmamentul națiunii române învățându-ne să înfruntăm vremurile și să învingem greutățile.

București, 5 noiembrie 1992.

BIBLIOGRAFIE

1. Traian Vechinș, Onisifor Ghibu, educator și memorialist, Cluj-Napoca, Dacia, 1983.
2. Nadia Nicolescu, Onisifor Ghibu ou la leçon d'un éducateur, *Revue Roumaine*, XXXVII, 10, 6-9 (1983).
3. *Analele Academiei Române*, seria II, Tom XXXIX, 1916-1919, p. 340.

4. Onisifor Ghibu, *Chemare la judecata istoriei*, vol. I, ed. Octavian Ghibu, Albatros, București, 1992.
5. *Idem*, p.160.
6. *Ibidem*.
7. *Idem*, p.166.
8. *Idem*, p.167.
9. *Ibidem*.
10. Onisifor Ghibu, *Chemare la judecata istoriei*, op.cit., p.106-107.
11. *Idem*, p.271-272.
12. *Idem*, p.173
13. Onisifor Ghibu, *Chemarea la judecata istoriei*, op. cit., p.106-107.
14. *Idem*, p.106.
15. Onisifor Ghibu, *Limba nouălor cărți bisericești*, Sibiu, 1905.
16. *Idem*, p.6.
17. *Idem*, p.10.
18. *Idem*, p.84.
19. *Idem*, p.101.
20. Onisifor Ghibu, *Oameni între oameni*, București, Editura Eminescu, 1990, p.437.
21. *Idem*, p.434.
22. Biblioteca centrală pedagogică și Catedra de pedagogie-psihologie a Universității București, *Onisifor Ghibu, 100 de ani de la naștere. Culegere de comunicări (multigrafat)*, București, 1984.
23. *** Onisifor Ghibu, *cenințare UNESCO*, *Revue Roumaine*, vol. XXXVII, 1983, nr.10, p.6-40.

III.17. IOAN INOCENȚIU MICU KLEIN

În anul 1992 s-au împlinit 300 de ani de la nașterea uncea dintre cele mai mari personalități ale românilor, cu nimic mai prejos decât oricare domnitor patriot al principatelor românești, cu nimic mai prejos decât orice figură politică sau culturală a națiunii noastre, și anume, Ioan Inocențiu Micu Klein.

El a început deschis lupta pentru emanciparea națiunii române din Transilvania din sclavia politică.

Ioan Micu a fost primul dintre români care a gândit un concept de *națiune* complet diferit de ceea ce se înțelegea în cvul mediu. Ideea lui despre națiune a fost concordanță cu noțiunea modernă de națiune. Ea s-a format în mincea sa pornind din tradițiile și viața spirituală a poporului din care făcea parte. El a afirmat că românii din Transilvania formează o entitate etnică distinctă, independentă de apartenența religioasă. De aici, bazându-se și pe cele două diplome Ieopoldine ale curții de la Viena, a doua nefiind respectată nici de curte, nici de dieta Transilvanici, a dus o luptă tenace, incredibilă, uriașă dacă ne gândim la condițiile sec.XVIII, pentru drepturile economice și politice ale românilor din Transilvania. Nici un insucces, nici o înfrângere nu l-au oprit să reia și să reia lupta sa cu dieta Transilvanici, dominată de etnile care disprețuiau atunci pe români, cu curtea de la Viena și chiar cu biserica catolică. Prin aceasta el a influențat în mod hotărâtor viața politică și lupta românilor din Transilvania, pe umerii lui ridicându-se toate actele naționale ale românilor din acest ținut românesc, până la Marca Unire din anul 1918. El nu trebuie uitat niciodată, nu numai ca un mare înaintaș, dar și ca un simbol viu al drepturilor românilor.

Ioan Inocențiu Micu Klein a fost întemeietorul Blajului ca oraș românesc. Și astăzi admirăm această cetate în care respirăm acea esență tare a spiritului nostru național pe care numai lângă mormântul lui Ștefan cel Mare și Sfânt, la Putna, o mai simțim. La Blaj el a așezat o școală românească din care a ieșit marii, Putna, o mai simțim. La Blaj el a așezat o școală românească din care a ieșit marii, și înfloriți Școala Ardeleană a lui Samuil Micu, Gheorghe Șincai, Petru Maior, Ioan Budai-Deleanu și alții, reprezentanții ei dând viață aceluși Supplex Libellus Valachorum înrădăcinat în gândul lui Ioan Inocențiu Micu Klein, gând purtat de

ei în Transilvania, la Viena și Roma, dar rămas în permanență prin subtilitățile firii în centrul Blajului românesc, devenit o inimă a românilor ca națiune.

Dr. Augustin Buncea, canonic metropolitan, scria într-o carte publicată la Blaj în anul 1900 și dedicată lui Ioan Inocențiu Micu Klein, despre ceea ce acesta a realizat la Blaj: „Dacă acest episcop nu ar mai fi făcut nimic în viața sa, cele indicate (despre Blaj, n.ms., M.D.) încă ar fi de ajuns ca numele lui să fie pururea amintit cu recunoștință de un popor întreg. Episcopul Klein a făcut încă mai mult” (p.26).

Într-adevăr a mers în lupta sa pentru drepturile românilor până la un adevărat martiriu, fiind captiv la Roma, îndurând foamete și boală, pierzându-și episcopia, dar niciodată renunțând la ideea de a reveni ca episcop la Blaj pentru a relua lupta pentru drepturile conaționalilor săi.

Lui Ioan Inocențiu Micu Klein îi datorăm începutul exprimării deschise a năzuințelor noastre, iar Bisericele românești, Academia Română și românii pot să-și dea strălucirea pe care acest român o merita, ridicându-l pe firmamentul cerului nostru la înălțimea și dimensiunea care i se cuvin. El va fi veșnic o parte din sufletul nostru atât de adânc în profunzimile firii și atât de înalt deasupra vremurilor.

București, 20 ianuarie 1993.

Bibliografie consultată

- Dr. Augustin Buncea, Episcopul Ioan Inocențiu Klein, Blaj, 1900
- Kerth Hichins, The idea of nation, the Romanian of Transylvania 1691-1849, Bucharest, Editura Științifică și Enciclopedică, 1985.
- Prof. dr. Mircea Păcurariu, Pages de l'histoire de l'Eglise roumaine, considerations au sujet de l'unitarisme en Transylvanie, Bucharest, Editions de l'Institut biblique..., 1991.
- Ionason Siedan Noveac, Un mare luptător pentru drepturile poporului român transilvănean: episcopul Inocențiu Micu Klein, Academica, vol. II, nr. 11 (25), 1992, noiembrie, p. 27.
- Acad. David Prodan, Supplex Libellus Valachorum Editura Științifică și Enciclopedică, 1984.

III.18. DIMENSIUNILE EUROPENE ALE CULTURII ROMÂNE

Viața mentală este constituită într-o mare măsură din gânduri. Acestea se întretaie în fel și chip atunci când mintea este lăsată liberă și adesea gândul devine idee, uneori trecătoare, poate numai de o clipă, altorii consistență semantică, creată și eventual asociabilă altor idei prezente în memorie.

Atunci când un ansamblu de idei începe să se organizeze în jurul unei idei-cheie, aceasta din urmă devenind un concept.

Ce este dimensiunea europeană a unei culturi? Un gând, o idee, un concept? Sau o realitate, dacă nu măsurabilă, în orice caz evaluabilă? Dacă este o realitate, atunci pe plan mental depășește stadiul unui simplu gând și poate fi idee sau concept. Probabil dimensiunea europeană a unei culturi, în particular a celei românești, este mai curând o idee decât un concept.

Lucian Blaga nu și-a tradus opera filosofică într-o limbă de circulație europeană, deși era conștient de valoarea ei. Acum știm că se traduce. Dar opera lui, netradusă încă, nu are ca oare o valoare sau dimensiune europeană, cel puțin potențială sau intrinsecă? Ideea de dimensiune europeană culturală ar putea fi din acest punct de vedere mai vagă, poate, dar mai generoasă decât aceea a unui concept de dimensiune europeană culturală care ar cere, cu mai mare precizie, și împlinirea concretă a acestei dimensiuni, nu numai cel puțin potențialitatea ei.

Poate Blaga s-a gândit că într-o zi i se va traduce opera. Anna de Noailles a transpus pe planul sentimentelor personale o asemenea idee care trebuie să fi încercat nu numai pe Lucian Blaga, ci și pe mulți alți români:

„J'écris pour que le jour où je ne serai plus

Elle qu'un jeune, alors, lisant ce que j'écris,

Sentant par moi son cœur ému, trouble, surpris,

Ayant tout oublié des épouses réelles,
Macucille dans son âme et me préfère à elles ...”

(Poezia J'ecris pour que le jour din seria de
poezii L'ombre des jours in vol. Choix de
poésies de la Comtesse de Noailles, Paris,
Bibliothèque-Charpentier, 1930, p. 54).

A scrie pentru posteritate la dimensiune europeană, conștient sau nu, cu greu ar mai fi astăzi de acceptat într-o lume atât de scientizată. Dacă Lucian Blaga ar trăi și ar merge cu cărțile sale de filosofie pe la mulți editori europeni, aceștia i-ar spune: „cum, așa dintr-o dată? Volume? Unde sunt articolele publicate în reviste de filosofie de circulație internațională? De aceea nu sunteți cunoscut și noi cum să vă tipărim?” Poate că toți ar fi refușat, dar cu un efort care ar fi justificat pe Cioran care scria în 1979: „Tout projet est une forme camouflée d'esclavage” [1]. Lucian Blaga nu s-a supus sclaviei unor traduceri și a preferat speranța postumă, care a și început să se împlinească ca urmare a unor inițiative ale lui Constantin Noica. Dar nici Noica nu și-a tradus opera într-o limbă de circulație europeană, cu excepția unor articole și a unu-două volume scrise direct în franceză și germană. În schimb, m-a determinat să-i promit că voi traduce volumele mele filosofice. Îmi respect cuvântul, dar cu prețul întrevăzut de Cioran.

Opus dimensiunii europene culturale poate fi considerat **provincialismul**. Dar și în acest caz trebuie să fim relativ atenți. Peter Porter, poet australian, unul dintre cei mai distinși poeți contemporani de limba engleză afirmă: „Despite what people say, provincialism is not a good thing except in the hands of a genius” [2]. Cu alte cuvinte, din provincialism pot apare și scântei de universalitate. Cum s-ar naște altfel mari centre culturale și centre științifice originale în diferite părți ale lumii, cum s-au și născut, fără un anumit provincialism inițial? Este adevărat că acesta, alins de genii creatoare, trece într-o dimensiune continentală sau chiar globală, dând relicturi noi și în cadrul acestor dimensiuni. Numai provincialismul care se pierde în sine, mulțumit de sine și fără puterea de a-și depăși, din când în când, propriul orizont rămâne peiorativul provincialism.

Un alt fenomen este acela al apariției de **subculturi**. Este bine, este rău? Tendința formării de subculturi este normală într-o perioadă când grupe de specialiști se dedică unui anumit domeniu și întrețin între ei relații prin corespondență, publicații, rețele informatice, întâlniri directe, și sesiuni de stricte specialitate. Problema este aceeași ca și în cazul provincialismului, în ce măsură o asemenea subcultură își poate depăși propria dimensiune pentru a interesa

știința și cultura în general, în ce măsură dimensiunile ei, chiar dacă ar fi europene sau mondiale, vin în atingere cu întreaga cultură. O subcultură poate avea o dimensiune europeană, dar dacă rămâne la stadiul de subcultură, închisă deci, ca va fi un provincialism la scară europeană.

Uneori se constată decăderea unei componente culturale importante într-o subcultură. Fenomenul a fost pus în evidență în poezia din S.U.A. [3] cu scopul mărturisit de a găsi modalități pentru reînvierea poeziei în fluxul general al culturii. Ce s-a întâmplat? De la o situație sănătoasă, în care o parte din poeți lucrau în departamentele de limbă engleză ale universităților, ca urmare a înființării unor catedre și programe de poetică (creative writing), poeții s-au profesionalizat, toți au obținut activități didactice, iar poeziile și comentariile reciproce țin locul lucrărilor științifice pentru a obține promovările dorite. Se apreciază că în ultimul deceniu al acestui secol vor fi produși în S.U.A. 20 000 poeți acreditați profesional. În fapt s-a produs o subcultură a poeziei sub zidurile universităților, nu fără unele succese importante, dar rămase în cadrul subculturii, departe de centrul vieții literare: „Like their colleagues in other academic departments, poetry professionals must publish for purposes of both job security and career advancement. The more they do not publish or wait too long, their economic futures are in grave jeopardy” [4]. O asemenea subcultură uită de cititorul obișnuit și prin aceasta se rupe de cultura generală.

Cred că tendințele diviziunilor subculturale, spre exemplu ale artei, reduc dimensiunile culturii și ar trebui să găsim remedii împotriva lor fără a opri însă generarea unor subculturi inițiale care odată maturizate și ele ar trebui integrate sau puse în contact cu cultura în general.

Dacă ne gândim la dimensiunile europene ale culturii românești, acestea se manifestă și s-au manifestat în mai multe moduri dintre care pot fi amintite:

- a) Prezențe românești devenite permanente în străinătate, cum sunt cazurile precum binecunoscute ale lui Constantin Brâncuși, Tristan Tzara, Eugen Ionescu, Mircea Eliade, Eugen Coșeriu, Ștefan Lupășcu, Alexandru Proca, Al. G. Ciocănescu, G. Ursărescu etc. la care se adaugă numeroși matematicieni, scriitori, medici, ingineri, mulți dintre aceștia păstrând sau reluând legăturile cu România, mulți dintre ei devenind membri de onoare ai Academiei Române.
- b) Prezențe românești remarcabile prin incursiuni în străinătate ale unor mari personalități cum au fost Nicolae Iorga, Nicolae Titulescu și alții, între cele două războaie mondiale, la care se adaugă

schimburi de specialişti şi de oameni de cultură între România şi alte ţări europene, schimburi care au cunoscut o revigorare destul de puternică începând din anul 1990. Expunerea unor idei originale româneşti, a unor rezultate ştiinţifice noi, expoziţiile de artă, manifestările culturale, vor contribui la creşterea dimensiunilor noastre europene.

- c) Puncte de atracţie culturală în România pentru oameni de cultură şi ştiinţă din străinătate care să vină în contact cu realităţile noastre culturale, cu monumentele arheologice şi istorice, cu lăcaşuri vechi mănăstireşti, cu istoria ţării, cu arta ei – să ne gândim la ceea ce va reprezenta spaţiul sacru Constantin Brâncuşi de la Tg. Jiu într-o zonă devenită degajată şi în care să rezoneze în unitate Masa Tăcerii, Poarta Sărutului şi Coloana Fără Sfârşit [5] cu tot ce poate oferi mai bun, aici, cultura românească. De asemenea, organizarea de conferinţe ştiinţifice şi reuniuni culturale pentru a pune în evidenţă nivelul atins de cultura românească şi modul de gândire al intelectualilor şi gânditorilor români.

În fine, ar fi de dori să oferim nu numai puncte de atracţie culturală, ci şi de emisie, de radiaţie culturală care să trezească interes pentru unele curente de idei dezvoltate în România în filosofie, în artă, în ştiinţă. Ar începe atunci realizarea acelor gânduri de vis ale unor mari înaintaşi cum au fost Mihai Eminescu şi Nicolae Iorga care aveau o credinţă nestrămutată în creativitatea şi posibilităţile poporului român.

Şi ar mai fi ceva de spus în legătură cu dimensiunile culturale. Pot ele depăşi pământul pentru a atinge pe acela ale galaxiei noastre, a Căii lactee, sau ale universului? Dacă în galaxie ar exista mai multe planete cu viaţă conştientă atunci peste cre şi spaţiu s-ar putea constitui o reţea informatică galactică inteligentă artificială şi care să acumuleze în memorie şi programele ei cultura participanţilor [6]. Astfel, asemenea automate s-ar putea autorproduce şi extinde în galaxie şi astfel o comunicare între culturi, chiar dacă acestea nu ar fi simultane în timp, să fie posibilă. Ideea corespunde viziunii ortofizice a unor legiţi tendenţiale care influenţează universul în direcţia unei conştiinţe care să cuprindă întregul univers. Căi anume din cultura românească, din viaţuna românească asupra lumii, işi va găsi locul, dacă omenirea va reuşi să supravieţuiască suficienţi timp, în această cultură a universului?

Vălceni de Munte, 23 august 1992.

BIBLIOGRAFIE

1. E. M. Cioran, *Anomalie*, în *La Défaillance. Revue de poésie*, nr. 7, Automne, 1979.
2. Barbara Williams, *Interview with Peter Porter*, *Westlife*, Australia, nr. 2, p. 61, June, 1990.
3. Dana Gioia, *Can poetry matter?*, *The Atlantic monthly*, 1991, p. 94-106.
4. *Idem*, p. 98.
5. Radu Varia, *Cuvânt despre Constantin Brâncuşi*, *Academica*, 7 (19), p. 4-5, 1992.
6. Timothy Ferris, *The mind's sky-human intelligence in a cosmic context*, Bantam Books, New York, 1992.

III.19. ARTA ȘI SOCIETATEA

Se pare că din înțelesul noțiunii de artă, excluzând artele meserilor cum sunt artele inginerescii sau ale diferitelor îndemânări umane (Ovidiu a scris un tratat al artei dragostei, *Ars amatoria*), am putea să ne rezumăm la ceea ce tratat al artei dragostei, *Ars amatoria*), am putea să ne rezumăm la ceea ce englezii numesc „fine arts” (arte fine) sau francezii „beaux-arts” (arte frumoase), adică numai la pictură, sculptură, arhitectură, muzică și poate coregrafie, dacă nu și la operele audio-vizuale în general. Dar nici imbinarea cu arta inginerescă nu poate fi neglijată. La Muzeul de artă modernă din Stockholm am văzut recent o pictură surprinzătoare, pe un mare dreptunghi pictat numai cu alb, în partea din dreapta jos, poate un sfert din întregul tablou, o serie de limbi negre metalice, cu forme bine alese, se găseau într-o permanență și imbinată mișcare acționată din spate de un sistem de angrenaje și curele supuse unui electromotor, opera în totalitate lăsând impresia unei genve a ceva care ar putea sugera nașterea unei galaxii într-un haos alb, atât de măiestrită era mișcarea acelor forme metalice negre pe albul unei nonexistențe.

Creșterea rolului artei în dinamica societății devine atât de importantă, și în particular pentru societatea românească, încât la Academia Română s-a preconizat înființarea unei secții noi, alături de principalele mari secții ale Academiei, și anume o Secție de artă, arhitectură și audio-vizual. Ceea ce se dorește printr-o asemenea secție este foarte limpede, o secție de arte fine, pentru care Biroul Prezidiului Academiei a hotărât să supună această propunere aprobării Adunării Generale a Academiei.

Din orice unghi ar fi privită arta fină, fie și numai din acel al picturii, sculpturii și obiectelor realizate cu mîgălă artistică se obține o lumină puternică asupra artei în general.

Voi face o paranteză. Am condus timp de nouă ani Institutul Central de Informatică. Cei care lucrează în acest domeniu, să-i spunem al lumii unei logici scrise în limbaj binar, de 0 și 1, sau al unor instrucțiuni de programe informatice care se desfășoară sacadat, deci discret, în ritmul unui ceas de calculator electronic, au simțit nevoia să producă, sau să vizioneze, picturi și acuarie cu

continuități de forme și culori, fie figurative, fie abstracte, parcă pentru a compensa influența lumii digitale (numerice și logice) a calculatoarelor asupra minții cu o lume analogică, ceea ce din limbaj tehnic în limbaj natural corespunde lumii continuității psihologice a palierului mental, adică așa cum este firesc pentru ființa umană în totalitate și nu pentru moleculele sau particulele elementare din care omul este constituit. De fapt, este vorba de o complementaritate firească între știință și artă, de necesitatea minții umane de a-și păstra echilibrul.

Poate de aceea, am să fiu de acord, aici la Ploiești, orașul lui Nichita Stănescu, ca de altfel și al meu, cu acele teorii ale artei care o ascămână cu poezia. Desigur, este o alegere personală, dar o operă de artă, în lumina unei asemenea teorii, creează un simțământ, unii spun o intuiție lirică sau o imagine lirică, Nichita Stănescu ar fi spus, cum a gândit despre poezie, un sentiment. Eu văd aici o generalizare a sentimentului și anume un sens mental fenomenologic creat de un autor, apoi transpus în anumite structuri fizice și recepționat de un privitor sau ascultător, în consens cu alții, sau perceput în mod cu totul personal, sau cu note aparte personale. Obiectul de artă nu este formal, el comunică, în măsura în care se stabilește legătura, sensuri fenomenologice, în mod indirect, între două minți. Dacă nu asigură o asemenea comunicare, cu cineva, atunci obiectul nu mai este de artă, ci unui strict formal, cel puțin până în momentul când va spune ceva cuiva.

În fața unei asemenea înțelegeri deosebirile dintre arte se estompează, deoarece toate obiectele de artă sunt obiecte structural-fenomenologice, fără a neglija, evident, diferențele specifice.

Credeți însă că obiectele tehnice, artefactele cum se mai numesc ele, nu sunt și acestea în esență tot structural-fenomenologice? Și ele „vorbesc” minții omului producându-i sensuri mentale și atunci au și caracter fenomenologic. Muzele de obiecte tehnice, cum este și muzeul ceasurilor din Ploiești, sunt mai mult decât muzee tehnice, ele au fără îndoială și o componentă artistică și deci poetică. Multe obiecte tehnice trezesc sentimente și sensuri care se raportează la cei care le-au construit, dar pot avea și valoare artistică, ultima dorită inițial sau apărută de la sine, în timp.

Artă este creativă prin esență și adresându-se penetrant sensurilor noastre mentale, afective și intelectuale, va deveni cu siguranță și o funcțiune a obiectelor tehnologice, din ce în ce mai accentuat în viitor. Nu vom trăi în viitor numai într-un mediu tehnologic, ci simultan și într-un mediu artistic, acestea imbinându-se prin coexistență complementară, dar și prin înțepătrundere. Acest lucru va avea efecte importante asupra psihologiei omului și de aici asupra civilizației socioumane.

Fără îndoială vor apare întrebări noi și teorii noi datorită acestei intersecții dintre natură, tehnologie și artă.

Artă este o realitate profundă. Artă nu aparține nici universului fizic și nici universului biologic. Ea face parte din universul informațional al conștiinței. Cred că nu avem suficiente cuvinte pentru diferitele înțelesuri ale artei, încât dacă am aplica anumite teorii lingvistice ar trebui să vorbim despre arta 1 (cum ar fi arta vestimentară, arta militară), arta 2 (de a proiecta, de a construi un obiect tehnic), arta 3, poate cu înțelesul poetic de mai înainte etc. După cum nu avem suficiente cuvinte nici pentru diferitele forme de conștiință. Cred, spre exemplu, că se sesizează ce înseamnă să fi conștient sau conștient, primul fiind legat de conștiință, al doilea de conștiință. Dar conștiință nu se găsește în dicționar, deoarece ; până la apariția inteligenței artificiale nu era nevoie de el.

În centru a ajunge la deplinul rol al artei în societate, este nevoie în primul rând de recunoașterea importanței ei, și la aceasta tind să contribuie și Academia Română. Desigur este nevoie să se accentueze conservarea și expunerea operelor de artă, cu atât mai mult cu cât în muzee, cum este și cel din Ploiești, se găsesc lucrări de mare valoare. Expunerea presupune localuri generoase, adevărate sanctuare ale spiritualității umane. Dacă Academia ar regăsi și recuperă, ceea ce ar fi normal, clădiri în Ploiești, pe care le-a primit în trecut prin donații testamentare, împreună cu prefeclura județului Prahova și municipiitatea orașului ar putea asigura unele spații pentru muzeul de artă din Ploiești. Acest lucru este posibil deoarece Academia este deschisă pentru acțiuni simbolice cu alte instituții de cultură și știință din țară. Deocamdată, ca un omagiu adus acestui muzeu, la împlinirea a 60 de ani, Academia Română îi oferă medalia jubiliară „125 de ani de la înființarea Academiei Române” emisă cu ocazia semnificativei noastre sărbători.

Ploiești, 4 noiembrie 1991.

III.20. GEORGE WASHINGTON

George Washington a fost primul președinte al Statelor Unite ale Americii (1789-1797), președintele fondator al statului care a devenit în timpurile noastre cea mai mare putere a lumii. Prin rolul său în istorie George Washington va rămâne fără îndoială una dintre cele mai mari figuri ale umanității.

El a cunoscut, ca fermier în Virginia, pământul patriei sale de care a rămas legat toată viața, și de fapt acest pământ american a intrat în fibrele ființei sale. Numai cei care provin, cum se spune, de la țară sau au trăit fie și temporar la pământ ori buniicii lor fermieri sau țărani știu ce înseamnă o astfel de rădăcină în spațiul pământului propriu care se reflectă în adâncimea ființelor născute din el. Un asemenea punct de pornire a avut George Washington ajungând, determinat de împrejurări, să vegheze la frontierele Virginiei, fapt care avea să deschidă un alt orizont în viața sa, acela militar, care l-a propulsat în fruntea Revoluției americane pentru obținerea independenței țării sale. Nu voi descrie această parte extraordinară a vieții sale, dar nu pot să nu observ că el a luptat nu numai pentru independență, ci și în numele unor idealuri de cea mai mare frumusețe morală.

Am vizitat în 1990, luna octombrie, un departament al universității George Mason din Fairfax – Virginia. George Mason a fost unul din vecinii fermierului George Washington, iar Mason a redactat „The Virginia declaration of rights”. Am primit din partea decanului Dean Sage, în 1990, acest text care a fost adoptat în 1776 la Convenția delegaților din Capitoliul din Williamsburg. Se știe că atunci Washington și Mason erau foarte apropiați, se consultau și făceau parte amândoi din Adunarea legislativă a Virginiei. Împreună au susținut o serie de rezoluții. Textul amintit mai înainte este un document de mare valoare istorică (1776) și el este o dovadă și a rădăcinilor intelectuale ale Revoluției americane.

Iată câteva exemple semnificative din acest text:

„Article I. That all Men are by Nature equally free and independent, and have certain inherent Rights,...; namely, the Enjoyment of Life and Liberty, with the Means of acquiring and Safety”

„Article V. That the legislative and executive Powers of the State should be separate and distinct from the Judicative; ...”

„Article XII. That the Freedom of the Press is one of the greatest Bulwarks of Liberty, and can never be restrained but by despotic Governments”.

„Article XV. That no free Government or the Blessing of Liberty, can be preserved to any People but by a firm Adherence to Justice, Moderation, Temperance, Frugality and Virtue, and by frequent Recurrence to fundamental Principles”.

Mărturisesc că acest articol XV m-a impresionat în mod deosebit prin bazele lui filosofice, poate poetice după unii, dar care cred că vor reveni în constituții secolului XXI. Este un articol de o rară frumusețe și de mare importanță pentru viitorul omenirii.

După victoria Revoluției americane, George Washington, considerându-și misiunea îndeplinită, se retrage insistând asupra necesității federalizării și a unei puteri federale scriindu-i lui James Madison (30 noiembrie 1785) ... let us in all matter of the general concern act as a nation with a national character to support”.

Devenise atât de înțelept, și așa spune, în același timp, urias, încăl, deși comandant suprem al forțelor armate, îi tolerează lui Alexander Hamilton unele ieșiri mai puțin condescendente așteptând ca acesta, tânăr fiind și având într-adevăr calități, să se maturizeze și să înțeleagă în mod corect rolul său, rol care avea să devină tot mai important sub ochii atenți ai lui George Washington.

Ales primul președinte al Statelor Unite, Washington așează deasupra tuturor interesele generale și este până astăzi și cu siguranță, pentru totdeauna, considerat unul dintre părinții fondatori ai națiunii americane, dacă nu chiar părintele fondator.

Este, de asemenea, remarcabilă atenția pe care o acordă, ca președinte, agriculturii, comerțului, manufacturii și educației, obținând fondurile necesare, stabilind astfel o tradiție bine respectată în societatea americană. Despre știință spunea: „Knowledge is in every country the surest basis of public happiness”. Să nu ne mirăm atunci de stadiul la care a ajuns astăzi știința americană. Față de Benjamin Franklin avea o deosebită admirație, căruia îi scria: „that so long as I retain my memory you will be thought on with respect, veneration and affection by your sincere friend Go: Washington”.

A refuzat să fie ales pentru a treia oară președinte, dând un nou exemplu pentru viitoare generații de președinți, dar și pentru toți conducătorii de state din

lume. Se pare că toate popoarele încep să se convingă de importanța exemplului lui George Washington.

Fără îndoială, activitatea, cuvântările și scrisorile lui George Washington și întreaga perioadă de efervescență intelectuală care a culminat cu Declarația de independență, Constituția S.U.A. și Legea drepturilor omului (Bill of Rights) merită să fie studiate ca elemente majore ale istoriei universale.

Acesta sunt puncte de reper în istoria lumii. Cuvântul său de retragere din anul 1797 cuprinde sfaturi care nu pot fi neglijate, el avertizând spre exemplu întruiva „big public debt, large military establishment and devices of «small, enterprising minority» to control or change the government”. La sfârșitul secolului XX și în secolul XXI omenirea va gândi mai mult la George Washington și sperăm că va ține seama de sfaturile lui și a celor cu care a colaborat într-o perioadă de zămislire a unor idei fundamentale devenite coordonate esențiale pentru viața socială. Să fim cu toții mândri de un asemenea fiu al omenirii! București, 22 februarie 1992.

BIBLIOGRAFIE

1. John C. Fitzpatrick, *George Washington himself: a common-sense biography written from his manuscript*, Indianapolis, The Bobbs-Merrill Company, 1933.
2. Titimin Roș, *Washington*, Dunod, Paris, 1933.
3. Al.Vianu, *Revoluția americană și George Washington*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1975.
4. Drawn originally by George Mason: *The Virginia Declaration of rights, made by the Representatives of the Good People of Virginia, assembled in full and free convention: which rights do pertain to them and their posterity, as the Basis and Foundation of Government*. Adopted unanimously by the Convention of Delegates at the Capitol in Williamsburg on June 12, 1776.

III.21. ANUL CRISTOFOR COLUMB

Dacă astăzi putem privi în întregime globul terestru din cosmos, faptul a fost precedat în istoria comună a oamenilor de pe Terra de o serie de descoperiri geografice și descoperiri tehnice care au unit grupurile umane, deși uneori cu sacrificii, reducând, metaforic vorbind, distanțele de pe glob.

Importanță este însă credința că această mică planetă din Univers, Terra, are un suflet și un spirit care nu au atins încă apogeul, dar spre care tind și vor reuși să-l ajungă dacă oamenii de pe Pământ vor descoperi natura ultimă a vieții. Marile aventuri ale descoperirilor geografice, ale științei și tehnologiei, așteaptă să fie urmate de marile aventuri a cunoașterii naturii vieții.

Acest lucru este posibil aici pe Pământ, deoarece viața a creât în trecut propensiunea pentru explorări. Cu 40 000 de ani înainte de era noastră, se pare mai intens cam cu 18 000 de ani în urmă, oameni vânători din Siberia au trecut în Alaska și de aici s-au răspândit până în America de Sud, devenind participanți la formarea strămoșilor indienilor americani. Aceștia au creat civilizații care ne amintesc și astăzi. Se pare că și Oceanul Pacific nu a fost o piedică pentru anumite migrații din Asia înspre America în asemenea vremuri îndepărtate, contribuția acestor exploratori fiind, de asemenea, de luat în seamă.

Ceea ce știm mulți mai sigur este faptul că în jurul anului 1000 A. D., vikingii condusi de Leif Eriksson [12], islandez de origine norvegiană, descoperă America de Nord. Vikingii au reușit se pare cinci călătorii, organizând cel puțin o mică așezare cu un număr probabil de 8 locuitori.

Cristofor Columb rămâne totuși cel mai mare explorator de pe Terra, prin modul de generare a călătoriilor sale, ca urmare a unei cercetări și convingeri, putem spune fără ezitare, științifice și prin consecințele descoperirilor sale marcate de cele patru mari expediții pe care le-a organizat în secolul XV între anii 1492-1502. El a inspirat mulți alți mari navigatori care ne-au adus conștiința globului pe care îl popuim.

Fără îndoială, America a fost descoperită de două culturi, una nordică și alta mediteraneană, între care existau puține contacte și evidente diferențe, dar care aveau totuși ceva comun, un factor uman universal care se manifesta cel puțin în modul de a decora, deși diferit, corăbiile cu anumite lucrări de artă reprezentând miturile sau credințele popoarelor respective.

Un autor scandinav remarcă: „In the earliest times the ship played a supernatural role in the religion and lives of men (...). The ship made it possible to travel great distance into unknown waters, and confidence in one's own vessel was one of the prerequisites in a completion of a successful voyage. Men invoked the blessing of the gods upon their ship and sought it to transfer their protective power to it” [3]. („În timpurile vechi vasul (corabia) juca un rol supranatural în religia și viațele oamenilor. Corabia (ambarcația) a făcut posibilă călătoria la mari distanțe în ape necunoscute, iar încrederea în propriul vas era una din condițiile necesare pentru finalizarea cu succes a unui voiaj. Oamenii invocau binecuvântarea zeilor asupra vasului și căutau să atragă puterea lor protectoare asupra lui”).

Desigur, lista marilor exploratori este lungă și nu putem să nu cităm pe portughezii Vasco de Gama, care a descoperit în 1497 drumul către India prin jurul Capului Bunei Speranțe, și Fernand de Magellan, care la începutul secolului XVI a întreprins primul voiaj în jurul globului, chiar dacă viața sa a fost întreruptă când a ajuns în Filipine.

Să nu uităm nici pe exploratorii Arcticii și Antarcticii, descoperirea Polului Nord și Polului Sud [4], pe cei care au străbătut dificilele drumuri comerciale terestre, spre exemplu între Europa și Asia.

Ciclul de conferințe organizat la Casa Americii Latine, intitulat „500 de ani de la descoperirea Americii – Călători români în America Latină”, a scos în evidență o parte din relațiile culturale și științifice dintre România și continentul Sud-American, relații cu multe tradiții [5] și multe afinități spirituale.

Croniciari români din secolele XVII și XVIII au știut de Cristofor Columb și de descoperirea Americii. Spre exemplu, cronicarul Radu Popescu (1656-1729), referindu-se la domnia lui Neagoe Basarab (1512-1521), menționează că acesta și curtea sa erau informați de existența Americii la numai două decenii de la prima expediție a lui Columb și un deceniu de la ultima, scriind: „o au aflat Cristov Columb” (...) lume „care au fost neștiută de noi și lumea noastră de ei neștiută” [6].

Accastă exprimare splendidă pentru începutul secolului XVIII referitoare la două lumi care nu se cunoșteau, devenind două lumi care se cunosc, reprezentă și modul în care primiv aslăzi devenirea istorică în lumina unor descoperiri reciproce necesare încă, chiar dacă și pe alte planuri decât cel geografic România este încă o țară de descoperit. America Latină este un vast teritoriu încă de descoperit. Partea comună de latinitate ne ajută să ne înțelegem mai ușor după furtunile și coșmarurile care au încercat să ne separe, și să descoperim în liniște frumusețea culturilor noastre.

București, 25 martie 1992

BIBLIOGRAFIE

1. The Encyclopedia Britannica, XIVth edition, volume 6, 1929, p.79.
2. Edward Maze, Hello, Eriksson, Goodbye, Columbus, Scanorama, 22, 3, 6, March 1992 (a presentation of the norwegian book The Viking Discovery of America).
3. Hans Soop, The Power and Glory, The Sculptures of Warship Wasa, Editura Academiei de litere, istorie și antichități, Stockholm, 1989, p.6.
4. ***Early explorers of the Western Hemisphere, Arctic Exploration, Antarctic Exploration, in World Almanach and Book of Facts, New York, 1987, p.532-534.
5. Virgil Căpălea și Constantin I. Turcu, România și America Latină: Tradiții și actualitate, București, Editura Politică, 1970.
6. Radu Popescu Vornicul, Istoriile domnilor Țării Românești, ediție C. Grecescu, București, Editura Academiei, 1963, p.35 (apud V. Căndea et al. op. cit., p.9).

III.2. NICHITA STĂNESCU

Legătura mea cu Nichita Stănescu a fost mai întâi prin cărțile sale tipărite. Odată ne-am întâlnit totuși și ne-am propus să avem o a doua și îndelungată discuție filosofică. Nu a mai fost posibil. În locul discuției au rămas câteva pagini în volumul meu *Ortodoxia* (1985, p.123-126) cărora am să le dau citire:

Informația cea mai completă este însă informația arhemică (formal-fenomenologică), aceea care intervine și în funcționarea minții umane. Călea de a o studia ar fi aceea de a găsi raportul dintre structurile uzuale, sistematice, neurologice din creier și sensurile generate de minte. Cum acest lucru este foarte dificil în condițiile științei de astăzi, rămâne ca în afara progreselor din domeniu cercetării sistemului nervos central să urmărim și studiile care se efectuează asupra sensurilor. Cum însă asemenea studii nu prea se întâlnesc, va trebui să ne mulțumim, în afara analizei proprii, cu reflecții asupra sensurilor ale diversilor autori. Un exemplu din acest punct de vedere îl oferă Nichita Stănescu pentru care poezia are rolul de a descrie lumina sensurilor sau a sentimentelor. În argumentația sa, Nichita Stănescu pune accentul pe sentimente, însă, de fapt, ele au înțelesul mai larg de sensuri. Astfel, după ce Nichita Stănescu afirmă „Caplarea noilor sentimente și retransmiterea lor mi se pare a fi sensul capital al poeziei contemporane”, el arată mai departe că „poezia este o tensiune semantică spre un cuvânt care nu există, pe care nu l-a găsit; poetul creează semantică unui cuvânt care nu există”. Rezultă că poetul caută să redea prin limbaj un sens, să-l rețrezească în mintea cititorului. Sentimentul care este în realitate „o formă de idee” are întotdeauna și un sens. Prin sentiment îi apare poetului Nichita Stănescu importanța sensului și de aceea el pune semnul egalității între sentiment și sens. De altfel egalitatea apare aproape explicit formulată: „...înțelesul final (sentimentul) al unei poezii este unit, în ciuda desfășurării lui formale (sonore sau scrise). Materialul fundamental al oricărei poezii este sentimentul, iar nu cuvântul cum ar părea”.

Legarea sentimentului de înțeles este semnificativă deoarece înțelesul complet, semnificația completă nu sunt posibile fără sens.

Dacă vom citi în reflecțiile lui Nichita Stănescu sens în loc de sentiment, atunci vom reține câteva din afirmațiile sale care sunt observații valoroase asupra sensurilor, iar din punctul nostru de vedere și al ortosensurilor, deci, asupra ortofizicii minții umane.

Ultimul citat de mai înainte ridică problema conexiunii dintre formal și neformal în mintea omului, dintre structură informațională uzuală și structură fenomenologică în minte, dintre limbaj și sens.

Nu toate sensurile, pe care omul le cunoaște sau le trăiește, pot fi exprimate formal prin cuvinte la îndemână. Uneori este nevoie de un întreg text, uneori metaforic, pentru a contura un sens. Dar oare la o structură de limbaj poetic, metaforic, poate să corespundă în mod univoc același sens în mintea fiecărui om? Sau chiar în mintea unui singur om în perioade diferite ale vieții lui? Greu de crezut, întrucât structura de limbaj poetic, metaforic, nu poate asigura univocitatea sensului. Însuși Nichita Stănescu observă: „O frază repetată poate declanșa o gamă de sentimente (sensuri, n.ns., M.D.), de fiecare dată alta; cu atât mai mult un vers. Puține sunt cuvintele și încă și mai puține versurile care declanșează un singur sentiment (sens, n.ns., M.D.), care au în jurul lor un sentiment (sens, n.ns., M.D.) fixat definitiv”.

Rămâne însă deschisă întrebarea dacă la o anumită structură neuronală în creier nu va corespunde întotdeauna în mod obligatoriu același sens sau, în orice caz, sensuri extrem de apropiate, în esență aceleași. Sensul de corp nu este același la toți oamenii? Ce structură formală corespunde în creier sensului de corp? În acest caz, playele de structuri și de sensuri corespunzătoare noțiunii de corp ar trebui să fie mai restrânse și să ne apropiem de univocitatea relației lor.

Captarea unui anumit sens prin limbaj riguros sau limbaj poetic este posibilă, mai sigură în primul caz, mai nesigură în al doilea, deoarece în al doilea caz s-ar putea naște un alt sens decât cel intenționat prin text sau chiar să nu reușească să trezească un sens. Și totuși poezia trebuie să trezească un sens, acela pe care autorul a dorit să-l pună în evidență: „...forța de reprezentare universală a unei anumite poezii... (rezidă) ... în modul plin de tensiune, particular și original, în care sunt captate sentimentele (sensurile, n.ns., M.D.)”.

Mai rezultă de aici un aspect pe care l-am pus în evidență în raport cu mintea umană: tensiunea filosofică. Raportarea minții la realitatea spațio-temporală și la profunzimi, în același timp, creează o tensiune filosofică. Ea recapare sub formă poetică, confirmă Nichita Stănescu, prin raportul dintre formal și neformal în mintea umană, dintre structură, în sens uzual, și fenomenologic.

Problema sensurilor este fără îndoială o problemă fundamentală a minții umane pe care știința contemporană nu are cum s-o rezolve. Prin ortofizică ea ar putea găsi calea elucidării.

Omul caută sensuri nu numai prin literatură și artă, ci și prin știință.

A căuta sensuri nu numai prin poezie, ci prin orice altceva, prin artă, literatură, știință, viață este pentru Nichita Stănescu tot poezie. El spune: „...Poezia...e însăși câmpul gravitațional al cunoașterii în genere, nu numai prin artă”, și mai departe: „Poezia nu este numai artă; ea este însăși viața, însuși sufletul vieții. Ea se exprimă în primul rând prin artă, dar nu numai prin artă. Înțelegerea poeziei numai ca artă sătăcește noțiunea de poezie. Ea nu este un mod de existență, cum se susține uneori, ci o componentă fundamentală a existenței”.

Poezia este interpretată ca o căutare și generare de sensuri prin orice mijloace. De aceea „semantica precede cuvântul” iar poezia ca poezie „nu rezidă din propriile sale cuvinte; poezia folosește cuvintele din disperare ... în poezie putem vorbi despre necuvinte...”. A opera cu sensuri, pe scurt, înseamnă, după Nichita Stănescu, poezie.

Este evidentă plasarea minții umane pe planul sensurilor, a căror realitate, alint-adevăr, nu poate fi pusă la îndoială. Iar rolul sensurilor în existență, al ortosensurilor necesare menținerii universului, este intuit și de Nichita Stănescu care spune că „...fără poezie omul nu s-ar distinge de neant”, iar „poezia este o necesitate cosmică”.

Aceste idei au fost scrise acum 10 ani, în anul 1982 în care Nichita Stănescu publicase volumul *RESPIRĂRI*, din care am folosit citatele de mai înainte. De atunci, gândul a mai înaintat. Astăzi mi se pare o certitudine existența sensului fenomenologic ca proces fundamental al naturii.

Nu voi spune că este o mărime fundamentală a naturii, deoarece nu este ceva măsurabil, dar este o realitate care va trebui recunoscută de știință, evident printr-un mod de cunoaștere care să privească altfel lumea. Cum anume? Recunoscând și experimente de tipul celui realizat de Nichita Stănescu prin intermediul gândirii sale poetice. Asemenea experimente, ca și altele, în mod indirect, dar nu mai puțin sigur decât cele directe bazate pe formule și aparate (prin cuplul matematică-experiment) dovedesc realitatea sensului fenomenologic. Ce importanță pot avea asemenea idei ale unui poet și ale unui om de știință din Ploiești? Poate că astăzi Nichita Stănescu, dacă ar trăi, ar spune împreună cu mine că în jurul acestor idei se joacă știința viitorului și cunoașterea naturii ultime a

vieții. Vom avea oare dreptate? Până la noi clarificări aduc omagiul meu lui Nichita Stănescu și academicianului, post-mortem din nefericire, căruia aș fi dorit să-i înmănez titlul fiind amândoi vii pe pământ, dar vă rog să considerați că aici și acum, în capitala Prahovei, are loc într-un mod simbolic transmiterea titlului de academician lui Nichita Stănescu prin oferirea familiei sale pentru un muzeu dedicat lui Nichita a medaliei cu emblema Academiei Române.

Cu admirație și dragoste, lui Nichita Stănescu !

Ploiești, 31 martie 1992.

Dacă Mihai Eminescu rămâne Domnul Spiritului românesc, al gândirii și poeziei românești, Lucian Blaga este, în primul rând, Domnul filosofiei românești și unul dintre cei mai străluciți poeți ai noștri.

În secolul trecut s-a urcat pe firmamentul gândirii noastre filosofice Vasile Conta cu o operă originală, și găsim schița unei filosofii cu multe elemente originale la Ion Heliade Rădulescu.

În acest secol, prin originalitate se desprind Lucian Blaga, Ștefan Lupășcu, Constantin Noica, la care se adaugă Constantin Rădulescu-Motru, Mircea Florian, Ștefan Odobleja, Camil Petrescu, precum și alte contribuții originale a o serie de autori, dar opera filosofică cea mai importantă rămâne aceea a lui Lucian Blaga. El este steaua strălucitoare a întregii filosofii românești.

La orice pagină deschidem volumele sale filosofice, găsim imediat motive de reflecție, de adâncire a observațiilor sau ideilor sale. Spre exemplu, în *Știință și creație* (1942) [vezi *Opere*, vol. 10, *Trilogia valorilor*, București, Minerva, 1987, p. 101] găsim următoarea observație despre știință la Platon: „Noi cei de astăzi mai înclinăm, de altă parte, să credem despre existența profundă, despre lumina transcendentă, nu putem să avem o «știință», ci numai opinii sau presupuneri «metafizice», ori Platon avea convingerea că tocmai în legătură cu aceste existențe am putea avea o știință certă”.

Remarcăm imediat trei puncte de reper majore din punct de vedere filosofic: (a) **existența profundă**, pe care nu o pune sub nici o formă la îndoială; (b) **natura transcendentă** a acestei existențe care nu poate fi cunoscută prin știință, punct de vedere care aparține lui Lucian Blaga, deși el susține în opera sa cunoașterea în adâncime (cunoașterea de tip II, luciferică) până la limita și restricțiile Marceli Anonim; (c) indiferența de natura existenței profunde este **posibilă cunoașterea ei științifică**, deși acest lucru trebuie să corespundă naturii însăși a acestei existențe.

Domnul filosofiei românești, ca și gândirea populară filosofica românească, ne transmite mereu ideea existenței profunde și mesajul puținței de a aborda, într-un fel sau altul, existența profundă ca o existență reală. Dar știința de astăzi este prea dogmatică pentru a aborda o asemenea existență.

Incursiunea lui Lucian Blaga spre existența profundă, care incursiune pentru el depinde și de matricea stilistică a minții, este una din cele mai frumose din cultura română. Când auzi uneori cum este negată filosofia românească, în realitate ea construindu-se de la Dimitrie Cantemir încoace cu o tendință de evidență originalitate, cu tendințe specifice de abordare și de gândire asupra prolunzimilor existenței, ar trebui să ridicăm un drapel al filosofiei românești cu chipul lui Lucian Blaga spre a aduce aminte tuturor de existența acestei filosofii. Prin Lucian Blaga filosofia românească și-a dovedit viabilitatea, el fiind primul nostru pisc al relictului filosofic românesc atât de înalt încât îl găsim mai curând printre aștri.

Sebeș-Alba, 6 mai 1992.

III.24. ACADEMICIANUL ȘTEFAN BĂLAN

Un om de știință ca Academicianul Ștefan Bălan era o prezență vie în activitatea Academiei, a Prezidiului ei, a Secției de Științe Tehnice ca președinte, a Comitetului Român pentru Istoria și Filosofia Științei, de asemenea ca președinte. Acum numai câteva săptămâni discutam cu Academicianul Bălan care era doritor să se angajeze cu un interes deosebit în activitatea unui Grup național pentru elaborarea rețelozării țării, însă vârtej de suferințe, diagnostic, analize, operații îl cuprind pentru a-l face să treacă ultima barieră, vama nemuririi.

Este greu de cuprins în câteva cuvinte întreaga activitate și operă a unei mari personalități a științei și culturii românești cum a fost și va rămâne Academicianul Ștefan Bălan.

Ce să admirăm mai întâi? Profesorul, omul de știință, academicianul, inginerul, organizatorul, omul?

Se cuvine, cred, să menționăm în primul rând contribuțiile științifice originale, fundamentale, ale Academicianului Ștefan Bălan privind cromoplasticitatea, la care se adaugă lucrările referitoare la beioane cu armătură redusă, construcții turnate monolit și altele. La acestea se adaugă marile lucrări de lucrări și volume publicate într-un spectru începând cu mecanica teoretică și încheindu-se cu mecanica construcțiilor. A publicat, de asemenea, lucrări și volume privind istoria mecanicii, un volum special dedicat lui Galileo Galilei, lucrări și volume privind istoria științei și tehnicii universale.

În Secția de Științe Tehnice a Academiei, în Comitetul de Istoria și Filosofia Științei, ca și în numeroase discuții personale, se arată preocupat de rolul și poziția științelor tehnice, al tehnologiei, în cultura și societatea contemporană. Uneori era îngrijorat de rolul impus tehnologiei și, de aceea, încuraja dezbateri privind relațiile dintre filosofie și tehnologie, dintre cultură și tehnologie, expunându-și propriile sale puncte de vedere cu încredință evidentă de a contura și susține prestigiul conceptului de tehnologie, precum și utilizarea acesteia numai pentru binele omenirii.

S-a bucurat de înalte recunoașteri naționale și internaționale: Premiul de Stat în 1955, Vicepreședinte al Biroului Internațional al Educației de la Geneva (1958-1959), Vicepreședinte al Grupului Asociației Internaționale a Oamenilor de Știință (1962), Membru al Academiei Internaționale de Istoria Științei, Președinte al organizației internaționale de cooperare în istoria tehnicii, Membru de onoare al Asociației generale a inginerilor din România după Revoluția din decembrie 1989 și multe altele.

În ultima perioadă a contribuit la procesul de renaștere al Academiei Române cu o tinerețe a spiritului caracteristică marilor valori care își depășesc condiția biologică. Nu pot să nu aduc aici mărturia unei discuții, din numeroasele convorbiri pe care le-am avut împreună în ultimul an, în care ne-am înțeles să colaborăm la întinerirea membrilor Academiei Române și într-adevăr exemplului a fost dat de Secția de Științe Tehnice sub președinția Academicianului Ștefan Bălan, alegând membri sub 50 de ani, și chiar sub 40 de ani, spre onorarea întregii Academii care a dovedit că știe să aprecieze viziunea desprinsă din încrederea marelui profesor și academician Ștefan Bălan în tineretul care poate asigura viitorul nostru.

Respectat și iubit, Academicianul Ștefan Bălan trece din timp în ne timp, din spațiu în nespățiu, dar rămâne alături de noi prin opera sa și sensurile spiritului său, prin aceea vămă a nemuririi care leagă toate într-un tot.

Familiei îndoliate și greu încercate îi exprim în numele conducerii Academiei Române, al Președintelui ei gândul împărtășirii durerii care a cuprins-o și, ca o mângâiere, expresia stimei și prețuirii de care s-a bucurat în Academia Română. Ne rămâne nouă, celor din Academic, ca și intelectualității românești, durerea lipsei unei lumini înțelepte prin prezența cuvântului său.

Adio, Domnule Academician Ștefan Bălan!

București, 29 martie 1991.

III.25. ACADEMICIANUL ILIE MURGULESCU

Academicianul Ilie Murgulescu, nu cu mulți ani în urmă, spunea: „personalitatea unui om are trei componente esențiale:

- valoarea sa intrinsecă;
- reprezentarea sa așa cum se constituie ca în mințile și inimile semenilor săi și
- așa cum această reprezentare se naște și subzistă în propria conștiință ...” (Analele Academiei, Anul 116, 1982, p.265).

Dacă despre ultimele două componente afirma că ele pot avea o anumită consistență, despre valoarea intrinsecă se îndoaia că cineva, inclusiv cel în cauză, ar putea s-o aprecieze.

Și totuși, liniștea eternă și zâmbetul pe care în clipa morții, în scara în care inima lui și-a deslăuit orice ritm, acel zâmbet de neuitat păstrat într-o expresie devenită memoria calităților unui suflet, accastă clipă de memorie expresivă pe care ne-a lăsat-o, a deșăului parcă o parte din misterul valorii sale intrinseci.

Aiât de multă liniște și atât de multă expresivitate, în odihna pe care o începea, a unui om dotat de natură pentru a deveni prin propria sa muncă și propria construcție o mare personalitate a științei și culturii românești, aduceau cu sine o lumină anume a valorii sale. Acum ne dăm seama cum viața sa și opera sa sunt mărturia acestei valori intrinseci.

Academicianul Ilie Murgulescu a fost un mare dascăl, un om de școală și un creator de școală, un profesor de profil clasic, iubitor al limbii latine, excelent organizator, exigent dar atent și plin de căldură umană față de cei care se dovedeau talentați, creativi și muncitori.

S-a remarcat prin lucrări privind chimia fizică a sărurilor topite, cu un ecou deosebit pe plan internațional apoi în domeniile cineticii chimice, termodinamicii chimice și electrochimiei. A creat o școală de chimie fizică și a marcat dezvoltarea acestui domeniu în țara noastră. A fost Rector al Politehnicii din Timișoara, al

Universității din București și Ministeru al Învățământului. A înființat Facultatea de Chimie Industrială la Timișoara și Catedra de Chimie Fizică la București.

Este autorul, în parte în colaborare cu elevii săi, a unei impresionante serii de șapte volume **Introducere în chimia fizică**, care reprezintă o extindere a cursurilor sale universitare.

A creat Centrul de Chimie Fizică al Academiei, a condus periodicele științifice *Studii și Cercetări de Chimie* și *Revue Roumaine de Chimie*. A fost ales membru corespondent al Academiei în anul 1948, membru titular în 1952, Vicepreședinte al Academiei între anii 1959-1963 și apoi Președinte al Academiei între anii 1963-1966. A primit Premiul de Stat în 1963 și titlurile de Profesor Emerit și Om de Știință Emerit. A fost membru al multor Academii și societăți științifice din străinătate.

A avut curajul să înfrunte imposiura din chimia românească produsă în 1974 la Academie opunându-se deschis unei alegeri care s-a dovedit necerită și pentru Academia Română și pentru țară și pentru persoana în cauză. În anul 1982 avea să declare, la Academie, după ce a fost între timp, pas cu pas, marginalizat, următoarele: „... m-am străduit și sper să fi reușit să nu mă las coborât în mocirla lășității” (idem, p.266).

A reușit. Și a mai reușit să susțină, după schimbarea vremurilor, cu un entuziasm și o satisfacție evidentă, renașterea Academiei Române printr-o contribuție esențială la legiferarea noilor drepturi ale Academiei, pentru ca apoi Academicianul Ilie Murgulescu să fie o prezență activă în tot cursul anului 1990 și începutul anului 1991 la sesiunile Adunării generale a Academiei. Suferința avea după aceea să-l împiedice să vină la ședințele și discuțiile din Academie, dar a continuat să fie activ, nu numai de acasă, ci și din automobilul care îl aducea în grădina Academiei și în care am avut o serie de întâlniri pentru a discuta problemele academice. M-am bucurat în decursul vieții mele, deși eram de o altă specialitate, de atenție și apreciere din partea Academicianului Murgulescu, pornite din relații profesionale cu cel care a condus activitatea multor personalități științifice și membri de astăzi ai Academiei.

L-am informat despre festivitățile în pregătire pentru sărbătorirea a 125 de ani de existență a Academiei Române din toamna acestui an, și fiind pe patul de suferință, a primit cu evidentă bucurie medalia jubiliară. A urmărit la radio festivitatea academică aniversară. Amintesc aceste lucruri pentru a sublinia devotamentul său pentru Academia Română până în ultima clipă a vieții sale, egalat numai de necesitatea unei permanente hrane intelectuale, soția sa citindu-i

„Academia” și alte lucrări până înspre ultimele sale clipe, pe fondul unei nealterate lucidități mentale.

Încetarea sa din viață este o dureroasă pierdere pentru Academia Română și știința românească, iar din prima noaptea trecerii sale întru Domnul, sau poate într-o arhee primordiale ai existenței, mi-am dat seama, împreună cu soția mea, că o rupătură s-a produs și în viața noastră. O asemenea trecere care lasă o lumină aprinsă în istoria Academiei și științei românești poate să învâluie cu o mângâiere pe care o dorim dnei Murgulescu care timp de peste cinci decenii a fost alături de marca personalitate, dar și de omul, Ilie Murgulescu.

În această aparență despărțire, intrând în nețimp, veți rămâne întotdeauna cu noi Domnule Academician Ilie Murgulescu.

București, 31 octombrie 1991.

III.26. CAIUS IACOB – DIN TIMP SPRE NETIMP

S-a stins trupul unui mare om de știință român, dar rămân luminile operei și spiritului lui.

Academicianul Caius Iacob, fiul unor români transilvăneni, născut în anul 1912 la Brad, cu activitate școlară și didactică în orașele Arad, Oradea, Cluj, Timișoara, perle ale sufletului românesc, apoi la București și să amintim Parisul care a contribuit atât de mult la formarea sa, se înscrie într-o galerie de savanți români, de matematicieni-mecanicieni, cu origini în cei care au pus bazele învățământului românesc în secolul trecut, Gh. Lazăr (1797-1823) și Georgehe Asachi (1788-1869), continuând cu Spiru Haret (1852-1912), Victor Vâlcovici (1885-1970) și Octav Onicescu (1892-1983). El a împlinit această strălucită serie a școlii și științei românești, formând la rândul său savanți și dascăli care contribuie la o permanență afirmare a matematicii românești.

S-a remarcat și în cadrul școlii matematice franceze, a lui Henri Villat, acesta devenind ulterior membru de onoare al Academiei Române. Sub îndrumarea sa tânărul Caius Iacob a elaborat teza originală de doctorat *Sur la détermination des fonctions harmoniques conjuguées par certaines conditions aux limites. Application à la hydrodynamique* (1935). La Paris a colaborat cu un apropiat coleg Jean Leray, deveniți împreună iluștri matematicieni. De altfel, la propunerea Acad. Caius Iacob, Academia Română l-a ales membru de onoare pe Jean Leray în 1991.

Opera Acad. Caius Iacob cuprinde 9 tratate și monografii, unele de răsunet internațional, cele mai multe devenind lucrări de bază în învățământul nostru universitar. A publicat peste 170 de lucrări științifice originale, toate acestea acoperind domenii ale analizei matematice, hidrodinamicii și aerodinamicii, rezolvând multe probleme dificile privind mișcările subsonice, trans-sonice și supersonice, teoria arpii subțiri ș.a.

A fost ales membru corespondent al fostei Academii de Științe din România, devenind apoi membru titular. A primit un important premiu francez

„Henri de Parville (1940)” al Academiei de Științe din Paris pentru lucrările sale în domeniul dinamicii fluidelor compresibile. A fost ales membru corespondent al Academiei Române în 1955, membru titular în 1963, din anul 1980 fiind, fără întrerupere, președintele Secției de Științe Matematice a Academiei Române. A fost, de asemenea, preocupat de istoria matematicii și, în general, de istoria științei, fiind timp de mulți ani președintele Diviziei de Istoria Științei a Comitetului Român pentru Istoria și Filosofia Științei. A publicat multe escuri în aceste domenii și am avut onorarea să colaborez cu Acad. Caius Iacob la editarea unui volum *Matematica în lumea de azi și de mâine*, publicat în anul 1985, cu concursul a aproape 45 de matematicieni și alți specialiști. Textele sale din acest volum reflectă gândirea sa profundă despre matematică și mecanica fluidelor.

Nu pot să nu amintesc entuziasmul cu care a susținut după Revoluția din decembrie 1989 reorganizarea și renașterea Academiei Române, participarea sa activă la lucrările Adunării generale, Președintelui Academiei și Secției de Științe Matematice, precum și colegialitatea unui spirit superior convins că Academia trebuie să rămână în afara disputelor politice. A fost, în același timp, un mare admirator al lui Iuliu Maniu, și a fost senator din partea Partidului Național Țărănesc Creștin Democrat și puteam spune că a reprezentat indirect și Academia Română în Senat. La Academică, la sugestia sa, am inițiat recunoașterea tuturor membrilor eliminați în mod ilegal în anul 1948, propunere însoțită deplin de conducerea și adunarea generală a Academiei. Acad. Caius Iacob a fost nu numai în sine o personalitate științifică de mari proporții, dar și un mare animator la vieții științifice și academice românești. Plecarea sa într-un alt orizont al existenței o resimțim aici cu durerea de a nu mai fi alături de noi în această perioadă în care avem nevoie de eliminarea unor răni din trecut produse culturii române, dar și de inițiative pentru asigurarea viitorului nostru. Ne rămâne exemplul său moral, prezența sa de neșters în știința românească și în devenirea Academiei Române.

Familiei îndoliate îi adresez compasiunea noastră pentru pierderea unui om cu mari calități și mângâierea de a fi avut în sânul ei, și de fapt de a avea, deoarece în viața noastră a românilor nu numai timpul ei și netimpul are un rol, una dintre cele mai strălucite minți românești.

La această despărțire în timp, Domnule Academician Caius Iacob, odihniți-vă în netimp, întru Domnuli!

București, 9 februarie 1992.

III.27. DAVID PRODAN - GÂNDURI LA DISPARIȚIA SA

Nu sunt nici zece zile din momentul în care, fiind la Cluj-Napoca, cu prilejul sesiunii Academiei Române dedicate importanțului eveniment istoric al Memorandumului din 1892, am făcut o vizită Academicianului David Prodan. Ascultase la radio transmisiunea sesiunii, era mulțumit, și am discutat despre Transilvania. Nu bănuiam că avea să fie ultima noastră întâlnire.

Am mai avut o discuție cu Academicianul Prodan cu aproape doi ani în urmă, tot la Cluj-Napoca, discutând procesul de renaștere al Academiei Române și modul de reconstrucție a Secției de Istorie a Academiei. Contribuția sa la configurația actuală a secției a fost esențială, dar ceea ce m-a impresionat a fost vitalitatea acestui mare om de știință preocupat de destinul istoric al României și de viitorul Academiei Române.

Săptămâna trecută l-am găsit, deși trecuse după perioadă de grea suferință, la fel de pasional, de viu în conversație, având totuși ceva în plus, un aer profetic, răzbătând din verbul său, din înălțarea corpului său suplu și tânăr în aparență, din scântecile minții sale prin ochii săi pătrunzători. Avea o mare încredere în români, pornind de la acel „Noi suntem de-aici” al țărânului ardelen și de la capacitatea intelectuală a românilor, prevăzând reușita românilor și a României în rândul națiunilor lumii.

Era conștient de slăbirea firului vieții sale, dar dorea să continue, atât cât firea avea să-i permită, să elaboreze în special lucrări prin care să se adreseze tineretului. Avea pentru aceasta autoritatea științifică, autoritatea morală și surprinzătoarea dragoste necesară înălțării de un înalt ideal.

S-a oprit însă aici, lăsând o operă istorică monumentală care îl așează printre cei mai mari istorici români: A.D. Xenopol, Nicolae Iorga, Vasile Pârvan, Gheorghe Brătianu.

Născut în anul 1902 în județul Alba, comuna Săliște (Cioara), își susține doctoratul în anul 1938, devenind apoi profesor la Facultatea de Istorie a Universității din Cluj, a condus Arhivele Statului din Cluj și Biblioteca

universitară clujeană. În anul 1948 a fost ales membru corespondent al Academiei Române, iar în 1955 membru titular.

Opera Academicianului Prodan a pătruns viața istorică a Transilvaniei în intimitatea ei profundă, până în celelele familiilor țărănești, sintetizând-o apoi până la găsierea cauzelor și explicarea marilor evenimente macrosociale din acest linut românesc cuprins în vârticurile istoriei. Opera sa istorică o vor prezenta specialiștii mai bine decât mine, dar nu pot să omit amintirea unor excepționale lucrări precum *Răscola lui Horea* (2 vol.), *Supplex Libellus Valachorum*. Din istoria formării națiunii române, lăbăgia în Transilvania în sec. XVI (3 vol.), lăbăgia în Transilvania, 1700-1848 și multe alte volume, spre exemplu cele referitoare la Țara Făgărașului, și alte lucrări, cu traduceri în engleză, germană și franceză.

Aș adăuga la toate acestea și micul volum apărut în acest an *Transilvania și iar Transilvania - Considerații istorice*, pe care l-am primit din partea autorului cu o dedicație simplă „din suflet”, volum care ar trebui să se găsească în mâinile și de aici în mintea fiecărui român pentru a rămâne fiecare în lumina adevărului.

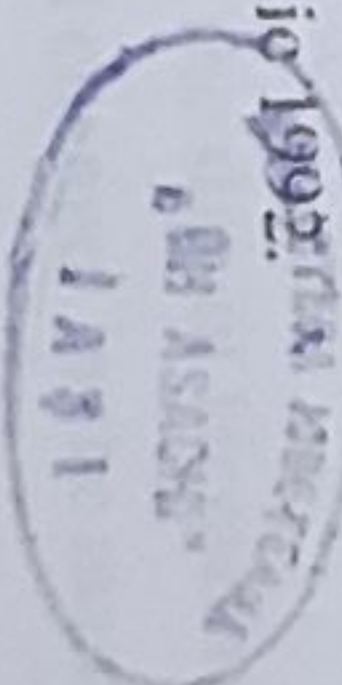
El a lucrat pentru neamul românesc, pentru știința istorică românească. Spiritul său intră în galeria marilor oameni ai României și ai Academiei Române, ca parte a sufletului românesc, pentru ca astfel să ne îmbărbăteze prin exemplul și cuvântul lăsat nouă.

Am avut, într-adevăr, alături de noi o mare personalitate a întregii culturi românești. Academicianul Prodan rămâne cu noi, fiind acum, în același timp, întru aceea existență profundă care în vremurile viitoare poate va fi mai bine cunoscută și pe care poporul român a intuit-o atât de bine.

Domnule Academician David Prodan, primiți admirația și respectul membrilor Academiei Române care se înclină în fața dumneavoastră, marile istorice nepiciritor prin opera și puternica manifestare a spiritului Dumneavoastră.

Domnul să-l primească întru Dânsul !

Cluj-Napoca, 13 iunie 1992

Mihai Drăgănescu, *Esouri* (Essays), București,
Editura Academici Române, 1993, p. 304

CONTENTS

Part one. BETWEEN INFORMATION AND SPIRIT

I. 1.	The role of information in the existence	11
I. 2.	Informational availability	18
I. 3.	Symmetry and asymmetry of meanings	33
I. 4.	The principle of correspondence: postulate or consequence	43
I. 5.	Body and organism	63
I. 6.	Here we stand, we Romanians	92
I. 7.	Ion Heliade Rădulescu: man is a small universe	96
I. 8.	Talks in time and beyond time with Constantin Noica	102
I. 9.	In the ring of existence	105
I.10.	Information in Chinese philosophy	115

Part two. THE ROMANIAN ACADEMY: A NEW HISTORICAL PERIOD

II. 1.	The role of academies in transitions epochs	131
II. 2.	From the birth of the Romanian Academy to its revival	135
II. 3.	On some corrections of spelling in Romanian	162
II. 4.	Spelling of Romanian: with Hasdeu, Maiorescu, Pușcariu and Rosetti	171
II. 5.	Under the sign of Heraclitus	195
II. 6.	Global changes in the management of the environment	197

Part three. FOR THE HISTORIC TRUTH

III. 1.	For an objective history of the Romanians	201
		297

Table des matières

Première partie. ENTRE INFORMATION ET ESPRIT	
I. 1.	Le rôle de l'information dans l'existence 11
I. 2.	La disponibilité informationnelle 18
I. 3.	La symétrie et l'asymétrie des sens 33
I. 4.	Le principe de la correspondance: postulat ou conséquence 43
I. 5.	Corps et organisme 63
I. 6.	Ici, c'est nous, les Roumains 92
I. 7.	Ion Heliade Rădulescu: l'homme est un petit univers 96
I. 8.	Dialogue en temps et à travers le temps avec Constantin Noica 102
I. 9.	Dans l'anneau de l'existence 105
I. 10.	L'information dans la philosophie chinoise 115
Deuxième partie. L'ACADÉMIE ROUMAINE: UNE NOUVELLE PÉRIODE HISTORIQUE	
II. 1.	Le rôle des Académies aux époques de transition 131
II. 2.	De la création au renouveau de l'Académie Roumaine 135
II. 3.	Sur quelques transformations de l'orthographe roumaine 162
II. 4.	L'orthographe du roumain: avec Hasdeu, Maiorescu, Pușcariu et Rosetti 171
II. 5.	Sous le signe de Héraclicite 195
II. 6.	Transformations globales dans la gestion de l'environnement 197
Troisième partie. POUR LA VÉRITÉ HISTORIQUE	
III. 1.	Pour une histoire objective des Roumains 201

III. 2.	Romania in 1940 - Pro memoria 203
III. 3.	Spectre about Alba Iulia 208
III. 4.	The historic importance of the memorandum 211
III. 5.	Mărășești - the symbol of virtues of the Romanian people 218
III. 6.	The history of Transylvanian Saxons belongs to Romania's history 222
III. 7.	Social and interethnic communication 225
III. 8.	Ethnicity in the contemporary world 228
III. 9.	Mădăl Kogălniceanu 230
III. 10.	Nicolae Iorga, a professor and a member of the Academy 238
III. 11.	Nicolae Iorga at the Romanian Academy 243
III. 12.	Virgil Madgearu, member of the Academy 249
III. 13.	Nicolae Titulescu, member of the Academy 251
III. 14.	There is no substitute for the UNO 253
III. 15.	The New Testament of "Bălgrad" - 1643 255
III. 16.	Ovidius Ghibu, a great personality of the Romanians 257
III. 17.	Ion I. Ionescu-Mică Klein 265
III. 18.	European dimensions of the Romanian culture 267
III. 19.	Art and society 272
III. 20.	George W. H. Higgins 275
III. 21.	The Year of Christopher Columbus 278
III. 22.	Nickola Stănescu 281
III. 23.	The lord of Romanian philosophy 285
III. 24.	Svetlan Balan, member of the Academy 287
III. 25.	Ilie Murgulescu, member of the Academy 289
III. 26.	Călinescu - from there to now 292
III. 27.	David Prodan - thoughts upon his death 294

INHALT

Erster Teil. ZWISCHEN INFORMATION UND GEIST

I. 1.	Die Rolle der Information für das Dasein	11
I. 2.	Die informationale Verfügbarkeit	18
I. 3.	Die Symmetrie und Asymmetrie der Sinne	33
I. 4.	Das Korrespondenzprinzip: Postulat oder Folge	43
I. 5.	Körper und Organismus	63
I. 6.	Hier sind wir, die Rumänen	92
I. 7.	Ion Heliade Rădulescu: der Mensch ist ein Kleines Weltall	96
I. 8.	Gespräch in Zeit und über Zeit mit Constantin Noica	102
I. 9.	Im Ring des Daseins	105
I. 10.	Die Information in der chinesischen Philosophie	115

Zweiter Teil. DIE RUMÄNISCHE AKADEMIE: EINE NEUE HISTORISCHE PERIODE

II.1.	Die Rolle der Akademien in Übergangsepochen	131
II.2.	Von der Geburt zur Wiedergeburt der rumänischen Akademie	135
II.3.	Über einige Verbesserungen der rumänischen Rechtschreibung	162
II.4.	Die Rechtschreibung der rumänischen Sprache: mit Hasdeu, Maiorescu, Pușcariu, Rosetti	171
II.5.	Unter dem Zeichen von Heraklit	195
II.6.	Gesamtänderungen in der Umweltverwaltung	197
III.1.	Dritter Teil. FÜR DIE HISTORISCHE WAHRHEIT Für eine objektive Geschichte der Rumänen	201

III.2.	La Roumanie en 1940 - Pro Memoria	203
III.3.	Sur Alba Iulia	208
III.4.	L'importance historique du Mémorandum	211
III.5.	Mărășești - Symbole des vertus du peuple roumain	218
III.6.	L'histoire des «sași» (Saxons) de Transylvanie fait partie de l'histoire de la Roumanie	222
III.7.	Communication sociale et interethnique	225
III.8.	L'ethnicité au monde contemporain	228
III.9.	Mihail Kogălniceanu	230
III.10.	Nicolae Iorga professeur et académicien	238
III.11.	Nicolae Iorga à l'Académie Roumaine	243
III.12.	L'Académicien Virgil Madgearu	249
III.13.	L'Académicien Nicolae Titulescu	251
III.14.	Il n'y a pas de substitut de l'ONU	253
III.15.	Le Nouveau Testament de Belgrad - 1648	255
III.16.	Onisifor Ghibu - une grande personnalité des Roumains	257
III.17.	Ioan Inocențiu Micu Klein	265
III.18.	Les dimensions européennes de la culture roumaine	267
III.19.	L'art et la société	272
III.20.	George Washington	275
III.21.	L'année Christophe Colomb	278
III.22.	Nichifor Stănescu	281
III.23.	Le maître de la philosophie Roumaine	285
III.24.	L'Académicien Ștefan Bălan	287
III.25.	L'Académicien Ilie Murgulescu	289
III.26.	Cănuș Iacob - élévation vers l'éternel	292
III.27.	David Prodan - recueillement à sa disparition	294

Redactor: EUGEN MARINEANU
Coperta: GIGI GAVRILĂ

Bun de țipar. 22.XII.1993. Format: 16/61 x 86.

Coli de țipar: 19.

C. Z. pentru bibliotecii mari { 007: 808
008: 007

C.Z. pentru bibliotecă mică: 007

Tiparul executat la **ARTPRINT S.R.L.**
sub comanda 19 din 18.1.1994